PAVEL T. PETROMAN

AFIRMAREA PSIHOLOGIEI

DIRECȚII ȘI ORIENTĂRI ÎN CADRUL PSIHOLOGIEI EXPLICITE

III 281.864

Editura Eurostampa

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ

BIBL. CENTR. UNIV.
„M. EMINESCU" IAŞI
III 281. 864

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PETROMAN T. PAVEL

AFIRMAREA PSIHOLOGIEI – DIRECȚII ȘI ORIENTĂRI ÎN CADRUL PSIHOLOGIEI EXPLICITE

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Coperta: **Diana Szebenyi**

Editura EUROSTAMPA
Timişoara, B-dul Revoluţiei din 1989 nr. 26
Tel./fax: 0256-20.48.16
e-mail: estampa@mail.dnttm.ro

ISBN: 973-687-062-6

Tipar executat la *Tipografia Eurostampa*

BCU IAŞI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PETROMAN T. PAVEL

267.541

AFIRMAREA PSIHOLOGIEI

DIRECȚII ȘI ORIENTĂRI ÎN CADRUL PSIHOLOGIEI EXPLICITE

ÎN REALIZAREA PĂRȚII A II-A A ACESTEI CĂRȚI, UN ROL APARTE I-A REVENIT DOMNULUI **OVIDIU MÂNZAT**, FAPT PENTRU CARE A DEVENIT COAUTOR AL ACESTEIA.

381148
B.C.U. IASI

ALE

Editura Eurostampa
Timișoara

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Câteva cuvinte înainte - ab initio

Afirmarea psihologiei -- Direcţii şi orientări în cadrul psihologiei explicite constituie partea a II-a a istoriei psihologiei, obiect ce se studiază în anul al II-lea, semestrul I, respectiv al III-lea, după cum am mai spus, încă de la înfiinţarea Secţiei de Psihologie a Facultăţii de Sociologie şi Psihologie din cadrul Universităţii de Vest din Timişoara.

Constituită ca ştiinţă de sine stătătoare, autonomă sau explicită, psihologia s-a afirmat şi impus, în bună parte, şi datorită aportului şcolilor psihologice, mai mult ori mai puţin rivale, fiecare dorind să propună o teorie distinctă a psihicului întemeiată pe date experimentale. În ceea ce ne priveşte, noi ne-am oprit asupra următoarelor şcoli, curente, mişcări – paradigme:

1. psihopatologia (că), 1. gestaltismul şi
2. psihanaliza, 4. behaviorismul

Toate şi fiecare au pus sub semnul întrebării idei ori precepte filozofice sau pedagogice, după cum au propus teorii noi cu privire la psihic, eventual metodele de abordare a acestuia. Aşa, de pildă, gestaltiştii contestau atomismul psihologiei care, începând cu D. Hume, constituia temelia filozofiei psihicului în tradiţia empiristă, după cum psihanaliza părea să submineze presupoziţia standard cu privire la activitatea mentală conştientă. Dar, provocarea cea mai incitantă o reprezintă obiecţiile behavioriştilor faţă de modul convenţional de abordare a problemelor psihic-corp şi faţă de conceptele de spirit şi minte cărora le-au dat naştere. Psihopatologia a transferat accentul pe omul bolnav, psihologia acestuia. Atât una cât şi alta au avut consecinţe surprinse în tendinţe sau orientări diverse, cum au fost neo ori parafreudismul, neogestaltismul sau neobehaviorismul. În continuare am amintit noile psihologii: evoluţionistă, ecologistă şi constructivă (Zlate, M.), sinergetică, simbolului, transcendenţei, cuantică (Mânzat, I.) sau mai vechile, ori mai noile paradigme ce au apărut în

16. IUN. 2005

a doua jumătate a secolului al XX-lea: psihologiile umanistă, transpersonală, cognitivistă, critică, inter ori transculturală, alături de logoterapie ş.a., relevând de fiecare dată că, deşi, relativ numeroase, toate şi fiecare au apărut din *nevoia* de a contribui – volens-nolens – la dezvoltarea psihologiei explicite. Chiar dacă au ajuns să se nege una pe alta, după cum spuneam mai sus, fiindcă behaviorismul a apărut ca o reacţie împotriva introspecţionismului, psihologia cognitivă a contestat behaviorismul, psihologia umanistă ca o mişcare ce s-a impus drept *a treia forţă* în psihologie după psihanaliză şi behaviorism, psihologia transpersonală drept cea de *a patra forţă* (ori revoluţie) care şi-a propus să suplinească neajunsurile tuturor forând psihicul perinatal, post natal şi dincolo de ceea ce ştiam până acum.

Rămânând de multe ori la nivelul prezentării cât de cât didactice, am lăsat studenţilor posibilitatea întregirii celor prezentate de noi prin consultarea lucrărilor lui Reuchlin, M., Lück, H., Mucchielli, Alex, Mânzat, I. şi, nu în ultimul rând, a textelor de istoria psihologiei elaborată de Ralea, M., şi Botez, C. Sigur şi cărţile noastre. În măsura în care am izbutit ceva, sunt convins că am creat o imagine de ansamblu asupra devenirii, constituirii, afirmării, consolidării şi maturizării psihologiei ca ştiinţă, una şi indivizibilă, psihologia generală.

În elaborarea şi redactarea acestei părţi am beneficiat şi de ajutorul asistentului meu Ovidiu Mânzat pe care-l consider afortiori, ab imo pectore coautor al cărţii de faţă.

Autorii

BCU IAŞI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Prolegomene

I. Consideraţii generale

Psihologia a fost implicită filozofiei, eventual o ramură a acesteia până în secolul al XIX-lea, când o nouă abordare experimentală a psihicului începe să se impună graţie lui W. Wundt. Aportul său reprezintă un focar simbolic pentru noua ştiinţă în curs de constituire, datorită organizării primului laborator de psihologie (1879).

Cam tot acum, în Anglia, vechea psihologie asociaţionistă se afla în declin, cu deosebire evoluţionismul lui Ch. Darwin, în legătură cu funcţionarea psihicului., Dar, contribuţia lui Francis Galton care viza transmiterea ereditară a caracterelor psihice se constituia într-o puternică tendinţă biologică şi genetică. În Franţa, chiar în anul 1879, doctorul J.M., Charcot înfiinţează primul Laborator de Fiziologie a Sistemului Nervos şi Muzeul de Anatomie Patologică şi de Neurologie. Concomitent, a efectuat o serie de experimente care au devenit contribuţii concludente la studierea bolii, premise ale psihologiei patologice a lui Th. Ribot şi, deopotrivă, a discipolilor săi P. Janet şi G. Dumas.

Odată cu impunerea şi devenirea noii ştiinţe, în secolul al XX-lea s-au constituit diferite şcoli de psihologie rivale. Fiecare încerca să-şi propună teoria specifică a psihicului întemeiată pe date experimentale. Acestea însă puneau sub semnul întrebării unele precepte filozofice. Astfel:

1) gestaltiştii contestau atomismul psihologiei care, începând cu D. Hume, reprezenta temelia psihicului şi tradiţia empiristă;

2) psihanaliştii subminau o presupoziţie standard cu privire la natura conştientă a activităţii mintale,

3) behavioriştii obiectau faţă de modul convenţional de abordare a problemei spirit-corp, chiar faţă de conceptele de spirit (sau minte) cărora el le dăduseră naştere ş.a.

Fiecare dintre aceste direcţii sau orientări în psihologia începutului secolului al XX-lea aveau să exercite o înrâurire asupra dezbaterilor filozofice în legătură cu psihicul. Rămânând în acelaşi domeniu s-ar putea spune că filozofia consideră că în condiţia umană are loc în prezent o deplasare de la:

BCU CENTRALA UNIVERSITY LIBRARY

a) viaţă la existenţă, o trecere de la

b) în sinele la pentru sinele ei şi, ceva mai mult, de la

c) scenariul său scris la scenariul său jucat.

Cercetându-şi istoria, oricât ar fi ea de scurtă, observându-şi faptele, revizuindu-şi principiile şi mijloacele de studiu, psihologia ar putea fi în parte, de acord, relevând că în cei peste o sută de ani de istorie, în cadrul său a avut loc o mutaţie de obiect

1) de la omul dorinţelor al psihanalizei, de la omul marcat (chiar îmbolnăvit) de viaţa sa personală trecută,

2) la omul în comunicare al psihologiei interacţioniste, la omul prezent în mediul său privat, în sistemul său de relaţii, de interacţiuni, de schimburi relaţionale; mai mult că:

1' vindecarea (şi îmbolnăvirea) psihică nu mai era considerată un act personal, ci

2' unul interpersonal, interacţional, de schimbare (neschimbare) a sistemului de interacţiuni în care trăieşte individul; în plus că:

1'' omul nu mai este înţeles în interioritatea sa tare, greu comunicantă sau comunicată şi pusă în jocul palierelor aparatului său psihic, ci

2'' este scos din castel şi dus în agora să comunice, să interacţioneze ...

În consecinţă şi psihologia devine o ştiinţă a vieţii cotidiene, o ştiinţă a omului modern care trăieşte într-o societate masivă, cel mai important mediu al său (Dinu Grama, 1996 p.6-7). Dar, între modelul psihanalitic şi cel interacţionist (propuse de Alex. Mucchielli) al psihologiei există o incompatibilitate de natură ce rezidă în mutaţia relevată. Psihologia interacţionistă leagă omul de social într-un fel exagerat, pe cât l-a legat psihanaliza de biologic, ambele de neapropiat, spre deosebire de cele două dimensiuni (socială şi biologică). Cele două episisteme – psihanaliza şi psihologia interacţionistă – sunt de facto, două psihologii speciale care se consideră, deopotrivă generale, ceea ce le face incompatibile. Aşadar, diferite, *deoarece* puseseră omul la distanţă de o sută de ani, timp în care dimensiunile şi accentele condiţiei sale s-au schimbat; ele sunt diferite, dar complementare.

Spre sfârşitul secolului al XX-lea a apărut o psihologie nouă, psihologia sinergetică menită să contribuie la priceperea ritmicităţii psihice şi la dezvoltarea armonicităţii (Mânzat, I., 1999, p.12). În fond, ca urmare a înţelegerii unei atare realităţi în domenii diverse: psihologie educaţională, unde eficienţa presupune acţiunea sinergică a agenţilor (educator/ educat) ori psihofarmacologie, unde apare nevoia stringentă a acţiunii sinergice a medicamentelor ş.a. În lucrarea **Psihologia la răspântia mileniilor** coordonatorul său, Zlate, M., încearcă să surprindă specificul unor noi orientări din psihologia americană, apărute şi dezvoltate recent - cum ar fi psihologia:

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

1. *evoluționistă*, care a prelungit problematica selecției naturale și a adaptării din planul evoluției organice în planul evoluției psihocomportamentale;

2. *ecologică*, care a scos psihologia din cadrele înguste și artificiale ale laboratorului și a amplasat-o în spațiul laboratorului natural al vieții și

3. *pozitivă sau constructivă*, care a deplasat centrul de greutate de pe patologic pe normal, pe reperarea dificultăților și traumelor psihocomportamentale, pe construirea forțelor capabile să-i permită omului să-și trăiască plenitudinar viața.

În studierea devenirii psihologiei, noi am arătat că o anumită structură din evoluția acesteia favorizează dezvoltarea unei structuri noi, paradigme (Th. Kuhn) cu sau fără ruptură epistemologică (Bachelard). În acest sens, în cursul secolului al XX-lea au apărut direcții sau orientări, tendințe ori curente diferite care au contribuit la autonomizarea psihologiei, devenirii sale explicite. Cu precădere cele care i-au urmat psihanalizei, gestaltismul, behaviorismul și altele demonstrează că:

a) oamenii nu mai pot rămâne la dezvoltarea psihologiei copilăriei din cauza unor anateme, ceva mai mult,

b) ei nu mai pot disimula perpetuu și ubicuu personalitatea prin asfixiile și răsuflările mecanismelor de apărare ale Eului:

- refulările,
- sublimările și
- proiecțiile,
- anulările,

c) după cum nu mai pot rămâne continuu în liftul casei cu trei etaje a Supraeului, Eului și Sinelui – e imperios necesar să iasă în lume, să-și făurească destinele, concomitent cu ea (Dinu Grama, 1996, p.7).

II. Globalizarea o necesitate

În fine, mai toate disciplinele, așadar și psihologia după cum am relevat, au avut perioada lor de afirmare a unei anumite individualități și relative autonomii. În prezent psihologia este o știință explicită, autonomă.

S-a întâmplat însă ceva. După ce au conștientizat propria lor identitate, disciplinele au descoperit chiar în structura lor internă rațiuni profunde de a intra în interacțiune cu celelalte discipline. *Identitatea* dobândită după secole a devenit treptat o premisă a metabolismului ei cu celelalte discipline, metabolism fără de care cultura din care face parte intrinsecă și psihologia nu mai poate funcționa normal. *Aceasta este globalizarea în cultură*. Metafora care o ghidează ar putea fi aceea a câmpului cuantic (Solomon Marcus, 2001). Fiecare electron își

BCU "LUCIAN BLAGA" CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

B.C.U. "M. EMINESCU" IAŞI

defineşte identitatea nu numai prin starea sa cuantică specifică, ci şi prin interacţiunea sa cu ceilalţi electroni.

Ch. S. Perice afirma, spre sfârşitul secolului al XIX-lea, că fiecare om este corolarul interacţiunii (interrelaţionării, intercomunicării etc.) sale cu ceilalţi oameni, iar în secolul al XX-lea, Derrida a afirmat ceva similar cu privire la concept. O ştiinţă se impune în raport cu celelalte ştiinţe, Comunitatea europeană, care se făureşte în zilele noastre are şi ea o filozofie asemănătoare. Accentul cade acum asupra creşterii metabolismului fiecărei ţări cu celelalte ţări ale Comunităţii, care, la rândul său, îşi intensifică metabolismul cu alte comunităţi, cum ar fi America, Extremul Asiatic ş.a. Adaptarea e dificilă, cu atât mai mult cu cât aspectele sinergetice se află într-o relaţie delicată cu cele conflictuale, de competiţie. În această direcţie au apărut unele structuri disipative.

III. Un nou mod de a înţelege identitatea

Ideea de *identitate* a evoluat de-a lungul istoriei. Iniţial, ea a fost concepută doar în sens material. Ulterior a urmat *identitatea structurală*, în virtutea căreia *identitatea unei fiinţe umane este dată nu de atomii ce o alcătuiesc, ci de aranjarea lor, de „patternul"* (configuraţie, structură, formă, model, alură generală) *care se găseşte la baza lor*. În prezent ideea de *IDENTITATE* se completează firesc cu o nouă *componentă* – cea INTERACTIVĂ; ne afirmăm identitatea nu doar *material* şi *structural*, ci şi prin *capacitatea noastră de a INTERACŢIONA* cu semenii noştri.

Componenta nouă nu-i un *moft*, ci o condiţie sine qua non a supravieţuirii, în cultură, preeminent. Globalizarea în cultură, prin urmare, nu este în conflict cu *identitatea culturală*, ci o condiţie sui generis a menţinerii şi dezvoltării acesteia din urmă (*idem* Solomon Marcus, 2001).

Caseta 1

Identitatea, în sens general, se referă la caracterul de a fi acelaşi – el însuşi – ori unic, chiar dacă poate fi perceput, reprezentat sau denumit în moduri diferite. Ea se remarcă prin specificitate potrivit principiului *identităţii indiscernabilelor* (Leibniz). În cazul obiectelor ea are validare pragmatică (două ouă, două mere, două sticle cu apă etc.), dar, în situaţia omului, respectiv a grupului, identitatea înseamnă mult mai mult. Ea rezultă din experienţa subiectului sau grupului de a simţi că există, de a gândi, de a acţiona etc, de a se raporta la altul şi de a se recunoaşte atât ca fiinţă singulară, dar identică în realitatea sa fizică, psihică şi socială.

Identitatea persoanei este o construcţie dinamică a unităţii conştiinţei de sine prin

intermediul relațiilor intersubiective, ale comunicărilor verbale și experienței sociale. Ea este un proces activ, afectiv și cognitiv de reprezentare de sine în anturajul său; ea satisface nevoia de inter și intrapersonală de coerență, de stabilitate și de sinteză, care asigură o permanență în existență (Selosse, J. în Doron, R și Parot, Fr., 1999, p.379-380).

În general, ideea de intenție este redată cu ajutorul verbului este care înseamnă:

a) *este-le predicției* utilizat pentru o caracterizare: Psihologia este o știință explicită;

b) *este-le identității* utilizat cu sensul de la fel, totuna: Psihologia este o știință autonomă.

Specialiștii disting identitatea;

1) *indiscernabilelor* – cu sensul că dacă x are fiecare din proprietățile lui y și y fiecare din proprietățile lui x, atunci x și y sunt identici,

2) *personală* – o persoană este aceeași într-un anumit moment, cu o altă persoană din cutare alt moment (Flew, A., 1999, p.173).

Bibliografie

1. Doron, R., Parot, Fr., *Dicționar de psihologie*, Ed. Humanitas, București, 1999;
2. Flew, A., *Dicționar de filozofie și logică*, Ed. Humanitas, București, ed. a II-a, 1999;
3. Mânzat, I., *Psihologia credințelor religioase*, Ed. Știință și tehnică, București, 1997;
4. Mânzat, I., *Psihologia sinergetică*, Ed. ProHumanitate, București, 1999;
5. Marcus, S., *Criteriul estetic și globalizarea în cultură*, în România literară, nr.37, septembrie, 2001;
6. Mucchielli, Alex, *Noua psihologie*, Ed. Științifică, București, 1996;
7. Parot, Fr., Richelle, M., *Introducere în psihologie*, Ed. Humanitas, București, 1995;
8. Petroman, P., *Devenirea psihologiei...*, Ed. Eurobit, Timișoara, 2001;
9. Petroman, P., *Incursiuni în istoria psihologiei universale și românești*, Ed. Eurobit, Timișoara, 1996;
10. Zlate, M., *Psihologia la răspântia mileniilor*, Ed. Polirom, Iași, 2001.

PSIHOLOGIA PATOLOGICĂ

I. Consideraţii generale

1. *Patologia* este o ramură a medicinei care studiază natura şi simptomele bolilor.

2. *Psihologie patologică* sau *psihopatologie* în sens

a) larg – este similară cu psihiatria,

b) restrâns – este o disciplină de graniţă, situată între psihologie şi psihiatrie care îşi propune să studieze sistematic tulburările proceselor şi fenomenelor psihice, ale conştiinţei şi ale personalităţii *morbide*.

3. Ea vizează:

a) cunoştinţele despre structurile esenţiale ale personalităţii morbide şi despre determinismul patogeniei mentale,

b) într-un fel, toate aspectele activităţii psihice morbide,

c) integrarea cunoştinţelor cu privire la boală, omul bolnav în cunoaşterea ştiinţifică a acestuia hic et nunc.

4. Psihopatologia este

a) *generală* – incumbă teoriile, concepţiile şi ipotezele care explică apariţia tulburărilor şi bolilor psihice, efectele diferitelor boli somatice – ea încearcă să elucideze problema exo şi endogeniei bolilor psihice;

b) *specială* – include studiul simptomelor bolilor psihice propriu-zise şi al celor somatice, corolar al unor situaţii

- naturale ori
- experimentale

şi constă în explicarea naturii acestor manifestări, fenomenologia lor, precum şi evoluţia.

BCU IASI CENTRU UNIVERSITY LIBRARY

II. Metoda psihopatologică

1. Caracterizarea generală a metodei

Obiectul psihologiei patologice îl reprezintă omul bolnav, preeminent comportamentul maladiv de natură mentală. Acesta este abordat ca o variantă a celui normal. Provocat de cauze pe care, firesc, nu le putem crea, deoarece nu ne permite etica, iar fenomenul este urmărit prin observaţie şi experiment.

Tulburările, dezorganizările existente, de facto, relevă, prin comparaţie, aspecte ale normalului care face posibilă perceperea anomaliei. Disoluţia conştiinţei îngăduie cercetătorului – medic sau psiholog – să observe procesele şi fenomenele psihice în evoluţie întocmai cum copilul favorizează cunoaşterea, edificarea funcţionării sufletului omenesc. Fenomenele cercetate în stare de morbiditate, concluziile la care s-a ajuns, extrapolate asupra bolilor creierului, nevrozelor – isterici, neurastenici, epilepsiei – afaziilor, formelor de demenţă, fenomenelor de hipnoză şi de somnambulism ori chiar de schimbare a personalităţii permit descoperirea unor aspecte noi, altminteri imposibil de sesizat.

Cercetarea anomaliilor a făcut posibilă studierea comprehensivă a proceselor şi fenomenelor psihice. De exemplu: amnezia, abulia, halucinaţia ş.a. au permis înţelegerea memoriei, voinţei şi percepţiei, pentru că, apreciază promotorii acestei metode, evoluţia este o disoluţie răsturnată – ultimele aspecte care dispar sunt cele care au apărut la început. În cazul memoriei uităm faptele şi datele memorate recent, în timp ce subzistă amintirile, cele memorate în anii copilăriei, preadolescenţei, adolescenţei şi chiar ai tinereţii.

Metoda patologică a fost completată cu metodele comparativă, genetică şi experimentală. Această realitate a condus la introducerea ideii genetice în psihologie ale cărei consecinţe au făcut ca studierea proceselor cognitive – senzoriale şi raţionale – să devină subsidiară faţă de procesele afective. Psihologia animalelor rezidă în găsirea hranei, apărarea lor şi a puilor, reproducerea periodică. Din asemenea considerente manifestările afective dobândesc primordialitate, ele nu mai pot fi apreciate ca o *inteligenţă confuză* ori pur şi simplu drept *calităţi ale senzaţiilor* cum apăreau la asociaţionişti, fiindcă viaţa organică, vegetativă apare înaintea celei animale, cu funcţii de relaţie. Aceasta se manifestă prin tendinţe şi apetituri care reprezintă materia vieţii afective, în timp ce viaţa animală se manifestă prin senzaţii ce reprezintă materia vieţii intelectuale.

Implicarea anatomiei, fiziologiei, psihiatriei, neurologiei şi, în general, a medicinei în explicarea proceselor şi fenomenelor psihice a fost benefică pentru evoluţia psihologiei şi s-a realizat diacronic.

Corelarea tulburărilor clinice cu anumite leziuni anatomice datează din antichitate, inclusiv observaţia că deteriorarea creierului are drept consecinţă dereglări şi sincope psihice.

Păşind – mergând pe urmele lui Claude Bernard şi Hughings, Jackson, Th. Ribot a impus şi perfecţionat această metodă, adaptând-o preeminent la obiectul psihologiei. Potrivit părerii sale, *boala constituie o experienţă de ordinul cel mai subtil, instituită de natura însăşi în condiţii bine determinate şi cu procedee de care arta omenească nu dispune* (**De la metodă la ştiinţă**). V. Voiculescu a considerat această metodă un conglomerat de metode distincte:

a) observaţie,

b) experiment şi

c) introspecţie – corelate în aşa fel încât să fie în congruenţă cu cerinţele de cercetare a realităţii labile la care se aplică.

Revenind asupra metodei în discuţie, Th. Ribot relevă avantajele sale:

1) ea constituie un instrument de amplificare a fenomenului firesc, astfel că:

a) halucinaţia permite înţelegerea mai bună a percepţiei, respectiv a imaginii;

b) amnezia îngăduie priceperea memoriei,

c) abulia contribuie la înţelegerea voinţei,

d) afaziile furnizează elementele necesare studierii limbajului,

e) în general, orice boală, permite studierea şi cunoaşterea procesului sau fenomenului psihic,

şi, deopotrivă, dezavantajele:

a) greutatea aproape imposibilă de a distinge dintre sănătos şi morbid,

b) din punct de vedere psihic e greu de fixat sfârşitul normalităţii şi începutul anormalităţii.

În esenţă anomalia îngăduie perceperea normalului anomaliei. Ea a fost însă completată şi cu *metoda genetică* – aceasta vizează nu doar ceea ce este ereditar, ci şi dobândit, determinat de educaţie, învăţare, activitate şi constă din investigarea psihicului şi dezvoltarea sa. La cele evidenţiate de Th. Ribot, J. Piaget demonstrează că *geneza proceselor* se produce prin interiorizarea acţiunilor, exteriorizarea atitudinilor, prin asimilare şi coordonare.

BCU "MIHAIL EMINESCU" - UNIVERSITY LIBRARY

III. Retrospectivă şi perspectivă în utilizarea metodei

1. *Încercările* – apariţia psihologiei şi psihiatriei:

a) **Cullem, William** – a creat termenul de nevroză şi a emis ipoteza că tonusul oscilează între exces (spasm) şi lipsă (atonie);

b) **Brown, John** – vorbeşte despre stări – persoane stenice (prea excitate) şi astenice (care reacţionează mai greu).

Amândoi introduc conceptul de iritabilitate cu referire la întreg sistemul nervos. Consideră sănătatea drept o stare de echilibru, de armonie.

2. **Mesmer, Fr. A.** autorul lucrării **Despre influenţa planetelor asupra corpului omenesc**, în cadrul căreia afirmă că există o forţă – un fel de fluid – care penetrează în univers şi se menţine pretutindeni. Corpurile oamenilor sunt receptive la ea şi a numit-o *magnetism animal*. Lor le-au urmat:

- James, Braid – care a discutat despre somnul magnetic,
- J.M. Charcot – Şcoala de la Salpêtriére,
- H. Bernheim (1837-1919) – Şcoala de la Nancy (Petroman P., 2001, p.158-159)

IV. Impunerea metodei psihopatologice

Utilizarea datelor oferite de medicină în domeniul psihologiei devine preponderentă la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul celui de al XX-lea, graţie medicului J.M. Charcot (1825-1893) care abordează bolile sistemului nervos.

Medic la spitalul *Salpêtrière* unde încă din *1879 înfiinţează un Laborator de Fiziologie a Sistemului Nervos şi un Muzeu Anatomopatologic*. Totodată, efectuează o serie de experimente ce devin contribuţii meritorii la studierea afaziei, nevrozelor, isteriei şi hipnozei. Alături de el, fiziologul Ch. Richet, italianul G. Sergi – fondator şi el al unui laborator de psihologie experimentală – filozoful şi profesorul Th. Ribot impun metoda patologică. Ea ţine, după cum spuneam mai sus, atât *de observaţie cât şi de experiment*, deoarece *boala este o experimentare subtilă instituită de natură în circumstanţe bine determinate şi prin procedee de care omul nu dispune;* ea atinge ceea ce este inaccesibil. *Dezorganizând mecanismul uman, boala furnizează înţelegerea funcţiei sale normale* – cu atât mai mult cu cât un atare experiment nu ni l-am putea îngădui, deoarece el este respins de orice etică (Th. Ribot, De la metodă la ştiinţă, 1909). În fond, fenomenul morbid nu-i şi nici nu trebuie privit altfel decât o variantă a fenomenului normal.

Caseta 2

PATOLOGIC – stare a ceea ce este morbid. Patologic înseamnă mai mult decât anormalitate, fără a putea fi redusă la aceasta. Astfel, un subiect, o situație ieșită din comun se pot circumscrie în sfera sănătății: geniul, sextupleții în pofida faptului că sunt fenomene extrem de rare, ele nu sunt cazuri morbide. Patologicul provoacă suferință fizică ori psihică, complex psihologic (Norbert Sillamy, 1996, p.225)

PSIHOPATOLOGIA, disciplină situată la granița dintre psihologie și psihiatrie, care-și propune studiul și sistematica tulburărilor proceselor psihice, conștiinței și personalității bolnave. Paul Popescu Neveanu a considerat că:

a) vizează cunoștințele despre structurile esențiale ale personalității morbide și determinismul patogeniei mentale;

b) înglobează totalitatea aspectelor vieții psihice bolnave;

c) tinde să-și integreze cunoștințele în cunoașterea științifică totală despre om.

Generală, ea încearcă să clarifice bolile psihice exo- și endogenia lor; *specială* – incumbă studiul simptomelor bolilor psihice și somatice, corolar al unor situații naturale ori experimentale, explicarea naturii acestora (G. Ionescu în P. Popescu Neveanu, 1978, p.589).

1. **Charcot, Jean Martin** (1825-1893) medic, neuropatolog remarcabil, el a ținut lecții al căror obiect îl constituiau *bolile sistemului nervos*; pentru el bolile reprezentau o *experimentare naturală* asupra vieții mintale. Concomitent, a experimentat pe isterici și a susținut un curs de anatomie la Facultatea de Medicină din Paris, începând cu 1872. Practician de marcă funcționează ca șef de serviciu la **Spitalul Salpêtrière**, fapt ce-i permite să efectueze o serie de experimente. Cercetează hipnotismul și predă la catedra creată special pentru el, maladiile nervoase.

Caseta 3

Maladie, alterarea sănătății ca urmare a incapacității corpului de a-și utiliza mecanismele organice de apărare contra unei agresiuni din afară (traumatism, toxinfecții etc.) ori de a-și rezolva conflictele psihologice.

După mediul căreia îi aparține, bolnavul recunoaște mai mult ori mai puțin ușor realitatea stării sale. Dacă maladia este acceptată de subiect, pe plan psihologic se produce un fel de regresiune: interesul se deplasează de la lumea exterioară la corpul propriu care, deodată, devine prevalent: bolnavul se comportă ca un copil care depinde de anturajul său, manifestând egocentrism și uneori tiranie. Maladia poate să satisfacă unele persoane, care găsesc în ea avantaje apreciabile (degajarea de responsabilități). Nu odată pot fi văzuți nevrotici care își întrerup tratamentul de îndată ce înțeleg că, vindecându-se, vor pierde beneficiile stării de boală (Sillamy, N., 1996, p.185-186)

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

După câte ne dăm seama, Şcoala de la Salpêtrière, se preocupa preponderent de medicină, fără să eludeze însă psihologia. Aici au învăţat ori şi-au aprofundat studiile A. Binet, P. Janet şi chiar S. Freud. Nota caracteristică a cercetărilor efectuate sub conducerea lui Charcot vizează sugestia şi hipererotismul la isterici – parte componentă a psihologiei dinamice. Obiectul acesteia îl reprezintă forţele, *motivările* şi *tendinţele* menite să pună în acţiune individul, un anumit comportament al său, prioritar patologic. În revelarea comportamentului se recurgea la sugestie, respectiv hipnotism.

Aşadar, abordat încă din secolul al XVIII-lea de F. Mesmer, abandonat şarlatanilor în secolul al XIX-lea, hipnotismul este readus în prim plan de J.M. Charcot şi apoi P. Janet în lucrarea **Meditaţii psihologice** (1916). Atât unul cât şi altul discută starea de hipnoză şi sugestie. Hipnoza este apropiată de un somn parţial, rezultat în urma fixării atenţiei asupra unui obiect strălucitor şi prin sugestie, stare în care subiectul rămâne capabil să asculte de unele ordine date de hipnotizator. Somnul hipnotic este diferit de cel normal: percepţiile senzoriale nu sunt diminuate, atenţia se poate concentra, sunt posibile diverse acţiuni, iar înregistrarea ritmurilor electrice ale creierului (electroencefalograma) este comparabilă cu aceea obişnuită obţinută în timpul stării de veghe. Este vorba despre o paralizie a voinţei (S. Freud). Sub efectul stării de hipnoză se pot observa fenomenele somatice cum ar fi: *analgezia* (suprimarea durerii) sau modificarea ţesuturilor (formarea de băşici pe piele, dispariţia negilor...).

După J. Hilgard (1970), persoanele hipnotizabile sunt acelea a căror imaginaţie este mai vie, şi la care predomină spiritul de aventură, creativitatea literară şi artistică, credinţa religioasă. Cele mai refractare sunt acelea care manifestă aptitudini pentru sporturile de competiţie şi pentru activităţile ştiinţifice. Stările nervoase determinate prin hipnotizare la isterici sunt (a studiat femei, care sub hipnoză au traversat trei stadii):

a) *letargia* – care reprezintă starea patologică ce se caracterizează prin somn adânc şi lung; în acest timp funcţiile vitale par a fi suspendate; este o stare similară cu moartea aparentă (lethe – uitare, argia – odihnă > letharggus > lethargie);

b) *catalepsia* - este o stare patologică ce se manifestă prin înţepenirea bruscă a muşchilor, amorţire şi încetarea unor funcţii cerebrale (katalepsis – atac > catalepsie, înţepenire, amorţire);

c) *somnambulism* – ilustrează o stare patologică ce se manifestă prin diferite acţiuni inconştiente în timpul somnului, lunatism, noctambulism (noctambul < noctambule < nox / noapte, ambulare – a umbla, a merge).

Această preocupare devine intrinsecă şi activităţii Spitalului din Nancy, datorită lui H. Bernheim (1837-1919). Acesta considera că e nevoie să fie luate în seamă efectele *influenţei provocate de sau prin sugestie şi acceptate de creier*. Sugerarea celor trei stări face ca bolnavul să aibă o comportare pozitivă. Din păcate însă Şcoala de la Salpêtrière îşi încetează activitatea odată cu fondatorul său, J.M. Charcot (1893) şi cea de la Nancy va supravieţui până în 1900, dată de la care hipnotismul reîncepe să fie dezavuat pentru a nu ştim câta oară.

2. **Ribot, Theodule** (1839-1916). S-a născut la Saint-Brieux, în Bretagne. A învăţat la Şcoala Normală Superioară, apoi a funcţionat ca profesor. În 1878 îşi susţine doctoratul la Sorbona cu teza: **Ereditatea în psihologie şi Filozofia lui Schopenhauer** (L'heredite psychologique şi La philosophie de Schopenhauer) după care i se încredinţează catedra de psihologie experimentală de la Universitatea Sorbona. Din 1889 este numit profesor de psihologie experimentală la Colegiul Francez, unde va funcţiona până la sfârşitul vieţii, 1916. Aici a creat o adevărată şcoală de psihologie, alături de H. Piéron, G. Dumas, Paulhan. Cei care au constituit-o au fost adepţii psihologiei experimentale şi ai metodei patologice. Conştienţi de aportul unei reviste la răspândirea şi impunerea ideilor, ei fondează **Revista de filozofie** (*Revue philosophique*) condusă de Ribot.

Filozof şi psiholog francez, Th. Ribot este primul teoretician al psihologiei experimentale. Şi-a orientat cercetările spre studiul psihofiziologic al personalităţii şi a descoperit legile disoluţiei memoriei: amintirile recente, complete, fără semnificaţie afectivă se estompează mai uşor decât cele vechi, simple, încărcate emoţional.

Opera lui include mai multe lucrări: **Psihologia engleză contemporană** (1870) în a cărei prefaţă afirma că *psihologia trebuie să se despartă de metafizică, şi să se apropie mai mult de fenomene pe care să le observe sistematic. Psihologia poate urmări toate fenomenele spiritului la om, deopotrivă la animale, considerându-le în faza adultă, în egală măsură, în fazele succesive ale dezvoltării*. Continuând, el arată că psihologia nu trebuie identificată cu fiziologia. Dezorganizarea maladivă reprezintă un substrat al metodei experimentale şi este un domeniu propice al cercetării fenomenelor şi proceselor psihice. Alte lucrări care au urmat au fost: **Psihologia germană contemporană, Bolile memoriei** (1881), **Bolile voinţei** (1883), **Maladiile personalităţii** (1885), **Psihologia sentimentelor** *(1896)*, **Logica sentimentelor** (1905), **Eseu asupra pasiunilor** (1907) **Probleme de psihologie afectivă** (1910).

Rezultatele obţinute în cercetările sale l-au propulsat în fruntea psihologilor vremii. Psihologia sa viza precumpănitor fenomenele psihice, abordarea lor cu metoda psihopatologică, fără a diminua în vreun fel identitatea psihologiei, caracterul său explicit:

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

psihologia – zice el – *este legată de legile vieţii şi, concomitent, de mecanismul său. Dar, aceasta nu înseamnă că ea este absorbită de fiziologie. Dintr-o necesitate logică, o ştiinţă superioară se sprijină pe una inferioară. Fiziologia contemporană face apel continuu la domeniile chimiei şi fizicii, fapt ce nu-i diminuează valoarea şi nici nu-i ştirbeşte autoritatea. În această situaţie de ce s-ar teme psihologia că-şi pierde identitatea când apelează la domeniile fiziologiei?*

Preocupat de psihopatologie, în contact permanent cu bolnavii, Th. Ribot – profesor, psiholog – şi-a creat complexe de inferioritate pentru că nu a fost medic. Din asemenea motive a cerut elevilor săi o pregătire dublă – filozofică şi medicală (P. Janet, G. Dumas, H. Wallon, C. Blondel, G. Payer, D. Labanche ş.a.). Bine pregătit, pasionat, Th. Ribot a întemeiat în preajma sa o adevărată şcoală, a impus o metodă, a creat o psihologie, chiar dacă la data implicării sale exista deja o şcoală medico-psihiatrică (psihologică). Atunci, Cl. Bernard, Fechner, Helmholtz şi Wundt impuseseră psihologia experimentală, fapt ce-i permite să utilizeze observaţia, anamneza (ana – înainte, mnesis – memorie) pe care să le substituie experimentului.

Filozof şi psiholog care timp de jumătate de secol *a directivat fără încetare mersul psihologiei franceze, fiind numit părintele acesteia*, el a relevat, înaintea lui Freud, că esenţa motivaţiei comportamentului uman este preponderent afectivă. Activând în epoca în care au evoluat, printre alţii, Darwin şi Haeckel, J. Stuart Mill, H. Spencer, Al. Bain, H.E. Weber, Gustav, T. Fechner, W.M. Wundt, I. Secenov, I.P. Pavlov s-a impus prin originalitatea sa în abordarea vieţii psihice, utilizând pe scară largă fenomenele patologice în cercetarea acesteia, alături de fundamentarea fiziologică.

Aportul său la impunerea psihologiei experimentale rezidă în faptul că

1. susţine şi realizează abordarea exclusivă a fenomenelor psihice pe baza metodelor ştiinţelor naturale, în afara metafizicii;

2. obiectul psihologiei îl constituie:

a) procesele şi faptele psihice,

b) descrierea şi clasificarea acestora

c) cercetarea legilor şi a condiţiilor de existenţă a lor, pentru că: *psihologia experimentală nu se ocupă nici de suflet, nici de esenţa acestuia, iar dacă acest lucru pare paradoxal, trebuie remarcat faptul că biologia şi fizica nu se ocupă nici ele de esenţa vieţii sau a materiei; deoarece atâta timp cât ele şi-au luat drept obiect de cercetare această esenţă, progresele lor au fost nule, iar bunele rezultate obţinute în cercetarea psihologică de 40 de ai încoace sunt urmare a eliminării oricărei cercetări transcendente* (Th. Ribot, 1896,

p.10-11). În acest scop, considera el, metodele cele mai potrivite de cercetare ar fi: introspecţia, experimentul şi metoda patologică.

Studierea evoluţiei pe baza involuţiei, respectiv a bolii, corelarea tulburărilor clinice cu anumite leziuni anatomice datează, după cum am relevat, din cele mai vechi timpuri. Oprindu-se asupra lor, urmând consecvent lui Cl. Bernard şi H. Jackson, Th. Ribot a dezvoltat această metodă de abordare şi a adaptat-o psihologiei, deoarece, credea el, *boala constituie o experienţă de ordinul cel mai subtil instituită de natura însăşi în condiţii bine determinate şi cu procedee de care arta omenească nu dispune* (Th. Ribot, după L. Gavriliu, 1996, p.13). Aşadar, patologia nu-i decât fiziologie defectată. Avantajele unei atare metode consistă în faptul că ea:

a) reprezintă o posibilitate de amplificare a fenomenului normal:

- halucinaţia înlesneşte înţelegerea percepţiei, imaginii;
- abulia perceperea voinţei,
- amnezia explicarea memoriei,
- sugestia hipnotică lămureşte mecanismul sugestiei întâlnite în viaţa cotidiană

ş.a.m.d.

b) şi este un instrument de analiză fină care îngăduie demontarea structurilor procesului sau fenomenului psihic.

Dezavantajul său îl constituie dificultatea precizării momentului declanşării bolii, delimitării dintre normal şi anormal, sănătos şi morbid. În esenţă, metoda patologică este corolarul utilizării mai multor metode: observaţia, experimentul, introspecţia ş.a. (V. Voiculescu).

Referitor la *inconştient, acesta a fost opus conştiinţei* (H. Wallon). Conform opticii sale conştiinţa este o achiziţie de dată recentă, perfectibilă care asigură adaptarea omului, în realitate nefiind decât *un fenomen indicator şi nu o stare constitutivă, fundamentală* (dacă orice activitate psihică implică o activitate nervoasă, nu orice activitate nervoasă implică o activitate psihică). De la starea patologică la cea normală, diferenţa nu-i decât de grad, întrucât *conştiinţa nu ne revelează în fiecare moment Eul decât sub un singur aspect, între multele posibile.*

El dezvoltă ideea unui *inconştient dinamic* structurat, după cum urmează:

a) ereditar ori ancestral,

b) personal, rod al cerebraţiei (stărilor de conştiinţă susţinute de impulsurile venite din inconştient);

c) din nou personal care constă în reziduuri ale stărilor afective legate de percepţiile anterioare sau de evenimentele vieţii noastre. Concomitent, el *stăruie asupra faptului că există în om o subpersonalitate inconştientă care guvernează personalitatea conştientă.* Spre sfârşitul vieţii reia problema şi consideră că omul, noul născut este ca *o maşină care produce mişcări* – activitatea psihică implică cea motorie (senzaţii, percepţii, reprezentări etc.), iar în ceea ce priveşte inconştientul, distinge două forme:

1. *static* - care stochează experienţă fixată în cursul vieţii şi
2. *dinamic* – care elaborează în umbră combinaţii incoerente sau adaptate, invenţii absurde ori geniale. Pe această linie în Eseu asupra imaginaţiei creative echivalează inspiraţia cu un factor inconştient, sorgintea sa, ceea ce impune clasificarea acestei enigme. Activitatea conştientă traduce mesajele cele inconştiente. Prin urmare omul creează, inventează proiectându-şi inconştientul (mânia şi frica).

Totodată el a sesizat faptul că inconştientul s-ar putea deteriora. Deteriorarea ar fi rezultatul unor leziuni de natură nervoasă, *cauzele fiziologice sunt cele mai generale şi probabil condiţia tuturor celorlalte.* Unor asemenea descoperiri le va aduce completări relevante, psihanaliza.

Patologia proceselor psihice şi a personalităţii însăşi, evidenţiază disoluţia, involuţia, regresul de la superior la inferior şi a fost relevată preponderent în cazul afectivităţii, coborârea acesteia la nivelul instinctelor primare (instinctul ofensiv – mânia, instinctul defensiv – frica şi trebuinţele nutritive). Descinderea lui Freud are loc nu doar din Charcot şi Bernheim, ci şi din Th. Ribot, fapt pentru care acesta din urmă a şi fost considerat drept *precursor al psihanalizei* (L. Gavriliu).

El a acordat o atenţie sporită sexualităţii infantile (instinct sexual şi amor sexual) relevând că acesta *este centrul în jurul căruia gravitează totul.* Şi totuşi atât de puternic, el poate decădea. Cauzele sunt anatomo-fiziologice (conformaţia organelor genitale, stopării în dezvoltare, sexualitate incompletă, hermafroditism, malformaţii ş.a.); sociologice (aglomerări – internate, închisori, cazărmi etc.) care favorizează pervertismul sexual; cauze inconştiente (asociaţii de idei bizare în pubertate) şi conştiente.

Însuşi principiul plăcerii îşi are baza în opera lui Ribot (plăcerea efect cauzat de acţiune; surplusul de energie vitală, acţiunile libere ale tendinţelor). Tăria teoriilor sale rezidă în faptul că a relevat, ca nimeni altul, că la baza comportamentului mai stau afectele, emoţiile, dispoziţiile, sentimentele şi pasiunile, chiar impulsurile de natură subcorticală care încearcă să se deghizeze în forme similare celor logice. În plus, susţine el, procesele psihice reprezintă componenta fundamentală a psihismului.

Ideile sale au fost preluate şi dezvoltate de H. Jackson (1835-1911) care împrumută ideea lui Ribot referitoare la *disoluţie*. Ea reapare, în secolul nostru la J. Delay care evidenţiază raportul între felul de a gândi al celor doi şi relevă că amândoi au avut o mare contribuţie în afirmarea filozofului englez H. Spencer (1820-1903). Pentru aceasta asocierile care se creează la un individ plasat de mai multe ori în aceleaşi situaţii devin ereditare (idee ce am întâlnit-o şi la Pavlov – când analiza reflexele necondiţionate şi condiţionate) – instincte.

Totodată H. Jackson consemnează că procesele cele mai simple dau naştere ierarhic unor procese complexe. Ideea o extrapolează în domeniul bolilor mentale a căror derulare ar realiza o regresiune, urmând, în sens invers, aceleaşi etape ca evoluţia. Sistemul nervos este constituit, în opinia lui, din centrii nervoşi bine ierarhizaţi: cei inferiori sunt cei mai automatizaţi, fiecare centru controlează pe cei care-i sunt inferiori; cei superiori sunt complecşi şi permit adaptările diferenţiate. Ei sunt foarte fragili şi, în consecinţă, pot fi destul de uşor afectaţi de boli. Idei ca acestea apar şi în opera lui Th. Ribot încă din 1881 (ierarhie, regresiune ş.a). Impunerea lor a fost facilitată, pe de o parte, de Taine care a intuit interesul pentru psihologia patologică – el a explicat fenomenul literar prin teoria facultăţilor predominante – determinate de rasă (calităţi ereditare), mediu (climat, sol, regim politic) şi moment (epocă). În psihologie el se apropia asociaţionismului lui J. S. Mill şi A. Bain: viaţa psihică se compune din elemente care se unesc unul cu altul pentru a realiza combinaţii superioare, datorită asociaţiei. Asociaţionismul nu utiliza însă datele oferite de cercetările fiziologiei sistemului nervos, în timp ce Taine o face.

Conglomeratul de procese psihice ce se unesc prin legea contiguităţii şi cea a asemănării este rezultatul juxtapunerii şi nu al sintezei. Combinaţiile asociaţioniste sunt, mai degrabă, mecaniciste şi unitatea reacţiei şi a psihicului ca un tot e pulverizată într-un noian de atomi mintali. Asemenea rezultate vor fi preluate de Th. Ribot şi P. Janet – şi, pe de altă parte, de Renan – cel care l-a angajat la Colegiul Francez şi i-a creat catedra de psihologie experimentală şi comparată. El a protestat împotriva psihologiei abstracte, teoretice şi a propus şi susţinut psihologia practică care să urmărească omul, copilul şi bolnavul în evoluţie. Opţiunea pentru metoda psihopatologică, totodată clinică, este apodictică.

3. **Janet, Pierre** (1859-1947) – absolvent al Şcolii Normale Superioare (1882) doctor în litere (1889) şi apoi, după ce la îndemnurile profesorului său, Th. Ribot, urmează medicina, devine doctor (1893). Împreună cu G. Dumas publică **Jurnalul de psihologie normală şi patologică** (1904) la conducerea căruia vor urma apoi Blondel, Guillaume, Meyerson.

BCU "MIHAIL KOGĂLNICEANU" LIBRARY

Pierre Janet s-a consacrat filozofiei, aidoma unchiului său, Paul Janet. A studiat fiziologia cu Dastre, apoi medicina. Lucrează la spitalul din Havre, unde înfiinţează o sală rezervată nevropaţilor – *Saint Charcot* – după numele celebrului neurolog de la Salpêtrière. Îl preocupă bolnavul, efectuează cercetări pe baza hipnotismului şi a somnului şi publică în 1889 lucrarea **Automatismul psihologic**. Se transferă la Paris, unde va preda pe baza propriilor studii elaborate în cadrul Laboratorului de Psihologie Patologică condus de el în Spitalul Salpêtrière. La Colegiul Francez îl suplineşte pe Th. Ribot, iar la Universitatea Sorbona ţine cursuri de psihologie experimentală. Îl atrage de partea sa pe H. Piéron şi-l angajează ca secretar al Laboratorului Spitalului Salpêtrière. În 1901, Th. Ribot îi cedează catedra de la Colegiul Francez pe care o menţine până în 1935. În acest răstimp a publicat mai multe lucrări: **Starea mentală a istericilor** (1892), **Nevroze şi idei fixe** (1898), **Obsesiile şi psihastenia** (1903), **Nevrozele** (1909), **Medicaţii patologice. De la angoasă la extaz** (1926-1928), **Evoluţia memoriei şi a percepţiei timpului** (1928), **Forţa psihologică şi slăbiciunea psihologică** (1932), **Inteligenţa înaintea limbajului** (1936) şi multe altele care evidenţiază contribuţiile sale majore la dezvoltarea psihologiei. Ideile operei sale, în general, gravitează în jurul noţiunilor de forţă şi tensiune psihologică. *Forţa psihologică* (ori forţa tendinţelor) *corespunde potenţialului energetic* al unei persoane, iar *tensiunea psihologică utilizării care îi este dată*. Atât una cât şi cealaltă pot fi schimbate prin oboseală, emoţii, intoxicaţii etc. Dacă forţa unei tendinţe scade, tensiunea se menţine cu greu şi subiectul nu trece prin stadiul dorinţei ori al reveriei. Când forţa este puternică şi tensiunea slabă rezultă agitaţia. În felul acesta, el a creat *psihologia conduitei* drept *studiul omului în raport cu universul şi mai ales în raporturile sale cu ceilalţi oameni* sau, într-o formulare mai veche, psihologia *nu este altceva decât ştiinţa acţiunii umane* în care noţiunile de *nivel* şi *reacţie*, alături de cele de *tendinţă, acţiune, conduită* ocupă locul central. Aşa, de exemplu, conduitele, aidoma tendinţelor şi acţiunilor, sunt numeroase. În acest sens sunt conduite intelectuale, afective, sociale, personale ş.a., după cum inferioare şi superioare, din punct de vedere calitativ şi cantitativ. Aidoma acţiunilor se remarcă prin: durată, ritm şi nivel. Ambele exprimă o relaţie dinamică între subiect-obiect, om-societate, individ-mulţime.

Discipolul lui Ribot, multe din ideile sale îşi au originea în opera acestuia: interesul pentru metoda patologică, automania psihologiei, observarea conduitei exterioare, alta decât cea avută în vedere de behavioriştii, *conduita de triumf* ce corespunde unei cheltuieli de forţe în rezervă şi înglobează, deopotrivă, actul sexual, jocurile sau glumele. În opera sa, istoria dezvoltării spiritului uman se identifică, în mare parte, cu istoria conduitelor. Memoria, de exemplu, va apare nu numai în contact cu pericolul, ci şi înainte şi după acesta. La originea

gândirii se află acțiunea, respectiv acțiunile care sunt ierarhizate. Unele dintre ele cer o cantitate de *forță psihologică* și un grad ridicat de *tensiune*. În nevroze – relevă el – funcțiile ce implică un grad ridicat de tensiune sunt atinse și suprimate – când funcțiile inferioare – mai automatizate - persistă, ajungând, uneori, exacerbate. Recunoscător lui Ribot față de care și-a manifestat afecțiunea și considerația, chiar și cu prilejul morții, când menționa cu emoție că *el a restabilit tradiția franceză și a impus o metodă simplă, dar indispensabilă – metoda psihopatologică.*

4. **Dumas, Georges** (1866-1946). Discipolul lui Th. Ribot după cum el însuși declara cu ocazia aniversării centenarului nașterii magisterului: *Am onoarea să iau cuvântul ca vechi elev al lui Theodule Ribot. Am muncit încă în Școala Normală sub direcția sa. Am urmărit cu regularitate cursurile sale la Sorbona, La Colegiul Francez, în vreme ce a profesat. N-am scris nimic fără să întrebuințez metoda de lucru pe care i-o datorăm. Lui i-am dedicat toate cărțile mele. Timp de treizeci de ani, am avut în jurul meu, în tot ceea ce întreprindeam, reconfortul sfaturilor sale și al afecțiunii lui. Timp de opt ani i-am fost elev și discipol întotdeauna.*

După absolvirea Școlii Normale, potrivit sfaturilor lui Th. Ribot, urmează Facultatea de Medicină iar apoi obține doctoratul în medicină cu teza **Stările intelectuale în melancolie**, 1894 și ulterior în litere cu tema **Tristețea și bucuria**, 1900. Este conferențiar, iar apoi profesor titular la Sorbona [Universitate în Paris situată între Panthéon și Piața Saint-Michel, poartă numele fondatorului său, Robert de Sorbon (1201-1274), profesor de teologie, cel care a înființat ulterior ceea ce este astăzi, una din cele mai mari universități din lume].

A scris și a coordonat mai multe lucrări dintre care: **Surâsul și expresia emoțiilor** în cadrul căreia are în vedere anatomia și fiziologia sistemului nervos, când explică procesele ori stările afective menționate; **Tulburări mentale și nervoase consecințe ale războiului** (1919). Una dintre cele mai importante lucrări prefațate de către însuși Th. Ribot, **Tratatul de psihologie** (1923), primul în acest sens din întreaga lume, apărut aproape cu un deceniu mai târziu decât se planuia inițial, din cauza izbucnirii primului război mondial, reprezintă o contribuție fără precedent a lui G. Dumas la dezvoltarea psihologiei explicite. Ulterior va publica **Noul tratat de psihologie** (în șapte volume, 1931-1946), din păcate neîncheiat. Tratatele s-ar fi vrut doctrinare, prioritar relevante pentru psihologia lui Ribot. Emistihul extras dintr-un imn grecesc închinat lui Zeus, pe pagina întâi *Noi am ieșit din tine* este edificator și relevă pregnant recunoștința sa față de magisterul său. În realitate studiile ce-l

alcătuiesc, fără a fi omogene, reprezintă un pas în impunerea metodei psihopatologice a lui Th. Ribot şi o contribuţie la dezvoltarea psihologiei.

V. Metoda clinică

Factorii externi creează stări emoţionale multiple, deseori stresează subiectul. Cl. Bernard a numit astfel de efecte, *experienţe invocate* spre deosebire de cele *provocate*. În această situaţie, psihologii vorbesc despre *metoda patologică* menită să desemneze această modalitate de compensare a imposibilităţii etice de experimentare, când se recurge la întrebuinţarea accidentului sau a bolii care apar fără intervenţia noastră. Dar, acum boala nu mai este studiată, ci devine un mijloc care facilitează perceperea şi priceperea unor fenomene sau procese psihice. Acest demers este corelat cu interesul pentru bolnav, respectiv victimă, fiindcă, dacă normalul este clarificat pornind de la patologie, şi acesta din urmă este, la rându-i, explicat, contribuie la tratarea lui pe termen lung ori scurt.

Tot astfel pentru Th. Ribot şi discipolii sau colaboratorii săi, observarea efectelor bolii devine un mijloc de cunoaştere firească a organizării şi funcţionării psihismului. Metoda în discuţie a apărut ca o reacţie faţă de experimentele lui Fechner şi Wundt, poate chiar a statisticii, deoarece se considera de-a dreptul o iluzie să crezi că recurgând la procedee matematice ai putea să ajungi mai repede şi fără probleme la certitudini insurmontabile. Problemele de la care s-a plecat au avut în vedere unele impedimente – în sensul că animalul sau omul din clipa în care intră în laborator devine un obiect artificial fapt ce probează o situaţie factice (artificială), altul, respectiv alta decât ceea ce ne-am propus să studiem. Obiecţia a aparţinut etologilor, în cazul animalelor şi psihologilor în situaţia oamenilor, deoarece porneau de la premisa că reacţiile sau comportamentul este consecinţa interacţiunii organismului cu mediul şi ca urmare nu poate fi urmărit decât acolo unde şi când se desfăşoară normal, adică în mediul natural.

Începutul aparţine lui Claude Bernard (1812-1878). Cum a evoluat experimentul am relevat în cursurile precedente. În secolul trecut (1960) a fost invocat *efectul Rosenthal* (apariţia unor distorsiuni sau ocolişuri legate de expectaţiile cercetătorului, evidenţiate în experimentele pe animale de chiar acel care i-a impus numele lucrând cu grupele de şobolani după cum le împărţise Tryon, – inteligenţi şi proşti – dar în realitate au fost doar şobolani obişnuiţi; experimentatorul i-a etichetat însă în consecinţă, încriminându-i ca atare. În educaţie fenomenul este cunoscut sub numele de *efectul Pygmalion*, aşadar în şcoală şi clinică).

Caseta 4

Pygmalion a fost un sculptor. A cioplit, a sculptat şi a finisat mai multe opere în insula Cipru. La un moment dat a sculptat cu pasiune şi eforturi deosebite chipul unei femei aşa de frumoasă, încât s-a îndrăgostit de opera astfel creată. La insistenţele sale, Afrodita i-a dat viaţă pietrei. Sculptura a fost, aşadar, însufleţită devenind o femeie fascinantă, în carne şi oase, cu care, ulterior, Pygmalion s-a căsătorit (unele legende îl prezintă drept rege care s-a îndrăgostit de o statuie de fildeş).

În celebra versiune a lui Ovidiu (**Metamorfoze**), Pygmalion este un artist, respectiv un sculptor (întocmai ca la J. J. Rousseau într-o scenă lirică ce poartă acelaşi titlu) – fapt ce imprimă mitului semnificaţii plurale, prioritar omeneşti şi estetice. În piesa lui G. B. Shaw cu titlu omonim este parafrazat modern şi ironic cazul, iar autorul şarjează situaţii sociale şi moravuri contemporane. Trama naraţiunii este reluată şi în alte creaţii, printre altele operetă. My Faire Lady, scriitura lui Loewe, Fr., compozitor american de origine austriacă.

În cadrul psihologiei clinice se studiază nenumărate cazuri individuale menite să releveze însuşirile ori alterările funcţionării psihologice a unei persoane. Sintagma *psihologie clinică* a fost utilizată de S. Freud într-o scrisoare adresată lui W. Fiesse – 30 ianuarie, 1899: *acum, conexiunea cu psihologia, aşa cum se prezenta în* **Studii asupra isteriei** (1985) *se îndepărtează de haos, eu observ relaţiile cu conflictul, cu viaţa, tot ceea ce mi-ar plăcea să numesc psihologia clinică* (R. Doron şi Fr. Parot, 1999, p.141). În realitate sintagma menţionată a fost întrebuinţată în premieră de către psihologul american L. Witmer, încă din 1896. Acesta a deschis în Pennsylvania o Clinică Psihologică destinată copiilor înapoiaţi şi anormali unde a creat expresia *metodă clinică în psihologie* pe care o corelează cu testul – noţiune introdusă în 1890 de J. Mc Keen Cattel, care desemna atunci un şir de probe pentru determinarea fizionomiei mentale a unui individ.

Witmer defineşte metoda clinică drept metoda de cercetare ce constă în utilizarea rezultatelor examenelor efectuate asupra mai multor subiecţi, unul după altul, pentru generalizările sugerate prin observarea aptitudinilor acestora şi, concomitent, a deficienţelor. Clinicile psihologice ar trebui să fie locul unde metoda clinică să se aplice fără nici o rezervă în abordarea problemelor de igienă profesională, aplicarea unor corective, orientări de ordin industrial şi social. Witmer a creat o atare clinică în 1908. Ea funcţionează şi astăzi. Tot atunci publică şi revista Psihologia clinică.

În folosirea metodei clinice, el a rămas, în bună parte, tributar lui Wundt. În 1909, la Chicago, se inaugurează un institut consacrat tinerilor delincvenţi (directorul Institutului a fost W. Healy, elevul lui W. James, 1840-1910), cel puţin la început acesta a funcţionat sub influenţa psihopatologiei franceze şi psihanalizei lui Freud. De fapt, directorul acestuia l-a

invitat pe Freud în S.U.A. În timp şi cu timpul, francezii o substituie celei de orientare şcolară şi profesională, mai mult, sub influenţa lui H. Piéron se înfiinţează în Franţa un Institut de Orientare Profesională – 1928. În acest fel domeniul metodei rămâne *anormalitatea.* Ulterior metoda clinică a însemnat examinarea exhaustivă prin care se realizează un tablou complet al cazului însoţit de un prognostic nuanţat sau examinarea prin teste în condiţii standardizate însoţite de prognosticuri. Când se vorbeşte de metoda clinică, în raport cu prima direcţie, (atitudine) se are în vedere optica lui Th. Ribot, P. Janet şi S. Freud, în timp ce când se discută despre ea în funcţie de cea de a doua se au în vedere *tradiţii psihometrice* impuse de Wundt şi Galton.

Psihologia clinică, deopotrivă metoda, s-a dezvoltat sub influenţa orientărilor din psihologie. Astfel, psihanaliza, şi însuşi *S. Freud,* a înrâurit dezvoltarea sa (la Viena au fost deschise trei clinici psihoterapeutice). Concomitent, ctitorul psihologiei individuale, *Adler* a creat o a doua şcoală psihoterapeutică. Pe baza observaţiilor clinice asupra preadolescenţilor la care năzuinţa spre superioritate lăsa de dorit, fapt ce contribuia la *evidenţierea* complexului de inferioritate şi săvârşirea unor fapte inadecvate, Adler a elaborat diferite forme de compensare ca mecanisme de apărare a căror cunoaştere era indispensabilă în vederea educării lor.

Ceva mai târziu Frankl, V. a fondat la Viena a treia şcoală de psihoterapie şi a pus bazele *logoterapiei.* Esenţa acesteia constă în aceea că omul tinde continuu să-şi găsească sensul în viaţă. Negăsirea acestuia are repercusiuni asupra sa:

a) el se simte frustrat,

b) frustrarea, neîmplinirea creează un vacuum existenţial.

Rogers, C., exponent al psihologiei umaniste a elaborat metoda terapiei sale pe care a numit-o *nondirectivă* dat fiind specificul concentrării sale asupra pacientului. În acest caz medicul ori psihologul acţionează ca şi cum ar fi al doilea Eu al clientului. Respectul faţă de pacient este o condiţie sine qua non. O atare terapie este necesar să sprijine clientul ca să-şi formeze o concepţie flexibilă a Eului care să nu se opună experienţei reale. Apariţia şi impunerea *psihologiei transpersonale*, deopotrivă a celei *transculturale* a condus la crearea unor metode psihoterapeutice adecvate. În cazul celui dintâi meritul i-a revenit lui Grof, S.

Adresată personalităţii, psihologia clinică a avut şi are sprijinul orientărilor şi a psihologiilor atât de numeroase care au apărut şi vor mai apare în continuare.

Metodele *proiective* a căror întrebuinţare proliferează după 1930, constituie o reacţie împotriva tradiţiei psihometrice. Aceste metode constau în a cere subiecţilor să interpreteze un anumit test:

a) *Testul Rorschach*, 1921 sau testul petelor de cerneală, solicită subiecții ca după ce contemplă mai multe pete de cerneală, stimuli vagi, nestructurați, să spună eventual ce anume au văzut, ce reprezintă petele respective.

b) *Testul Aperceptiv Tematic* (TAT-ul) propus de H.A. Murray – pornind de la o imagine se cere subiectului să construiască o poveste de aproximativ 300 de cuvinte în care să precizeze: ce s-a întâmplat în imaginea respectivă, care sunt gândurile, sentimentele personajelor, ce anume a putut determina o situație ori alta, care ar fi deznodământul acestei trame ș.a.m.d.

c) *Testul de frustrație sau Rosenzweig* – constă într-un caiet ce conține desene ce reprezintă o serie de situații frustrante. Se cere subiectului să-și imagineze reacțiile verbale ale personajului frustrat, fapt ce permite datorită mecanismului de proiecție, studiul propriilor sale moduri de a reacționa.

Mult mai numeroase, interpretarea lor revelează aspecte ale personalității subiecților testați. În contemporaneitatea noastră raportul dintre metoda clinică și cea statistică s-a echilibrat. Cele menționate – testele – sunt numite proiective, pentru că subiectul în încercarea de a structura imaginea, de a-i da un sens, de a elabora o povestire, își proiectează, de facto, propria-i personalitate, propriul fel de a fi, de a gândi și acționa etc.

Caseta 5

Testul este o probă standardizată care informează asupra unor caracteristici afective, intelectuale (nivel mintal, aptitudini, cunoștințe) ori senzoriale ale unui subiect, fapt ce permite situarea acestuia în raport cu ceilalți membrii ai grupului social din care face parte (etalonarea). Scopul utilizării unei asemenea probe este de a obține, repede, informații cuantificabile și independente de subiectivitatea psihologului. Un test bun este omogen, fidel, sensibil și valid. Testul ori testele nu au un caracter absolut (Perciun, V.)

Bibliografie

1. Bogathy, Z., Petroman Pavel, *Psihologia astăzi* II, Ed. Eurostampa, Timișoara 2001;
2. Doron, R., Parot, Fr., *Dicționar de psihologie*, Ed. Humanitas, București, 1999;
3. Hayes, N., Orell, S., *Introducere în psihologie*, Ed. ALL, București, 1997;
4. Larousse, Le Petit, *Dictionnaire Encyclopedique*, Larousse, 1993;

BCU "ION CREANGĂ" UNIVERSITY LIBRARY

5. Lück, H., *Geschichte de Psychologie*, Verlag W. Kohlhammer, Stuttgard, Berlin, Köln, 1996, traducere, – uz intern –, Ed. Eurobit, Timişoara, 1997;
6. Lück, H., *Istoria psihologiei*, traducere, Ed. Eurobit – uz intern – Timişoara, 1997;
7. Mânzat, I., *Istoria universală a psihologiei*, Bucureşti, 1994;
8. Parot, Fr. Şi Richelle, M., *Introducere în psihologie*, Ed. Humanitas, 1995;
9. Perciun, V., *Psihologia clinică*, Ed. Eurostampa, Timişoara, 2000;
10. Petroman, P., *Devenirea psihologiei – psihologie implicită*, Ed. Eurobit, Timişoara, 2001;
11. Petroman, P., *Istoria psihologiei universale şi româneşti*, Ed. Eurobit, Timişoara, 1996;
12. Ralea, M. Şi Botez, C., Istoria psihologiei, Ed. Academiei, Bucureşti, 1958;
13. Reuchlin, M., Histoire de la psychologie, Presses Universitaires, Paris, 1963;
14. Ribot, Th., *Logica sentimentelor*, Ed. IRI, Bucureşti, 1996 (traducere, eseu introductiv, note şi indici de nume de dr. Leonard Gavriliu);
15. Ribot, Th., *Memoria şi patologia ei*, Ed. IRI, Bucureşti, 1998;
16. Ribot, Th., *Voinţa şi patologia ei*, Ed. IRI, Bucureşti, 1997;
17. Sillamy, N., *Dicţionar de psihologie*, Ed. Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1996;
18. Zlate, M., coordonator, *Psihologia la răspântia mileniilor*, Ed. Polirom, Iaşi, 2001;
19. Zlate, M., *Introducere în psihologie*, Ediţia a III-a, Ed. Polirom, Iaşi, 2000;

BCU IAŞI/CENTRU UNIVERSITAR

PSIHANALIZA

I. Date generale cu privire la psihanaliză

Psihanaliza a devenit un cuvânt polisemantic. A început să fie întrebuințat din martie 1896 și semnifica atunci metoda terapeutică. Diacronic, până în zilele noastre, a ajuns să însemne, concomitent, procedeu de investigație, o teorie, o doctrină de interpretare a psihicului uman, chiar o știință al cărei obiect este psihicul inconștient. Implicată în medicină, locul nașterii sale, deopotrivă în educație, antropologie, sociologie, religie și filozofie, psihanaliza nu a fost în stare să rezolve integral o problemă – după cum mărturisește însuși creatorul său S. Freud – dar a adus contribuții importante în cele mai diferite domenii ale științei. S-a ajuns până acolo încât se discută despre freudism, când se are în vedere prioritar opera lui S. Freud și a elevilor săi *ortodocși* și despre neofreudism când se au în vedere continuatorii, dizidenții, reformatorii și revizioniștii operei lui. Astfel, ca:

1. *metodă terapeutică,* psihanaliza se bazează pe relația reală și fantasmatică cu psihoanalistul (transfer), în care sunt reactivate formațiunile inconștiente implicate în conflictul nevrotic. Grație unei asemenea relații, comunicarea sensului (interpretarea) și conștientizarea formațiunilor inconștientului permit o mai mare libertate de gândire, o mai mare suplețe în jocul activității mintale și un proces de schimbare a acestuia din urmă;

2. *procedeu de investigație*, psihanaliza s-a impus prin metoda asociațiilor libere în legătură cu fiecare element al visului și nu numai (ele pot fi individuale și colective în cazul psihoterapiei de grup) – tot ceea ce , în formațiunile de gânduri conștiente (conținut manifest), lasă să se strecoare informațiile inconștiente (lapsus, uitare, expresii simbolice etc.);

3. *știință*, psihanaliza este eterogenă, pentru că este interesată deopotrivă de:

a) datele observabile și descrierea lor,

b) legile de organizare a funcționării mintale ori de axiomele ce aparțin unei teorii a subiectivității; totodată psihanaliza a permis elaborarea unor concepții psihologice noi care, în această calitate, alcătuiesc o nouă știință (rolul sexualității infantile și complexul lui Oedip,

BCU "LUCIAN BLAGA" UNIVERSITY LIBRARY

pulsiunea, diferenţierea psihismului pe instanţe ş.a.) – A. Branconnier în Doron, R. şi Parot, Fr., 1999, p.622.

Aprecierea creatorului psihanalizei, S. Freud, pe de o parte, la nivelul superlativ drept unul care a revoluţionat gândirea, viaţa şi imaginaţia unui secol (R. Wollheim), ce a fost un geniu (A. A. Roback) obstacolele pe care le-a avut de învins, în răspândirea ideilor sale, au fost mult mai mari decât acelea pe care le-a avut de înfruntat Copernic, Galilei, Kepler, Darwin, şi, în fine a fost aşezat alături de Einstein şi Pasteur, numit *Cristoph Columb al Inconştientului* (aprecia V. Pavelcu) şi, pe de altă parte, hulit, dezavuat, considerat drept cel care a creat *un edificiu măreţ cu un conţinut scabros*, ori comparat cu Pavlov al cărui aport este unul din cele mai grandioase la dezvoltarea ştiinţei, în timp ce opera lui Freud a fost etichetată drept *una din cele mai adânci rătăciri ale umanităţii*, (H. Wells)(calificativele au fost şi altele).

Despre începuturile mişcării psihanalitice a vorbit însuşi Freud. El declară deschis că psihanaliza este creaţia sa şi că nimeni nu ştie mai bine ca dânsul ce este psihanaliza. Totuşi, încercând o retrospectivă ne vom da seama că premisele ei le putem identifica în activitatea unor medici de dinaintea lui. Astfel, în perioada 1884-1885 J. M. Charcot vorbeşte despre tulburările de comportament, etiologia acestora – *paralizia isterică*, consecinţă a unor amintiri pe care bolnavii le păstrează. Modificarea acestora l-ar putea ajuta pe medic să le trateze. Pierre Janet – discipolul lui Charcot – aprecia că bolnavul ar putea să nu fie conştient de amintirea traumatizantă şi vorbeşte despre *subconştient prin dezagregarea psihologică.* Studierea bolnavului în stare de somnambulism provocat i-ar permite medicul să determine bolnavul să relateze evenimentul responsabil de tulburare. Adevăratul precursor al psihanalizei a fost J. Breuer (1841-1925) – fiziolog, medic, colaboratorul lui S. Freud, cel puţin la începutul activităţii acestuia. Acesta narează o întâmplare cu una din pacientele sale, Ana, o tânără de 21 de ani care suferea de tulburări isterice: contracţii, tuse nervoasă, dereglări de limbaj, refuza mâncarea şi băutura. În absenţa sa rostea cuvinte fără sens. În tratamentul ce i l-a aplicat, printre altele, a hipnotizat-o şi a determinat-o să-i relateze câte ceva din amintirile ei. Aşa i-a povestit ea despre o fată care stătea la căpătâiul tatăiui său bolnav. Pentru câteva momente tulburările dispar. Ulterior însă, pacienta îi mai relatează despre câinele unei persoane (pe care o ura din adâncul inimii) care a băut apă înaintea ei dintr-un pahar. Întâmplarea a tulburat-o, i-a produs mânie şi un dezgust pe care nu l-a simţit vreodată. Din motive la care nu s-a referit în relatările sale, atunci nu s-a exprimat în vreun fel. Medicul a identificat în acest caz o influenţă traumatizantă a amintirii emoţionale anterioare. Breuer delimitează cazul de altele şi-l tratează independent, dar fata se

îndrăgostește de el (în acest fel se realizează un transfer și, din motive ușor de înțeles, medicul și-a abandonat pacienta). Cazul este prezentat în lucrarea comună a lui Freud și Breuer Studii despre isterie. Să reținem că atunci, S. Freud lucra alături de el și că adânc impresionat, dânsul se va consacra tratării unor asemenea cazuri întreaga viață.

Breuer a aplicat la început metoda *cathartică* și apoi a abandonat-o, dar la insistențele lui Freud revine asupra ei: *Dirijam atenția bolnavului direct asupra scenei traumatice care generase simptomul, căutam să identificăm în aceasta conflictul psihic și să punem în libertate efectul reprimat. Descopeream în felul acesta procesele psihice caracteristice nevrozelor, procese cărora ulterior le-am dat numele de regresiune. Asociațiile făcute de bolnav porneau de la scena pe care intenționam s-o explicăm și se îndreptau spre trăiri anterioare, obligându-l pe psihanalist, care avea de corectat comportamentul prezent, să se ocupe de trecut. Regresiunea ne ducea tot mai departe în trecut la început părând a se opri, în general, la vârsta pubertății, pentru ca apoi unele insuccese și lacune în înțelegerea demersului psihanalitic să ne conducă până la anii copilăriei, neaccesibilă până atunci unei investigări de genul acesta* (S. Freud, 1996, p.33).

Metoda cathartică – este o metodă de psihoterapie care are drept efect terapeutic o *curățare (chatarsis)*, o descărcare adecvată a efectelor patogene. Cura permite pacientului să evoce și chiar să retrăiască evenimentele traumatice de care sunt legate aceste efecte, ceea ce le asigură abreacția (Laplanche, J. Și Pontalis, J-B., 1994, p.77).

Prin evenimentele traumatice se face aluzie la incidente dezagreabile sau agreabile care l-au impresionat pe subiect. Prin *abreacție* se înțelege o descărcare emoțională prin care subiectul se eliberează traumatic, permițându-i astfel să devină sau să (nu) rămână patogen (idem, p.25).

Caseta 6

Diacronic, Freud a renunțat la *hipnoza* propriu-zisă și a substituit-o prin *sugestie* – ajutat de un artificiu tehnic: o presiune a mâinii pe fruntea pacientului – destinată să-l convingă pe bolnav că va regăsi amintirea patogenă. Ulterior va renunța și la sugestie în favoarea *asociațiilor libere* ale pacientului. În final, efectul cathartic asociat *abreacției* încetează să mai fie resortul esențial al tratamentului.

Catharsisul rămâne totuși un aspect al oricărei psihoterapii analitice. Pe de o parte, în mod variabil, în funcție de structurile psihopatologice, în numeroase cure întâlnim o retrăire intensă a anumitor amintiri, însoțită de o descărcare emoțională mai mult sau mai puțin violentă; pe de altă parte, se poate demonstra cu ușurință că efectul cathartic se întâlnește în diferitele modalități de repetiție din timpul curei și mai ales în actualizarea transferențială. De asemenea, perlaborarea, simbolizarea prin limbaj erau deja prefigurate de valoarea

> cathartică pe care Breuer şi Freud o atribuiau exprimării verbale: omul găseşte în limbaj un substitut al actului, substitut care permite abreacţia aproape identică a afectului ... Există şi alte tipuri de psihoterapie care vizează catharsisul: *narcoanaliza* utilizată în cazurile de nevroză traumatică, când este provocată cu ajutorul medicamentelor (efect similar cu cel obţinut prin hipnoză de Breuer şi Freud). Moreno a definit psihodrama ca o eliberare de conflicte interioare prin intermediul jocului dramatic (Laplanche, J., Pontalis, J. B., 1994, p.77-78).

Orientarea regredientă a devenit una din caracteristicile de bază ale analizei. Astfel, continuă S. Freud, am constatat că psihanaliza nu putea să elucideze prezentul fără a-l raporta la ceva din trecut şi că orice trăire patogenă presupune o trăire anterioară care, chiar dacă nu era ea însăşi patogenă, conferea cu toate acestea o proprietate patogenă unui eveniment ulterior. În tratamentele pe care în 1899, le-a aplicat pacientei *Dora*, deoarece îi erau cunoscute motivele care i-au provocat boala, a ţinut seama de considerentele de mai sus. În timp şi cu timpul, după nenumărate încercări *care ne-au condus dincolo de prima copilărie a pacientului* – declară Freud – *ni s-a prezentat un vis a cărui interpretare a dat la iveală detalii uitate, legate de scenă, cu aportul cărora a fost posibilă înţelegerea şi revizuirea conflictului actual* (S. Freud, 1996).

Reperele mişcării freudiste reies, în cea mai mare parte, din **Începuturile mişcării psihanalitice** prezentate de Freud. În 1902, la Viena, aveau loc la domiciliul creatorului psihanalizei, în fiecare săptămână, întâlniri ale acestuia cu vreo câţiva medici care discutau probleme de psihanaliză. Din acest grup, istoria psihologiei i-a reţinut, printre alţii, pe A. Adler, S. Ferenczi, O. Rank şi W. Stekel.

E. Bleuler, psihiatru elveţian şi asistentul său C. G. Jung manifestau interes pentru rezultatele cercetărilor lui S. Freud. De fapt, psihiatrul elveţian îi aduce la cunoştinţă lui Freud că lucrările sale erau studiate, cunoscute şi valorificate în cadrul clinicii sale Burghölzli. Jung ia parte în 1908 la reuniunea psihanaliştilor de la Salzburg, reuniune ce avea să apară de la această dată, consacrată psihanalizei. Mai mult, Jung îl va însoţi pe Freud în America în 1908. La cel de al doilea Congres de Psihanaliză organizat şi ţinut la Nürnberg, este fondată Asociaţia Psihanalitică Internaţională. Scopul Asociaţiei era *cultivarea şi promovarea ştiinţei psihanalitice întemeiate de Freud, atât ca psihologie pură cât şi ca aplicare a acesteia în medicină şi în ştiinţele spiritului; ajutorul mutual al membrilor în toate strădaniile de dobândire şi de propagare a cunoştinţelor psihanalitice*. Tot acum s-au constituit ad hoc trei grupări locale: Berlin – în frunte cu K. Abraham, Zürich – condusă de Jung, Viena –

coordonată de Adler şi ceva mai târziu s-a creat a patra grupare în Ungaria care îl avea drept conducător pe Ferenczi.

După asemenea succese încep să apară neînţelegerile, dizidenţii pe care însuşi Freud îi exclude din cadrul psihanalizei: Adler (1911) şi Jung (1913); apoi Rank (1924) şi Ferenczi (1929). Ei vor reprezenta în istoria psihologiei *psihanaliştii dizidenţi*. Cei dintâi renunţă la sexualitate ca referent unic al etiologiei în psihanaliză şi enumeră alţi referenţi, cum ar fi voinţa de putere, complexul de inferioritate ş.a. Următorii sunt respinşi pentru aspecte ce priveau înţelegerea regresiunii şi traumatismului.

Colaboratorii care i-au rămas credincioşi au fost K. Abraham – în Germania, acesta a fondat la Berlin primul Institut de Psihanaliză; E. Jones în Anglia, la Londra şi W. Reich – în Austria, la Viena. În Franţa psihanaliza a penetrat mai încet şi mai greu, psihologii au manifestat foarte multă reticenţă faţă de noua orientare. Şi, cu toate acestea, după ce au conştientizat direcţiile sale, la Paris s-a constituit în 1923 Societatea Psihanalitică din care făceau parte: Marie Bonaparte, Eugénie Sokolnicka, A. Hesnard, A. Borel, R. Laforgue, E. Pichon ş.a. Aceasta a fost recunoscută de Asociaţia Psihanalitică Internaţională. În cadrul său este primit şi J. M. Lacan. Sciziunea mişcării psihanalitice franceze se produce în 1953, când J. M. Lacan înfiinţează Societatea Franceză de Psihanaliză, dar ea nu va fi recunoscută la nivel internaţional. În 1963 are loc o nouă divizare, mai mult, Societatea se dizolvă şi acelaşi J. M. Lacan creează Şcoala Freudiană de la Paris, alături de P. Aulagnier, J. Clavreul, S. Leclaire, G. Rosolato, J. P. Valabrega ş.a. Tot aici conflictele se ţin lanţ, un alt grup iniţiază Asociaţia Psihanalitică a Franţei care solicită şi obţine afilierea la Asociaţia Psihanalitică Internaţională, însă în 1969, un alt grup, în frunte cu P. Aulagnier părăsesc Şcoala Freudiană de la Paris şi în 1980 J. M. Lacan dizolvă Şcoala Freudiană ce funcţionase în capitala Franţei.

II. Parametrii conceptuali ai psihanalizei

Metodă terapeutică, procedeu de investigaţie sau ştiinţă de sine stătătoare, ea a fost utilizată ca o terapie corelată cu analiza psihologică în scopul descoperirii metodelor inconştiente ale diverselor tulburări sau comportamente specifice şi, totodată, pentru înlăturarea cauzelor care le-au provocat prin conştientizare. În psihanaliză s-a pornit de la premisa că subiectul are la dispoziţie o cantitate de energie psihică – pulsională, afectivă – pe care o repartizează variabil în relaţiile sale cu obiectele şi cu sine. Acesta, consideră Freud ar fi, de fapt, subiectul din punct de vedere *economic*. Lui i se mai adaugă cel *dinamic* şi cel referitor la *topică*.

În ceea ce priveşte subiectul dinamic, apreciază acelaşi Freud, fenomenele psihice rezultă din conflictul şi compunerea forţelor care exercită o anumită presiune (pulsională). De fapt, inconştientul însuşi este dinamic, pentru că presează întruna, reclamând o forţă contrarie, care interzice accesul la conştiinţă.

1. Pulsiunile şi impulsiunile

Caseta 7

Proces dinamic ce constă dintr-o presiune – încărcătură energetică, factor de motricitate – care face ca organismul să tindă spre un scop. Dup S. Freud, o pulsiune îşi are sorgintea într-o excitaţie corporală – stare de tensiune; scopul ei este de a suprima starea de tensiune din sursa pulsională; impulsiunea îşi poate atinge ţinta în obiect ori mulţumită lui. (Laplanche, J. L., Pontalis, J. B., 1994, p.321)

În esenţă pulsiunile sunt tendinţe de a acţiona iraţional, greu de urmărit şi controlat. Primitive sau refulate ele vor să se elibereze. Izvoarele lor sunt zonele erogene (pentru cele sexuale) şi trebuinţele indispensabile conservării subiectului (foamea şi funcţia de nutriţie). Obiectele de satisfacţie: o fixaţie definitivă şi altele înlocuitoare. Iniţial pulsiunea sexuală este investită în sânul mamei, iar mai târziu devine o trebuinţă de ţigară, de a suge ceva (un creion, o bomboană, degetul, colţul batistei sau de a mesteca chewing-gum).

Originea pulsiunii, modelul său trebuie căutată în acele ale lui Mesmer (teoria fluidului). Acesta, după cum am mai subliniat, arată că oamenii, corpurile acestora sunt supuse aceleiaşi activităţi dinamice la care sunt supuse corpurile cereşti care acţionează pe Pământ şi că ar exista o *atracţie universală* specifică omului – un fel de magnetism – care rezidă în nişte forţe interioare ale corpului ce s-ar orienta *către polul vieţii sau al proceselor morbide*, acestea din urmă manifestându-se concomitent cu apariţia unor tulburări. Conform opticii sale, etiologia oricărei boli o constituie obstruarea (astuparea, gătuirea) circulaţiei acestui lichid (Mucchielli, A., 1996, p.18).

În concepţia lui S. Freud există mai multe tipuri de pulsiuni:

c) sexuală,

d) a eului sau de autoconservare, sursa energiei apărării împotriva sexualităţii.

Diacronic revine asupra acestei dihotomii şi vorbeşte despre pulsiunea de

a) viaţă şi

b) moarte

2. Refularea

Caseta 8

Operație prin care subiectul încearcă să respingă ori să rețină în inconștient reprezentări – gânduri, imagini, amintiri – legate de pulsiuni ce ar putea provoca neplăceri Eului. Evidentă în isterie și în ale afecțiuni mentale, chiar în psihologia normală, refularea poate fi considerată *un proces psihic universal* care se află la baza constituirii inconștientului ca domeniu separat de restul psihismului. Uneori, Freud a utilizat noțiunea cu sensul de *apărare*.

Mecanism psihologic inconștient, preponderent de apărare a Eului, datorită căruia tot ceea ce ar putea fi în dezacord cu persoana socială este împins, menținut și sedimentat în afara câmpului conștienței, altfel spus sunt cenzurate. De regulă, emoția dezagreabilă, dorința insidioasă (perfidă, ascunsă), gândul inscrupulos, turpitudinea (josnicia, mârșăvia, nerușinarea) sunt surghiunite în inconștient. Acestea însă caută să evadeze într-o formă sau alta ca vise, lapsusuri, simptome obligând subiectul la eforturi perpetue.

Cât timp acesta este sănătos, el rezistă fără probleme, dar diminuarea stării de sănătate favorizează crearea unor breșe, inutilitatea luptei cu ele. În consecință refulările se realizează în *reprezentări* preconștiente pe care pentru a le bara ivirea, sistemul *preconștient-conștient* sporește cenzura asupra apariției reprezentărilor refulate.

Originea modelului refulării psihanalitice ar putea fi psihologia lui Herbart pentru care pragul conștiinței era locul confruntării între reprezentările mai puternice care împingeau pe cele mai slabe sub pragul conștiinței care, la rândul lor, încercau din *răsputeri să revină la suprafață*. Modelul freudian este dominat de pulsiuni și lipsește subiectul de posibilitatea de a interveni, pentru că *omul este acționat de pulsiuni și de luptele neîntrerupte dintre Id, Ego și Superego*. P. Daco și D. Lagache vor interveni în apărarea modelului psihanalitic. Ei relevă că există în subiect o forță care îi sporește decizia: *există ceva în mine care mă obligă să decid* (P. Daco) sau *Superegoul acționează ca un reglator al sentimentelor de stimă de sine* [...] ceea ce face ca *sentimentul de culpabilitate rațional sau raționalizat, asumat ori respins să fie suportat de Ego* (D. Lagache).

3. Inconștientul și aparatul psihic

Constituit din conținuturile refulate cărora li s-a barat accesul la sistemul preconștient-conștient.

Caseta 9

Caracteristicile sale ar putea fi (în sistemul Ics-ubw, Unbewusst, ca substantiv)

a) conținuturile sale sunt reprezentanți ai pulsiunilor,

b) ele sunt acționate de mecanisme specifice, preponderent de condensare și deplasare;

c) investite cu energie pulsională, conținuturile inconștiente caută să se întoarcă în conștiință și acțiune – întoarcerea refulatului – dar fără sorți de izbândă decât prin formațiuni de compromis, după ce au fost supuse deformărilor cenzurii;

d) dorințele din copilărie, cu precădere, cunosc o fixație în inconștient.

(Laplanche, J., Pontalis, J.B., 1994, p.190)

La început, Freud a înțeles aparatul psihic ca un model alcătuit din inconștient, preconștient și conștient (1900). Ulterior rectifică această teorie și apreciază că în personalitate acționează trei instanțe:

a) Sinele sau Idul – ce constituie polul pulsional, aici se găsesc și se frământă impulsiile primitive, deopotrivă dorințele refulate diacronic;

b) Eul ori Egoul - reprezintă realul, reglează desfășurarea proceselor psihice și le supune probei realității; el se ridică treptat din Sine, concomitent cu apariția subiectivității copilului (*stadiul oglinzii*, între 6 și 18 luni);

c) Supraeul sau Supraegoul - se formează prin interiorizarea interdicțiilor parentale și sociale. Așadar, se exprimă prin etică și se supune *principiului plăcerii*, în vreme ce Eul se subordonează *principiului realității*.

Această structurare propusă de Freud *presupune un conflict permanent, chiar de la constituirea Supraeului, între acesta și Sine, conflict arbitrat mai mult ori mai puțin bine de către Eu, care, pe de o parte, caută să satisfacă cerințele Sinelui și, pe de altă parte, să prezerve interdicțiile Supraeului (el se instituie ca un arbitru)* – Laplanche, J., Pontalis, J. B., 1994, p.435.

În general, copilul, la început, este condus de *principiul plăcerii*, dar diacronic ajunge să acționeze conform, *principiului realității*.

4. Mecanismele de apărare

Caseta 10

Diverse tipuri de operații în care devine evidentă apărarea. Ele diferă în raport cu tipul de afecțiune avut în vedere, de etapa genetică în cauză, după gradul de elaborare a conflictului defensiv. Mecanismele de apărare sunt utilizate de Eu și sfârșesc prin a fi inacceptabile moral pentru acesta. În ansamblu, ele vizează evitarea ori neutralizarea tensiunilor interne, anxietății și angoasei subiectului.

BCU IASI CENTRU UNIVERSITAR LIBRARY

Mecanismele de apărare sunt, relativ, numeroase, peste douăzeci şi au fost grupate în patru categorii:

a) *refulările* – prin ele emoţiile, sentimentele dezagreabile, impulsiile neplăcute, în dezacord cu viaţa sunt cenzurate, oprite să intre în câmpul conştiinţei;

b) *proiecţiile* – constă în a atribui în mod inconştient altcuiva şi, deseori, de a percepe în lumea din afară propriile pulsiuni, idei, intenţii, conflicte etc. În acest fel ele îngăduie eliberarea de ceea ce este greu de suportat: procese afective primare şi complexe (o soţie fidelă, inconştientă în privinţa dorinţelor sale de adulter îşi acuză partenerul că o trădează ori se va simţi iubită de un prieten inocent);

c) *sublimările* – rezidă în derivarea unei energii instinctuale spre un scop elevat. Astfel, spiritul de competiţie ori unele vocaţii militare se explică prin sublimarea agresivităţii, iar altruismul prin sublimarea instinctului sexual. Ele au un rol aparte în realizarea adaptării subiectului la mediu, fără a-i dăuna în vreun fel;

d) *anulările* – contribuie la suprimarea unor idei, acte în favoarea altora mai bune (imaginate sau reale). Prin intermediul lor subiectul îndepărtează angoasa, corolar al unui sentiment ori idei inacceptabile pentru individul conştient.

În afara mecanismelor de apărare menţionate mai putem aminti şi altele: negarea prin fantasmă, idealizarea, identificarea cu agresorul (Anna Freud) clivajul obiectului, identificarea proiectivă, refuzul realităţii psihice, controlul omnipotent al obiectului (Melanie Klein) ş.a.

5. Complexul lui Oedip

Caseta 11

Ansamblu organizat de dorinţe amoroase şi ostile pe care copilul le resimte faţă de părinţii săi. Constă în dragostea exagerată faţă de părintele de sex opus şi în respingerea, invidierea părintelui de acelaşi sex. Complexul în discuţie atinge o intensitate maximă între 3-5 ani, în stadiul falic, iar declinul este marcat de intrarea în etapa de latenţă. Se reactivează în pragul perioadei genitale, dar este sau poate fi depăşit odată cu alegerea obiectului dragostei şi iubirii.

În forma sa pozitivă, complexul este echivalent cu legenda lui Sofocle, **Oedip rege**: dorinţa ca tata să moară şi cea sexuală faţă de mamă, iar în formă negativă: iubirea pentru părintele de acelaşi sex şi ura exacerbată faţă de părintele de sex opus. Uneori este corelat cu *complexul castrării*: angoasa culpabilităţii generată de complexul Oedip. Teama de pedeapsă dă naştere la băiat fantasmei castrării sale de către tată (care-i va tăia penisul), iar la fată, de către mama (ei i-a fost tăiat deja penisul, întrucât nu-l mai are).

BCU "Ion Creangă" BIBLIOTECA

Acesta apare în stadiul falic, perioada în care copilul îşi descoperă organele genitale şi manifestă un interes deosebit pentru falus.

6. Maladia mentală, nevroza

Pentru psihanaliză, maladia mentală este corelată cu pulsiunile şi imposibilitatea satisfacerilor datorită *represiunii* Eului, eventual a realităţii externe, poate chiar ca urmare a faptului că impulsiunile o dată fixate nu se mai schimbă (Mucchielli, A., 1996, p.28).

În acest fel apare boala. Simptomele sale sunt o parte a activităţii erotice a subiectului sau chiar a întregii sale vieţi erotice. *Avem de a face aici nu numai cu eul bolnavului care refuză să-şi abandoneze refulările, ci şi cu instinctele sexuale care nu renunţă la satisfacţia procurată de subiectul fabricat de boală, acesta fiind ignorat atâta timp cât realitatea le oferă ceva mai bun* (S. Freud). Confruntarea pulsiulnilor cu instanţele Eului, care vizează reprimarea lor, ori să le facă acceptabile, *rezonabile* generează bolile mentale, prioritar nevroza – tulburare nervoasă care are caracter funcţional. Aceasta, de cele mai multe ori, are o etiologie sexuală, deoarece viaţa sexuală normală nu comportă nici o nevroză.

Caseta 12

Maladia mentală este explicată de însuşi S. Freud. Să presupunem, spune dânsul, că vorbind într-o sală, printre acei care ascultă cu atenţie, este şi o persoană care începe să râdă şi să vorbească mereu. S-ar putea ca printre auditori să fie unul mai puternic care să-l dea afară pe turbulent. El ar rămâne la uşă pentru a nu-i permite să revină. În acelaşi mod poate apărea şi o dorinţă pe care, din considerente etice, nu o putem accepta. Apare conflictul idee şi dorinţă, deşi ele continuă să existe în inconştient, dar sunt împiedicate să intre în sfera conştiinţei. Comparaţia continuă: turbulentul scos din sală nu încetează să existe, dimpotrivă, bate la uşă, strigă, deranjează chiar mai mult ca înainte. În acest moment intervine rectorul Universităţii ca să pună capăt dezordinii. Identifică turbulentul, poate că-i permite chiar să reintre în sală, dacă promite că va fi liniştit.

Tot astfel şi ideea refulată în inconştient continuă să existe şi să tulbure comportamentul bolnavului prin manifestări deghizate care nu sunt altceva decât simptomele bolii. De aceea medicul, aidoma rectorului e nevoie să ştie unde să meargă să-l găsească pe turbulent în afara sferei conştienţei şi să-l readucă înlăuntrul ei. Un nou conflict ar putea fi rezolvat: un bolnav recunoaşte că a greşit şi refulează ideea, o acceptă; el va putea să o suprime definitiv ori să o transforme într-o idee acceptabilă, adică să o sublimeze. (după Alex Mucchielli, 1996, p.30-31)

7. Traumatismele copilăriei şi etapele dezvoltării afective

Tratarea maladiei presupune identificarea traumatismelor nu doar de moment, ci şi altele: evenimente, impresii care au generat boala, dorinţe ineluctabile refulate în copilărie. Tocmai de aceea psihanaliza consideră copilăria drept stadiul în care *libidoul* suferă transformări, deformări ori fixaţii patologice care ulterior pot da naştere unor tulburări ori boli mentale. În acest sens S. Freud distinge următoarele stadii ale dezvoltării de la:

a) 0-1 an, *oral – suptul*, act repetitiv însărcinat cu procurarea plăcerii, devine auto-erotic, iar zona buco-labială drept zonă erogenă (suptul, muşcătura, impulsie agresivă şi distructivă);

b) 1-3 ani, *sadico-anal* guvernat de erogenitatea zonei anale; ea este legată de funcţiile de expulzare-retenţie şi are loc în jurul simbolizării materiilor fecale, obiect separabil de corp, aidoma sânului mamei. Impulsiile erotico-anale şi sadice rezidă în această fază pregenitală a sexualităţii infantile;

c) 3-6 ani, *falic*, reprezintă apogeul şi declinul complexului lui Oedip precum şi al fricii de castrare;

d) 6-14 ani, *stadiul de latenţă*, când are loc o diminuare a vieţii pulsionale;

e) 14-18 ani, *genital*, ultimul al dezvoltării libidinale când apare forma definitivă a vieţii sexuale.

Caseta 13

Impulsia sexuală autoerotică proprie fiecărui stadiu este urmarea unor impulsii diverse, provenite de la diferite zone erogene, fiecare tinde spre satisfacţie. La sfârşitul stadiului de latenţă, impulsiile cooperează şi se iveşte un scop sexual nou; zonele erogene se subordonează *primatului zonei genitale*. Tandreţea se contopeşte cu senzualitatea, iubirea genitală devine primordială, apare obiectul şi scopul sexual (Chemama, R., 1997, p.332).

8. **Alţi parametri** enumeraţi de specialişti ar mai fi: *modelul de vindecare*, *transferul* şi *cura psihanalitică*. Alex Mucchielli relevă, de pildă, că unele şcoli psihanalitice au avansat şi alte concepte: *contra-transfer, spaţiu şi obiect tranziţional, fantasme, aparat psihic grupal, stadiul oglinzii* ş.a., ceea ce nu schimbă fundamental bazele epistemologice ale teoriei.

Topica sau topicele au în vedere *locurile* raţionalizării, în edificarea locurilor aparatului psihic. La Freud se succed două topici. Prima este sistemul: Ics – inconştientul; PCS – preconştientul şi Cs – conştientul. Acestea sunt concepute ca nişte instanţe autonome. Astfel, pulsiunile circulă pe verticalele lor *ascendent* sau *descendent* şi sunt supuse unor *cenzuri*. *Mişcarea regresivă* (descendentă) se concretizează în reprimări şi refulări, iar *cea progresivă*

(ascendentă) în deplasări şi sublimări. A doua topică are în vedere personalitatea şi incumbă Sinele (Id), Eul (Ego) şi Supraeul (SuperEgo). Aceasta inaugurează, de fapt, un alt mod de a gândi psihanaliza. Între cele trei elemente se instituie aporturi dinamice complexe, economice (investiţii energetice, compensări, decompensări) şi structurale. *Sinele este considerat cu preponderenţă ereditar*; în el, în organizarea somatică, îşi au originea instinctele, care-şi găsesc aici o primă expresie psihică într-o formă necunoscută nouă. Asupra sa, lumea exterioară exercită înrâuriri şi o parte a Sinelui suferă o dezvoltare specială care acţionează ca un intermediar între sine şi lume. Aceasta a fost numită de Freud Eu: *Este uşor de înţeles, aşadar, că o parte a sinelui ce a suferit modificări sub influenţa directă a lumii exterioare şi prin intermediul conştiinţei – percepţiei* devine eu şi *reprezintă ceea ce numim raţiune şi înţelepciune*. Eul are sub comanda sa mişcările voluntare cu rol în autoconservare. Relativ la realitatea din afară, Eul îşi îndeplineşte sarcina luând cunoştinţă de stimuli, înmagazinând în memorie experienţa referitoare la aceştia, evitând stimulii puternici (prin fugă) prin interacţiune cu stimulii moderaţi (adaptare) şi, în final, învăţând să transforme în avantajul său lumea exterioară (prin activitate). În ceea ce priveşte realitatea interioară, relaţia cu Sinele, Eul îşi îndeplineşte sarcina prin obţinerea controlului asupra instinctelor, deoarece între Sine şi Eu nu există o demarcare tranşantă, dar ceea ce este refulat se confundă cu Sinele, din care nu este decât o parte. În general, Eul tinde spre plăcere şi caută să evite starea de neplăcere. O creştere a neplăcerii, aşteptată şi prevăzută este însoţită de o stare de anxietate ca de un semnal (S. Freud).

Lunga perioadă a copilăriei în cadrul căreia fiinţele în devenire rămase sub influenţa educatorilor naturali sau de profesie, are ca urmare un precipitat *închegarea în perimetrul Eului a unei structuri speciale, prin care se prelungeşte influenţa paternă şi maternă*, care a fost numită de Freud *Supraeu*. În măsura în care se diferenţiază de Eu ori i se opune, el reprezintă *o a treia putere de care Eul trebuie să ţină seama. Funcţia Eului rezidă în satisfacerea simultană a cerinţelor Sinelui – care răspunde de rezervorul enorm al libidoului – Supraeului – idealul Eului – şi realităţii*. Cu alte cuvinte el trebuie să concilieze între ele cerinţele acestora. După cum reiese din cele afirmate, *Freud distinge şi un Eu-ideal* care, spre deosebire de Eu (omul obişnuit) reprezintă omul aşa cum ar trebui să fie, modelat de o cenzură morală puternică. El satisface toate condiţiile pe care trebuie să le satisfacă esenţa superioară a omului. Sentimentele sociale se bazează pe identificările cu ceilalţi membri ai colectivităţii care au acelaşi Eu-ideal (S. Freud, apud Mânzat, I., 1994, p.64-65).

Acelaşi S. Freud s-a preocupat să găsească *forţele pulsionale* fundamentale, unice, diferenţiate progresiv, fără să-şi piardă sensul iniţial de bază. Ele sunt *distribuite în jurul*

Sinelui, al Eului şi al Supraeului. Pe această linie este vorba de un mare număr de pulsiuni din care fac parte, *cele sexuale, de viaţă* şi *de conservare*, în ansamblul lor, *hedonice*, desemnate de S. Freud şi prin termenul *Eros*. La antipodul lor se situează pulsiunile de distrugere, agresive, în general de moarte, denumite de el prin termenul *Thanatos*. Sigur că între acestea există continuu un conflict.

Diacronic pulsiunile au fost substituite de către A. Adler, C. G. Jung, H. Sullivan, K. Horney, E. Fromm ş.a. cu altele, cum ar fi: năzuinţa spre putere, comunicarea, relaţiile interpersonale, dragostea umanitară, autorealizarea etc., chiar dacă modelul freudian iniţial s-a menţinut *economic*, *dinamic* şi *topic*.

Modelul său a fost considerat însă abisal, deoarece explorează adâncurile inconştiente şi dinamic, tocmai fiindcă încearcă să explice desfăşurările energetice ale Eului. Atât el cât şi continuatorii săi eludează însă conştiinţa. Dacă o au, totuşi, în vedere ea apare ca un servomecanism al Sinelui sau ca o instanţă artificială ataşată individualităţii. În ceea ce priveşte interacţiunea dintre subiect şi mediul social, psihanaliza o deformează în sens biologist şi egoist – omul a fost şi rămâne dominat de egotism, egolatrie ori egocentrism.

Ca o prelungire a psihanalizei s-a constituit psihologia Eului în cadrul căruia locul pulsiunilor organice este preluat de unele motivaţii sociale. Referindu-se la *psihologia individuală*, Freud însuşi consemnează: *ideea directoare a sistemului lui Adler este autoafirmarea individului, voinţa de putere a acestuia, care se manifestă imperios sub forma protestului vital în conduita vieţii, în structurarea caracterului şi în nevroză.* Dar, continuă el, *acest protest viril, motor adlerian, nu este altceva decât refularea detaşată de mecanismul ei psihologic, pe deasupra sexualizat, ceea ce nu prea concordă cu lăudăroşenia pe tema izgonirii sexualităţii din rolul deţinut de ea în viaţa psihică* (S. Freud, Opere, vol.IV). În consideraţiile discipolilor săi se păstrează însă contradicţia dintre biologic-cultural, individual-social. După E. Fromm, individul ar fi purtătorul socialului, nu elementul constitutiv al acestuia, cum s-a afirmat până acum. Erikson, Hartmann şi Rapaport încearcă să împlinească modelul persoanei prin reabilitarea proceselor cognitive.

În sistemul lui S. Freud, toate acestea erau doar însoţitoare ale dinamicii afective, optică inversă celei adoptate mai târziu de J. Piaget. De fapt, în psihologia Eului, preeminent Allport pune accentul pe autonomia mecanismelor de orientare în mediu. Aceasta poate avea motivaţie proprie şi ar fi independentă de tendinţele libidoului.

III. Sigmund Freud, creatorul psihanalizei

S-a născut la 6 mai 1856, la Freiberg (Pribor) în Moravia, Cehia de astăzi. A murit la Londra, la 23 septembrie, 1939. A fost fiul lui Jakob Freud, evreu din Galiţia, comerciant şi al Amaliei Nathanason care era cu 20 de ani mai tânără decât soţul său. Freud va fi cel dintâi din cei opt copii din cea de a doua căsătorie a tatălui său, iar tovarăşul său de joacă preferat, mai mare cu peste un an decât el, era un nepot al său, fiul unuia dintre fraţii rezultaţi din prima căsătorie. Din 1860 se stabilesc la Viena, unde Sigmund, la nouă ani, intră în liceu. A fost un elev eminent, an de an este premiant şi la absolvirea liceului obţine distincţia *summa cum laudae*. S-a remarcat prin aptitudini deosebite în domeniul însuşirii limbilor – franceză, engleză, spaniolă, latină, greacă (din familie cunoştea ebraica şi germana). Asemenea oricărui preadolescent sau adolescent şi-a făcut un ideal din Hannibal, Napoleon, Cromwell ş.a. din marii scriitori ai lumii i-a preferat pe W. Shakespeare, J. W. Goethe, A. Dante şi dintre oamenii de ştiinţă i-a divinizat pe Ch. Darwin, Newton şi alţii.

După absolvirea liceului urmează cursurile Facultăţii de Medicină şi, concomitent, un curs de logică şi un seminar al lui F. Brentano – exponent al neorealismului şi fenomenologiei. Medic lucrează ca intern, este angajat ca asistent al psihiatrului Meynert, îşi deschide un cabinet particular. În 1882, Freud o cunoaşte pe Martha Bernays cu care se va căsători în 1886. Au avut cinci copii: Mathilde, Martin, Oliver, Sophie şi Anna (1895). În acest interval îl cunoaşte pe J. Breuer, medic vienez celebru. Lucrează pe lângă el şi ia cunoştinţă de cazul Anna, o tânără pe care Breuer o trata prin hipnoză cathartică. Acum se aprinde în el dorinţa de a se consacra psihopatologiei. În practica terapeutică a vremii se utilizau electroterapia, hipnoza şi sugestia. Avid să cunoască din ce în ce mai mult şi mai multe pleacă la Paris, unde lucrează în Spitalul *Salpêtrière*, pe lângă J. M. Charcot (1885-1886). Pentru a-şi perfecţiona metoda terapeutică prin sugestie merge la Nancy pentru a lucra cu Bernheim, care utiliza în tratamentele sale sugestia şi hipnotismul. Reîntors la Viena, după cele acumulate din stagiile efectuate pe lângă Charcot şi Bernheim, începe să utilizeze metoda cathartică, alături de Breuer, împreună cu care publică lucrarea **Mecanismele psihice ale fenomenelor isterice** şi apoi o alta, de ansamblu, **Studii asupra isteriei** (1895). În 1896 moare tatăl său, fapt ce l-a marcat puternic, îşi realizează autoanaliza şi, se pare, că tot acum întrebuinţează în premieră cuvântul *psihanaliză*. Din acest moment, consemnează biografii săi, începe biografia cărţilor sale, corolar al unor eforturi susţinute, persuasiunii şi dăruirii sale plenitudinare. Dintre evenimentele ce au urmat reţinem:

1914 – războiul, fiii îi sunt mobilizaţi, greutăţile financiare sunt foarte mari;

1920 – moare fiica sa, Sophie;

1923 – i se efectuează prima operaţie de cancer al maxilarului;

1930 – decedează mama, la 95 de ani;

1938 – Anschluss-ul din martie îl determină pe Freud să se exileze: pleacă la Londra, în luna iulie;

1939 – după ani de suferinţe fizice şi morale, se stinge din viaţă.

(Datele sunt preluate, în cea mai mare parte din Autobiografia sa publicată în 1925, tradusă şi în limba română).

IV. Alte aspecte ale psihanalizei lui S. Freud

Stimulat de întâlnirea de la Paris cu J. M Charcot şi de cea de la Nancy cu Bernheim, reîntors la Viena, lucrează alături de Breuer în tratarea bolnavilor de isterie. În 1895 publică în colaborare cu el, lucrarea **Studii asupra isteriei** în care pun bazele tratamentului şi teoriei analitice pe care le va dezvolta apoi în lucrările sale clasice: **Interpretarea visului** (1899), **Despre vis** (1901), **Psihopatologia vieţii cotidiene** (1901), **Trei eseuri asupra sexualităţii** (1905). Opera scrisă, monumentală, era necesar să fie continuată în direcţia clinică, analiza de caz, furnizând, de altfel, materialul ce-l va conduce la schimbările teoretice cunoscute.

Textele teoretice ce o compun sunt numeroase: **Cuvântul de spirit şi raporturile sale cu inconştientul, Delir şi vis în „Gradiva" de V. Jensen, Cazul Dora, Micul Hans şi Omul cu şobolani** ce vor fi regrupate apoi în **Cinci psihanalize**, împreună cu **Omul cu lupi** şi comentariile referitoare la **Preşedintele Schreber**. Acestora le urmează **Cinci lecţii de psihanaliză** (teme pentru conferinţele ce le va ţine în S.U.A., unde a fost împreună cu Ferenczi şi Jung), **O amintire din copilărie a lui Leonardo da Vinci, Contribuţii la istoria mişcării psihanalitice, Metapsihologia, Introducere în psihanaliză, Eseuri de psihanaliză aplicată, Inhibiţie simptom şi angoasă, Comependiu de psihanaliză** ş.a.

Freud a atribuit originea nevrozelor, apărărilor de natură psihologică mai ales sub forma refulărilor, contra manifestărilor pulsiunilor sexuale, tratamentul psihanalitic, intenţionând să readucă în conştiinţă refulatul, *descifrat prin vise, asociaţii libere, actele defectuoase*. Teoria sa vizează:

a) determinismul sexual al conduitelor,

b) inconştientul,

c) structura dinamică a aparatului psihic constituit din cele trei instanţe ale ansamblului pulsiunilor instinctive şi inconştiente la om, ale Eului, Supraeului şi Sinelui.

Freud a fost creatorul psihanalizei şi al şcolii de psihanaliză, la început din Viena şi apoi sub influenţa sa a celei din Europa şi din întreaga lume. Cele două apostazii care au avut loc în rândurile partizanilor psihanalizei, prima în intervalul dintre înfiinţarea Asociaţiei, în 1910 şi Congresul de la Weimar, 1911 ce îl are în vedere pe A. Adler, iar a doua, după aceasta şi care a devenit evidentă în 1913, la München, îl are în vedere pe C. G. Jung.

În ceea ce ne priveşte, să mai reţinem că, din cauza constrângerilor de tot felul – impuse ori autoimpuse – pulsiunile sunt cenzurate de conştiinţă şi sunt împinse în afara acesteia în zonele inconştiente – refulate. S. Freud ca să fie mai bine înţeles compară inconştientul cu o mare anticameră în care tendinţele şi impulsurile se îmbulzesc pentru a trece de acolo în camera ori salonul conştiinţei. La uşă stă de strajă un gardian vigilent care verifică identitatea fiecărei tendinţe psihice şi, după caz, îi impune sau nu cenzura, împingând-o înapoi, dacă îi displace, refulând-o. La această situaţie s-a ajuns datorită legilor sociale şi morale, deoarece, dacă dorinţa este suspectă, în contradicţie cu ceea ce este individual, ea nu numai că nu este sublimată în altceva, dar chiar perceperea ei este împiedicată şi împinsă automat în inconştient. Aşa apare blocajul, dar acesta, respectiv blocarea nu le estompează şi, deşi prohibite, ele continuă să se dezvolte în zonele subterane ale subconştientului de unde pot ajunge să provoace psihoze, să se reveleze în visuri, reverii, tulburări ale vieţii psihice. Astfel, el distinge două zone:

1. *inconştientul* propriu-zis ce încumbă instinctele moştenite, legate mai ales de viaţa biologică;

2. *preconştientul* include fenomenele recente care aspiră să treacă pragul conştiinţei: vise, reverii, inspiraţii ş.a.

Conştiinţa nu primeşte însă orice şi, drept urmare, apare cenzura printr-o serie de instanţe. Soarta unei pulsiuni, tendinţe, unui instinct, în ultimă instanţă, ar putea fi: inhibarea, blocarea, *refularea* ori *sublimarea* într-o tendinţă, pornire superioară. Ele devin acte greşite sau ratate, lapsusuri, uitări curente, uitări ale unor nume, erori de lectură şi de scriere, în fine risc. De aici principiul fundamental al psihologiei freudiene: orice proces psihic este strict determinat de motive inconştiente ce se propulsează sub forma unor forţe emoţionale – *propensiuni spre plăceri* din care *libidoul* este una şi cea mai puternică.

Visul continuă Freud ar putea fi o transformare a lor, de asemenea reveria. În realitate consideră el, totul, absolut totul, gravitează în jurul instinctului sexual – similar foamei, setei, poftei de a absorbi. Şi toate acestea din copilărie: satisfacerea trebuinţelor biologice, cum ar fi suptul; mucoasa bucală reprezintă o zonă erogenă ce-i provoacă noului născut primele

satisfacţii sexuale. Din asemenea considerente *puiul de om* nu-i decât *un pervers polimorf*, el dispune de senzualitate, dorinţe diverse, gelozii, suferinţe – toate refulate.

La început, copilul se orientează spre părinţi – fetiţa îl iubeşte pe tată, băieţaşul pe mamă - aşa apar complexele: *Oedip, Oreste* şi altele. Primul apare cam la cinci ani şi poate fi însoţit şi de altele, de exemplu, pentru soră, frate. În stadiul de latenţă ele pot să dispară. Complexul lui *Oedip* se sublimează – copilul începe acum să iubească părintele de acelaşi sex în care vede, de regulă, un ideal cu care ar dori să se identifice. Libidoul refulat se manifestă în vis printr-un simbolism polimorf în care simbolurile sexuale apar în prim plan reflectate în legende, mituri, literatură în general, de la Homer la Shakespeare, de la Dickens, Heine, Eminescu la Ungaretti, Apolinaire, Blaga, Barbu, Arghezi ş.a. Asemenea altor acte ratate, visele sunt simptomele nevrozelor, moduri de manifestare a tendinţelor refulate şi inconştiente.

În concluzie, bazele psihologiei lui Freud, în esenţă ale analizei sunt:

1. Psihanalistul explică viaţa prioritar prin instincte, acestea sunt primordiale. Din suita lor este evident cel sexual. Mai mult, el susţine că viaţa este determinată de conflictul dintre instincte şi impulsurile Eului – de autocunoaştere, de autoafirmare.
2. Complexul lui Oedip constă în atracţia şi repulsia sexuală a copilului faţă de părinţi. În ansamblu părintele de sex opus inspiră acestuia dorinţe incestuoase: băiatului faţă de mamă şi fetei faţă de tată, la amândoi gelozia faţă de celălalt: Alegerea primară a obiectului este în funcţie de cei care îl îngrijesc, fapt pentru care raporturile copilului cu părinţii nu sunt niciodată lipsite de elemente sexuale, el îl ia pe unul din părinţi drept obiect al dorinţei sale. Aici, însuşi Freud sesizează că, de fapt, el se supune unei impulsionări a părinţilor înşişi a căror tandreţe are un caracter net sexual, e adevărat că inhibat în scopurile sale. Astfel, tata îşi preferă, în general, fiica, în timp ce mama îşi adoră fiul. Complexul astfel format este condamnat la refulare rapidă şi de o parte şi de cealaltă, dar din străfundul inconştientului el exercită o influenţă importantă şi durabilă. În această situaţie: a) heterosexualitatea relevă aspectul normal, în timp ce b) homosexualitatea evidenţiază anormalul atracţia faţă pentru acelaşi sex
3. În ceea ce priveşte personalitatea aceasta este divizată în Id (Sine), Ego (Eu) şi Superego (Supraeu).
4. În viaţa omului adult apar structuri repetitive formate în copilărie, corelate cu speranţa vindecării nevrozelor prin retrăirea experienţei infantile.

Karin Horney consideră că acestea reprezintă părţile constitutive ale psihologiei lui Freud, dar le apreciază *ca un lest al psihanalizei* şi nu pivotul său. Conform opticii sale s-ar impune să reţinem din valorile constructive ale psihologiei lui următoarele:

a) *determinismul strict al fenomenelor şi proceselor psihice,*

b) *motivaţia inconştientă care determină acţiuni şi atitudini,*

c) *atitudinile, comportamentul în ansamblul său sunt consecinţe ale forţelor emoţionale; de aceea, pentru a înţelege orice personalitate e nevoie să identificăm impulsiile afective cu caracter conflictual; forţele impulsionale sunt de natură instinctivă, sexuală ori destructivă.*

Izvoarele psihanalizei ar putea fi:

A) Nietzsche, Fr. (1844-1900) cel căruia i se atribuie referiri decisive la inconştient, înainte ca Freud să se fi preocupat de acesta;

B) Impactul cu filozofia lui Schopenhauer, Ar. (1788-1860) a avut loc relativ târziu, dar pesimismul său trebuie să fi avut ecou în felul de a gândi al lui Freud;

C) Eduard von Hartmann (1849-1906) se pare că a avut un rol mai mare în naşterea psihanalizei. Acesta publicase încă din 1869 **Filozofia inconştientului** chiar dacă sfera acestuia este mai largă, accepţiile mult mai numeroase.

Adolfo Fernandez-Zoïla considera că s-ar putea evoca şi alţi precursori, deoarece noţiunea de inconştient a apărut şi a fost anunţată prin intermediul religiilor, teoriile înţelepţilor din Orient şi din India, grecilor mistici, alchimiştilor ş.a. Filiaţiile sunt variate. Astfel, noţiunea *mana* preluată din textele medicale indiene: *organ spiritual cu funcţii multiple, în care se acumulează date ale inconştientului* (şi care) *constituie nucleul individualităţii psihice.*

Pornind de la una din maximele lui Rochefoucauld: *Omul crede adesea că el conduce, când de fapt este condus*, Nietzsche descoperă în el un avertisment pe care Freud l-a explorat într-o formă sistematizată şi codificată a inconştientului spre care l-a condus, mai degrabă, cartea decât biologia şi/sau fizica (1996).

În categoria izvoarelor psihanalizei trebuie menţionate şi cele literare: tragediile greceşti, deopotrivă Biblia, mitologia, în general, şi cea greacă, în special, Shakespeare W. (1564-616), scriitorul austriac, Arthur Schnitzler (1862-1931), care ca profesie a cunoscut preocupările lui Charcot, Bernheim şi Freud. (Printre altele acesta a scris drama **Paracelsus** – centrată pe hipnoză – **Un sensibil** – nuvelă orientată spre inconştient – **Locotenentul Gustel** – povestire bazată pe solilocviu – monolog interior – ş.a.).

Izvoarele medico-terapeutice le-am amintit, ne limităm acum a le enumera: Liebault şi Bernheim la Nancy (sugestia şi hipnotismul), Charcot la spitalul *Salpetrière* din Paris (hipnoza şi

somnambulismul) și înaintea lor Mesmer (1734-1815) – magnetismul, Armand Chastenet de Puységur (1715-1825) – practica somnambulismului din care va deriva cel magnetic, Jean-Philippe Deleuze (1753-1835) – insistă asupra raporturilor între magnetizat și magnetizator, James Braid (1795-1860) – utilizează stimulările luminoase pentru a provoca somnul, sugerând că trezirea ar putea fi alta, Victor Burq (1822-1884) folosește metaloterapia asociată cu hipnoza pentru a interveni asupra sensibilității (A. Fernandez-Zoïla, 1996).

Toate acestea și multe altele ar putea reprezenta premisele psihanalizei lui Freud prin care se vor explica nu doar nevrozele, ci întreaga viață psihică a oamenilor în virtutea conflictului dintre conștiință și (im) pulsiunile instinctuale. Lui i-au urmat discipolii din care unii s-au îndepărtat de el, în timp ce alții i-au rămas credincioși întreaga viață, atât ca oameni cât și ca specialiști.

Caseta 14

Ce s-a întâmplat cu psihanaliza și psihanaliștii?

1911-1913 – două mișcări de despărțire de psihanaliză au avut loc în acest interstițiu, Adler și Jung.

1) *Adler* respinge importanța sexualității și explică formarea caracterului și restructurarea nevrozei exclusiv prin aspirația către putere a oamenilor, concomitent prin nevoia acestora de a-și compensa inferiorităților constituționale, spulberând noile achiziții ale psihanalizei;

2) *Jung* a încercat o interpretare în alt sens a faptelor pe care se baza psihanaliza (inconștientul colectiv, bază a imaginației de-a lungul secolelor, arhetipurile) *in abstracto*, impersonală și anistorică prin care el spera să fie cruțat de recunoașterea sexualității infantile și a complexului lui Oedip, precum și de analiza copilăriei;

3) *Stekel* – exaltat, înzestrat cu puterea de a confabula, nutrea convingerea că este mult mai mult ca S. Freud. Despărțirea devine inevitabilă, magistrul l-a apreciat ca un băiat insuportabil dominat de nebunie morală;

4) *Ferenczi* – creează o breșă în cadrul psihanalizei, utilizează *tehnica activă*, fapt ce conduce la tentativa de a induce fantasme sau de a înrâuri atitudinile analizaților. Totodată acorda prioritate traumatismelor actuale. Despărțirea devine inevitabilă 1929.

Dar cu S. Freud? – Iată cum a avut loc sfârșitul său, dar nu și al psihanalizei.

Iată-l pe Sigmund Freud, la sfârșitul zilelor sale, ca pe un Oedip dezorientat, în fața unei enigme cu adevărat inextricabilă în comparație cu aceea a Sfinxului de lângă Teba. Avea să se stingă în incertitudini, dar nu și fără speranță în puterile științei de a descoperi adevăruri utile oamenilor. O speranță care nu seamănă deloc cu aceea a muritorului comun aflat față în față cu clipa supremă. Pentru că el era departe de a păși în Neant fără să aibă cu ce să-l umple.

Ceea ce, în termeni de proces-verbal, se numește deces, a fost descris cu o mișcătoare sobrietate și cu realism de către acela care timp de 12 ani i-a fost medic personal și prieten devotat și care l-a vegheat pe Freud până la ultima pâlpâire de viață. Boala – ne relatează Dr. Max Schur – își urma inexorabil cursul ei. Țesuturile obrazului se cangrenaseră și în ele se deschisese o gaură

prin care se vedea cancerul.

Între timp, izbucnise cel de al doilea război mondial şi se ştie că Londra era o ţintă predilectă pentru aviaţia germană. Bolnavul a fost mutat într-o parte mai sigură a casei care, însă nu era în nici un caz un *buncăr*. Freud nu citea doar romanul **La peau de chagrin** a lui Balzac (*era exact cartea care îmi trebuia* – declarase el – *este vorba aici despre strâmtorare şi moarte prin inaniţie*), ci şi ziarele, aşa încât era la curent cu evenimentele. Într-o zi, auzind la radio afirmaţia că acel război va fi ultimul, el a murmurat laconic: *Ultimul „meu" război!*

În ziua de 21 septembrie 1939, pe când Dr. Max Schur se găsea la căpătâiul său Freud i-a luat mâna şi i-a spus: *„Dragul meu Schur, îţi aminteşti de prima noastră convorbire. Mi-ai făgăduit atunci să nu mă părăseşti până când îmi va bate ceasul. Viaţa mea nu-i acum decât un chin şi nu mai are sens." Am dat din cap, făcându-l să înţeleagă că nu mi-am uitat făgăduinţa. Cu inima uşurată mi-a spus: „Îţi mulţumesc" ... Apoi, după un moment de ezitare a adăugat: „Spune-i asta Annei". Nu era în toate acestea nici o umbră de sentimentalism sau milă pentru sine, nimic decât perfecta conştientizare a realităţii. Potrivit dorinţei sale, am pus-o pe Anna la curent cu cele discutate de noi. Când suferinţa i-a devenit insuportabilă, i-am făcut o injecţie subcutanată de două centigrame de morfină. S-a simţit imediat mai bine şi a adormit liniştit. Expresia de suferinţă de pe faţa sa dispăruse. După aproximativ douăsprezece ore, am repetat doza. Freud se găsea, în mod vădit la capătul puterilor. A intrat în comă şi nu şi-a mai revenit. A murit în ziua de 23 septembrie 1939, la ora trei după miezul nopţii.*

Peste trei zile a avut loc incinerarea corpului său neînsufleţit, respectându-i-se dorinţa. (din **Autobiografie**, 1993, p.130-131)

ÎNDEMN! Dacă vreţi să înţelegeţi mai bine statutul psihanalizei după Freud, citiţi cu atenţie cartea lui Pontalis, J. B., **După Freud**, în care veţi descoperi unde, când şi de ce s-a difuzat psihanaliza, devenind una dintre cele mai bine structurate practici terapeutice, dar şi unul dintre cele mai fecunde limbaje teoretice contemporane. Eseurile autorului, percutante şi erudite, în care nume cu greutate în psihanaliza postfreudiană îşi găsesc locul bine meritat: Melanie Klein, Jaques Lacan, Karen Horney, Jakob Moreno ş.a. Dar, interesul autorului este şi mai mare, deoarece şi filozofia, prin Maurice Merleau-Ponty şi Jean-Paul Sartre, şi literatura lui Gustave Flaubert şi Michel Leiris se întâlnesc şi constituie un obiect generos al lecturii psihanalitice (Orăşanu, Brânduşa, în J. B. Pontalis, **După Freud**, 1997).

BCU IAŞI CENTRU VECHI

PSIHOLOGIA INDIVIDUALĂ

I. Adler, Alfred

A. Adler (1870-1937) a fost al doilea copil din cei şase ai familiei unui evreu comerciant de cereale, asimilat aidoma altor familii de evrei (A. Adler a fost botezat în 1904). Bolnăvicios, rahitic, subdezvoltat, preocupat de ideea depăşirii unor asemenea tare.

A studiat medicina, după absolvire se consacră unei medicini sociale, fapt ce s-a repercutat asupra devenirii lui. S-a căsătorit cu Raissa, o rusoaică socialistă convinsă, originară din Moscova, care l-a înrâurit foarte mult. Cea dintâi carte a sa: **Carte de sănătate pentru profesia de croitor** (1898) relevă o parte din crezul său.

S. Freud l-a invitat să-i fie colaborator (1902) şi participă la şedinţele de miercuri ale Societăţii lui Freud. În 1910 este ales preşedintele Asociaţiei Vieneze pentru Psihanaliză şi în colegiul de redacţie al **Foii centrale pentru psihanaliză.**

Relaţiile cu S. Freud încep să se răcească, iar din 1911 se despart. Motivele:

1. critica teoriilor lui Freud,
2. respingerea unor idei cu privire la:
   a) sexualitate,
   b) complexul lui Oedip,
3. crearea psihologiei individuale în cadrul căreia:
   a) relevă opoziţia principiilor sale cu psihanaliza,
   b) indivizibilitatea individului, persoanei văzute ca un întreg, iar psihologia sa ar fi preferat-o holistică (întreg).

După despărţirea de S. Freud înfiinţează **Asociaţia pentru Psihanaliza Liberă** şi ulterior **Asociaţia pentru Psihologia Individuală Comparativă**, pentru a se deosebi mai mult de cel dintâi.

BCU CLUJ CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Eşuează în cariera universitară. Teza de doctorat **Despre sistemul nervos** a fost apreciată negativ (Wagner von Janregg, 1857-1940). Fără să se descurajeze continuă să lucreze. Scrierile sale:

- **Cunoaşterea oamenilor (sau omului)** – (1927)
- **Sensul vieţii** (1931-32) – (tradusă în limba română – 1996)
- **Practica şi teoria psihologiei individuale** (1920)
- **Psihologia şcolarului greu educabil** – (traducere în limba română 1991,1996)

II. Psihologia individuală

Psihologie sau doctrină, ea reprezintă una din cele trei orientări ale triumviratului psihanalizei (S. Freud, A. Adler, C. G. Jung). A. Adler admite noţiunea de conştient dinamic, dar minimalizează rolul sexualităţii, preponderent:

1) rolul impulsiei sau pulsiunii sexuale şi consideră că viaţa psihică a individului este primordială şi,

2) deopotrivă, al complexului lui Oedip în geneza personalităţii şi în etiologia nevrozelor.

Individul, viaţa psihică a acestuia poate fi percepută mai bine pornind de la complexul de inferioritate înţeles ca:

a) un ansamblu de reprezentări, de atitudini şi de conduite legate de un sentiment de inferioritate,

b) ce rezidă în faptul că individul (omul) are conştiinţa slăbiciunii sale şi caută să, remedieze printr-o voinţă de putere ce-l impulsionează să-şi evidenţieze superioritatea în raport cu alţii.

Astfel, vrea să crească, deoarece puterea reprezintă condiţia securităţii. *Nevroticul* – cel care nu izbuteşte să se adapteze – e nevoie să fie educat în aşa fel încât să se poată integra în lumea sa, familie, societate, viaţă, în congruenţă cu etica (prin prisma valorilor societăţii).

Fără a-l respinge, S. Freud consideră că acest complex ar fi un simptom ce se impune a fi analizat în raport cu pierderile *reale ori fantasmatice* pe care copilul le-a suportat ori s-a temut de ele:

a) castrarea ... şi

b) pierderea dragostei.

În cazul complexului de inferioritate este vorba despre dimensiunea *narcisică* a relaţiilor subiectului cu el însuşi, în măsura în care implică:

- identificarea în raport cu un altul superior,

- de regulă, părinţii sau educatorii.

Complexul de inferioritate dezvăluie tendinţa spre putere, protestul ... dorinţa de a-şi împlini un ideal, scop, sarcină, obiectiv; Aşa se explică faptul că:

a) funcţia mai slabă a unui rinichi, să zicem, este egalizată de randamentul mai puternic a celuilalt;

b) persoanele născute fără mâini, au o îndemânare mai mare în folosirea picioarelor.

Aşadar, o slăbiciune iniţială poate fi echilibrată prin strădanii susţinute în domeniul propriu-zis:

- un pictor cu handicap fizic, Luchian,
- un muzician cu probleme de auz, Beethoven,
- un cărturar cu greutăţi de vorbire, Demostene.

În ceea ce priveşte compensaţia, *supracompensaţia*, A. Adler consideră că ea poate fi:

1) adevărată, reală –

2) falsă, ireală – o formă de autoamăgire denumită compensaţie greşită.

Copilul care din cauza incapacităţii ori a unor împliniri insuficiente este pedepsit întruna, evadează într-o lume fantastică ... deseori superioară celor în care trăiesc părinţii sau educatorii săi. Şi oricum ar fi: *complexul de inferioritate* reprezintă:

a) sorginte a strădaniei omeneşti,

b) a înţelege să lupţi, *a fi om înseamnă să te simţi inferior.*

c) deopotrivă a preocupărilor pentru educaţie.

Prin urmare:

1) Complexul de inferioritate desemnează un ansamblu de atitudini şi de comportamente, expresii mai mult sau mai puţin deghizate ale sentimentului de inferioritate.

2) Se bazează pe o deficienţă pe care individul încearcă să o compenseze (La S. Freud sentimentul de inferioritate nu-i neapărat legat de infirmitatea organului).

3) Adler încearcă să explice *nevrozele* şi afecţiunile mentale, însăşi formarea personalităţii ca o consecinţă a inferiorităţii organice apărute încă din copilărie:

a) indivizii vizează supracompensarea inferiorităţii,

b) apare din cele două pierderi ....

c) traduce tensiunea EU-SUPRAEU care-l condamnă

Prin urmare Adler este creatorul psihologiei individuale propulsată continuu prin complexele de inferioritate, compensare şi de combinatorica bisexuală în care componenţa feminină subiacentă se dezvoltă prin protestul viril. De aceea mimetismele, rivalităţile, contextul social dobândesc în cadrul concepţiei sale o foarte mare importanţă, aidoma

relaţiilor interpersonale. Sentimentul de slăbiciune, nevoia de securitate, deopotrivă agresivitatea reprezintă *motoarele* dezvoltării şi evoluţiei. Boala ar putea fi un refugiu în faţa afirmării, un fel de a evita rana narcisică.

Aspectul psihoterapeuticii sale este educaţia – aceasta e necesar să aibă în vedere posibilităţile fizice şi psihice, mediul – familia, fraţii – *stilul de viaţă*. Părerea sa este că *omul ştie mai mult decât înţelege*. Toate trăsăturile sale de caracter sunt dobândite. Ca să poată fi, fiecare trebuie să înveţe să-şi cunoască *planul în viaţă*. Exacerbarea ambiţiei şi a vanităţii blochează progresul ritmic al individului şi-i frânează dezvoltarea sentimentului de comuniune socială.

Teoria personalităţii

Caseta 15

Prezumţii fundamentale

Teoria adleriană urmăreşte şi este aplicată conform câtorva prezumţii fundamentale

1. Persoana este privită holistic, ca un întreg, iar nu reducţionist. Toate funcţiile parţiale sunt privite ca fiind în folosul întregii persoane.

2. Oamenii nu sunt determinaţi, nici victime ale trecutului lor, ale eredităţii sau ale mediului, ei au posibilitatea de a lua şi iau decizii. Teoria pledează pentru responsabilitatea individuală.

3. Orice comportament este orientat spre un ţel şi poate fi cel mai bine înţeles în termenii străduinţelor persoanei în acest sens, ai liniei unice de dezvoltare a persoanei. Persoana se găseşte mereu în procesul devenirii. Această direcţionare spre un scop este menită să mobilizeze persoana dinspre o situaţie negativă spre una pozitivă.

4. Deoarece oamenii pot alege, sunt priviţi ca proactivi, iar nu ca pur şi simplu reactivi. Ei pot percepe evenimentele, le pot evalua şi pot ajunge la concluzii despre ele.

5. Oamenii nu se adaptează doar mediului lor, evenimentelor şi stimulilor, ei pot crea, modifica şi schimba aceşti stimuli, obiectiv sau subiectiv.

6. Oamenii înţeleg lumea subiectiv; de aceea, pentru a înţelege persoana *trebuie să fim capabili să vedem cu ochii ei şi să auzim cu urechile ei* (Adler, 1960/1931).

7. Psihologia adleriană este o psihologie socială: toate comportamentele trebuie înţelese în cadrul unui context social. Oamenii se învârt, aşa cum descria şcoala gestaltistă timpurie, într-un câmp fenomenal. Psihologia adleriană este adesea descrisă ca o teorie a câmpului.

8. Spre deosebire de Freud, care considera că psihanaliza este neutră din punct de vedere axiologic, Adler a introdus o psihologie a valorilor. Valoarea cea mai înaltă – valoarea ideală pentru oameni – rezidă în interesul social, pe care mulţi o văd ca o reformulare psihologică a unor precepte religioase precum *Iubeşte-ţi aproapele ca pe tine însuţi* şi *Nu te*

izola de comunitate. O mare parte din concepția și practica adleriană fixează norme de viețuire. Adler a fost precursorul existențialismului prin aceea că a evidențiat idei ca alegere, responsabilitate individuală și sens al existenței.

9. Psihologia adleriană poate fi descrisă ca o psihologie idiografică. Descrieri nomotetice pot fi de asemenea utilizate în scopuri pedagogice, dar de fiecare dată când Adler își permitea astfel de formulări, își avertiza studenții: *Dar apoi, ar putea fi cu totul altfel.*

10. Psihologia adleriană este mai degrabă una de aplicat, decât de deținut. Este funcțională, dinamică. Cu excepția scopurilor euristice, adlerienii nu categorializează. Nomenclatura diagnostică nu este deosebit de agreată de către adlerieni (Smuts, 1961/1926).

Teoria personalității

Deoarece omul se naște ca cel mai neajutorat dintre toate animalele și deci pe o poziție de inferioritate, copilul se găsește în situația de a învăța să-și stăpânească mediul cu aproape nici un fel de pregătire și cu puține deprinderi la îndemâna sa. Constelația familială reprezintă primul mediu social al copilului și copilul încearcă să-și găsească un loc în cadrul acesteia. Fiecare copil vrea să aparțină, să fie important. Să conteze și să fie luat în seamă, în cadrul familiei și ulterior în cadrul unei societăți mai extinse. Percepțiile copiilor ale propriilor poziții în familie îi ajută să-și formeze părerile atât despre ei înșiși, cât și despre ceilalți. Aceste evaluări sunt încorporate într-o hartă cognitivă, în stilul de viață, care influențează linia de dezvoltare a persoanei în viață.

În scop didactic, convingerile unui stil de viață pot fi clasificate în multe feluri. O schemă le împarte în categoriile conștiinței de sine (self-concept), ale idealului de sine (Weltbild) sau ale viziunii asupra lumii, și convingerile etice personale (Mosak, 1979). Incongruența între convingeri poate genera sentimente de inferioritate. De exemplu, o persoană care are convingerea că *pentru a deține un loc, trebuie să fie Numărul 1* (idealul de sine), *dar sub numărul 2* (conștiința de sine), se va simți inferioară. Aceste convingeri, sentimente primare de inferioritate rezultate din neajutorarea copilului, și sentimentele secundare de inferioritate derivate din incongruența convingerilor, constituie stilul de viață al persoanei. Deși cea mai mare parte a convingerilor nu sunt conștiente (în termeni adlerieni, persoana nu este conștientă că aderează lor), totuși comportamentul persoanei este, în general, consonant cu ele. În cadrul aceluiași stil de viață, omul se poate comporta, în egală măsură, folositor, dacă este încurajat, și nefolositor, dacă este descurajat.

Emoțiile, fiind incluse comportamentului, au un scop. Ele iau naștere pentru a mobiliza oamenii în direcția aspirațiilor. Oamenii sunt creatorii, iar nu victimele emoțiilor. Emoțiile, în teoria adleriană, ca și în teoria rațional-emotivă, au o bază cognitivă (Dreikurs, 1967).

Sentimentul de inferioritate este normal, deoarece toată lumea știe când dă greș în a fi ceea ce ar trebui să fie. Când oamenii se comportă ca și cum ar fi inferiori dezvoltă simptome, apar ca bolnavi, dovedesc un complex de inferioritate, un termen care cuprinde tot ceea ce în mod curent este denumit *psihopatologie* și ceea ce adlerienii numesc *descurajare*.

Deoarece stăpânirea mediului este vitală, persoana își va crea un stil de viață care să asigure realizarea unui scop. Scopurile generale ale unui stil de viață sunt a înțelege, a prezice și a controla viața și propria ființă. Viața cere oamenilor să găsească soluții pentru *trei sarcini vitale*.

1) *munca, care pentru copii și mulți adulți include școala, ea cuprinde subsarcini ca alegerea, pregătirea și satisfacția vocațională, folosirea timpului liber și pensionarea*;

2) *socială*, care include două diviziuni

- subsarcina apartenenței și
- cea pe care Berne a folosit-o ca titlu al cărții sale – **Jocurile oamenilor** (Games people play, 1964);

3) *cea de a treia sarcină* se datorează *faptului că există două sexe, și fiecare trebuie să se raporteze într-un anumit mod la celălalt*. Adler nu a fost de acord cu termenul de *sex opus*, deoarece, fiind un susținător al egalității dintre sexe, considera că acest termen ar conota o relație de adversitate între cele două sexe. Subsarcinile au în vedere definirea rolului sexual (sex-rol), identificarea rolului sexual, traversarea fazelor de dezvoltare sexuală (pubertate, menopauză) curtarea, dragostea, căsătoria, viața în comun, și pentru unii divorțul.

Dreikurs și Mosak (1967) au identificat în scrierile lui Adler două sarcini adiționale – a sinelui și a spiritului. În cazul celei dintâi, oamenii trebuie să se autodefinească în termenii propriei identități și să adopte o atitudine față de ei înșiși. În mod subiectiv, se realizează împărțirea în sisteme antagonice care se află în relație de adversitate (conștient și inconștient, intelect și *reacție viscerală*, *Eul bun* și *Eul rău* și astfel creează *conflict intrapsihic*. În ceea ce privește sarcina spirituală, oamenii se angajează în a rezolva probleme religioase, filozofice, existențiale și spirituale. Una dintre aceste probleme vizează sensul existenței (Adler, 1962/1931). După eliberarea sa din lagărele de concentrare, Viktor Frankl, un adlerian de dinaintea celui de al doilea război mondial, a acordat acestei probleme o însemnătate centrală în sistemul său de logoterapie. Confruntați cu sarcinile vitale, oamenii adoptă trei poziții: *da, da dar* (în literatura adleriană, aceasta mai apare și ca *măcar dacă*), și *nu*. *Oamenii care răspund cu da sarcinilor vitale demonstrează interes social* (*Gemeinschaftsgefühl*). Acest răspuns afirmativ nu conotează o adaptare pasivă la viață. Psihologia adleriană, fiind o psihologie normativă, cere oamenilor să accepte responsabilitatea personală în a aduce schimbări în societate când aceasta are nevoie. Interesul social este un construct care incorporează caracteristici precum angajare față de viață, cooperare socială, contribuție la bunul obștesc și implicare. Oamenii care dau dovadă de interes social înfruntă viața cu curaj, încredere și optimism. Măsura interesului social manifestat este un index al sănătății mentale și al normalității.

Oamenii care răspund cu da, dar, recunosc necesitatea abordării sarcinilor vitale, dar, în același timp, sunt atenți la necesitatea autoprotejării, a protejării propriei reputații și a stimei de sine. Ei răspund cu *da* sarcinilor, *dar* nu le pot rezolva în manieră directă. Aceea care folosesc continuu *da, dar* sunt nevroticii: aceia care spun *da, dar sunt bolnav* (sau sunt

reținut) sunt etichetați drept psihonevrotici, în timp ce cei care afirmă *da, știu că sarcina există, dar o sfidez* (adică o resping) formează grupul de nevrotici de caracter (the character neurotic group). Astfel privită nevroza este efortul indivizilor descurajați de a face față solicitărilor vieții evitând rezolvarea lor directă. Procedând astfel, nevroticii evită eșecul sau succesul subiectiv care i-ar face vulnerabili în fața amenințărilor la adresa sinelui, a stimei de sine, sau a locului lor.

Cel de al treilea grup abordează sarcinile vitale întorcându-le spatele și spunând nu sarcinilor și soluțiilor propriilor culturi validate prin consens. Acești oameni sunt priviți ca psihotici. Deoarece adlerienii operează în cadrul unei psihologii a dezvoltării (growth model psychology), oamenii cu așa numita psihopatologie sunt văzuți mai degrabă ca descurajați decât ca bolnavi mintal.

Psihoterapia adleriană

Psihoterapia adleriană a fost dezvoltată de Alfred Adler (1912,1917, 1927,1933, 1939) pe când era membru al grupului lui Freud. După separare în 1911, Adler a extins cu repeziciune conținutul teoriei sale și a continuat să o elaboreze până la moartea sa, în 1937. De atunci, urmașii lui au continuat să dezvolte teoria și procedurile.

Teoria lui Adler împărtășea unele concepte psihanalitice: determinism psihic, natura orientată a comportamentului, existența a numeroase motive în afara sferei conștiinței, și idei precum că visele pot fi înțelese ca produse mentale, și că pătrunderea în motivele și prezumțiile inconștiente ale unui individ are putere curativă. Însă Adler a respins modelul energetic al libidoului și l-a înlocuit cu un model orientat spre viitor al străduințelor spre o poziție/situație/stare semnificativă, determinată subiectiv, fiind astfel un model mult mai teologic. El a respins structura tripartită a personalității (Sine-Eu-Supraeu), înlocuind-o cu un model holistic al personalității ca întreg. Aceasta a condus la punerea accentului pe ceea ce psihanaliștii numeau funcții ale Eului și reducerea interesului pentru pornirile/impulsurile Sinelui. *Omul lui Adler este un luptător activ, care încearcă să facă față sarcinilor vitale, dar împiedecat datorită apercepțiilor greșite sau valorilor eronate.*

Psihoterapia adleriană implică o abordare flexibilă. Astfel, ceea ce terapistul adlerian face poate uneori să semene psihanalizei, analizei existențiale, analizei interpersonale a lui Harry Stuck Sullivan, abordării centrată pe client practicată de Carl Rogers, analizei tranzacționale a lui Eric Berne, abordării rațional-emotive a lui Albert Ellis, terapiei cognitive a lui George Kelly sau Aaron Beck, sau chiar și abordării învățării sociale a lui Julian Rotter și Albert Bandura.

Modelul omului

Adlerienii privesc omul ca un sistem deschis care se luptă/zbate/străduiește pentru împlinire și completitudine/integralitate/unitate, fiind în continuă dezvoltare. Modul în care se zbate depinde de interacțiunea dintre programele înnăscute și experiențele timpurii de viață. Feed-back-ul de la experiențele timpurii conduce la discriminări variate care se înglobează într-un sistem perceptual organizat, cu constructe centrale care ghidează în continuare procesarea perceptuală a informațiilor. Sistemul perceptual, subsistem al sistemului

organismului are sarcina de a organiza stimulii într-o formă (gestalt) semnificativă pentru a facilita încercările organismului. Acest subsistem funcționează ca o *entitate creatoare* (*creative self*), un principiu director care creează un set de prezumții subiective ce debutează ca reguli empirice de a face față lumii și se dezvoltă într-un set de reguli pentru a percepe și a acționa în lume. Aceste reguli rezistă în timp și devin mai fixe/rigide, și în general, funcționează în afara sferei conștiente. Adler a numit aceste reguli *stilul de viață* – programul director de ansamblu creat de sistemul perceptual. Existența programului director face personalitatea un întreg. Determinarea stilului de viață devine o parte importantă a psihoterapiei.

În timp ce unele comportamente prost adaptate pot fi o consecință a stressului, mult mai importante sunt acele inadaptări care au originea în erori ale programului director – încercări eronate bazate pe o învățare defectuoasă, imitare inadecvată a modelelor, încurajări nefericite/neavenite din partea persoanelor semnificative, valori eronate. Când persoana dă sens greșit vieții, adaptarea devine mai dificilă, îndeplinirea scopului de neatins, situațiile de viață mai stresante, propria satisfacție mai evazivă. Persoana cu un stil de viață instabil/distorsionat/denaturat este mai vulnerabilă la nesiguranță, la relații tulburate, la pesimism descurajant, la sentimente de inferioritate (stima de sine redusă) și la teama de a se confrunta cu sarcinile vieții.

După Adler, *sensul corect al vieții este de a recunoaște că oamenii au nevoie unii de alții, că trebuie să se respecte reciproc și să învețe să lege contacte și să coopereze în sarcinile comune, decât să se angajeze în competiții destructive sau în vanități narcisice.* Valorile potrivite, aspirațiile adecvate, deschiderea spre viață, înțelegerea/cunoașterea de sine, deprinderi interpersonale adecvate și interesul social, toate contribuie în a da sensul corect/pozitiv al vieții.

Stekel, Wilhelm (1868-1940)

Medic practician, vienez, încântat de succesele lui Freud, îi urmează până în 1912. A fost preocupat de sexualitate, vise, simbolistica acestora, influența numelor asupra indivizilor. În raporturile cu Freud a fost, la început, un colaborator, diacronic i-a făcut impresia că l-a depășit, avea o putere foarte mare de a confabula, fapt ce i-a creat mari greutăți lui Freud. Despărțirea a fost pe placul magisteriului *este un băiat insuportabil* dominat de *nebunie morală.*

Puterea sa intuitivă, capacitatea de analiză a simbolurilor viselor, studiile elaborate asupra sexualității reprezintă contribuții la dezvoltarea psihanalizei. Din operele sale menționăm: **Femeia frigidă, Onanism și homosexualism, Omul neputincios, Educația**

părinților, Stările de angoasă nervoasă și tratamentul lor, Tehnica psihoterapiei analitice ș.a.

Referindu-se la psihanaliză, Brown distinge două mișcări principale:

1. *dreapta freudiană* care pune accentul pe latura biologică a teoriei psihanalitice – școala Melaniei Klein – ea și-a găsit expresia și în abisalismul extrem al italianului Cesare Bonarosa;

2. *stânga freudiană* – care relevă, cu precădere, baza culturală și, deopotrivă, socială a personalității umane, direcția reprezentată prin Horney, K., Fromm, E., Sullivan, H., Reich, W. ș.a.

Tot mai mulți specialiști vorbesc despre a treia mișcare.

3. *centrul freudian* care s-a impus prin poziția de apărare a lucrărilor ctitorului psihanalizei: Sachs, H., Jones, E., Bonaparte, M., Glover, Ed., Roheim, G. ș.a..

Și, în pofida apariției a celei de a treia mișcări, psihanaliști ca Rank, O., Ferenczi, S., precum și Stekel, W. sunt greu de încadrat, fără echivoc, în una dintre mișcările menționate. Diversitatea problemelor abordate, poziția adoptată față de ele și, în egală măsură, față de S. Freud creează încă destule greutăți.

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PSIHOLOGIA ANALITICĂ (MITOPSIHOLOGIA)

I. Jung, Carl Gustav (1875-1961)

Exponent al psihanalizei elveţiene, creatorul psihologiei analitice pe care o va numi, după 1913, psihologie complexă, la început a fost un admirator şi chiar colaborator al lui Freud, devine în scurt timp cea de a doua decepţie a creatorului psihanalizei.

Al doilea mare nume după Freud, C. G. Jung s-a născut la 26 iunie 1875 la Kesswil, în Elveţia. Învaţă la Basel, încă din liceu manifestă interes pentru paleontologie şi arheologie. După absolvire studiază medicina la Universitatea din acelaşi oraş (1885-1890). În 1890 devine asistentul lui Eugen Bleuler, la spitalul Burghölzli, clinică universitară a cantonului Zürich. În 1902 îşi susţine doctoratul în medicină cu teza: **Contribuţii la psihologia şi patologia fenomenelor zise oculte**.

Ulterior face un stagiu la Salpêtrière şi seminarul lui Pierre Janet. La întoarcere se căsătoreşte cu Emma Rauschenbach, cu care va avea cinici copii. În 1909 Jung, Freud sunt invitaţii lui Stanley Hall (idem Ferenczi). Se desparte de Bleuler, apoi de Freud (1913). A fost şi el preşedintele Asociaţiei Internaţionale de Psihanaliză, dar după serioase controverse cu S. Freud s-a retras din Asociaţie şi a creat o nouă psihologie. El consideră psihanaliza lui Freud o erezie evreiască. În ceea ce priveşte psihologia, chiar de la început a încercat să concilieze sexualismul exagerat al lui Freud cu instinctul de dominaţie, putere a lui A. Adler, fără să reuşească. A respins, aidoma lui Adler, extensiunea nejustificată a *libidoului*. Faptul că anumite acte ca absorbirea hranei, mâncatul în sine, sunt şi pot fi corolate cu plăcerea, nu justifică sentimentul plăcerii, mai mult, el nu constituie o raţiune pentru a-l raporta neapărat la libidou. Noţiunea capătă la el sensul de *dorinţă pasionată* şi, în consecinţă, instinctul sexual este o dorinţă, niciodată însă nu singura nutrită de o anumită persoană, ei i se subordonează şi altele – plăceri şi trebuinţe. Manifestările sale în domeniul psihologiei analitice:

Opera sa:

- **Metamorfozele şi simbolurile libidoului** 1912,

- **Tipurile psihologice, 1921**
- **Psihologie şi alchimie (1944)**
- **Viaţa mea, 1962.**

Acestea au următoarele direcţii:

1) conservarea şi,

2) reproducerea – ambele instincte vechi, profund înrădăcinate în viaţa omului; peste ele se suprapun instinctul gregar, frica, mânia, curiozitate ş.a. Instinctul nutritiv este într-adevăr primitiv, dar a-l reduce la erotism bucal, cum face Freud, e o greşeală, deoarece el nu are nici o legătură cu sexualitatea. În problema nevrozelor, Jung relevă că acestea nu sunt în totalitatea lor de natură sexuală, care ar putea fi prima, dar nu singura lor cauză. Etiologia lor rezidă în insuficienţa energiei vitale, precum şi în căderile de tensiune nervoasă, tocmai pentru că ea este un proces de regresiune. Totodată, el respinge refularea ca principiu unic de explicare a inconştientului.

După 1913, când are loc ruptura cu Freud, Jung denumeşte metoda sa psihologie analitică (complexă). Astfel, în concepţia sa devin evidente:

1. *inconştientul individual* şi,
2. *inconştientul colectiv* – idee pe care o aprofundează în lucrarea **Tipurile psihologice**.

Spre deosebire de inconştientul individual, cel colectiv însumează experienţa multimilenară a omenirii. Aceasta se exprimă în *arhetipuri*. Teme ce le întâlnim în vise, mituri, basme, cosmogonii. Cele mai importante sunt:

- ANIMA – principiul feminin pe care-l găsim la orice bărbat,
- ANIMUS – principiul masculin ce-l găsim la orice femeie,

UMBRA, PERSONA, MAREA MAMĂ, BĂTRÂNUL ÎNŢELEPT

Ele funcţionează de-a dreptul în cupluri, într-o opoziţie formală

PERSONA – UMBRA

ANIMA – ANIMUS

BUNICA – BUNICUL

Dintre ele unele sunt mai dezvoltate în raport cu altele şi de aceea influenţează psihicul. Aşa, de exemplu, *persona* este masca şi aparţine Colectivului, ceea ce-l leagă de lumea exterioară. *Umbra* este arhetipul fiinţei inferioare, ansamblu de pulsiuni care aparţine aceluia care nu vrem să fim, dar care suntem. Ea va fi cu atât mai întinsă cu cât societatea este mai represivă, mai puţin primitoare pentru sine.

În ceea ce priveşte terapia, scopul său, este mult mai puţin codificat decât metoda freudiană şi terapeutul este directiv, ţelul său este de a-i permite persoanei regăsirea

rădăcinilor sale, *accederea la sine*, o anume conştientizare a arhetipurilor, exigenţe relevate de vise. Contrar lui Freud, Jung nu recunoaşte copilăriei un rol determinant în declanşarea tulburărilor psihice ale adultului, pe care el le defineşte în lumina unei dialectici a persoanei cu lumea exterioară.

Contribuţia lui Jung la dezvoltarea psihologiei se materializează în cele două tipuri ce se referă la relaţiile individuale, după cele două laturi introversie-extraversie, neîntâlnite nici la Freud, nici la Adler.

1. *introvertit* – apropiat de ceea ce spune Adler şi
2. *extravertit* – apropiat de ceea ce zicea Freud

Este vorba despre un raport dinamic în care refularea şi compensarea au un rol esenţial. Spre deosebire de Kretschmer, Jung vede în *extraversie o refulare a introversiei*, menţinută inconştientă, de unde şi aceste preocupări infantile cu potrivire la propriul eu. Şi, pentru că libidoul se manifestă spre exterior, sexualitatea este dependentă de mediul exterior – mediu, adică ceea ce vezi... în timp ce instinctul Eului ţine de interior de dorinţa de dominare.

Totul se reduce la contemplare, evoluare în raport cu voinţa. După câte putem sesiza cele trei eludează inebranabil (ferm) fiziologia şi reduc psihanaliza la psihologie, considerând drept cauze ultime ale faptelor psihice chiar faptele, respectiv fenomenele psihice.

Concomitent psihanaliza a fost extrapolată şi în explicarea vieţii sociale, culturale, ajungându-se la ceea ce s-a numit pansexualism (teorie ce exagerează rolul instinctului sexual, generalizându-l) adică la justificarea tuturor fenomenelor prin sexualitate – de la totemismul primitiv până la arta modernă (totem – animal, plantă, obiect – obiect de cult considerat drept strămoşul unui popor...).

După 1944, când i-a apărut Psihologie şi alchimie, începe cea de a doua etapă în viaţa lui Jung, abandonarea clinicii şi trecere la preocuparea pentru etnologie, filozofia religiilor şi alchimie.

În anul 1958 a fost fondată Societatea Internaţională de Psihologie Analitică în care se grupează practicienii metodei lui Jung. În concluzie:

1) În psihologia analitică a lui C. G. Jung, arhetipul desemnează un număr limitat de *imago*-uri caracterizate nu de inconştientul personal, ci de inconştientul colectiv: persona-umbra, anima-animus, marea mamă-bătrânul înţelept. Din această pricină şi semnificaţia unor asemenea conţinuturi nu mai poate fi descoperită (găsită) pornind de la asociaţiile libere ale subiectului, ci de la cunoaşterea inconştientului colectiv.

2) Figurile arhetipale ar fi universale – ele s-ar regăsi în producţiile individuale normale şi patologice: vise, halucinaţii, deliruri, după cum şi în cele colective: mituri, legende, religie ş.a. Această universalitate nu s-ar putea explica decât prin caracterul înnăscut al arhetipurilor.

3) *Introversiune* – în sensul dat de Jung înseamnă tendinţa de a se orienta spre interior, ea se defineşte prin scăderea interesului pentru lumea exterioară şi interiorizarea libido-ului care exercită presiuni asupra subiectului, în acest caz, are loc detaşarea libidoului de obiectele sale exterioare, retragerea sa la nivelul lumii interioare a subiectului. Pentru Freud, ea nu mai are aceeaşi semnificaţie – retragerea ce determină investirea unor formaţiuni intrapsihice imaginare şi trebuie distins de o retragere la nivelul Eului – mecanism secundar.

Ion Mânzat relevă actualitatea lui Jung. Astfel, noţiunea de arhetip este utilizată în sensul de model simbolic comunitar, *reprezentări colective* la I. Levy-Bruhl sau *arhetipurile perfecte* la N. Hartmann ori *personalitate de bază* la A. Kardiner.

Împreună cu fizicianul W. Pauli (1900-1958, Nobel – 1945) elaborează principiul sincronicităţii (1951) – al conexiunii cauzale ce se referă la apariţia simultană a două evenimente printr-o *coincidenţă semnificativă*, fără relaţie cauzală. Prin sincronicitate se explică apariţia simultană a imaginilor interne (arhetipuri) şi a evenimentelor externe (comportamente) fără să fie implicată cauzalitatea clasică. El are în vedere coapariţia de realităţi fizice şi psihice care, de regulă, sunt independente. Totodată cei doi au arătat că spaţiul, timpul şi cauzalitatea, triada fizicii clasice, trebuie să fie completată cu sincronicitatea. În felul acesta apare o tetradă, un quanterino care permite aprecierea mai bună a întregului. Asemănări care şi-ar putea avea originea în creaţia sa există între individuarea jungiană şi teoria personalităţii a lui R. Coan (1974). Autorealizarea sa este conceptul fundamental *selfactualization* elaborat de A. Maslow (1967). În ceea ce priveşte extraversia şi introversia, rezultă că personalitatea se orientează spre exterior şi interior (fie-fie). Ideea reapare în testul de determinare a orientării – extravertit-introvertit (Eysenck) care adaugă mai târziu şi tipul al treilea ambivertul – în diferite teste (Mţnzat, I., 1994, p.65-66).

Marele merit al lui K. G. Jung este acela că a subliniat relativitatea învăţării: să ştii să te mulţumeşti cu puţin, să înveţi să apreciezi parţialul şi să-ţi continui munca. Aceasta a fost, remarcă A. Fernandez-Zoïla, sarcina sa până la moarte. Ardoarea muncii, perseverenţa, persuasiunea şi tenacitatea lui de cercetător, ambiţia l-au făcut din acest punct de vedere un adevărat *frate geamăn* al lui Freud.

III. De la psihanaliza lui S. Freud la psihologia analitică a lui C. G. Jung

1. Triumviratul psihanalitic

Creat cu pasiunea de ctitorul psihanalizei, triumviratul s-a dizolvat în urma rupturilor survenite în cadrul său după plecarea lui A. Adler (1911) şi C. G. Jung (1913). Referindu-se la cea din urmă, Freud consemna: *Jung a încercat o interpretare în alt sens a faptelor pe care se baza psihanaliza o interpretare in abstracto, impersonală şi anistorică, prin care el spera să fie scutit de recunoaşterea sexualităţii infantile şi a complexului lui Oedip, precum şi de analiza copilăriei* (S. Freud, 1993, p.74). El şi-a asumat o misiune apostolică: creştinarea psihanalizei care viza revizuirea noţiunii de libido, a rolului atribuit sexualităţii şi concomitent reluarea conceptului de inconştient colectiv. Aşadar încercările lui C. G. Jung aveau în vedere:

a). *Desexualizarea libidoului*

În cazul lui Freud, libidoul era sinonim cu instinctul sexual, iar în cel al lui Jung, conceptul semnifica energia universală: *nu concep libidoul ca o forţă psihică, nu ipostaziez noţiunea de energie, ci o utilizez pentru a desemna intensităţi de valori* (C. G. Jung, 1997, p.494).

b) *Structura sufletului* (lui Psyche)

Sufletul vine pe lume sub forma unui creier, gata structurat, înnăscut, care poartă în el istoria strămoşilor, deci nu este o *tabula rasa*. Pe o atare realitate se plantează personalitatea individuală printr-un proces psihologic de *invidualţie* (în contact cu mediul, educaţia), dar într-o legătură cu *linia transcendentală* care determină coordonatele dezvoltării individuale. Drept urmare structura acestuia este următoarea:

- *conştiinţa* – rezidă în punerea în relaţie a conţinuturilor psihice cu Eul, ea există în măsura în care este percepută ca atare de Eu. Omul zilelor noastre are o conştiinţă individuală, dar aceasta este o cucerire de dată recentă, extrem de fragilă;
- *inconştientul personal* care incumbă toate achiziţiile vieţii personale – lucruri uitate, refulări, percepţii, gânduri, sentimente subliminale – acte automate, gesturi, expresii faciale etc.;
- *inconştientul colectiv* – constituit din conţinuturi impersonale, posibilităţi congenitale, conexiuni mitologice – sediul arhetipurilor: anima-animus, persona-umbra, bătrânul-bătrâna;

c) *Negarea fatalistă a cauzalității psihologice.*

Cauza primă este divinitatea.

d) *Tipologia lui Jung.*

Introversia și extraversia – tipuri fundamentale generale, de atitudini și tipurile logice, sentimental, senzitiv, intuitiv – extravertit, respectiv logic, sentimental, senzitiv, intuitiv – introvertit. Etiologia lor – inconștientul instinctual, revelează clanul abisal. În cercetările ulterioare René Zazzo, A. R. Luria relevă că ereditatea și mediul nu sunt suficiente pentru a explica formarea individualității.

e) *Nazismul lui Jung* – corolar al vremii sale – după preluarea puterii de către Hitler, devine în locul lui Kretschmer, președintele Societății Generale Medicale Germane de Psihoterapie. Apreciază lucrarea **Mein Kampf**, opera lui Hitler care tinde să fie Biblia nazismului. Ajunge să diferențieze psihologia germanică de cea ebraică. Adoptă atitudine față de Adler și Freud, care *nu au văzut nimic și nu văd nimic altceva decât zonele întunecate ale naturii umane.* Respinge inconștientul și exaltă arianismul ca izvor al creativității, considerând că inconștientul arian dispune de un potențial mai ridicat decât inconștientul iudaic. Aplicarea cuceririlor ebraice la germani și slavi a fost o eroare *secretul personalității germanului declarat de evrei o banală mlaștină de tip infantil.* Din 1939 se retrage din funcția pe care o ocupa din 1933.

Caseta 16

Carl Gustav Jung, căruia Charles Baudouin îi atribuie meritul (iluzoriu, credem noi) de a fi *reintegrat în psihanaliza materialistă de ieri* (aluzie la Freud!) *sufletul odinioară refulat* și căruia un compatriot al său îi acordă laurii de explorator al *psihismului ca totalitate*, a fost în realitate un promotor al mito-poeticii și al indeterminismului în psihologie. Pe bună dreptate a putut Bertrand Russel să afirme că psihologia analitică este în stare să producă *an anarchical race of Byrons or Hitlers.*

Așa numita *prospectivă* (fortificarea conștiinței) nu este la Jung decât un simplu ecou al finalității psihanalizei freudiene. Psihiatrul elvețian nu era interesat atât de domesticirea inconștientului cât de condiționarea conștiinței în vederea acceptării unei guvernări a iraționalului. În pofida unor aspecte obscure ale operei sale, în care răzbat trăiri de veritabil *bordeline* (caz limită), Jung rămâne însă în istoria psihologiei prin contribuții de o certă valoare științifică. Să le enumerăm:

Descrierea tipurilor fundamentale de atitudine umană (extravertit, introvertit), pornind de la cercetarea timp de aproape două decenii (cu ajutorul *experimentul asociativ verbal* și al testelor proiective) a atitudinii oamenilor față de *obiect*, adică față de lumea obiectivă. *Introvertitul se comportă abstractiv față de obiect, fiind tot timpul preocupat să abstragă libidoul*

BCU BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ LIBRARY

din el, aşa ca şi cum ar avea de învins o forţă enormă intrinsecă obiectului. Extravertitul, în schimb, se comportă pozitiv faţă de obiect. El afirmă importanţa acestuia până într-atât încât îşi raportează constant atitudinea subiectivă la obiect şi o orientează după el. Introvertitul este interiorizat, iar extrovertitul contrariul acestuia, un vânător de senzaţii exterioare.

Observarea şi descrierea unor trăsături exacte ale vârstelor omului, prin prisma problematicii psihologice a evoluţiei ontogenetice a omului (în copilărie, arată el, constituim o problemă pentru alţii, în tinereţe şi în anii maturităţii ne punem probleme, pentru ca la bătrâneţe să devenim ori să redevenim o problemă pentru alţii).

Dezvoltarea în sens experimental a metodei asociaţiilor s-a realizat pornind de la antecedente descoperite de Francisc Galton (1879) şi Wilhelm Wundt. Cu precauţiile necesare, metoda (care are două tăişuri) este utilizată şi în criminalistică. El a introdus în teoria psihologică (secondându-l, între alţii, pe G.T. Fechner) noţiunea de entropie, elaborată de Rudolf Clausius şi, după el, de Josiah Gibbs. Jung a anticipat astfel o idee, de circulaţie curentă astăzi, că *psihicul reprezintă un sistem de autoreglare antientropică, opunându-se izolării şi conservând în acest mod structura şi integralitatea funcţională a organismului*, prin interacţiunea captivă interior-exterior. Maladiile psihice grave se explică, spune Jung, prin închiderea acestui sistem, numai *relativ închis*, care este psihicul. *Cu cât sistemul psihologic este mai închis* – arată el -, *cu atât se manifestă mai curând fenomenul de entropie. Vedem acest lucru adesea în tulburările mentale caracterizate printr-o izolare intensivă faţă de anturaj. Ceea ce numim "abrutizare afectivă" în demenţa precoce, sau schizofrenie, trebuie probabil să considerăm a fi un fenomen de entropie. În acelaşi fel, de asemenea, trebuie să înţelegem fenomenele degenerative dezvoltate în atitudinile psihologice care, cu timpul, duc la ruperea oricărei legături cu lumea exterioară.*

Jung – remarcă J. Piaget – a văzut bine că *simbolismul oniric* constă dintr-un fel de limbaj primitiv, *ceea ce corespunde deci constatărilor noastre cu privire la jocul simbolic, şi el a avut meritul de a studia şi de a arăta marea generalitate a anumitor simboluri. Dar, fără nici o dovadă (...) din generalitate a dedus concluzia caracterului înnăscut al acestor simboluri şi teoria arhetipurilor ereditare.*

A încercat să pătrundă în substructurile filogenetice ale psihicului, straturile abisale primordiale. Când Edward Glover, scormonind – cum singur recunoaşte – *în cenuşa răcită a vremii controverse dintre Freud şi Jung, afirmă în concluzie că Jung are doar stofa unui bun psiholog al conştientului*, el formulează o abilă injurie de polemist întru apărarea freudismului, întrucât nu există mai mare jignire pentru un psiholog abisalist decât contestarea calităţii de psiholog. Ceea ce Jung a fost cu certitudine.

Last but not least, prin cercetările sale de împătimit alchimist al secolului XX, Jung a pus degetul, nu îndeajuns de conştient însă, pe un mare adevăr: spiritul este de căutat în fenomenele chimice şi electrochimice din neuroni şi din spaţiile sinaptice şi parasinaptice. *Arhetipurile* sale sunt înscrise în anatomia creierului: *Das kollektive Umbewusste ist die gewaltige geistige Erbmasse der Menschheitsentwicklung, wiedergeboren in jeder individuellen Hirnstruktur.*

Impresia de fascinantă bogăție a operei lui Jung vine de la extensiunea și diversitatea epicii sale mitologice și de la imensul travaliu de interpretare comparatistă, ceea ce îl situează mereu dincolo de granițele psihologiei. Depozitar al unor stocuri uriașe de informații privind filozofia, istoria religiilor, teologia, spiritismul, alchimia, magia, miturile și simbolistica mai multor culturi (a făcut, în scopuri documentare, călătorii pe continentele unde putea fi studiată civilizația primitivă), Jung – arată J. Brown – este mai degrabă un metafizician, teoria sa fiind *mai mult un sistem metafizic decât o școală de psihologie științifică*. Aceeași părere o împărtășește Curt Boenheim, care spune că *Jung may be called philosopher among modern psychologist*. Cele câteva mari descoperiri ale sale sunt însă de ajuns spre a-i fixa un loc distinct în istoria psihologiei (Leonard Gavriliu în Frieda Fordham, 1998, p.29-32).

2. **Abraham, Karl** (1877-1925)

Psihanalist german ale cărui studii s-au axat pe rolul sexualității infantile în dezvoltarea caracterului și a sănătății mentale, concepte de bază în domeniul psihanalizei. În timp ce lucra ca asistent al psihiatrului Eugen Bleuler la spitalul de boli mentale Burghölzli din Zürich (1904-1907), Abraham îl întâlnește pe Carl Jung și face cunoștință pentru prima dată cu ideile lui Freud. Prima sa lucrare în acest sens a avut ca subiect relația dintre trauma sexuală din copilărie și schizofrenie. A activat ca psihanalist practician la Berlin în 1907, unde a colaborat și a pus bazele primului Institut Internațional Psihanalitic (1910) și a început cercetări pentru dezvoltarea teoriei simbolurilor și miturilor. Într-o lucrare publicată în 1909 face legătura dintre mituri și vise pe care le vede ca dorințe împlinite în plan fantasmatic. Se dedică eforturilor de pionierat în tratamentul psihanalitic al psihozelor maniaco-depresive. A sugerat că libidoul sau conduita sexuală se dezvoltă în șase stadii: *oral-timpuriu, oral-sadic, anal-expulziv, anal-retensiv, falic și genital-adult*. Dacă dezvoltarea copilului mic este îngrădită în stadiile timpurii atunci pot apărea tulburări mentale datorate fixării libidinale la acel stadiu. Cea mai importantă lucrare a sa este intitulată **Un scurt studiu în dezvoltarea libidoului din perspectiva tulburărilor mentale** care a fost publicată în Germania în 1924, iar ulterior a apărut în Anglia în volumul **Texte alese** (1953). În acest volum se găsește și ultima sa lucrare importantă **Formarea caracterului în stadiul genital al dezvoltării libidoului**.

3. **Sandor, Ferenczi** (1873-1933)

A fost și a rămas un psihanalist ungar, remarcabil pentru contribuțiile sale în teoria psihanalitică și experimentală cu tehnici terapeutice. După absolvirea Universității din Viena (1824), Ferenczi se angajează ca medic în armată, specialitatea neurologie și neuropatologie ceea ce-i permite

să dezvolte tehnicile de hipnoză. *Îl întâlneşte pe Freud în 1908 şi devine membru activ al cercului restrâns al Societăţii Psihanalitice din Viena.* Astfel, începe lunga şi apropiata prietenie şi colaborarea cu Freud pe care l-a însoţit în multe călătorii, inclusiv în cea de la Clark University Worcester (1909). Fondează Societatea Maghiară de Psihanaliză (1913) şi devine profesor de psihanaliză la Universitatea din Budapesta în 1919. Dar acum Ferenczi începe să se detaşeze de practica psihanalizei clasice şi încearcă posibilităţi noi de îmbunătăţire a tehnicilor terapeutice. El credea că folosirea asociaţiilor libere, ca bază de reţinere a amintirilor experienţei emoţionale timpurii dureroase, poate fi înlocuită de mai multe metode active, când se întâlnesc obstacole în asocierea liberă din cadrul terapiei. Invocă abstinenţa sexuală (şi alte acte biologice ce produc plăcere ca bază a creşterii libidoului, implicit a energiei emoţionale) care poate fi folosită în grăbirea procesului terapeutic. Metoda nu a dat rezultatele scontate, ci a fost chiar contraproductivă mai mult din cauza ostilităţii intense exprimate de pacienţii nemulţumiţi. Ferenczi promovează multe din ideile sale terapeutice în lucrarea **Dezvoltarea psihanalizei** (The Development of Psychoanalysis, 1924) scrisă în colaborare cu Otto Rank. În această lucrare, ce a devenit un subiect al unor lungi controverse psihanalitice, el a sugerat că memorarea unor amintiri traumatice nu este esenţială pentru modificarea unor pattern-uri neurotice. În **Thalassa: O teorie a genitalităţii** (Thalassa: A Theory of Genitality, 1924) sugerează dorinţa de revenire la uter şi la confortul generat de lichidul amiotic care simbolizează dorinţa de reîntoarcere la originile vieţii, adică la oceanul planetar. Din 1929, Ferenczi revine asupra viziunii sale terapeutice opusă chiar primului său demers. Abordarea sa finală favorizează crearea unei atmosfere permisive, iubitoare, intime de către terapeut pentru a contrabalansa rejecţia şi deprivarea emoţională trăită cu părinţii săi. Aserţiunea lui Ferenczi, conform căreia terapeutul îşi poate exprima deschis afecţiunea pentru pacient, poate chiar să-l încurajeze pentru a-şi exprima experienţele din copilărie, a fost criticată de psihanalişti. Deşi Ferenczi nu l-a renegat în mod vădit pe Freud, în ultimii săi ani de viaţă, distanţa dintre ei s-a mărit, fapt care ne-a determinat şi pe noi să-l trecem în rândurile celor care l-au abandonat pe Freud, Adler, Jung ş.a.

4. **Freud, Anna** (1895-1982)

Psiholog de origine austriacă Anna Freud a fondat în Anglia *psihanaliza copilului* şi este una dintre cei mai de seamă specialişti practicieni cu contribuţii remarcabile în înţelegerea modului în care Ego-ul sau conştiinţa funcţionează în evitarea ideilor, impulsurilor şi trăirilor dureroase. Fiica cea mai mică a lui Sigmund Freud, Anna a fost devotată tatălui ei şi a agreat

strânsa legătură dintre dezvoltarea teoriei psihanalitice şi practica ei. În tinereţe a predat la şcoala elementară. Observaţiile ei zilnice asupra copiilor au condus-o către psihologia copilului. În timp ce ocupa funcţia de preşedinte al Societăţii Psihanalitice din Viena (1925-1928) a publicat o lucrare în care a conturat concepţia sa asupra psihanalizei copilului. Publicarea lucrării **Eul şi mecansimele defensive** (1936, în Germania) a dat un nou impuls dezvoltării psihologiei eu-lui. Principalul mecanism de apărare pe care l-a identificat este represia şi procesul inconştient ce se dezvoltă când copilul învaţă că impulsurile care se transformă în acte pot fi periculoase pentru el. Alte mecanisme descrise în cadrul lucrării sunt proiecţia propriilor sentimente în altele, agresiunea direcţionată, impulsurile agresive orientate împotriva Eu-lui (suicidul poate fi exemplul extrem), identificarea cu agresorul şi detaşarea ideilor de sentimente. A efectuat o muncă de pionierat şi în dezvoltarea psihologiei adolescenţei. În 1938, Ana Freud şi tatăl ei pe care l-a îngrijit în ultimii ani, în faza terminală a bolii, au emigrat din Austria, dominată de naziști şi s-au stabilit la Londra, unde a lucrat ca infirmieră la Hampstead, până în 1945. În timpul celui de al doilea război mondial, ea şi asociata ei americancă Dorothy Burlingham şi-au valorificat experienţa în lucrarea **Copiii în timp de război** (1942), **Copiii mici fără familie** (1943) şi **Războiul şi copiii** (1943). Iniţiază la Hampstead cursuri de terapia copilului şi clinică la Londra în 1947, unde funcţionează ca director din 1952 până în 1982. În viziunea sa, adaptarea copiilor la realitate nu trebuie văzută ca o revelaţie a conflictelor inconştiente. A colaborat cu părinţii şi considera că psihanaliza trebuie să aibă influenţe educaţionale asupra copiilor. O sinteză a gândirii sale se poate regăsi în lucrarea **Normalitate şi patologie în copilărie** (1968).

5. **Klein, Melanie** (1882-1960)

De origine austriacă, psihanalistă engleză, cunoscută pentru munca sa cu copiii. Observaţiile sale asupra jocului liber au relevat perspicacitatea din viaţa fantasmatică derulată la nivel inconştient la copii fapt care a condus-o la aprofundarea analizei copiilor între 2 şi 3 ani. Cei mai mic copii ai unei asistente dentare, Melanie a manifestat încă de timpuriu interes pentru medicină, dar a abandonat intenţia sa când s-a căsătorit la 21 de ani. Mariajul deşi nefericit i-a adus trei copii. Atunci, a devenit interesată de psihanaliză, în Budapesta, cu puţin timp înainte de primul război mondial, cu ajutorul lui Sandor Ferenczi, el însuşi un colaborator apropiat a lui Freud. Acesta a îndemnat-o să studieze psihanaliza la copii şi în 1919 scrie prima lucrare în domeniu. Doi ani mai târziu este invitată de Karl Abraham să se alăture Institutului Psihanalitic din Berlin, unde rămâne până în 1926, când se mută la Londra.

În lucrarea **Psihanaliza copiilor** (The Psychoanalysis of Children, 1932) prezintă observaţiile sale şi teoria cu privire la teoria analitică. În concepţia sa, jocul copiilor este un mod simbolic de controlare a anxietăţii şi sesizează că jocul liber cu jucării are însemnătatea determinării impulsurilor psihologice şi a ideilor asociate cu primii ani de viaţă. Teoria relaţie-obiect relevă dezvoltarea Ego-ului din această perioadă până la variate experienţe cu diferite obiecte cărora le sunt asociate diverse conduite psihice. Ea a descoperit că un copil care se afla într-o legătură mai strânsă cu o parte componentă a jucăriei decât cu jucăria întreagă, se găseşte în aceeaşi situaţie în raportul deopotrivă cu sânul matern decât cu mama însăşi. Acest mod instabil şi primitiv de identificare a fost denumit de către Klein ca poziţia paranoidă/schizoidă. Următoarea etapă de dezvoltare a copilului este poziţia depresivă în care acesta până la un an vine în relaţie cu toate obiectele, cum ar fi mama şi tata. Această etapă este marcată de recunoaşterea sentimentelor sale ambivalente legate de obiect şi, deocamdată, o moderare a conflictelor sale interne în legătură cu ele. Conform teoriei sale, anxietatea în poziţia paranoidă/schizoidă este persecutorie şi ameninţă cu anihilarea self-ului, iar cea de a doua etapă este depresivă şi este în legătură cu teama răului făcut obiectului iubit de către impulsurile distructive proprii. Începând cu 1934, Klein şi-a folosit cercetările şi în munca desfăşurată cu adulţii pentru a-şi structura şi extinde ideile legate de anxietatea din primii ani de viaţă, pe care le-a prezentat în revista şi apoi în cartea **Invidie şi recunoştinţă** (Envy and Gratitude, 1957). Ultima sa lucrare, publicată postum în 1961, **Poveste despre analiza unui copil** (Narrative of Child Analysis) s-a bazat pe notele detaliate luate în perioada anului 1941.

6. **McDougall, William** (1871-1938)

Creatorul *hormismului* (gr. hormy>horme – horme, energie, tendinţă, impuls). Psihologia hormică porneşte de la instinct din care derivă totul, el este ca o rădăcină pe al cărei trunchi apar celelalte procese şi fenomene psihice. Asemenea lui J. Watson, McDougall a încercat să convertească psihologia conştiinţei în cea a comportamentului. Faptul iniţial al comportamentului este atracţia instinctivă către scop. Tendinţa omului spre a face şi realiza ceva este de natură instinctivă. Din suita instinctelor ce-şi lasă amprenta asupra conduitei umane consemnează: instinctul de agresiune, cel de dezgust, gregar ş.a. În explicarea instinctelor recurge atât el, cât şi discipolii săi la legea *acumulare a energiei endogene* care prin explozie se transformă în instinct.

Instinctul este imuabil, needucabil, rigid, transmis integral prin ereditate. Când avem impresia că el ar fi modificabil , ceea ce se schimbă nu-i fondul ancestral, ci doar conţinutul

său reprezentativ care-i subsidiar. Aşadar, procesele şi fenomenele psihice sunt şi rămân un ecou, un rezultat al structurii instinctive. Prin urmare hormismul reprezintă o orientare în psihologie care susţine dirijarea comportamentelor umane prin instinct, prin forme motivaţionale primare, impulsive denumite *horme*.

Bibliografie:

1. ***, *Freud* 2000 editat de Elliot, A, traducere Cristinel Ciocan, Ed. Antet, Bucureşti, 2000;
2. Adler, A., *Psihologia şcolarului greu educabil*, Ed. IRI, Bucureşti, 1995;
3. Adler, A., *Sensul vieţii*, Ed. IRI, Bucureşti, 1995;
4. Bogathy, Z., Petroman, P. *Psihologia astăzi*, Ed. Eurobit, Timişoara, 1999;
5. Chemama, R., *Dicţionar de psihanaliză*, Ed. Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1997 – traducere Gavriliu, L.;
6. Fernandez-Zoïla, A., *Freud şi psihanalizele*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1996;
7. Fordham, *Introducere în psihologia lui C. Jung*, Ed. IRI, Bucureşti, 1998 – traducere Gavriliu, L.;
8. Freud, S., *Autobiografie*;
9. Freud, S., *Cazul Dora*, Ed. „Jurnalul literar", Bucreşti, 1994;
10. Freud, S., *Eseuri de psihanaliză aplicată*, Ed. Trei, Bucureşti, 1994 (în cadrul aceleiaşi edituri, *Omul cu lupi, Cazul preşedintelui Schreber*);
11. Freud, S., *Interpretarea viselor*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1993;
12. Freud, S., *Opere I-IV*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti;
13. Gavriliu, L., Sigmund Freud sau dreptul la adevăr, Studiu introductiv la vol.I, *Introducere în psihanaliză*, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1980;
14. Horney, K., *Direcţii noi în psihanaliză*, Ed. Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1995;
15. Jung, C.G., *Tipuri psihologice*, traducere V. Nicsov, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1997;
16. Laplanche, J., Pontalis, J.B., *Vocabularul psihanalizei*, Ed. Humanitas, 1994;
17. Lück, H., *Geschichte der Psychologie*, Verlag V. Johnhammer, Stuttgard, Berlin, Köln, 1996 – original şi traducere, Ed. Eurobit, Timişoara, 1996 – uz intern;
18. Mucchielli, Alex, *Noua psihologie*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1996 – traducere Dinu Grama;

BCU "Lucian Blaga" CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

19. Munteanu, A., *Un început care se numeşte Freud*, Ed. Sedona, Timişoara, 1992;

20. Perciun, V., *Psihologia medicală*, Ed. Eurostampa, Timişoara, 2001, *idem Psihologia clinică*;

21. Pontalis, J.B., *După Freud*, Ed. Trei, Bucureşti, 1997;

22. Robinson, D.N., *An Intellectual History of Psychology*, The University of Wisconsin Press, f.a.;

23. Roudinesco, E., *De la Sigmund Freud la Jaques Lacan*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1995;

24. Sillamy, N., *Dicţionar de psihologie Larousse*, Ed. Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1996 – traducere Gavriliu, L.;

25. Stevens A., *Jung*, Ed. Humanitas, 1996.

BCU IAŞI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PARA ORI NEOFREUDISMUL

I. Precizări prealabile

Psihanaliza a însemnat mult sau foarte mult pentru dimensionarea ori redimensionarea obiectului psihologiei.

1. Obiectul psihologiei devine *INCONȘTIENTUL* (psihicul inconștient)

2. Aparatul psihic este structurat pe trei niveluri:

a) *inconștientul,*

b) *preconștientul* și

c) conștientul

Celui dintâi îi revine rolul primordial – el cuprinde pulsiunile care se comportă aidoma unor *ființe vii,* în vreme ce conștiința nu-i decât o simplă *spectatoare* ce permite sau nu împlinirea pulsiunilor. Rolul său este mai mult negativ și nu pozitiv, de socializare, ea suprimă, retrimite impulsiunile de unde au venit; *preconștientul* are o funcție insignifiantă, devine un fel de *stație de tranzit,* unde tendințele inconștiente și conștiente poposesc, înainte de a continua...

Inconștientul este un fel de *căldare* în care *fierb* instinctele sexuale, rațiunea existenței lor este să acceadă (să depășească, să se descarce, să întreacă măsura) ca să se consume, să procure plăcerea. Excederea este blocată sau amânată, eventual repudiată, până când apare obiectul capabil să le consume firesc.

3. Inconștientul ar funcționa, așadar, conform principiului plăcerii, iar conștiința potrivit principiului realității. Echilibrul dintre ele echivalează cu liniștea. Conflictul dintre dânsele este însă deosebit. Cu cât el este mai mare apar *actele ratate* (lapsusuri inexplicabile, uitări ale numelor proprii, cuvintele, erorile de citit și scris, stângăcii diverse) sub forma viselor unor, stări morbide sau nevrotice ș.a.

Perturbările comportamentale sunt prezente toată viața atât la copil (suptul), școlar, preadolescent, adolescent (erecțiile precoce, masturbațiile, exhibiționismul infantil) la care se

BCU "LUCIAN BLAGA" CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

mai adaugă complexul lui Oedip. Asemenea perversiuni stau la baza tulburărilor psihice ulterioare – în jos ori în sus (arta, literatura, religia, morala ş.a. manifestări ale sexualităţii) când scopul nu mai este sexual, ci social (sublimare).

4. Metoda psihanalizei – readuce în conştiinţa bolnavului elemente psihice patogene menite să înlăture răul

a) spontaneitatea – hipnoză, sugestie

b) asociaţiile libere

II. Caracterizare generală

Înnoirea freudismului se realizează, concomitent, cu restructurarea şi reorientarea şcolilor şi curentelor psihanalitice. Toate şi fiecare renunţă la tezele pansexualiste ale psihismului infantil şi evidenţiază importanţa factorilor personali şi sociali. Derivele de la Freud împotriva ori în apărarea lui au fost şi sunt numeroase. În general, cu şi după S. Freud iau naştere mai multe orientări, curente. Trei se pare că devin distincte:

1) *orientarea prosocială* ce s-a intersectat cu marxismul,

2) *alta strâns legată de prima* în cadrul căreia, preeminent, este corpul care dobândeşte o deschidere spre bioenergie şi

3) *o a treia în care primordialitatea socialului şi culturalului, religiosului* devin, concomitent, cauze şi finalitate.

Trebuie să recunoaştem că psihanaliza lui Freud s-a vrut, deseori, o disciplină antropologică (gr. antropos – om, logos – studiu > fr. anthropologie, it. antropologia > antropologie > rom. antropologie, ştiinţă despre om, ştiinţa care studiază apariţia, evoluţia biologică ş.a.m.d.) ce avea în vedere ansamblul ştiinţelor umane. Noile orientări au fost subordonate neo sau parafreudismului. În lucrarea sa Freud şi psihanalizele Adolfo Fernandez Zoïla distinge:

A. *Psihanalizele nonfreudiene* reprezentate prin:

2. Alfred Adler şi psihologia individuală comparată,

3. Wilheim Stekei şi sexanaliza,

4. Carl Gustav Jung şi mitanaliza

B. *Derive şi devieri de la psihanaliză*

2. Sándor Ferenczi şi psihanaliza originilor,

3. Karl Abraham, *tatăl analităţii,*

4. Ernst Jones şi aphanisis-ul,

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

5. Hans Sachs şi inconştientul creator,
6. Max Etingon, organizatorul,
7. Otto Rank, nietzschenianismul psihanalizei.

C. *Parafreudismul*

1. S. Freud – antropologia, societatea, religia,
2. Wilhelm Reich – virtuţile orgasmului,
3. Theodor Adorno,
4. Enrich Fromm,
5. Georges Politzer,

D. Alte aspecte în:

1. Rusia
2. America
   a) culturalismul american – reprezentat prin H. Stack Sullivan, K. Horney, E. Fromun ş.a.
   b) egopsihologia ori psihanaliza eului: Hartmann, Löwenstein, Kriss;
   c) psihoterapia psihanalitică de grup şi psihodrama, J. L. Morenno,
   d) etnopsihoanaliza – G. Roheim şi R. Benedikt.

E. Psihanalizele copilului

1) Anna Freud – psihanaliza Eului,
2) René Spitz – organizatorii vieţii psihice,
3) Melanie Klein – pre oedipianul,

F. Psihanaliza şi psihanalizele copilului în Marea Britanie: W. Bion, J. Bowlby.

G. Donald W. Winncott,

H. Psihanalizele copilului în S.U.A.:

a) E. Erikson – Sinele, Identitatea;
b) M. Mahler – psihozele infantile,
c) E. Jacobson – Sinele şi lumea obiectală,
d) B. Bettelheim – copilul autist.

I. Psihanaliizeie copiiuiui şi aie adoiescentuiui in Franţa:

1) S. Lebovici, M. Mannoni, F. Dolto
2) Pierre Mâle - psihanaliza adolescentului.

J. Psihosomatici şi psihanalize

K. Psihanaliza în Franţa

BCU-CLUJ CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

- Jacques Lacan
- Maryse Choisy
- Marie Bonaparte
- Daniel Lagache
- Angelo Hesnard
- Sacha Nacht
- A. Green
- G. Rosolato
- C. Stein
- P. Fedida
- D. Anizeu
- C.Castoriadis

III. Neo ori parafreudismul

Limitele psihanalizei au fost sesizate, multe dintre el de însuşi Freud.

1. Aparatul psihic, structura acestuia devine *SINE*, *EU* şi *SUPRAEU*:

a) *Sinele* este echivalentul *inconştientului*, sediul instinctelor, sursa primară a energiei pe care se făureşte personalitatea individului;

b) Eul este o porţiune a Sinelui care sub înrâurirea lumii exterioare suferă o dezvoltare specială şi devine un intermediar între *Sine* şi lumea exterioară *scoarţă de copac;*

c) Supraeul – se formează ca un *precipitat* în perimetrul *Eului* prin care se prelungeşte influenţa paternă şi maternă şi prin intermediul ei a mediului social (familie, şcoală, naţiune, rasă). În realizarea unor atare sarcini *Eul* are următoarele funcţii:

- *faţă de realitatea exterioară* – percepe realitatea, o memorează, o învaţă şi o transformă în avantajul său;

- *faţă de SINE* - controlează instinctele, decide asupra satisfacerii lor, amânării ori suprimării acestora, tinde spre obţinerea plăcerii în conformitate cu principiul realităţii, deoarece altfel ar intra în conflict cu ea, mai mult decât atât Eul trebuie să expulzeze Sinele, să elibereze omul de constrângerile inconştientului;

- *faţă de Supraeu* – ţine seama de codul moral pe care acesta îl impune, de valorile şi idealurile tradiţionale ale societăţii, după cum le-au transmis părinţii, înaintaşii.

2. Distinge între:

a) *Eul real* – omul aşa cum este şi

b) *Eul ideal* – omul aşa cum ar trebui să fie.

3. Esenţa concepţiei sale sintetizată la două niveluri:

a) explicarea psihismului prin biologie, genetică, metapsihologie;

b) dincolo de aspectele fragmentare ale teoriei psihanalitice (inconştient, refulare, libido etc) elementul de bază, de coeziune – legătura dintre ele.

Prin urmare S. Freud:

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

- redimensionează obiectul psihologiei, nu-i vorba despre o schimbare radicală, deoarece a înlocuit un element psihic (conştiinţa) cu un alt element (inconştientul) tot psihic;
- urmăreşte finalitatea ameliorativă – psihoterapia,
- fixează scopul psihologiei prin excelenţă onest, pentru că
  - ea vizează transformarea fondului turbulent al inconştientului al naturii sale biologice, animale într-o natură umană;
  - mizează pe socializarea ori resocializarea omului, eliberarea sa de toate *infantilismele* care-l chinuie.

IV. Reprezentanţi parafreudismului – neofreudismului

1. S. Freud: antropologia, societatea, religia

Pentru a înţelege provenienţa nu facem decât să-l reamintim pe creatorul psihanalizei care în 1913 publica lucrarea **Totem şi tabu**. Aceasta este formată din patru părţi:

a) teama de incest,
b) totemul şi ambivalenţa sentimentelor,
c) animism, magie şi atotpternicia ideilor,
d) reîntoarcerea infantilă la totemism

Opţiunea pentru asemenea teme – credinţele şi obiceiurile triburilor sălbatice – îşi are originea în paralelismele stabilite de el între inconştientul nevroticilor, unele conduite ale copilului şi datele antropologice, pe care le avea la îndemână asupra oamenilor primitivi.

Teama de incest este reflexul dorinţelor refulate ale copilăriei şi este corelată cu teama de şeful hoardei – masculul, tatăl, ş.a. Sărbătorile totemice reprezintă reîntoarceri ale refulatului, unde totemul echivalează cu tata, bunicul ori străbunicul care ameninţă. Magia care evocă proiecţii şi antropomorfisme este frecventă în psihopatologie şi la copii. Reîntoarcerea la toteism relevă în ce fel animalul-totem, strămoş al clanurilor şi populaţiilor este înlocuit în epoca modernă de credinţa în ceva, religie apartenenţa la partide, societăţi secrete, unde circulă graniţele a ceea ce este interzis şi ceea ce este permis. Freud distinge la copil, dorinţa de a se apropia de mamă şi de a-şi omorî tatăl, fapt ce ilustra tezele sale cu privire la complexul lui Oedip.

Acestei lucrări îi urmează altele: **Materiale ale basmelor în vise, Tabuul virginităţii, Consideraţii asupra războiului şi morţii, Psihologia mulţimilor şi analiza eului, Viitorul**

unei iluzii, Angoasa în civilizaţie, Moise şi monoteismul, ultima sa lucrare, publicată în 1939. Aceasta reia într-un fel problematica din Totem şi tabu. Din aceste opere reies o serie de idei, din care reţinem câteva:

- corelaţia vis, legendă, mit;
- compararea atitudinii viitorilor soţi faţă de virginitatea logodnicelor lor cu frica de deflorare a oamenilor primitivi care, adesea, angajau pe alţii în locul lor să o înfăptuiască;
- apropierea inconştientului copilului şi al nevroticilor de mentalitatea oamenilor primitivi;
- revigorarea pulsiunilor primitive refulate în inconştient, în timpul războiului;
- psihologia individului şi a mulţimii, aceasta din urmă în stare să regleze, sentimentele de dreptate, de culpabilitate, pornind de la legăturile libidinale implicite relaţiilor dintre membrii colectivităţii;
- religia este un rău necesar, asemenea adolescenţei, totul, crede Freud, justifică apelul la credinţe, la un Dumnezeu Mântuitor;
- sentimentul religios nu-i altceva decât o consecinţă a persistenţei sentimentelor infantile de dependenţă faţă de familie;
- contestarea comunismului, a faptului că acesta susţine că omul nu-i decât bun, că el doreşte doar binele semenilor săi, rea este doar proprietatea privată care a viciat natura, faptul nu-i conchide Freud decât *o iluzie,* fără nici o *bază,* el credea că agresivitatea precede faza proprietăţii private şi că necesităţile materiale nu explică pulsiunile.

2. Reich, Wilhelm (1897-1957)

Medic, doctor în medicină, autorul, printre altele, al lucrărilor: Funcţia orgasmului şi Revoluţia sexuală în cadrul cărora s-a preocupat ca, de altfel în viaţă, de educaţia şi reforma sexuală.

Din anul 1920, joacă un rol important în cadrul Societăţii Psihanalitice din Viena remarcându-se prin implicarea asiduă în activitatea Partidului Comunist Austriac. Pe această coordonată caută să impună şi să dezvolte anumite experienţe terapeutice în rândurile muncitorilor şi totodată, să justifice psihanaliza în faţa marxiştilor, cu preţul unor modificări ale doctrinei freudiene, sens în care:

a) atribuie nevrozelor tulburări ale genitalităţii asupra cărora orgasmul are o virtute curativă şi preventivă;

b) respinge impulsia morţii care, după el, ar echivala cu renunţarea la sexualitate;

c) contestă universalitatea complexului lui Oedip, precum şi reprimarea sexuală.

Reich a ajuns până acolo încât a propus o politică sexuală proletară (1931) în calitate de membru al Partidului Comunist din Germania şi după ce vizitase U.R.S.S.-ul. Ulterior a fost exclus din partid. Totodată a fost dat afară şi din Asociaţia Internaţională de Psihanaliză (1934) de către E. Jones, care l-a evaluat ca pe un bolşevic periculos. În cele din urmă emigrează în Europa, apoi în S.U.A. Aici a început cercetările sale asupra *orgonului – o energie vitală cosmică a cărei stagnare în organism ar fi răspunzătoare de afecţiunile psihice şi somatice* (cancerul) – Chemama, R., 1997, p.295. Tot aici, în S.U.A., unde fondează Orgone Institute (1942), a fost preocupat de bioenergie, manie şi delir. În carul lucrărilor menţionate facem cunoştinţă cu viziunea sa, concepţiile sale cu privire la orgasm şi revoluţia sexuală. Alte lucrări Despre psihopatologie şi despre sociologia vieţii sexuale, (1927), Materialism dialectic şi psihanaliză (1929), Lupta sexuală a tinerilor (1932), Psihologia de masă a fascismului (1933), Ascultă, omule mic (1948) şi altele.

a) **Funcţia orgasmului** – în cadrul său distinge o *forţă erectivă*, alta *ejaculativă* şi o treia *orgastică* prin care înţelege capacitatea individului de a se abandona fluxului energiei biologice fără nici o inhibiţie, de a se descărca printr-o excitaţie sexuală creată, prin mijlocirea contracţiilor musculare agreabile pentru corp. În acest sens, el consideră că orgasmul este intrinsec oamenilor normali, cei bolnavi de nervi *nu posedă forţa orgastică.*

Ţinând seama că *iubirea, munca şi cunoaşterea sunt sursele vieţii noastre, ele trebuie să o şi guverneze.* Sănătatea omului depinde de forţa orgastică, adică de capacitatea de a se dărui în timpul actului sexual. La baza sa se găseşte iubirea. Cine nu poate iubi acela e bolnav, fiindcă neputinţa orgastică face ca energia biologică să fie inhibată, şi devine sursa comportamentelor iraţionale. Aşadar, vindecarea nevrozelor se poate realiza numai prin restabilirea capacităţii naturale de a iubi. Aceasta depinde de condiţiile psihice şi sociale. Totodată, mai relevă că suprimarea sexualităţii la copil şi la adolescent contribuie la crearea unei *platoşe musculare* în măsură să contracteze angoasa şi să reţină expansiunea plăcerii. De aceea, el a corelat eliberarea maselor cu eliberarea trupului. Sursa nevrozelor o constituie staza sexuală – contracţiile involuntare, dinamica constipată a scurgerii fluxurilor erogene, plăcerea este golită de substanţele ce-i sunt proprii. Stăruind asupra funcţiei orgastice, economiei acesteia, el a adus în prim plan ceea ce Freud a eludat sau pur şi simplu neglijase, din cine ştie ce motive.

b) **Revoluţia sexuală** – o a doua lucrare consacrată sexualismului.

Moralismul sexual a devenit un fiasco. Era necesară o fuziune între Marx şi Freud pentru a elibera masele şi totodată sexul. Coerciţia dăunează. Era indispensabilă o revoluţie, iniţierea

unei politici orgastice –orgasmul, platoşa musculară şi caracterul. Dar, pentru a înţelege funcţiile fizice şi fiziologice, se impune să realizăm cunoaşterea funcţiilor emoţionale ale energiei biologice – de aici mişcarea bioenergiei. Devenirea omului în lumea imaginaţiei sale este optimistă. În concluzie revoluţia sexuală este o necesitate stringentă.

3. Adorno, Theodor Gustav (1860-1919)

Preocupat de muzică, prioritar de cea a lui Mahler, cunoscător al esteticii lui György Lukacs (1885-1971), Adorno a fost preocupat de raporturile dintre psihanaliză şi social. În studii sau lucrări cum ar fi: **Conceptul de inconştient în filozofia transcendentă, Dialectica raţiunii şi Minima moralia** reia problemele inconştientului şi sexualităţii afirmând că: *nimic nu este adevărat în psihanaliză în afara exagerărilor sale.* Împreună cu H. Marcuse publică unele studii asupra *autorităţii familiale* (1930) şi ceva mai târziu asupra *personalităţii autoritare* (1950).

În anii în care a predat filozofia în S.U.A. (1933-1950) şi apoi la Frankfurt, în Germania, a realizat tot felul de conexiuni între Hegel, Marx, Freud şi Weber. În Germania ajunge să respingă reprimarea psihanalitică instituţionalizată, chiar psihanaliza lui Freud. Împreună cu Max Horkheimer (1895-1973) - adept al freudo-marxismului - Adorno a publicat **Dialectica raţiunii** în care după ce recurge la psihanaliză pentru a studia abuzurile de putere, conchide că psihanaliza ajută, în ultimă instanţă, însăşi puterea să progreseze. Decepţionat se retrage în sine pentru a regândi şi reînvia raţiunea, totodată înclină spre reflecţia estetică, deoarece numai ea este în măsură să asigure o libertate minimă. În impactul cu arta ori pur şi simplu creând-o, cel în cauză se eliberează, în timpul în care scrie, pictează ori sculptează ceea ce doreşte. În felul acesta atrage atenţia asupra artterapiei sub toate formele sale, în raport cu domeniile artei. Creaţia, în măsura în care subjugă, eliberează, fapt important nu doar pentru psihologie, ci şi pentru viaţă.

4. Fromm, Erich (1900-1980)

Fără a fi medic se formează ca psihanalist sub îndrumarea lui Sachs şi Reik. Alături şi împreună cu soţia sa, Frieda Fromm Reichmann a jucat un rol aparte în relaţia marxism-psihanaliză. După ce a funcţionat ca profesor la *Institutul de Psihanaliză din Frankfurt pe Main*, unde s-a raliat cercetătorilor Şcolii din Frankfurt şi a avut relaţii de amiciţie, mai ales cu H. Marcusse şi T. Adorno, a depus eforturi în vederea concilierii marxismului

cu freudismul, străduindu-se să integreze factorii socio-economici în explicarea nevrozelor. În 1934, după preluarea puterii de către Hitler, emigrează în S.U.A., unde, foarte repede, alături de Karen Horney şi H. S. Sullivan, ajunge să reprezinte tendinţele culturaliste în psihanaliză. Diacronic îndeplineşte şi funcţia de profesor la Universitatea din New York.

Pornind de la ideile lui Adorno, Horkheimer, Löwenthal, Fromm caută o punte de legătură între S. Freud – prea îngust individuală – şi K. Marx – foarte generos pe plan social, încercând să realizeze o psihanaliză socială freudo-marxistă. Umanismul său se bazează pe *sociologizarea* freudismului şi *umanizarea* marxismului. În general, omul dispune de tendinţe puternice inconştiente spre raţionalitate, creativitate şi iubire, dar contrariate ele pot da naştere unor drame, nevroze şi dezechilibre sufleteşti (1956). De fapt, societatea însăşi favorizează alienarea individului, generând situaţii nevrotice.

Pentru realizarea schimbării e necesară o revoluţie culturală care să angajeze omul. Speranţa este un corelat psihic al vieţii, al dezvoltării, ea este o dimensiune a vieţii, a spiritului, fapt pentru care trebuie neapărat separată de *speranţa falsă* care generează alienarea prin aşteptarea pasivă a viitorului. Realizarea reclamă *natura activă*, singura în stare să asigure *funcţionarea optimă*, să potenţeze activitatea de căutare a sensului existenţei, deoarece cât timp idealurile sunt proiectate în afara valorilor autentice umane, omul nu-şi va găsi împlinirea. Redobândirea *identităţii de sine* va trece de la modul *a avea* la modul *a fi*, de la egoism la altruism. Numai dragostea şi adevărul vor stăvili dezumanizarea, marea degringoladă. În prezent se întâmplă ceva anormal, omul stăpâneşte natura şi devine sclavul maşinii pe care singur a proiectat-o şi a realizat-o. Din păcate tot pentru om, cunoaşterea sa în domeniul materiei este extinsă şi comprehensivă în timp ce cunoaşterea de sine este limitată. În general, susţine el, *omul ignoră ceea ce este el, cum trebuie să trăiască şi cum să poată elibera energiile imense pe care le posedă* (E. Fromm, **Omul pentru sine**).

Altruismul său, remarcă I. Mânzat, a fost propovăduit cu mult timp înaintea sa de S. Kierkegaard (1813-1885), dar ceva mai acut, deoarece viza vindecarea de o *maladie mortală* – disperarea. În **Traîté du dèsespoir**, Kierkegaard relevă că disperarea este o maladie mortală, pentru că, deşi nu te omoară, nu poţi scăpa de ea şi acest lucru e mai rău decât moartea însăşi. Culturalismul optimist al lui Fromm este ostil negativismului freudian al instinctului de moarte, al masochismului primar, al instinctelor de agresiune. El a crezut într-un socialism-omenesc, a crezut în istorie, în progres, într-un umanism deschis; el a ţinut seama de componentele economice, politice, psihologice care se creează şi evoluează, de caracterul social şi de psihism (A. Fernandez-Zoïla,1996, p.227).

În ansamblu, opera lui E. Fromm reprezintă un protest împotriva celor mai diferite forme de totalitarism şi de alienare socială. Dintre lucrările sale mai importante menţionăm: **Frica de libertate** (1941), **Psihanaliza religiei** (1950), **Societatea alienată, societatea sănătoasă** (1955), **Arta de a iubi** (1956), **Eseuri despre Freud, Marx şi psihologie** (1971), **Patima de a distruge** (1975).

5. Marcuse, Herbert (1898-1979)

Născut la Berlin, unde a urmat studii de filozofie, ulterior membru al şcolii de la Frankfurt, adept al politicii socialiste, a părăsit Germania în 1933 şi s-a stabilit definitiv în America.

Potrivit lui S. Freud, istoria omului nu-i decât istoria reprimării lui. Astfel, cultura constrânge nu doar existenţa socială, ci şi cea biologică, nu doar părţi ale fiinţei umane ci chiar structura sa instinctuală. Şi, totuşi, o atare coerciţie reprezintă însăşi premisa progresului, deoarece:

a) *lăsate libere, instinctele ar fi incompatibile cu asocierea şi menţinerea de durată – ele ar distruge chiar acolo unde unesc*;

b) *erosul necontrolat ar fi la fel de periculos ca omologul său thanatos, pentru că amândoi vizează satisfacerea pe care cultura nu o poate oferi.*

Tocmai de aceea, instinctele trebuie deviate de la obiectivul lor, blocate în raport cu scopul. Civilizaţia începe când obiectivul primar – satisfacerea plenară a trebuinţelor – este repudiată. În acest fel, sub înrâurirea realităţii, tendinţele animalice se convertesc în instincte umane. Mecanismele de apărare: refulările, sublimările, proiecţiile şi anulările, identificările, introiecţiile sunt o dovadă a schimbării instinctelor. Omul animal devine unul civilizat. Această modificare ar putea fi rezumată, după H. Marcusse, astfel

DE LA	LA
satisfacerea imediată,	*satisfacerea amânată,*
plăcere deosebită,	*reducerea plăcerii,*
bucurie exultantă,	*efort, implicare plenitudinară,*
receptivitate,	*productivitate,*
absenţa reprimării.	*securitate festă.*

Care, după S. Freud, ar echivala cu transformarea principiului plăcerii în principiul realităţii. Contactul cu psihanaliza lui S. Freud, influenţele acestuia asupra sa sunt relevate în

lucrarea **Eros şi civilizaţie** (1995) în care a implicat politicul în psihanaliză. El a pornit de la premisa că sporirea exagerată a producţiei, a bogăţiei sociale are ca efect alienarea individului, concomitent cu represiunea nevoilor sale vitale. Opinia lui este că societatea, mecanismul imanent al acesteia, poate funcţiona şi într-un alt fel, nu doar ca un sistem represiv. Aceasta ar conduce la socializarea oamenilor care nu sunt, în esenţa lor răi, de nestăpânit şi de necoordonat. Recunoaştem aici înrâurirea lui Rousseau *omul este bun de la natură*.

Mizeria, frustrările de toate felurile reprezintă cauzele auto şi hetero represiunilor care, la rându-le, blochează pulsiunile, fapt care are repercusiuni şi asupra lui Eros. Aşadar, dezvoltarea societăţii capitaliste, bombardamentul la care-i supusă conştiinţa de progresul în domeniile economic, al comunicării, al loisir-ului conduce la unidimensionarea individului, liniarizarea sa. Asemenea idei apar şi într-o altă lucrare a sa **Omul unidimensional** (1961). Unidimensională, ultrarepresivă şi superalienată societatea ajunge să-i fie potrivnică individului, pentru că acesta este prins într-o disciplină care-l leagă şi-l modelează după cum doreşte în anonimat.

De fapt, încă din **Eros şi civilizaţie**, ceea ce la S. Freud era Eros şi Thanatos, la el devenea principiul plăcerii şi instinctul morţii. Totodată, urmându-i creatorului psihanalizei, descoperă în societate, în fond în civilizaţie, un proces de reprimare şi dominare a pulsiunilor. Acceptând ipoteza unui inconştient primar ca punct de plecare al psihismului uman, el consideră că fiecare pas pe drumul schimbării, modernizării, nu-i decât un act de cenzură şi reprimare a unor porniri libidinale originare, fie sub forma refulării, fie sub cea a sublimării. De aceea ar fi necesară eliberarea celor mulţi *umiliţi şi ofensaţi*, eliberare care să aducă în prim plan tocmai inconştientul primar, concomitent individual şi social. O altă societate, o altă lume, cu alţi oameni – aceiaşi, dar schimbaţi – la care să se ajungă prin subversiunea şi transcenderea realităţii existente, datorită unui proces multiplu mediat de sublimarea nonrepresivă a înclinaţiilor şi dorinţelor. Asemenea idei şi altele au condus şi la cristalizarea unui curent sau mai multe a căror particularitate a reprezentat-o şi o reprezintă antipsihiatria, un fel de eliberare a bolnavilor (arieraţilor) din spitalele unde au fost internaţi. O atare tentativă a ţintit şi ţinteşte infirmarea diagnosticului, în fond negarea bolii.

6. Politzer, Georges (1903-1942)

Filozof şi psiholog francez originar din România, de la Oradea. A adoptat o atitudine critică faţă de introspecţie, behaviorism şi psihologia experimentală şi s-a arătat mai îngăduitor cu psihanaliza, deşi respinge ipoteza *inconştientului*.

În ceea ce întreprinde propune o *psihologie concretă* al cărei obiect să fie *drama umană, omul total cu motivaţiile lui biologice, sociale şi economice.*

În lucrarea **Critica fundamentală a psihologiei** (1928) se dovedeşte a fi un adept al psihologiei concrete. Deschis freudismului, simpatizant al marxismului, opera sa a favorizat dezvoltarea şi cristalizarea freudo-marxismului, chiar dacă în Franţa opoziţia marxismului faţă da psihanaliză a fost evidentă, iar în U.R.S.S., freudismul era practic necunoscut, în timp ce marxismul se afla la el acasă. Această perioadă, cu deosebire deceniul al cincilea al secolului trecut, a fost favorabil psihanalizei, preponderent în S.U.A. Arestat pentru activităţile sale în Rezistenţă, este împuşcat de germani în ziua de 23 mai, 1942.

Caseta 17

Adept al psihanalizei şi, deopotrivă, al marxismului, G. Politzer manifestă o atitudine corectă cu privire la raportul dintre cele două orientări, relevând că *prezentarea justă a dialecticii obiective a anumitor procese izolate ale vieţii psihice nu înseamnă că psihanaliza se integrează materialismului dialectic.* Încrucişarea dintre conceptele marxiste şi cele psihanalitice reclamă o *perlaborare* pentru ca ele să poată fi folosite eficient – se înţelege în materie de psihopatologie. Apoi mai rămâne problema materialismului istoric: istoria presupune o anumită temporizare care lipseşte la Freud şi ar necesita studierea mai îndeaproape a faptelor psihopatologice şi psihanalitice pentru a deveni rentabile atât teoretic cât şi practic (Adolfo Fernandez-Zoïla, 1996, p.249).

7. Psihanaliza în Rusia

Să reţinem că în fosta U.R.S.S., psihanaliza a fost practic aproape necunoscută ori cenzura n-a permis celor puţini care ştiau câte ceva despre ea să o facă, fie şi numai în parte cunoscută (B. Bihivski, A. R. Luria, B. D. Friedman, A. B. Zalkind). Şi cu toate acestea, M. Bahtin a publicat în această perioadă lucrarea sa, **Scrieri despre freudism** (1927) sub pseudonimul U. N. Voloşinov fără să fie marxist. În 1929, sub acelaşi pseudonim publică **Marxismul şi filozofia limbajului** – în care respingea, cel puţin în parte, psihanaliza. Având în vedere consideraţiile lui Freud, prea biologice şi prea centrate pe ipseitatea (singularitatea) individului, Bahtin le consideră neîntemeiate şi le respinge ca false. Totodată aprecia că marxismul este incompatibil cu psihanaliza, fără a o respinge însă pe aceasta din urmă. Elogierea, atâta cât o face, este a marxismului, lucru cât se poate de firesc, dacă avem în vedere rigorile cenzurii din U.R.S.S.

8. Psihanaliza în America

Am menţionat că Freud însuşi a fost în America, însoţit de Ferenczi şi Jung. Referindu-se la acest început, Freud consemna: *Ei nu ştiau atunci că noi le aducem ciuma.* Prezenţa sa în America i-a înlesnit şi unele contracte care vor avea repercusiuni asupra penetrării psihanalizei pe noul continent (James Putman, William James, Stanley Hall ş.a.).

În 1911 se creează în S.U.A. *Societatea Psihoanalitică Americană* – societatea care a început cu şapte membrii ca, în 1970 numărul lor să depăşească 2000. În 1956, Alexander fondează *Academia de Psihanaliză* care intră în concurenţă cu *Asociaţia pentru Dezvoltarea Psihanalizei* (1941), asociaţie ce fusese înfiinţată de Karen Horney. În 1945, A. Kardiner şi Sandor Rado fondaseră *Asociaţia de Medicină Analitică* prin care se urmărea promovarea cercetărilor medico-psihanalitice.

E necesar să consemnăm că în deceniul al IV-lea al secolului trecut în America s-au refugiat mai mulţi medici şi psihologi partizani ori duşmani ai psihanalizei, fapt care nu va rămâne fără urmări în domeniul dezvoltării parafreudismului. Din rândurile lor vom reţine câţiva:

a) **Sullivan, Harrey Stack** (1829-1949)

Director al revistei Psihiatria, H. S. Sullivan a atras în jurul său majoritatea psihanaliştilor, printre care E. Fromm, K. Horney, Ruth Benedickt, Clara Thomson ş.a. Născut la New York, medic psihiatru, practician deosebit, el vede în factorul social condiţia sine qua non a devenirii omului, respectiv personalităţii sale: relaţia copil-mamă este o relaţie primordială de la care se porneşte. Când aceasta este nefirească generează frica, spaima, anxietatea. Din lucrările sale menţionăm: **Concepţii moderne în psihiatrie** (1947), **Teoria interpersonală şi psihiatria** (1963).

În lucrarea sa **Psihologia socială**, J. Stoetzel relevă importanţa acordată de Sullivan noţiunilor de situaţie parataxică şi de neatenţie selectivă:

1) *situaţie parataxică* – ar fi ceea ce fiecare vede în persoana cealaltă, semenul său, după proiecţiile sale;

2) *neatenţie selectivă* – este cea care îndepărtează indirect stimulii cu risc pentru fiinţa umană ori conduitele sociale ce periclitează integritatea personală – în cadrul acţiunilor sale recunoaştem ideea cu privire la funcţiile inaparente percepţiei.

Sociopsihologia sa prezintă personalitatea ca tipar al relaţiilor interpersonale – asociaţiile de acest fel sunt efective şi ţin cont de trebuinţele protagoniştilor de necesitatea de a-şi păstra securitatea personală. De fapt, relaţiile interpersonale pornesc de la situaţiile sociale şi de la schimburile interpersonale.

Imaginile pe care fiecare le are despre sine şi despre celălalt, deopotrivă cele presupuse la celălalt despre sine, diferă, fără ca în realitate să fie inventariate, de unde aşa numitele iluzii sau situaţii parataxice (A. Fernandez-Zoïla).

Sullivan a conceput dezvoltarea personalităţii într-o succesiune, în contextul a trei moduri de existenţă: *prototaxie* – cel mai devreme, când copilul nu cunoaşte pe nimeni, percepţia sa este vagă, fără *înainte* şi *după*; nu se poate vorbi în cadrul acestui moment despre o conştiinţă separată a lui faţă de alţii, faţă de lume; *parataxic* – este perioada în care copilul începe să vorbească, să realizeze anumite conexiuni cu privire la experienţele sale; *sintactic* – capătă pregnanţă în epoca juvenilă, când copilul poate comunica experienţe recurgând la simboluri. Totodată a stabilit mai multe epoci ale dezvoltării, după cum urmează:

1) *prima copilărie* – puiul de om se apropie de cine îl ajută, experienţa este prototaxică, începe să vorbească;

2) *copilăria* – individul simte nevoia de a activa alături de adult; este perioada experienţei paratactice; vorbeşte, ştie mai multe cuvinte, inclusiv sensurile lor;

3) *perioada juvenilă* – copilul acceptă alţi copii, tovarăşi; este era experienţei sintactice, intră în relaţii de camaraderie cu tovarăşii de joacă;

4) *preadolescenţa* – subiectul simte nevoia intimităţii, stabileşte relaţii de prietenie cu băieţii, dacă e băiat şi cu fetele, dacă e fată;

5) *adolescenţa timpurie* – copilul a crescut fizic şi psihic, are un comportament al său – ca băiat ori ca fată – începe să se apropie de sexul opus;

6) *adolescenţa târzie* – începe maturizarea fizică şi psihică, intră în relaţii cu o fată, respectiv un băiat, care-i la fel de important ca Sinele. Asemenea delimitări au contribuit la dezvoltarea psihologiei, în general, şi a psihologiei vârstelor, în special

b) **Horney, Karen** (1885-1952)

Născută la Hamburg, în Germania, de origine norvegiană după tată, olandeză după mamă. Medic psihiatru s-a format sub îndrumarea lui Abraham, la Berlin. S-a remarcat prin lucrări – articole şi studii în domeniul psihologiei femeii. Toate au fost republicate post mortem de Harold Kelman în lucrarea **Psihologia femeii** (1967).

Pentru a avea o imagine asupra preocupărilor sale menţionăm câteva din articolele şi studiile ei: **Despre geneza complexului de castrare la femeie, Fuga în faţa feminităţii, Feminitatea inhibată, Problema idealului monogam, Neîncrederea în sexe, Tensiuni premestruale, Problema căsătoriei, Fobia femeii, Negarea vaginului** – toate acestea şi altele au apărut în Germania. După 1932, când s-a refugiat în America, mai publică şi alte

studii: **Factorii psihologici în tulburările funcţionale ale femeii, Conflicte materne, Supravalorizarea iubirii, Problema masochismului la femeie, Nevoia nevrotică de iubire** şi multe altele.

K. Horney a fost adeptă a psihanalizei lui Freud. Ea îl abandonează însă treptat şi revine asupra pulsiunilor, libidoului, complexului lui Oedip, rolului sexualităţii şi a diferenţierilor sale ce reprezintă în opinia cercetătorilor *punctele slabe* ale psihanalizei. Din ideile personale reţinem: *maturitatea, castrarea impusă* femeii *prin imperialismul falusului, teama bărbatului de femeie, invidia, ambele corolar al imposibilităţii de a-şi asuma maternitatea, relevante în lipsa condescendenţei ori, dimpotrivă ardoarea ei exacerbată*; sesizează, în cazul femeii, *invidia* sa pe *bărbat*, preeminent pentru că acesta are penis.

Aspectele abordate sunt rezultatul urmăririi cuplului şi, deopotrivă, ale acestuia în contextul social. În raport cu acestea se referă la mediul familial şi social, care au drept consecinţă: insecuritatea individului (datorită dominaţiei paterne, indiferenţei părinţilor, promisiunilor neîndeplinite, supraprotecţiei, izolării ş.a.). De aceea, copilul trebuie să se adapteze la frică, anxietate prin aşa numitele *pattern-uri* motivaţionale durabile sau *nevoi neurotice* ce se cristalizează, în cele din urmă în trăsături de caracter ori temperament. Aceste nevoi ale copilului nu sunt altceva decât dorinţele sale excesive, insaţioase, nerealiste apărute ca răspuns la anxietatea fundamentală. Acestea ar fi: *afecţiunea* şi *aprobarea* – străduinţele copilului de a fi pe placul celor din preajma sa, de a întreţine aşteptările lor; *trebuinţa unui partener* – izvorâtă din frica de a nu fi lăsat singur; *limitarea sa la o viaţă meschină* – încercarea de a fi mulţumit cu puţin, de a fi modest; *puterea* – tendinţa de a domina şi controla, teama de greşeli; *exploatarea celorlalţi* – folosirea celor din jur după placul său; *recunoaşterea sau prestigiul social* – dorinţa de a fi recunoscut, frica de a fi înjosit; *admiraţia personală* – orgoliul precoce, izvorât din imaginea lui despre sine; *realizarea personală* – străduinţa de a reprezenta ceva, de a fi cineva; *suficienţa şi independenţa*, menţinerea unei distanţe în raporturile cu alţii; *perfecţiunea şi infailibilitatea* – se concretizează în acceptarea ideii de a fi condus spre perfecţiune şi totodată, în frica de erori, de teama de a nu fi mustrat (Mânzat, I., 1994, p.69).

Implicată în conducerea diferitelor asociaţii, societăţi şi institute de psihanaliză, având chiar o revistă, K. Horney s-a impus timpului său prin lucrările sale: **Personalitatea nevrotică a epocii noastre** (1939), **Conflictele noastre interioare** (1945), **Nevroza şi creşterea umană** (1950) şi evident prin ideile sale. Apreciază că psihanaliza, respectiv Freud, explică viaţa prioritar prin instinctul sexual, şi conflictele ca rezultat al confruntării dintre instincte şi impulsiuni de autocunoaştere, de autoafirmare ş.a.m.d. remarcă apariţia

complexelor: Oedip, Electra; componentele personalităţii: Sine, Eu, Supraeu şi că unele momente din viaţă sunt urmarea structurilor repetitive din anii copilăriei corelate cu speranţa vindecării prin retrăirea experienţei infantile.

Toate acestea apreciază K. Horney reprezintă părţile constitutive ale psihologiei lui Freud, dar le consideră *ca un lest istoric al psihanalizei* şi în nici un caz pivotul său. Conform opticii sale din valorile constitutive ale psihanalizei am putea reţine:

a) *determinismul strict al proceselor şi fenomenelor psihice*,

b) *motivaţia inconştientă care determină acţiuni şi atitudini ale subiectului*;

c) *atitudinile, comportamentul* – rezultate ale forţelor emoţionale şi, în consecinţă, pentru a înţelege orice personalitate e necesar să identificăm *impulsiile afective cu specific conflictual*; *forţele impulsionale* sunt de natură instinctivă, sexuală ori distructivă.

Iniţiatoarea psihanalizei sociale, Horney şi-a orientat întreaga filozofie spre afirmarea individului în căutarea libertăţii. În acest sens a elaborat conceptul de *anxietate fundamentală şi de neajutorare în copilărie*, contribuind la afirmarea dimensiunii sociale a psihanalizei. În activitatea cu omul trebuie încurajate iubirea, munca, fericirea – acordul cu sine, deoarece esenţa nevrozei constă în relaţiile interumane. Ca tulburare a relaţiilor cu alţii, nevroza reclamă ştergerea *urii de sine*, eliminarea soluţiilor de resemnare şi estompare a personalităţii. Prin creaţie şi numai prin ea individul poate deveni el însuşi.

c) **Erikson, Erik Hamburger** – psihanalist american de origine germană (Frankfurt pe Main, 1902 – Harwich, Massachusetts, 1994) s-a format la Viena în cadrul Institutului de Psihanaliză din acest oraş. În 1933 a emigrat în S.U.A., unde a rămas definitiv. Aici a ocupat diferite posturi şi a îndeplinit funcţii diverse atât în învăţământ, cât şi în cercetare la Harward, Yale, Berkeley ş.a. Prin întreaga sa activitate, alături de Margaret S. Mahler, Edith Jakobson şi Bruno Bettelheim a creat o mişcare psihanalitică foarte activă.

Caseta 18

În ceea ce-l priveşte, el a lansat problema identităţii, care se poate branşa pe sine ori pe eu sau pe acea egopsihologie (egopsychology) ale cărei descoperiri şi dispariţii le trăim urmărind tribulaţiile psihanaliştilor şi apartenenţilor şi/sau descendenţilor acestora. Acelaşi Erikson s-a preocupat de dezvoltarea umană (a predat chiar un curs) şi a efectuat cercetări pe indieni, ceea ce l-a determinat să-şi schimbe, într-un fel concepţia. El constată că aceştia sunt preocupaţi mult mai mult de Eu şi de cultură decât impulsiile sexuale – ei refuzau cultura albilor şi nu se puteau regăsi în viitorul preconizat de ei. În lucrarea **Copilărie şi societate** contribuie efectiv la

studiul persoanei prin următoarele precizări:

1. dezvoltarea omului este continuă, de la un capăt la altul al vieţii sale;

2. pe lângă stadiile psihosexuale a identificat mai multe stadii psihosociale în decursul cărora omul stabileşte orientări noi, semnificative pentru el şi societate;

3. consideră că fiecare stadiu are comportamente pozitive şi negative – opţiunea fiind corolarul interacţiunii individului cu mediul său. Acestea sunt explicate pornind de la copil până la omul matur. Din analizele efectuate distinge opt vârste cărora le corespund opt stări, bipolare:

a) primul an de viaţă este momentul încrederii şi neîncrederii,

b) de la 2 la 3 ani este vârsta autonomiei ori a îndoielii,

c) între 4 şi 5 ani este vârsta iniţiativei sau a culpabilităţii,

d) de la 6 la 11 ani este perioada ingeniozităţii, în care se afirmă priceperile, sau perioada inferiorităţii;

e) de la 12 la 18 ani etapa adolescenţei, acum şcolarul mare îşi dobândeşte identitatea (psihosocială, înţelege de unde vine şi unde vrea să ajungă; ori dimpotrivă);

f) 18 – 35 de ani – este perioada intimităţii, când tânărul este gata să-şi unească destinul cu o altă persoană (să-şi împartă viaţa cu cineva);

g) 35 – 65, 70, vârsta maturităţii, când are de ales între alţii (familie) şi sine (grija exclusivă faţă de propria persoană);

h) 65, 70 – 80, 90, ultima perioadă marcată de a-şi identifica retrospectiv ceea ce a fost (cu satisfacţie ori nu) şi disperarea, consecinţă a nereuşitelor, bătrâneţii, sfârşitului (ce-ar fi putut fi, dacă...).

(Fernandez Zoïla şi Sillamy N., 1996, p.301-302; 1996, p.117-118)

Alături de Erikson s-au mai impus:

- Margaret S. Mahler, **Psihanaliza infantilă** (1968),
- Edith Jakobson, **Sinele şi lumea obiectală** (1954),
- Bruno Bettelheim, **Fortăreaţa goală** (1967).

9. Alte urmări ale psihanalizei

a) **Egopsihologia** – psihanaliza Eului – a apărut şi s-a dezvoltat, iniţial, la Chicago, în jurul lui Heinz Hartmann (1894-1970) secondat de Lőwenstein, Kris, Rapaport. Cu toţii sunt preocupaţi de aportul Eului şi de psihologia analitică. Născut la Viena, după ce lucrează cu Freud, în 1938 emigrează în America. Aici se interesează de lucrările Annei Freud, fiica magisterului, asupra Eului. Adept al celei de a doua topici a lui Freud, a fost dominat de

dorința de a valoriza aparatul Eului și aspectele sale de autonomie, pornind de la o posibilă energie *neutră*, desexualizată (A. Fernandez-Zoïla). În limbajul psihanalitic, Eu desemnează fracțiunea de personalitate care echilibrează forțele cărora le este supus subiectul, respectiv propriile sale impulsii – tendințe abisale – morala sa – ori Supraeul – și în fine realitatea înconjurătoare. Preocupat de Eu care-ar fi asemenea unui sistem autonom, aidoma modurilor sale, distinge între Eu și Eul narcisic, insistă asupra *self*-ului. Sinele în lucrarea Psihologia Eului și problema adaptării (1930) tradusă apoi în limba engleză de Rapaport și apoi retradusă în franceză (1968).

În aceeași lucrare accentul cade asupra Eului, autonomei sale primare și secundare, care se întrepătrund în noțiunea unei dezvoltări autonome a Eului. Din asemenea considerente genetica, constructivul, ar putea coabita cu Sinele pulsional refăcut continuu (sau ținut în frâu). Ideea aminteşte de afirmația lui Freud: *Acolo unde este Sinele trebuie să ajungă și Eul.* Adepții nu întârzie să apară: R. Löwenstein (1898-1976), J. M. Lacan, Lagache, Nacht, Marie Bonaparte ș.a. Ernest Kris (1900-1957) va dezvolta ideile lui Hartmann în domeniul psihanalizei artei. Toți și fiecare pun accentul pe rolul mediului, al identificării, încât egopsihologia reține schimbările culturaliste, integrează cercetările lui Spitz asupra copiilor, ale lui Erikson asupra identității, ale Annei Freud asupra mecanismelor de apărare a Eului care a avut o contribuție deosebită la dezvoltarea egopsihologiei. În acest sens, ea a scris lucrarea Eul și mecanismele de apărare (1936).

Interesul pentru egopsihologie apare și în operele Margaretei S. Mahler (nașterea psihologică a copilului), Hainz Kohut (dezordinile narcisiste), Otto Kernberg (stările de limită numite borderline) și mai ales în cele ale lui Max Schur care propune un Sine în linie directă cu fiziologia (trebuințe, dorințe, pulsiuni, afecte) și un Eu psiho – psihanalitic diferit – un fel de construcție cu două etaje.

b) Psihoterapie psihanalitică de grup și psihodrama

Caseta 19

Moreno, Jakob Levi a fost medic american, originar din România (București), unde a învățat și a dobândit nu doar o cultură solidă, ci și profesia căreia i s-a consacrat cu dăruire. Îndrăgostit de teatru, favorabil ideilor lui Bergson, Rousseau, Freud, Moreno a înființat la Viena un *teatru improvizat* al spontaneității (des Stegreif-theater), unde fiecare actor era dator să-și improvizeze rolul. Spectacolul era conceput să se desfășoare pe o scenă deschisă (oriunde: pe stradă, în piață, pe câmp, în parc etc) fără nici un decor.

În anul 1925 emigrează în America, unde inventează, dezvoltă și valorifică *psihodrama*, prilej de a investiga viața din diverse medii, nu doar cea particulară, individuală, ci și colectivă

Aşa .a ajuns să investigheze prin psihodramă viaţa din închisoarea Sing Sing, prioritar simpatiile şi antipatiile pe care le reprezintă pe o *sociogramă*, şi fondează, în acest fel, *sociometria*. Lucrarea sa principală este **Fundamentele sociometriei** (Who Shall Survive, 1934). A murit în anul 1974 la Beacon, New York.

Prin intermediul psihodramei scoate la iveală aspecte ce rămân, de regulă, în zona cea mai adâncă a inconştientului. Psihanaliştii francezi şi americani se arată extrem de receptivi faţă de psihodramă. Metodă psihoterapeutică, aceasta utilizează jocul dramatic liber şi vizează dezvoltarea spontaneităţii. Pentru aplicarea sa sunt necesare o scenă improvizată, poate fi şi o sală de clasă, eventual un platou, un actor principal, un monitor, terapeuţi auxiliari, un public de protagonişti pasivi. Actorii, copii sau adulţi, îşi exteriorizează gândurile şi atitudinile personale în timpul improvizaţiilor (scenelor) şi psihoterapeutul, conducătorul jocului, le analizează. Desfăşurarea unei şedinţe de psihodramă cuprinde următoarele momente:

a) *pregătirea* – în cadrul etapei, psihoterapeutul face tot ce-i stă în putere pentru a disipa stingherecala, emoţiile, timiditatea;

b) *jocul dramatic* – incumbă improvizaţia propriu-zisă a temei alese în comun;

c) *discuţia finală* – momentul discuţiilor, comentariile jocului, felul în care s-a interacţionat.

Psihodrama reprezintă, prin urmare, o cale ce furnizează revelarea conflictelor personale, deoarece exteriorizarea se face cu luciditate. Datorită acestui fapt subiectul se înţelege şi se transformă totodată, se recunoaşte. Ea poate fi întrebuinţată ca metodă psihoterapeutică şi ca instrument de perfecţionare personală, ca mijloc de selecţionare a candidaţilor pentru ocuparea anumitor posturi, tocmai pentru că solicită multă dezinvoltură şi contacte umane fireşti. Jocul liber al subiecţilor îi îngăduie cercetătorului cunoaşterea comprehensivă a acestora, deoarece ei acţionează, se exteriorizează, concomitent se descarcă, se curăţă – acţiunea cathartică.

Preocuparea pentru psihodramă, explorarea aspectelor sociale ce pot fi relevate, spiritul colectiv le găsim la D. Anizeu, Kestemberg, Lausanne, P. B. Schneider ş.a. Faptul că actorul ori actorii îşi manifestă direct gândurile şi atitudinile de orice fel, implicit puisiunile reprimate, a condus la situaţii de analize directe şi la bio-energo-terapiile de grup. Curentele bioenergetice au în vedere eliberarea pulsiunilor şi a energiilor profunde blocate de supraeul social. În concluzie psihodrama s-a impus deoarece:

a) implică direct şi efectiv subiectul în calitate de actor,

b) acţiunea, jocul de scenă, interpretarea au caracter cathartic;

c) permite revelarea celor mai escamotate părţi ale inconştientului (abisalul).

c) Psihanaliza existenţialistă

Obiectul său ar fi după J. P. Sartre (1905-1979) descoperirea proiectului original fundamental care comandă conştient determinările noastre. Mai mult *psihanaliza existenţială este o metodă destinată să pună în lumină într-o formă riguros obiectivă, alegerea definitivă prin care fiecare om se face persoană, adică anunţă a deveni ceea ce este* (Letre et le neant). Şi conchide el, scopul real al căutărilor este descoperirea fiinţei.

Caseta 20

Existenţialismul - orientare sau curent filozofic, în cea mai mare parte, creaţia lui Kierkegaard (1813-1855, teolog şi filozof danez), Heidegger (1889-1976, filozof german), Jaspers (1883-1969, filozof german), Marcel (1889-1973, filozof francez) şi Sartre (1905-1980, filozof şi scriitor francez). În viziunea sa fiinţa trebuie să aibă prioritate în investigaţia filozofică, în raport cu problema cunoaşterii. Dar, *fiinţa nu poate deveni obiectul cercetării, materie de cercetare, deoarece ea se revelează subiectului doar pe calea reflecţiei asupra propriei sale existenţe în timp şi spaţiu.*

Existenţa este fundamentală şi fiecare om înzestrat cu conştiinţă de sine înţelege propria-i existenţă prin prisma experienţei personale şi a trăirii fiecărei situaţii. Eul de care este conştient este o fiinţă gânditoare care are credinţe, speranţe, temeri, dorinţe, nevoi de a găsi un scop, precum şi voinţa în stare să-i determine acţiunile.

Privită accidental – imparţial şi abstract – existenţa nu are nici o semnificaţie. Ca să o dobândească ea trebuie privită prin prisma impactului experienţei asupra existenţei. Omul trebuie să-şi asume opţiunea, răspunderea de a o face. De aici condiţia de anxietate, corolar al înţelegerii inevitabilei sale libertăţi de a opta, în pofida recunoaşterii finalităţii, viitorului.

Gânditorii existenţialişti disting între forme de existenţă *autentică* şi *neautentică*, *verosimilă* şi *neverosimilă*. La această dihotomie se ajunge pe baza străduinţelor de a transcende o situaţie particulară, alternativa fiind negarea libertăţii şi abandonul către o formă de anonimat proprie unui existent creat de circumstanţe. Alţii, dimpotrivă neagă transcenderea şi susţin că viaţa morală este o iluzie: autenticitatea rezidă în păstrarea identităţii chiar dacă te-ai afla în primejdie, rezultat al solicitărilor. Şi, în fine, o altă categorie văd în cunoaşterea altor indivizi liberi şi în comunicarea cu ei un criteriu al existenţei autentice (Antony Flew, 1999, p.120-121).

Urmările sale asupra psihologiei au fost numeroase. Faptul că atenţia lor viza fiinţa umană, existenţa acesteia dominată de ameninţări, pericole, generatoare de frică, spaimă, groază, anxietate şi angoasă a avut repercusiuni asupra naturii investigaţiilor, cercetării în general. De facto et de jure, alienarea omului, nu doar social, ci şi istoric, politic, neliniştea sa până la respingerea stării existenţiale au reprezentat tot atâtea oferte pentru psihologi. Scriitori ca Sartre ori Camus au oferit pagini de literatură memorabile, adevărate mostre de psihologie

existenţialistă (Camus, **Ciuma, Mitul lui Sisif**; Sartre, **Muştele, Diavolul şi bunul Dumnezeu**).

Caseta 21

Fatalitatea pe care Sartre şi Camus au descoperit-o constituie lipsa de sens a existenţei omeneşti şi nu destinul care apărea în tragedia antică. Orestе, eroul piesei **Muştele** devine un simbol al conştiinţei individuale ridicate la rangul de autoritate supremă a existenţei omeneşti. Opoziţia sa, îndârjirea cu care luptă nu mai contează, reproşurile lui Jupiter sunt concludente: *Nu eşti la tine acasă, veneticule. Tu eşti în lume ca aşchia în carne sau ca branconierul în pădure, pentru că lumea este bună; am făurit-o după vrerea mea şi eu sunt Binele. Dar tu, tu ai făcut rău şi lucrurile te învinuiesc cu vocea lor împietrită. Binele se află pretutindeni, el e mădula soclului, prospeţimea izvorului, miezul cremenei, greutatea pietrei* [...] *Binele este în tine, în afara ta; el te străpunge ca o coasă, te striveşte ca un munte, te duce-n cârcă şi te leagănă ca o mare; datorită lui a izbândit fapta ta rea, căci el a fost tăria sabiei, puterea braţului tău. Şi Răul acesta de care tu te mândreşti atâta, al cărui făuritor zici că eşti, nu eşti decât o oglindire a fiinţei, un tertip, un chip amăgitor* [...] *Retrage-te în natura ta, Orestе! Universul te socoteşte vinovat şi tu nu eşti decât o muşiţă în univers* ... (J. P. Sartre, 1969, p.86).

d) Alţi reprezentanţi ai psihanalizei

Lacan, J. Marie (1901-1981) – medic şi psihanalist francez, cere reîntoarcerea lui Freud printr-o hermeneutică psihanalitică: inconştientul este structurat în limbaj, deoarece acesta din urmă nu numai că ilustrează inconştientul, dar îl şi constituie. Pornind de la lingvistica structuralistă a lui Ferdinand de Saussure (1857-1913) relevă că inconştientul este structurat (sub forma unui sistem închis, şi dispune de *litere* care sunt elementele complexe, dar ireductibile la comportamentele sale) în limbaj şi inconştientul subiectului este, de fapt, discursul *celuilalt* (individ, grup, organizaţie). Şi, continuă el, dacă inconştientul este structurat ca un limbaj şi materialul simbolic pe care-l conţine are legile sale, similare cu ale celui vorbit, atunci întrebuinţarea metodelor lingvistice ne permite descifrarea legilor sale, tropii centrali ai acestuia sunt sinecdoca, metonimia, personificarea şi metafora. Dimensiunea fundamentală în care se realizează psihanaliza este cea a cuvântului. Cuvântul, respectiv limbajul, nu numai că ilustrează inconştientul, dar îl şi constituie.

În raport cu opera lui K. Horney, E. Fromm, H. S. Sullivan crede că aceştia nu l-au continuat pe Freud, ci mai degrabă l-au deformat. Oricum ar fi, ei au contribuit cu toţii la impulsionarea preocupărilor pentru psihologie, deopotrivă a cercetărilor menite să confirme ori, dimpotrivă, să infirme anumite puncte de vedere cu privire la fenomenele şi procesele psihice.

Caseta 22

Concepe inconştientul ca pe o reţea de *semnificaţii* în care fiecare element este asociat cu altele. Aceste combinaţii de semnificanţi în care fiecare element este asociat cu altele. Aceste combinaţii şi semnificanţi se subordonează unor legi precise şi formează categorii de subansambluri. Ţinând seama că obiectul psihanalizei este *inconştientul* e imperios necesar să-l aducem practic şi teoretic la locul său de origine şi să-l studiem în consecinţă, la fel cum studiem limbajul.

Copilul acceptă limbajul şi cultura societăţii căreia îi aparţine, fără nici o alternativă – le acceptă ori devine arierat. De aceea subiectul real nu poate fi găsit niciodată în discursul şi conduita persoanei, el se escamotează sub masca acestuia. Discursul oricărui subiect este alambicat, ermetic, chiar autistic, el e încărcat până la refuz de neologisme, termeni ştiinţifico-tehnici, argotici, de jargon, chiar regionalisme, eventual arhaisme, în plus fiecare lexem poate avea semnificaţii diverse. Principiul de unitate al operei lui J. M. Lacan, *ţesută toată din confuzii* este *incoerenţa sistematizată, voită, cultivată* (F. Roustang, 1986). Dintre operele sale menţionăm: **Scrieri** (1966), **Etica psihanalizei** (1986).

Lagache, Daniel (1903-1972), un al doilea mare psihanalist francez, filozof, medic, doctor în medicină. A predat psihologia la Facultatea de Litere din Strasbourg (1937) apoi la Sorbona, în Paris (1947). Convingerea sa este că psihologia nu poate fi decât *clinică*, iar obiectul său *studiul conduitelor individuale* urmărite şi analizate în circumstanţe socio-afective şi culturale determinate. Partizan convins al psihanalizei, el a introdus cursul de psihanaliză la Universitatea Sorbona, curs căruia i-a imprimat o specificitate personologică legitimă şi remarcabilă. Din suita lucrărilor sale menţionăm: **Gelozia erotică** (1947 – două volume) şi **Unitatea psihologiei** (1949 – Sillamy, N., 1996, p.177)

e) Psihanaliza în România

În ţara noastră, după cum menţionează V. Pavelcu, psihanaliza a pătruns mai târziu şi ceva mai încet. Deceniul al treilea al secolului al XX-lea constituie un moment din care, de atunci şi până în zilele noastre au apărut zeci, poate chiar sute de lucrări, dacă avem în vedere ultimii 12 ani, când s-a realizat şi traducerea aproape integrală a operei lui S. Freud, consacrate psihanalizei şi psihanaliştilor, deopotrivă neo sau parafreudiştilor. Iată câteva dintre ele:

1. *I. Popescu Sibiu*, **Doctrina lui Freud**, 1927 cu o prefaţă de C.I. Parhon, iar ediţia a doua a obţinut, în urma recomandării lui Gh. Marinescu (1931) Premiul Academiei Române.

În cadrul său, autorul reuşeşte să realizeze o sinteză a psihanalizei, oprindu-se cu răbdare asupra principalelor concepte cu care a operat Freud.

2. *G.G. Antonescu,* **Psihanaliza şi educaţia** (1928) – este un a din primele lucrări ce are în vedere rolul psihanalizei în educaţie, necesitatea studierii şi cunoaşterii acestei *ştiinţe noi.*

3. *C. Vlad,* **În domeniul inconştientului** (1926) abordează problema fundamentală a psihanalizei, respectiv a psihologiei lui S. Freud, inconştientul, importanţa şi rolul său în viaţa omului.

4. *C. Moldovan,* **Dr. Freud şi psihologia inconştientului** (1924) se axează pe aceeaşi coordonată şi aminteşte mai multe din lucrările autorului.

Acestora li se mai adaugă şi altele care au fost realizate de V. Gheorghiadi, Isabela Sadoveanu, P. Pandrea, M. Mancaş şi mulţi alţii. În **Istoria psihologiei**, lucrare unică, în felul său, realizată de M. Ralea şi C. Botez şi publicată în 1958, psihanaliza este prezentată în termeni duri, în opoziţie cu doctrina pavlovistă, freudismul este stigmatizat drept *filozofie reacţionară şi mistică, macabră ce aparţine ideologiilor fondate pe iraţional.* Dar, să reţinem că, totuşi, psihanalizei, respectiv lui S. Freud, A. Adler, C. G. Jung, îi sunt consacrate 20 de pagini (511-531) spaţiu în care sunt surprinse principalele caracteristici ale psihanalizei, specificul aportului fiecăruia la dezvoltarea psihologiei. După 1989 au apărut principalele lucrări ale lui S. Freud. Mai mult, ele au fost publicate şi în patru volume, care au fost îngrijite şi prefaţate de personalităţi de frunte din domeniul psihologiei. Astfel, de exemplu, volumul al III-lea **Psihanaliză şi sexualitate** este însoţit de un eseu introductiv şi note semnate de Dr. Leonard Gavriliu (Ed. Ştiinţifică, 1994), sau al IV-lea, care include **Istoria mişcării psihanalitice, Sfera de interes faţă de psihanaliză, Prelegeri ţinute la Clark University, Psihopatologia vieţii cotidiene** – traducere, avant-prefaţă şi note de L. Gavriliu şi cu o prefaţă postumă de academician Vasile Pavelcu. În plus, au fost traduse aproape toate lucrările lui S. Freud în ediţii şi tiraje acceptabile. Alături de ele au fost traduse, prezentate şi publicate operele lui A. Adler, C. G. Jung şi, în bună parte, a celorlalţi psihanalişti ori neo sau parafreudişti. Psihanaliza se predă în mai multe universităţi de la noi din ţară. În ceea ce ne priveşte în Universitatea de Vest, Facultatea de Sociologie şi Psihologie se predau două cursuri: Introducere în psihanaliză (Anca Munteanu) şi Psihanaliza (V. Perciun). Instrumentele de lucru ale profesorilor şi studenţilor s-au îmbunătăţit. Astfel au apărut: **Vocabularul psihanalizei** (J. Laplanche şi J. B. Pontalis, Ed. Humanitas, 1994), o lucrare de proporţii, unică în literatura de specialitate.

Caseta 23

Tipărirea în România a traducerii acestei remarcabile lucrări de referinţă se face într-o situaţie cu totul diferită. Cei 45 de ani de comunism au frânat pe toate planurile – clinic,

> teoretic, traduceri – dezvoltarea psihanalizei. Sărăcia literaturii psihanalitice conferă Vocabularului psihanalizei o nouă finalitate: nu atât fixarea unei terminologii lacunare, cât pregătirea terenului pentru traducerile şi lucrările originale viitoare – ceea ce s-a şi întâmplat – (Vasile Doru Zamfirescu, coordonator, 1994, p.5)

Acestuia i se adaugă: **Dicţionarul de psihologie** (1996 – autor N. Sillamy), **Dicţionarul de psihanaliză** (1997 – autor R. Chemama), **Dicţionar de psihologie** (1999 – autor R. Doron şi Fr. Parot), **Dicţionar de psihologie** (1997 – autor Ursula Şchiopu) şi multe alte cărţi, traduceri sau originale, realizate cu aportul cadrelor didactice din centrele universitare, Bucureşti, Iaşi, Cluj-Napoca, Timişoara, Oradea ş.a. La Timişoara, de exemplu doamna prof. Anca Munteanu a tipărit două cărţi: **Un început care se numeşte Freud** (1997) şi **Neopsihanaliza** (1998) iar conf. Perciun Vasile predă un curs de psihanaliză din care a publicat o bună parte. În cursurile noastre de istoria psihologiei precum şi în direcţii şi orientări în psihologie, psihanalizei îi sunt consacrate mai multe cursuri.

Bibliografie:

1. Fernandez-Zoïla, A., *Freud şi psihanalizele*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1996;
2. Flew, A., *Dicţionar de filozofie şi logică*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1999;
3. Freud, S., *Totem şi tabu*;
4. Fromm, E., *Frica de libertate*, Ed. Universitas, Bucureşti, 1998; *Psihanaliza şi religia* (1950), *Arta de a iubi* (1956), *Patima de a distruge* (1975);
5. Horney, K, *Direcţii noi în psihanaliză*, Ed. Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1995 – (traducere, studiu introductiv şi note de dr. Leonard Gavriliu);
6. Lacan, J., *La Psychanalyse Ecrits*, Ed. Du Seuil, Paris, 1966;
7. Mânzat, I., *Istoria universală a psihologiei*, Bucureşti, 1994;
8. Marcuse, H., *Eros şi civilizaţie*, Ed. Trei, Bucureşti, 1996;
9. Marcuse, H., *Scrieri filozofice*, Ed. Pedagogică, Bucureşti, 1977;
10. Parot, Fr., Richelle, M., *Introducere în psihologie*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1995;
11. Popescu Neveanu P., *Dicţionar de psihologie*, Ed. Albatros, Bucureşti, 1978;
12. Radu, I., (colectiv), *Introducere în psihologia contemporană*, Ed. Sincron, Cluj-Napoca, 1991;
13. Sartre, J.P., *Teatru*, vol.I, Ed pentru Literatură Universală, Bucureşti, 1969.

GESTALTISMUL

I. Semnificaţia semnificantului

O altă paradigmă caracteristică secolului al XX-lea este *gestaltismul*. Etimologic vorbind, el provine din lexemul german *gestalt* (gestalt >gestalt, formă, configuraţie, organizare, structură) şi semnifică, de facto, un întreg organizat, coerent, ireductibil la o simplă însumare de elemente componente. Aşadar, elementele ce-l constituie:

a. nu sunt juxtapuse ori asociate aleatoriu, ci
b. reprezintă structuri determinate de legi imanente întregului,
c. după cum nu sunt disociate din ansamblu căruia i se subordonează, deoarece
d. în acest caz şi-ar pierde semnificaţia.

În esenţă gestaltismul promovează şi susţine preeminenţa întregului asupra părţilor care-l alcătuiesc şi prezintă activitatea perceptivă şi intelectuală ca o producţie activă şi deformantă.

Caseta 24

Gestaltism, psihologia formei – pune la baza psihologiei noţiunea de structură, privită ca un întreg semnificativ al relaţiilor dintre stimuli şi răspunsuri. Această paradigmă îşi propune să sesizeze fenomenele în totalitatea lor fără a disocia elementele din ansamblul în care se integrează şi în afara căruia îşi pierd semnificaţia. Aplicat mai întâi percepţiei *Gestaltismul* s-a extins în întreaga psihologie, iar ulterior şi asupra altor domenii, cum ar fi: sociologia, antropologia (A.L. Kroeber, Cl. Lévi-Strauss), lingvistică (N.L. Trubetzkoy, R. Jakobson) şi chiar medicina (K. Goldstein). În fine, exponenţii acestei orientări consideră că omul şi operele sale nu pot fi examinate decât în globalitatea lor (N. Sillamy, 1996, p14)

Aplicaţie!

a) Încercaţi să rezolvaţi următoarea problemă: să se calculeze suprafaţa triunghiului isoscel ABC, cu unghiul drept în A, cunoscându-se că $A - B = a$.

Având în vedere că triunghiul ABC este perceput ca jumătatea unui pătrat ABCD, aria triunghiului este egală că $a^2/2$.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

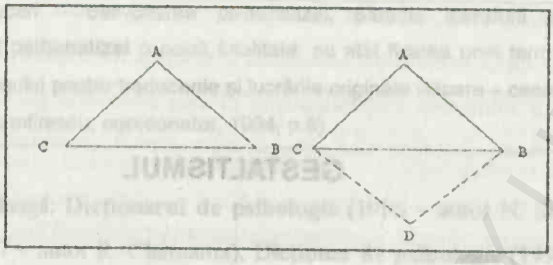

Situaţia este similară şi în cazurile următoare:

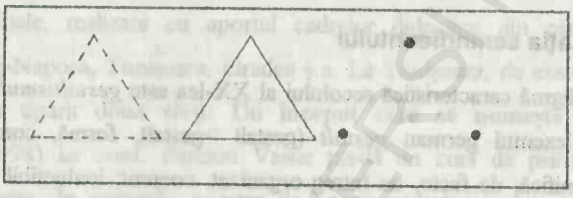

În cazul celor trei linii segmentate ori neîntrerupte percepem, de regulă, un triunghi, după cum şi al celor trei puncte, pentru că suntem tentaţi să percepem întregul, structura, forma, în ansamblul său.

II. Esenţa gestaltismului

O melodie este o formă pe care o cunoaştem chiar dacă este transpusă într-o altă tonalitate. În cazul în care notele sunt schimbate, nu putem recunoaşte cântecul decât prin relaţia care subzistă între părţi, adică prin organizarea elementelor sonore. De ce? Pentru că în calitate de percepători, percepem ansamblul organizat şi nu elementele componente ale structurii.

Forma sau gestaltul este un dat al conştiinţei ce rezultă din tendinţa spontană a elementelor de a se structura: pe cerul înstelat de pildă, percepem constelaţiile: Ursa Mare, Ursa Mică, Orion ş.a. După cum se ştie în realitate există şi *forme perfecte, simetrice, complete*, care se detaşează cu uşurinţă de fond şi forme asimetrice sau incomplete. Formele perfecte sunt constante – tind să-şi menţină particularităţile intrinseci, în ciuda modificărilor de prezentare. Celelalte, dimpotrivă manifestă tendinţa de a fi văzute ca forme perfecte în cazul în care le privim la tahistoscop – un cerc a cărui circumferinţă este punctată sau formată din linii întrerupte pare continuu.

Privind cu atenţie punctele din figura ce urmează, în timpul percepţiei sunteţi tentat să organizaţi punctele în serii de linii, de coloane ori de pătrate, ca şi cum am avea de a face cu forme separate.

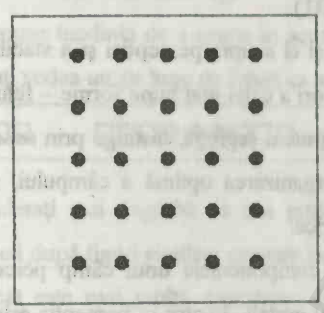

Adepţii paradigmei în discuţie, preponderent acei care au făcut ca ea să apară odată cu definirea *calităţilor formei* (C. Ehrenfels, 1859-1932) şi *momentele figurale ale unităţii* (E. Husserl, 1859-1938), chiar dacă au realizat-o independent unul de altul, au militat pentru primordialitatea totalităţii asupra părţilor. Astfel, Ehrenfels a sesizat că o melodie are unitatea ei, fapt pentru care nu poate fi asimilată ca o suită de note muzicale, iar într-o manieră mai largă, generală, V. Bernussi (1878-1927) a propus conceptul de *Produktion* (producţie) pentru a denumi activitatea de reunire a părţilor într-un întreg.

Această orientare s-a impus la începutul secolului al XX-lea, şi s-a opus asociaţionismului psihologic, susţinând:

a. primordialitatea întregului asupra părţilor sale componente,

b. prezentând activitatea perceptivă şi intelectuală ca o producţie activă şi deformantă.

În esenţă, adepţii săi au pornit de la noţiunea de câmp şi au pus în centrul procesualităţii psihice principiul organizării în câmpuri: fizic, cerebral şi perceptiv. Astfel, W. Köhler, unul dintre reprezentanţii săi, a definit câmpul ca distribuţie dinamică de energie între părţile sale şi a stabilit existenţa câmpurilor:

a) *fizic* – în care echilibrul este funcţie de dimensiunile relative (poziţie, mărime etc.) ale obiectelor ce-l compun (topologia reprezintă geometria preocupată de structuri, relaţii de vecinătate, organizări în câmp);

b) *cerebral* – corolar al excitaţiilor senzoriale din câmpul fizic, la nivelul zonelor corticale;

c) *perceptiv* – reprezintă ansamblul a ceea ce se percepe.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Între acestea se realizează relaţii de izomorfism (identitate de structură) şi drept urmare obiectul pe care îl percepem seamănă cu obiectul fizic din realitate şi nu cu proiecţia sa retiniană. De aceea, orice schimbare percepută în mediu are repercusiuni asupra câmpului cerebral (I. Mânzat, 1994, p.29-31).

Max Wertheimer s-a oprit şi el asupra percepţiei şi a stabilit legile organizării perceptive. Pornind de la *legea pregnanţei* ori a celei mai bune forme – felul în care se trece de la câmpul omogen la cel eterogen în care putem segrega, distinge prin separare forme distincte şi stabile; pentru Koffka, ea determină organizarea optimă a câmpului, stabilirea formei, preeminenţa structurii simple, regulate, simetrice.

Gestaltiştii susţin că toate componentele unui câmp perceptiv sunt sintetizate în minte într-o formă, structură, respectiv gestalt. Pentru ei percepţia este mai mult decât suma părţilor individuale, iar semnificaţia este adăugată în interiorul organismului – o figură care reprezintă un triunghi este percepută instantaneu ca un triunghi, fără să aibă loc un raţionament de felul că sunt trei linii (ori trei puncte) care sunt unite între ele. Prin urmare, figura este percepută ca un tot şi nu ca o sumă a celor trei linii.

Caseta 25

Legea pregnanţei consideră că aceasta este calea prin care integrăm ceea ce vedem. Unul din principiile fundamentale ale percepţiei este cel a raportului fond-figură. Când privim obiecte, suntem tentaţi să le vedem ca forme ori figuri proiectate pe anumite fundaluri, fapt intrinsec percepţiei noastre. Ne putem da seama, când privim figurile ambigue cum ar fi vaza lui Rubin. Când ne uităm la ea, o putem percepe fie vază, fie profiluri. Percepând vaza, profilurile dispar şi invers percepând profilurile dispare vaza. Raportul fond figură este important, pentru că pe acest principiu se bizuie, aproape integral, felul în care vedem lucrurile. *Percepţia patternurilor*, după cum şi recunoaşterea fizionomiilor, are la bază capacitatea de a distinge figuri pe fundaluri.

Legea pregnanţei – din care decurg celelalte şapte – este, de fapt, legea celei mai bune forme. Ea explică felul în care se trece de la câmpul omogen la cel eterogen. După Koffka, ea face ca organizarea psihică a câmpului să fie bună, ca formă să fie stabilă, ca structura sa să fie proeminentă, simplă, regulată, simetrică. Particularităţile pregnanţei – după Koffka – sunt: *regularitatea, simetria, simplitatea, inclusivitatea, continuitatea, unificarea*. Pe baza lor se dezvoltă legile organizării. Ele guvernează segregarea formei.

BCU IASI CENTRU UNIVERSITAR IBRARY

Reprezentanţii gestaltismului, W. Köhler, K. Koffka şi M. Wertheimer au desprins legile organizării perceptive – ori legile percepţiei – pe baza convingerii că *percepţia este o activitate de organizare* ce se conformează unor legi:

1. *proximitatea* – presupune tendinţa de a grupa în aceeaşi structură elementele apropiate între ele. De exemplu, dacă aţi vedea un şir lung de figuri ca aceasta:

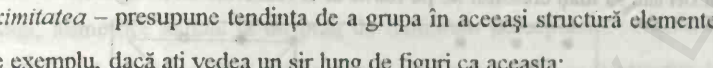

aţi nutri tendinţa să-l consideraţi mai degrabă ca trei grupuri de pătrăţele albe şi romburi amestecate, decât să-l percepeţi după figuri similare grupate la un loc.

2. *similaritatea* – cu cât este mai multă asemănare între părţile componente ale unei percepţii, cu atât unitatea este mai coerentă, deoarece avem tendinţa să grupăm elementele identice sau asemănătoare. Aşa, de exemplu, dacă vom percepe un şir de figuri ca aceasta:

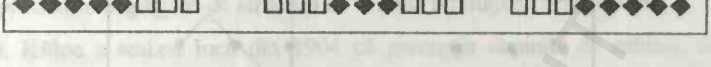

suntem tentaţi să le grupăm pe cele similare, pentru că sunt asemănătoare între ele;

3. *simetria* – figurile care permit una sau mai multe axe de simetrie sunt mai uşor percepute ca forme bune;

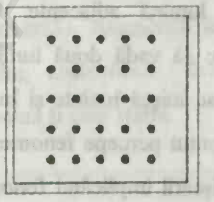

4. *închiderea* – rezidă în tendinţa subiectului de a construi configuraţii care nu au lacune. De exemplu, dacă vom arăta cuiva, foarte puţin timp, o figură incompletă şi ulterior îi vom cere să spună ori să deseneze ce a perceput, va fi tentată să se refere sau să deseneze obiectul întreg, completând golurile. Este, indiscutabil o tendinţă inerentă a percepţiei noastre. Astfel dacă ni se dă o mulţime de puncte, tindem să le organizăm în modele şi forme. Fenomenele reprezintă un avantaj, dar el poate deveni şi un dezavantaj în rezolvarea de probleme.

O problemă binecunoscută, utilizată de gestaltişti în acest scop este problema celor nouă puncte. Li se cere subiecţilor să unească o serie de puncte cu patru linii drepte, fără a lua creionul de pe hârtie ori a trece peste aceeaşi linie de două ori. Cele patru linii pot fi trase în condiţia stabilită doar ieşind din pătratul punctelor propriu-zise, dar destui subiecţi nu se

B.C.U. M. EMINESCU IAŞI
BCU IAŞI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

gândesc să procedeze astfel. Potrivit legii închiderii ei caută soluții în pătratul *închis* al punctelor, deși nu li s-a cerut acest lucru.

Așadar, problema: uniți toate punctele cu patru linii drepte fără să treceți peste aceeași linie de două ori sau să luați creionul de pe hârtie ar fi rezolvată ca în figura care urmează:

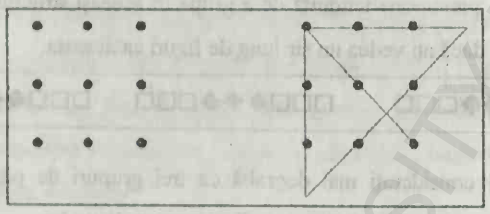

Un alt exemplu ar fi perceperea cubului de mai jos ca întreg:

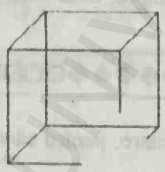

Psihologii gestaltiști au identificat o altă modalitate de manifestare a legii închiderii într-o iluzie cunoscută sub numele de *fenomen phi* (mișcării aparente). Pe scurt, acesta are loc dacă, folosiți două surse de lumină adiacente, închizându-le și deschizându-le într-o succesiune rapidă. Astfel, în loc să vadă două lumini, percepătorul va avea tendința de a percepe o singură lumină, care se mișcă înainte și înapoi, deoarece suntem înclinați să unim cele două puncte distincte. Ați putut percepe fenomenul urmărind reclamele luminoase de pe străzi, unde se creează iluzia mișcării implicând fenomenul phi (Hayes, N., Orrell, S., 1997, p.183). Un alt exemplu de manifestare a *legii închiderii* este *mișcarea stroboscopică*. În ce constă aceasta? Dacă ni se prezintă o serie de imagini într-o succesiune rapidă, suntem tentați să le unim și să vedem o singură imagine în mișcare. Pe acest fenomen se bazează cinematografia – este o modalitate de a urmări cum se manifestă legea închiderii în propria noastră percepție;

5. *continuitatea* – o configurație a cărei elemente sunt orientate în aceeași direcție este recunoscută ca formă bună. Astfel se percepe întregul ori părți ale acestuia dintr-o figură continuă, mai ușor decât elementele identice în figuri discontinue.

Aceste legi sau principii sunt considerate intrinseci sau de constelare şi acţionează independent de subiect, de experienţa acestuia, ele au în vedere preponderent organizarea stimulului – după cum considera Wertheimer.

6. *Legea montajului* – acţionează când pregnanţa figurii este scăzută ori configuraţiile sunt slabe, vagi, asimetrice situate la un prag de minimum perceptibile; în acest caz gestaltul se impune subiectului şi se prezintă într-o formă mai organizată ca o imagine a obiectului, deoarece se produce o segregare de structuri în virtutea montajului respectiv.

De fapt, Külpe a sesizat încă din 1904 că percepţia depinde de subiect, de pregătirea intelectuală, de cultura celui care percepe, iar P. Fraisse arată că starea de expectaţie produce sensibilizare, sporirea ori intensificarea atenţiei.

7. *Legea lui G. Murphy* – rezidă în faptul că percepem realitatea prin prisma unei stări emoţionale, deopotrivă experienţei proprii.

În general, percepţia este înrâurită de mediu ambiant şi de obiectele cu care suntem obişnuiţi. Totodată percepţia este influenţată şi de alţi factori, cum ar fi expectanţele şi motivaţia. În felul acesta, se pare că ne creăm o stare cunoscută sub denumirea de *montaj perceptiv*, când suntem dispuşi către anumite tipuri de informaţii (Hayes, N., Orrell, S., 1997, p.184).

Cele din urmă sunt considerate *legi extrinseci*, aşadar în afara subiectului, ele vizează experienţa subiectului implicată în organizarea câmpului perceptiv (sesizăm că accepţia noţiunilor extrinsec şi intrinsec este inversă). Asemenea legi au fost acreditate nu doar în domeniul percepţiei, ci şi al psihicului, chiar dacă devine nesigur faptul că structurile perceptive, logice, afective, volitive ar putea fi date stabil.

Caseta 26

Psihologia percepţiei operează frecvent cu legile generale ale percepţiei, dar nu cu legile propuse de gestaltişti, potrivit principiului că percepţia are un rol important în orientarea şi reglarea activităţii şi nu numai unul de informare în raport cu următoarele legi cunoscute:

a) integralitatea
b) structuralitatea
c) selectivitatea
d) semnificaţia
e) constanţa perceptivă
f) proiectivitatea imaginii percepţiei

Ele interacţionează, sunt interdependente şi se impun a fi cunoscute în scopul optimizării percepţiei, în raport cu două principii, deoarece:

1. subliniază aspectele esenţiale, informaţionale ale formei;
2. minimalizează erorile prin redundanţă (aici mijloc de confruntare şi verificare)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

O contribuţie aparte la dezvoltarea şi impunerea gestaltismului a avut-o Kurt Lewin care introduce noţiunea de *câmp psihologic – ansamblu de fapte fizice, biologice, sociale, psihice interdependente, existente la un moment dat ce determină un comportament individual sau colectiv.* Concomitent, în contextul psihologiei dinamice, arată că legile asociaţiei (pornind de la Aristotel: contiguitatea asemănarea, contrastul şi până la Hume: primele rămân aceleaşi, lor le adaugă relaţia cauză efect şi omite contrastul) nu pot avea decât o valabilitate restrânsă în cercetarea activităţii psihice. Intenţionalitatea este, după el, un fenomen psihic fundamental ce îşi are originea în trebuinţele omului. De aici esenţa psihologiei dinamice – energiile şi tensiunile psihice se organizează în sisteme dinamice. Extensiunile au fost numeroase încât au ajuns să cuprindă întreg spaţiul trăit. *Vorbind despre câmp, el are în vedere trei câmpuri suprapuse: individual, grupal sau colectiv şi social*; acestea, la rândul lor, sunt alcătuite din variabile psihologice şi nepsihologice şi alte variabile din univers, fără să aibă vreo incidenţă asupra comportamentului. Tot el a introdus noţiunea de *câmp social* şi *în cadrul modelului de câmp interacţionist proiectează psihologia topologică* – aceasta îşi fundamentează noţiunile şi principiile pe regulile topologiei – geometria calitativă preocupată de structuri, relaţii de vecinătate, organizări ale câmpurilor.

În general, gestaltiştii erau convinşi că misiunea lor rezidă în salvarea *psihologiei de elementarism, de senzualism şi de asociaţionism.* Şi, în pofida acestei afirmaţii şi a altora, ei şi-au schimbat deseori, punctele de vedere, inclusiv când Köhler începe să studieze, din 1913 inteligenţa la maimuţe. Radical opuse celor realizate de Thorndike, mai ales, ele aveau o tentă comparativă, dată fiind evoluţia pe scară biologică a maimuţei în raport cu omul. Din asemenea motive, behaviorismul va fi întotdeauna stânjenit de abilitatea animalelor ce reacţionează în aranjamentele cunoscute. Rezultatele studiilor efectuate asupra cimpanzeilor, în intervalul 1913-1917, la *Staţiunea Antropoidă* din Tenerife sunt deosebite. Experienţele sale relevă mai multe despre viziunea gestaltistă, decât mult din ceea ce s-a scris cu privire la el (Daniel N. Robinson, 1986). Dacă şoarecele din cutie este imaginea creată de conceptul behaviorist, atunci, cu certitudine, cimpanzeul cu două beţe în *mâini* este simbolul laboratorului gestaltist. Este axiomatic că tot ce va învăţa cineva din abilităţile unui animal devine ceea ce situaţia respectivă îi permite animalului să facă. Maimuţele lui Köhler erau puse în situaţia să rezolve anumite probleme. De exemplu, într-o anumită experienţă, hrana era agăţată atât de sus încât nu putea fi atinsă. În apropiere se aflau cutii în dezordine. Cimpanzeii au rezolvat rapid probleme – ei au aşezat cutiile una peste alta şi au urcat pe ele ca să poată ajunge la mâncare. O altă experienţă, de acum celebră: animalului îi sunt puse la dispoziţie două beţe, nici unul, nici altul suficient de lung ca să poată ajunge la hrana aşezată

în spatele cuștii. Apucate bețele sunt mișcate în stânga și în dreapta, pentru mai mult timp și ca printr-o minune, cimpanzeul bagă bețele unul într-altul și creează unul singur cu o lungime dublă. Acum începe să-l folosească în vederea atingerii și dobândirii hranei, aidoma unui om aflat într-o situație similară.

Prin urmare, studiile despre inteligența animală efectuate în premieră de Köhler, proliferează în continuare și converg spre constituirea psihologiei animale. Pionierul lor a sperat ca prin ele să studieze, indirect, inteligența în sine, în condiții mai bune decât s-a efectuat până acum cu omul. Urmărirea cu asiduitate a comportamentului animalelor, sesizarea nașterii sau ivirii soluției într-o situație nouă, deopotrivă a unor erori pornind efectiv de la un caz sau altul, toate și fiecare relevând perceperea și priceperea situației, l-au condus pe W. Köhler la utilizarea noțiunii de *insight* sau *Einsicht*, tradus ca înțelegere imediată, prin care numea ceea ce, de facto, el vedea ca o schimbare în perceperea situației de către animal: o restructurare perceptivă. Noțiunea se apropie de ceea ce H. Bergson numea intenție intelectuală, alții iluminare instantanee, și în psihologia animală, momentul depășirii obstacolului în urma încercărilor și erorilor. Gestaltiștii întrebuințează Einsicht-ul pentru desemnarea efectului rezolutiv al restructurării și rezolvării unor noi relații, probleme.

Caseta 27

În 1925, Köhler a analizat învățarea prin *insight* (intuiție) la cimpanzei, nu prin încercare și eroare, ca în condiționarea operantă, ci printr-un fel de înțelegere ori de intuiție a problemei. Astfel, el a oferit unor cimpanzei o serie de sarcini, în care aceștia încercau să apuce niște fructe plasate mult prea sus pentru a putea fi mâncate. Undeva, în apropiere, existau materialele necesare pentru rezolvarea problemei, niște cutii pe care cimpanzeii le-ar fi putut deplasa pentru a se cățăra pe ele – dacă fructul era atârnat prea sus; și un băț, care putea fi întrebuințat pentru a trage fructul înăuntru – dacă fructul se afla în exteriorul cuștii.

Köhler a constatat că, de regulă, cimpanzeii încearcă mai întâi să atingă fructul întinzându-se ori sărind să-l ajungă; dacă procedeul nu rezolvă problema, s-ar părea că animalul abandonează. Dar, după aceea, brusc, el începe să încerce un comportament nou, cum ar fi plasarea cutiilor sub fruct ori tragerea fructului cu bățul. De remarcat faptul că acest comportament nu apare treptat, cum s-ar întâmpla, dacă ar avea loc prin încercare și eroare, ci se desfășoară ca o succesiune organizată, ca și cum cimpanzeul ar ști exact ce vrea să facă și de ce. Așadar, animalul a intuit problema și în final a rezolvat-o. Ca dovadă, Köhler relevă că cimpanzeul ar putea-o rezolva și altfel – într-un caz l-a împins chiar pe el sub fruct și s-a urcat pe el ca să-l poată apuca sau folosind două bețe pe care le introducea unul în altul pentru a fi suficient de lung ca să poată ajunge la fruct. O atare situație evidențiază că nu-i doar o simplă formă de învățare stimul-răspuns, ci ceva mai mult, animalul a intuit și a rezolvat problema.

Cele pe care le-a înfăptuit W. Köhler corespundeau convingerilor lui M. Wertheimer şi K. Duncker în activitatea de rezolvare a problemelor, fapt ce le-a permis să le integreze şi să le dezvolte în jurul conceptului de gândire productivă – sintagmă ce avea în vedere activitatea creatoare a unui subiect, care conduce la rezolvarea unei probleme (Fr. Parrot, M. Richelle, 1995). Intenţia lui Wertheimer viza stabilirea unui paralelism între actul intelectual şi demersul logic în ansamblul său. Referindu-se la situaţia prezentată de noi, psihologul român Al. Roşca considera (1976) că fenomenul instantaneităţii relevează momentul care desăvârşeşte procesul înţelegerii şi reprezintă actul unirii părţilor, găsite prin analiză, într-un tot unitar, într-o idee generală. Înţelegerea nemijlocită ori intuitivă este corolarul unui proces mijlocit, bazat pe experienţa anterioară şi pe analiza logică a datelor acestei experienţe, în funcţie de cerinţele situaţiei noi.

După cum am mai subliniat, în deceniul al IV-lea al secolului trecut, psihologii gestaltişti, urmăriţi de nazişti, au emigrat în America. Ideile lor şi-au găsit adepţii, nu o dată, chiar în rândurile behavioriştilor, dintre care E. Tolman. Acesta a încercat să propună noi soluţii, concretizate în teorii, cu privire la rezolvarea problemelor, concomitent şi în legătură cu problema comportamentului. La noi teoriile gestaltiste au fost în general respinse, datorită *apriorismului* său inacceptabil pentru pozitivismul materialismului dialectic marxist. I. Mânzat face, pe această linie următoarea precizare: orice structură *ca formă ideală de organizare* este un *obiect teoretic*, concomitent ideal şi real. Pornind de la parafrazarea lui Kant că *structura posedă o realitate empirică şi o idealitate transcendentală*, Gill Deleuze (1972) a observat că structura este reală fără a fi actuală, ea preexistă fiinţărilor. Structura dată sau pusă a condus de la o concepţie epistemologică la una realistă. În consens cu cea dintâi, structura devine, asemenea infinitului lui Kant, o categorie apriori ce se aplică unei realităţi externe. Cea de a doua apare la Piaget şi Chomsky care îi acordă structurii statutul de realitate autentică, fără a-i nega geneza de categorie apriori. R. Thom îşi bazează teoria matematică a catastrofelor pe cele două alternative.

Răspândirea concepţiei epistemologică piagetiană, în momentul în care behaviorismul lui Skinner începe să fie criticat de Chomsky, când cibernetic ienii se vor apleca insistent asupra inteligenţei, concepţiile şi teoriile gestaltiste vor deveni un punct de plecare pentru cognitivism, noul curent în psihologia secolului al XX-lea (Mânzat, I., 1994, p.35).

III. Concluzii cu privire la gestaltism

Gestaltismul este opera psihologilor germani

1. **Wertheimer, Max** (1880-1943) descinde dintr-o familie de evrei originari din Praga. A învăţat în Germania, la Berlin şi Würtzburg. După absolvire, după ani de şomaj, lucrează la Frankfurt şi Berlin. În 1929 a fost rechemat la Frankfurt pentru a ocupa catedra lui Schumann. Aici predă până în 1933, când emigrează în S.U.A., unde funcţionează ca profesor până la sfârşitul vieţii.

Ctitor al Gestaltism-ului, el priveşte forma ca ceva originar precizând că formele, structurile sunt unităţi de bază ale vieţii psihice şi nu creaţii ale omului (**Despre gândirea popoarelor primitive**, 1912), probleme reluate experimental într-o altă lucrare (**Despre perceperea mişcărilor**, 1912).

Caseta 28

El a arătat subiecţilor săi repede şi alternativ doi stimuli. La unul în stânga imaginii se vedea o dreaptă orizontală, iar la celălalt o dreaptă cu aceeaşi lungime, verticală, în dreapta jos. Prezentaţi alternativ, într-un interval de 60 milisecunde, cei doi stimuli au creat impresia unei mişcări aparente – subiecţii au avut impresia că linia s-ar mişca (întocmai ca mişcarea unui ştergător de parbriz). Această formă de mişcare a fost denumită *fenomenul phi*. Diacronic a variat experimentul cu trei subiecţi (W. Köhler, Kurt Koffka şi Klein Koffka) la Frankfurt, unde de facto s-a dezvoltat programul Gestaltism-ului. Cea mai importantă lucrare a sa a fost **Despre gândirea productivă**, care a apărut postum (Lück, H., 1997, p.91-95)

M. Wertheimer a formulat legile percepţiei.

2. **Köhler, Wolfgang** (1887-1967) fiul unor profesori din Tallinul de astăzi, capitala Estoniei. A învăţat în ţară şi apoi în Germania, la Tübingen, Bonn şi Berlin – medicina, ştiinţele naturii şi filozofia. A fost asistentul lui Schuman la Frankfurt, ca ulterior să preia conducerea Staţiunii de Antropoide a Academici de Ştiinţe din Teneriffe, unde a efectuat nenumărate experimente (1914-1920). Funcţionează apoi la Göttingen şi Berlin. Victima abuzurilor naţional-socialiştilor, se pensionează înainte de timp şi emigrează apoi în S.U.A., unde predă până va muri.

Caseta 29

A înţeles gestaltul şi a efectuat nenumărate experienţe cu cimpanzei pe insula Teneriffe. Ele au devenit foarte cunoscute. După el, cimpanzeii sunt în stare să rezolve probleme complexe. Ei folosesc băţul pentru a lua bananele, suprapun două-trei lăzi în

acelaşi scop, introduc un băţ în altul, dacă hrana e prea sus. Şi, chiar dacă asemenea experimente s-au efectuat înaintea sa (T. Hobhouse), ale sale sunt mai bine concepute, organizate şi desfăşurate sistematic, descrise ştiinţific şi convingătoare. A demonstrat rezolvarea de probleme prin *insight* (intuiţie) şi a numit acest tip de rigiditate Einstellung (H. Lück).

3. **Koffka, Kurt** (1886-1941), născut în Germania, la Berlin, a studiat în ţară. După absolvire lucrează alături de Külpe la Würzburg, apoi la Frankfurt, cu Fr. Schumann. A mai predat la Giessen, iar în 1924 a emigrat în S.U.A., unde a predat la diverse universităţi.

A rămas credincios Gestaltism-ului şi, după emigrarea lui Wertheimer, Köhler, li se va alătura din nou. În Germania, paradigma a continuat, graţie lui W. Metzger (1899-1979), K. Gottschaladt (1902-1994) şi E. Rausch (1906-1994). Au apărut mai multe lucrări. Cei plecaţi au continuat în S.U.A., unde s-au afirmat nestânjeniţi. Şi, dacă în Germania gestaltiştii au atacat psihologia lui Wundt, în S.U.A., problema nu se mai pune. Adversarul Gestaltism-ului devine treptat behaviorismul. Aşadar:

1. Gestaltism-ul ca psihologie a redescoperit imaginea ca formaţiune psihică specifică, implicând unitate, figurativitate, constanţă şi diverse grade de izomorfism cu stimuli complecşi;

2. totodată, a impulsionat dezvoltarea structuralismului în mai toate domeniile de activitate:

a) *lingvistic* – promovat de Ferdinand de Saussure (1857-1913), N.S. Trubetzkoy, R. Jakobson;

b) *antropologic* – susţinut de Claude Lévi-Strauss,

c) *psihologic* – propulsat de J. Piaget pentru care structura reprezintă o totalitate de transformări dotată cu autoreglare ce păstrează un invariant; proprietăţile sale: totalitatea (ansamblul de elemente); totalitate de transformări (elementele ce o compun cu caracter dinamic, ele sunt privite ca procese), autoreglarea;

d) şi chiar în *medicină* de către K. Goldstein;

3. analiza prioritară pentru asociaţionişti, sinteza pentru gestaltism sunt demonstrate diacronic, experimental: ele se găsesc în unitate, în concordanţă, una fără alta nu pot fi concepute (analiza-sinteza, analizăm ca să sintetizăm);

4. în zilele noastre cibernetica demonstrează că întregul e mai mult ca elementele care-l alcătuiesc (maşina – un anumit element care nu e maşină; organismul uman – o parte a acestuia nu e organismul însuşi).

În concluzie, gestaltismul consideră că omul şi operele sale nu pot fi examinate decât în globalitatea lor. Cele mai semnificative contribuţii ale sale se situează în perimetrul psihologiei percepţiei.

IV. Neogestaltismul

1. Caracterizarea generală

Ca aproape în toate cazurile perpetuarea curentului s-a efectuat, la un moment dat, pe coordonate noi, cu sau fără prea mari abateri de la ceea ce a fost el iniţial. În general, cei pe care istoria psihologiei îi încadrează în noua mişcare au vizat:

a) rezolvarea de probleme ca restructurare – accentul este deplasat de pe deductiv şi inductiv în gândire pe reproductiv (M. Wertheimer, K. Duncker, N.F.R. Maier, Szekely);

b) înlăturarea aşa numitei lacune prin completarea structurii prin restructurare – aceasta dobândeşte o semnificaţie nouă, cei care o susţin explică, pe baza experienţei, necondiţionarea gândirii (O. Selz, N. Maier);

c) demersul creativ care nu se desfăşoară întâmplător trebuie să aibă în vedere problema, ansamblul său şi să descopere structura internă a situaţiei date;

d) faptul că orice studiu riguros al procesului creativ necesită analiza interacţiunii dintre persoană, proces, produs şi mediu (R. Arnheim, R.L. Money);

e) dezvoltarea psihologică a copilului pe baza introducerii noţiunii de stadiu (cu prioritate în cadrul psihologiei dezvoltării şi a celei diferenţiale) – W. Stern;

Dar, cei care au contribuit cu precădere la dezvoltarea şi impunerea neogestaltismului au fost:

2. Allport, A. G. (1897-1967) - una din marile personalităţi ale psihologiei secolului al XX-lea. Economist şi filozof, doctor în psihologie. După absolvirea celor două facultăţi (Universitatea Harvard) urmează cursuri de specializare la Berlin, Hamburg (Germania), Cambridge (Anglia), ca apoi să parcurgă cât se poate de repede ierarhia universitară de la asistent la profesor (Universitatea Harvard).

Principalele sale lucrări **Personality: A Psychological Interpretation** şi **Pattern and Growth in personality**. A doua, în general, o revizuire a celei dintâi, în realitate *o lucrare complet* nouă a fost tradusă integral în limba română cu titlul: **Structura şi dezvoltarea personalităţii** evidenţiază concepţia sa, tributară gestaltism-ului (W. Stern, W. James, W.

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

McDougall, K. Lewin, K. Goldstein, Carl Rogers) cu privire la personalitate, organizarea dinamică a acesteia, aflată într-o dezvoltare continuă. Lucrarea este structurată în cinci părți: *Un mod de abordare a personalității, Dezvoltarea personalității, Structura personalității, Evaluarea personalității, Înțelegerea personalității.* Pentru el, personalitatea reprezintă o structură, în timp ce trăsătura de personalitate ar fi *ultima realitate a organizării psihice.* Structurile ce alcătuiesc personalitatea nu sunt formate de la naștere, dar încep să se formeze de atunci. Personalitatea poate fi analizată – într-o anumită măsură și cu un succes parțial – în termeni de trăsături comune. Acestea sunt dispoziții generale, într-o măsură mai mare ca deprinderile ori atitudinile – fapte biofizice, dispoziții psihofiziologice actuale. Din acestea remarcă:

a) trăsăturile *cardinale* sau teleonomice – se disting prin persistență, caracter dominant, reprezentativitate pentru subiect (1-2);

b) *centrale* – definitorii pentru fizionomia personalității (20-30),

c) *secundare* – mai puțin conturate diferite de la un subiect la altul (sute).

Personalitatea este pentru noi o structură care există acolo afară – comportamentul său este variabil, dar în limitele și posibilitățile fixate de structura însăși. Când studiem personalitatea, elementele cercetate sunt părți reale ale acesteia, ele nu sunt însă prea drămuite, deoarece ea nu există decât la un înalt grad de complexitate. Adevărata psihologie studiază individualitatea care există numai în structuri concrete și unice.

Studiem persoana umană când o considerăm ca individ. Dânsa este mai mult decât un ghem de deprinderi, mai mult decât un punct de intersecție a unor dimensiuni abstracte. Ea este mai mult decât un reprezentant al speciei sale, mai mult decât un incident în mișcările omenirii. Ea transcede toate acestea. Individul care se străduiește să atingă integralitatea și desăvârșirea a existat în toate formele vieții sociale – nomade, feudale, capitaliste și comuniste. Nu există societate care să dureze mult timp fără respectul omului față de om (G. Allport, **Structura și dezvoltarea personalității**).

3. Ey, Henry (1900-1977) savant francez, autorul operelor **Conștiința** (1963), **Manualul de psihiatrie** (1967), un reprezentant de frunte al neogestaltismului. El a introdus în psihologie noțiunea de *câmp de conștiință.* Acesta nu este conceput însă *spațial și static, ci ca o totalitate organizată și limitată,* ca o structură în limitele căreia se ordonează experiența individului ca o trăire a acesteia aici și acum în cadrul câmpului total perceptiv prin mijloacele limbajului și în condițiile derulării operaționale.

Conştiinţa nu poate să apară decât în constituţia, unei experienţe, după cum a fost ea trăită, adică în forma unui câmp circumscris în dimensiunile temporale care leagă Eul de lume. Ceea ce apare în cadrul câmpului depinde nu atât de conţinutul său, cât de forma lui proprie autohtonă de organizare. *În constituţia sa fundamentală, conştiinţa este configuraţia prin care apare experienţa actuală* (Ey, 1983, p.116-117). *Structură fundamentală, configuraţie stabilă* la care se adaugă experienţa trăită în forme progresive şi ierarhizate a experienţei, deoarece dacă nu-i bine organizată, ea nu poate fi actualizată. Interpretarea conştiinţei în termeni de *câmp al prezentului* îngăduie desprinderea următoarelor caracteristici ale acesteia:

a) *verticalitatea* – trecerea succesivă de la o structură (respectiv nivel) la alta;

b) *facultativitatea* – înţeleasă ca disponibilitate de câmp *multiplicitate de dimensiuni elastice şi fluctuante, necesitate continuă de schimbare a perspectivei, de unde derularea caleidoscopică a experienţei*;

c) *legitimitatea* – exprimată în organizarea riguroasă, antientropică a sistemului cognitiv în ordinea implicaţiilor necesare, bazate pe o anumită structură operaţională (Henry Ey).

Aşadar, *a fi conştient înseamnă a trăi experienţa personală convertită în universalitatea ştiinţei sale. Structură, organizare a vieţii de relaţie a subiectului cu alţii şi cu lumea*, conştiinţa implică:

1. organizare autohtonă,
2. obiectivizarea sa într-un model al lumii care înmagazinează propriile sale experienţe şi de care el dispune,
3. structura sa aidoma unei reverberaţii.

Zlate, M. integrează contribuţiile lui Ey în cea de a doua etapă a definirii conştiinţei (2000, p.245-246, 249), în prima i-a inclus pe Wundt, Janet, Claparède, Wallon, iar în a treia pe J. Piaget, Humphrey, Vermersch , Salvain şi Baars – şi releva eforturile lui Pavelcu V. în definirea conştiinţei.

Caseta 30

Personalitatea umană este şi trebuie abordată ca o structură, fiecare om, în decursul vieţii, îşi manifestă structura-i specifică, proprie constituită din trăsături fizice şi psihice. Nici nu ar putea fi altfel atâta vreme cât ereditatea şi mediul fiecăruia sunt unice. Fiecare persoană este o structură pe care ajungem să o cunoaştem prin compararea caracteristicilor sale cu trei serii de standarde (norme) după Kluckhohn, Murray Schneider (**Personalitatea în natură, societate şi cultură**, 1953).

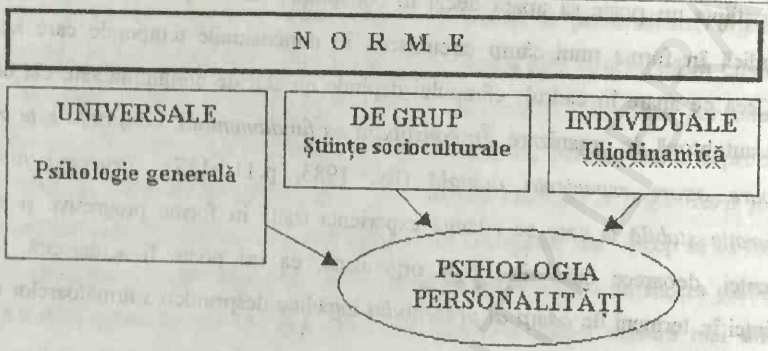

Personalitatea omului îmbină, uneşte toate atributele caracteristice speciei umane, *dar ea nu-i un sac de zdrenţe aruncate la întâmplare* după ce ştiinţele nomotetice au spus ce au avut de spus, *ci o structură bine organizată, un fapt principal al naturii.* De fapt, personalitatea nu-i exclusiv nomotetică, nici exclusiv idiografică, ea caută un echilibru între cele două extreme şi se afirmă ca un tot bine organizat, ca o structură funcţională totală, ceva mai mult, un sistem – un complex de elemente în interacţiune reciprocă – după Allport, 1981, p.25.

V. Structuralismul genetic şi structura generativă

1. Piaget, Jean (1896-1980) acel care le-a creat şi le-a fundamentat este una din marile personalităţi ale psihologiei secolului al XX-lea. Biolog, filozof, preeminent psiholog experimentalist, el a predat la mai multe universităţi elveţiene şi în Paris. Aportul său a fost considerabil la dezvoltarea *epistemologiei genetice.* În această direcţie, el *a pus bazele structuralismului genetic,* relevând că între structură şi geneză, organizare şi dezvoltare există un perpetuum şi, concomitent, o corelaţie de interdependenţă. Astfel, conchide J. Piaget: *orice structură determină dezvoltarea, după cum orice dezvoltare conduce la elaborarea unei structuri superioare.* În fond, Piaget consideră structura drept o totalitate de transformări dotată cu autoreglare ce păstrează un invariant. Ea are trei proprietăţi:

a) *de totalitate* – reprezintă un ansamblu de elemente, care, ca întreg, dispune de însuşiri caracteristici ce nu sunt reductibile nici la proprietăţile elementelor luate separat, nici la suma caracteristicilor acestor elemente;

b) *de transformare* – relevă că structura, în general, nu-i o formă dată odată pentru totdeauna, ci elementele sale se schimbă, ele nu sunt practic obiecte statice, ci procese;

c) *de autoreglare* – rezidă în capacitatea structurii de a conserva, îmbogăți ori restructura prin chiar transformările ce au loc în cadrul său.

Ținând cont că *structura determină dezvoltarea și aceasta o nouă structură*, J. Piaget considera că *transformarea generează formarea, fapt ce-l conduce la concluzia că nu există structuri fără geneză*, după cum nu există *geneză fără structuri*. Mai mult consideră omul un constructor de structuri. Așadar, structuralismul trebuie să pună în congruență structura cu geneza, pentru că orice structură comportă o geneză și orice geneză este concepută ca trecere formatoare de la o structură la alta, de la una de pornire la alta de sosire (J. Piaget, Biologie și cunoaștere). Oprindu-se asupra dezvoltării consideră că orice dezvoltare este o organizare, fapt care devine relevant când conștientizăm că evoluția filogenetică depinde de dezvoltarea embriogenetică și de formarea ontogenetică a fenotipilor de a se integra în structuri transformante, ce lărgesc pe cele inițiale.

Structuralismul fără geneză a fost intrinsec tuturor concepțiilor anterioare ideii de evoluție (de la Aristotel la Cuvier). *Ca să poată evolua o structură, organizarea ei trebuie să respecte principiile: de conservare în cursul transformărilor și celălalt de construcție transformatoare legată chiar de echilibrarea care asigură conservarea.* Cele două principii sunt corelative. Structurile sunt statice sau dinamice. În cazul acestora din urmă J. Piaget vorbește despre activitatea unei structuri pentru desemnarea căreia utilizează cuvântul funcționare. Pornind de aici vorbește despre *funcția cognitivă* sau *funcția simbolică*. Totodată se referă la *clase structurate*, cum ar fi clasa *mobilelor*, deoarece proprietățile uneia din subclasele sale, de exemplu, aceea a *meselor* nu permite reconstituirea proprietăților altor părți, nici pe acelea ale întregului și *clase puternic structurate* cum ar fi, de pildă *grupul* în matematică și subgrupurile sale; în acest caz pornind de la orice subclasă putem reconstitui proprietățile fiecărui subgrup și ale întregului însuși. Având în vedere asemenea diferențieri dintre clase, el vorbește despre două feluri de generalizări:

2) *incluzivă* – întregul este mai sărac decât părțile, nu le generează, ci conține ceea ce au ele în comun;

3) *constructivă* – întregul apare drept sistemul transformărilor posibile ale cărui părți constituie realizări prin specializare.

Dezvoltarea unei structuri are loc în două cazuri:

a) noua structură trebuie să fie o reconstrucție a celei care o precede, generalizând-o într-o combinație nouă;

b) structura nouă e necesar să extindă structura din care s-a dezvoltat, generalizând-o prin combinarea cu elementele noului plan de reflectare.

Având ca puncte de plecare asemenea considerații J. Piaget spera în apariția unei teorii viitoare a organizării, care nu se va putea limita doar la analiza statică a structurii, a ceea ce este deja organizat, ci va trebui să ofere o expresie a *organizării organizatoare* ca dezvoltare, construcție progresivă și viitor, în aceeași măsură ca autoreglarea sincronică ori actuală. Remarcăm, conchide I. Mânzat, că teoria contemporană a structurilor generative declanșată de gramaticile lui N. Chomsky, ar corespunde deziderateloor lui J. Piaget.

Structura generativă – paradigmă a epistemologiei contemporane – a fost opera lui N. Chomsky. În cadrul operelor sale: **Structuri sintactice** (1964), **Aspecte ale teoriei sintaxei** (1965) sesizează că în limbă există două niveluri:

a) structura de suprafață și

b) structura de adâncime – care sunt generative și exprimă creativitatea limbii. Structurile generative reprezintă matrice ale tuturor genurilor de entități care se autogenerează și sunt modele de producere, arhetipuri de construcție și organizare a lumii – de pildă particulele elementare.

Structura generativă prinde într-o unitate existența cu descrierea, *devenirea ființei* (I. Prirogine) cu *ființa devenirii* (D. Bohm), localul cu globalul, unitatea cu diversitatea, de la *diversitatea ce se unifică* la *unitatea ce se diversifică* (C. Noica), actualitatea și potențialitatea, finitul și infinitul, discretul cu perpetuul (I. Pârvu, **Arhitectura existenței**, p.26-28; 235-237).

2. În concluzie

a) Gestaltismul a inspirat, mai ales în perioada neogestaltismului, diverse orientări structuraliste:

- structuralismul antropologic al lui L. Strauss,
- structuralismul genetic al lui J. Piaget sau
- structuralismul lingvistic al lui N. A. Chomsky.

b) Structuralismul genetic considera structura dinamică prin relația ei de interdependență cu dezvoltarea: *orice organizare este o dezvoltare, după cum orice dezvoltare este o organizare*;

c) Structura generativă devine paradigma fundamentală a epistemologiei contemporane; prin ea se depășește atomismul (asociaționismul), holismul (gestaltismul), structuralismul static, se susține complementaritatea dintre analiză și sinteză în realizarea cunoașterii.

Bibliografie

1. Allport, G., *Structuralism şi dezvoltarea personalităţii*, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1981;
2. Bogathy, Z., Petroman, P., *Psihologia astăzi*, Ed.Eurobit, Timişoara,1999;
3. Evans, D., Zarate, O., *Introducing Evolutionary Psychology*, Totem Books, New York, 2000;
4. Ey, H., *Conştiinţa*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983;
5. Flew, A., *Dicţionar de filozofie şi logică*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1999;
6. Hayes, N., Orrel, S., *Introducere în psihologie*, Ed. ALL, Bucureşti, 1997;
7. Lück, H., *Istoria psihologiei*, traducere, uz intern, Ed. Eurobit, Timişoara, 1997;
8. Mânzat, I., *Istoria universală a psihologiei*, Bucureşti, 1994;
9. Mengal, P., *Psihologia formei*, în Doron, R, Parot, Fr., Ed. Humanitas, Bucureşti, 1999;
10. Parot, Fr. şi Richelle, M., *Introducere în psihologie*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1995;
11. Pârvu, I., *Arhitectura existenţei*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1990;
12. Petroman, P., *Incursiune în istoria psihologiei universale şi româneşti*, Ed. Eurobit, Timişoara, 1996;
13. Piaget, J., *Dimensiuni interdisciplinare ale psihologiei*, E.D.P., Bucureşti, 1972; *Structuralismul*, P.U.F., Paris, 1968;
14. Popescu Neveanu, P., *Dicţionar de psihologie*, Ed. Albatros, Bucureşti, 1978;
15. Radu, I. Coord., colectiv, *Introducere în psihologia contemporană*, Ed. Sincron, Cluj-Napoca, 1991;
16. Ralea, M. Şi Botez, C., *Istoria psihologiei*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1958;
17. Reuchlin, M., *Istoria psihologiei*, traducere – uz intern, Ed. Eurobit, Timişoara, 1996;
18. Robinson, D.M., An intelectual History of Psychology, The University of Wisconsin, Press, 1986;
19. Roşca, A., Zörgö, B., *Psihologie generală* – curs;
20. Sillamy, N., *Dicţionar de psihologie*, Ed. Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1996;
21. Zlate, M., *Introducere în psihologie*, Ediţia a III-a, Ed. Polirom, Iaşi, 2000.

BCU "MIHAIL EMINESCU" UNIVERSITY LIBRARY

BEHAVIORISMUL ORI ŞTIINŢA COMPORTAMENTULUI

Behaviorismul se mulţumeşte să absolutizeze o tendinţă pe care psihologia tradiţionalistă o purta în ea ca pe un microb util.

A. Tilquin

I. Caracterizarea generală a behaviorismului

Ştim că:

1) psihologia studiază psihicul conştient, în timp ce

2) psihanaliza studiază psihicul inconştient, faţă de

3) behaviorism al cărei obiect de studiu îl constituie comportamentul – un ansamblu de răspunsuri ajustate stimulilor care îl determină. Aşadar, noua orientare în psihologie are în vedere studiul cuplului

$$\boxed{S(timul) \Leftrightarrow R(eactie)}$$

Behaviorismul este prin urmare *o nouă paradigmă* care, nu-i atât o teorie a comportamentului, ci mai degrabă, o poziţie metodologică (M. Richelle). Etimologic, lexemul provine din < engl. behaviorism, fr. béhaviorisme, cf. engl. behaviour şi înseamnă comportare, conduită care a devenit obiectul psihologiei ce-i poartă numele. În consecinţă doar stimulul şi reacţia între care există o relaţie directă, unilaterală sunt obiective. Tot ceea ce se interpune între S şi R este neavenit şi se impune a fi eludat, mai mult înlăturat (Mielu, Z., 2000, p.93)

Caseta 31

Noţiunea (behaviorist) ca atare se pare că a fost întrebuinţată în premieră de R. Angel, în timp ce aceea de behaviorism a fost utilizată de discipolul său, J.B. Watson, în anul 1913 în cadrul articolului intitulat **Psychology as the Behaviorit vieus it**. Autorul reacţionează împotriva metodei introspecţiei şi concomitent a elevului lui Wundt, Ed.B. Titchener (1867-

BCU IAŞI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

1927) relevând că *psihologia aşa cum o vede behavioristul este o ramură obiectivă, experimentală a ştiinţelor naturii. Scopul său teoretic este prognoza şi controlul unor atitudini. Introspecţia nu ocupă un loc aparte în rândul metodelor sale, deoarece este lipsită de valoare ştiinţifică. Datele pe care le oferă nu pot fi luate în seamă fără a fi verificate. În eforturile lor de a impune o nouă metodă, reprezentanţii săi nu impun, linii de demarcaţie tranşantă între om şi animal, reacţiile acestora. Atitudinea omului în toată fineţea şi complexitatea ei este numai o parte a cercetărilor behavioriste* – J. B. Watson (Lück, H., - 1997, p.157-158)

După cum se întâmplă, de regulă, *noua orientare* a apărut ca o reacţie, la psihologia introspecţionistă şi spiritualistă, în consonanţă cu pozitivismul ambiant, corolar al preocupărilor asidue ale lui Watson pentru restrângerea ariei de studiu a psihologiei prin neutralizarea spaţiului interior al omului în favoarea celui exterior; *vă cerem* – consemna el – *să abandonaţi ideea conform căreia interiorul corpului este diferit ori mai misterios decât exteriorul*. Comportamentul nu-i rezultatul structurilor psihice sau mentale subiacente, după cum susţineau psihologiile structuralistă şi funcţionalistă, ci doar reacţii care trebuie observate şi descrise.

Conform unei atare optici, sfera vieţii psihice include următoarele organizări comportamentale:

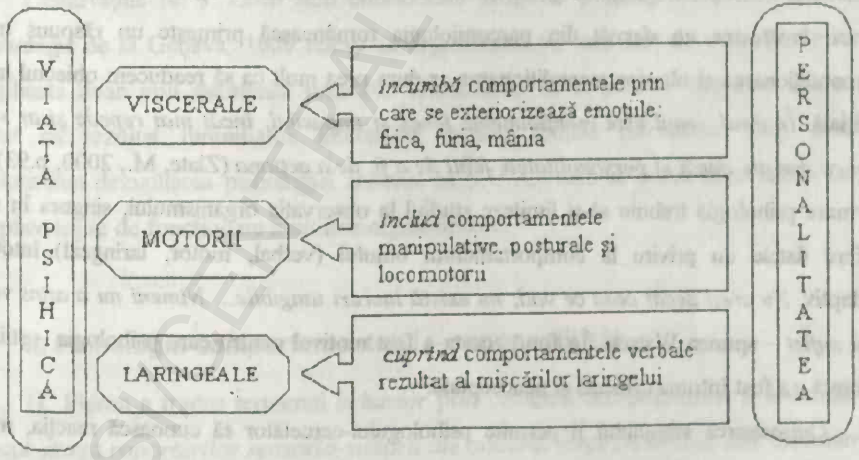

Sunt excluse din viaţa psihică percepţia, reprezentările, memoria, imaginaţia, preeminent conştiinţa pe considerentul că nu pot fi abordate obiectiv, aidoma celorlalte procese senzoriomotorii. Procesele psihice enumerate nu au putut fi negate integral, fapt care a făcut posibilă reducerea lor la comportamente *deschise*, *observabile*, *obiectivizate*.

Aşadar,

a) *imaginile vizuale* sunt tensiuni musculare ale ochilor,

b) *reprezentările* sunt reamintirea senzaţiilor kinestezice care au însoţit cândva perceperea obiectului,

c) *gândirea* este o *vorbire cu voce joasă, pentru sine* deoarece *nu gândim cu creierul, ci cu sistemul de arcuri nervoase ale laringelui şi ale organelor anexe*. În acest fel, psihologia iese de sub imperiul subiectivismului şi devine o ştiinţă obiectivă.

Behaviorismul este o nouă paradigmă în psihologia americană fondată de John B. Watson (1913). Spre deosebire de freudism, care a încercat să construiască o psihologie fundamentată pe inconştient, noua orientare a căutat să edifice o psihologie bazată pe reacţii, comportamente fără conştiinţă, deoarece aceasta este superfluă, un accesoriu, de cele mai multe ori incomod. A fost inspirat de filozofia pragmatică şi iniţiat programatic de J. B. Watson, ceea ce a făcut să corespundă spiritului concret şi practic american, mult mai mult decât *introspecţionismul*, concepţie preponderent contemplativă, pasivă, speculativă şi academică. Behaviorismul corelează omul, chiar îl reduce la reacţii, corolar al impactului cu obiectele şi lumea semenilor săi, stimuli care acţionează asupra sa. De facto, omul este rezultatul condiţionării treptate şi de îndată ce a fost format este greu de schimbat. Ideea că *orice învăţ are un dezvăţ* din pareomiologia românească primeşte un răspuns tranşant: decondiţionarea şi ulterior recondiţionarea ar dura prea mult ca să readucem obiectul la forma iniţială. *În fond, omul este esenţialmente leneş şi impasibil, încât mai repede şi-ar schimba zebra dungile decât el personalitatea, felul de a fi, de a acţiona* (Zlate, M., 2000, p.93). Drept urmare psihologia trebuie să-şi limiteze studiul la observaţia organismului, singura în stare să ofere datele cu privire la comportamentul omului (verbal, motor, laringeal) întotdeauna adaptiv. *Nu cred decât ceea ce văd; nu există lucruri tangibile... Nimeni nu a atins vreodată un suflet* – spunea Watson. În fond acesta a fost motivul pentru care psihologia – ştiinţa fără obiect – a fost întruna criticată şi neacceptată.

Cunoaşterea stimulului îi permite psihologului-cercetător să cunoască reacţia, mai mult chiar să o întrevadă, să o presupună, să o prezică, după cum o bună cunoaştere a reacţiei îi permite să stabilească natura stimulului care a provocat-o. Viaţa psihică este redusă, aşadar, la stimuli şi răspunsuri, omul însuşi este considerat un automat – fapt ce ne aminteşte de *omul maşină* al lui La Mettrie. În general, adepţii acestei orientări reduc fenomenele subiective – fenomenele şi procesele psihice – la simple reprezentări fictive, inaccesibile analizei ştiinţifice. În demonstraţiile lor au apelat la datele neurofiziologiei lui I. P. Pavlov şi au acordat o mare importanţă reflexului instrumental (G. Müller, J. Konorski, B. Skinner).

Preocupaţi în exclusivitate de stimuli şi reacţii (S-R), ei consideră că *studiul reacţiei este suficient pentru anticiparea comportamentului.* Şi, în pofida acestei afirmaţii, dânşii nu au putut eluda faptul că acelaşi S poate provoca reacţii diferite R (divergenţă), după cum diverşi S pot stimula, declanşa aceeaşi reacţie (convergenţă).

O asemenea idee apăruse încă în secolul al XIX-lea, când biologul american de origine austriacă J. Loeb aplicase regnului animal noţiunea de *tropism* utilizată până atunci doar în domeniul botanicii (ea constă în tendinţa de orientare, de creştere a organismelor vii, ca rezultat al acţiunii asupra lor a unor factori chimici şi fizici – căldură şi lumină; tropie – proprietatea unor substanţe introduse în organismele vii de a se localiza în anumite organe ale acestora) şi consideră organismul o maşină chimică pusă în mişcare de forţe exterioare. Acesta pleacă din Germania în America şi dezvoltă pe coordonate noi teoria tropismelor sau a reacţiilor de orientare, dominat de speranţa că va putea explica prin intermediul lor mişcările complexe. Răspunsul oricărei fiinţe la un excitant din afară este provocat de căutarea unui echilibru, graţie căruia să poată primi excitaţii egale atât din partea stângă cât şi din partea dreaptă. René Zazzo aprecia că tropismul se datorează simetriei oricărui organism şi asimetriei excitaţiei.

Observaţiile lui J. Loeb sunt considerate simpliste şi însuşi H. Piéron la Congresul de Fiziologie de la Geneva, 1909 releva că organismele vii sunt atât de complexe încât nu pot fi explicate doar prin asemenea principii. Dezbaterile de la această reuniune internaţională au avut ca rezultat diminuarea interesului pentru fiinţele inferioare. Dar, concluziile au determinat dezvoltarea psihologiei animale în S.U.A., care ar putea oferi soluţii în măsură să explice legile de funcţionare a tuturor organismelor.

II. Psihologia comportamentului – exponenţii săi

H. Piéron a tradus termenul *behavior* prin cuvântul comportament şi a definit psihologia drept *ştiinţa raporturilor senzorio-motorii ale oricărei fiinţe cu mediul său.* În America:

1. **Watson, John Broadus** (1878-1958) – este considerat părintele behaviorismului. Fiul uni fermier sărac, după ce s-a găsit la un pas de delincvenţă , absolvă liceul, urmează studii universitare în domeniul filozofiei, la o Universitate Baptistă – mama sa fost baptistă, deosebit de credincioasă – apoi funcţionează ca institutor, unde s-a remarcat nu atât ca educator, ci preponderent ca dresor de şobolani. Se înscrie la doctorat, la Universitatea din Chicago, unde are ca îndrumător pe James Angell. Teza sa Animal Education (1903) viza

rolul mielinizării fibrelor creierului în timpul învățării și, prin comparație, la diferite vârste, între diferite stări ale fibrelor creierului și capacitățile de învățare, relevă că animalele pot învăța comportamente cu mult mai înainte ca mielinizarea să fie desăvârșită. Ea a fost și este un început în domeniul studiilor de psihologie (după cum le-a numit A. Mayer). Din 1908 funcționează la Universitatea *Johns Hopkins* din Baltimore, până în 1920. Tot acum preia și conducerea periodicului Psychological Review. În 1913 este invitat la Universitatea *Columbia* unde susține mai multe conferințe. Cea dintâi s-a numit Psychology as the Behaviorist views – ea reprezintă actul de naștere al psihologiei behavioriste și, concomitent, profesiunea sa de credință. În cadrul său este întrebuințat în premieră lexemul *behavior* și se argumentează faptul că omul trebuie tratat ca animalul în psihologie, deoarece:

a) abordarea subiectivă relativ îndelungată (a lui Titchener), a amânat devenirea psihologiei ca știință explicită, fiindcă datele sale erau neverificabile, altele de la un cercetător la altul;

b) psihologia animală a abandonat introspecția, deopotrivă conștiința și limbajul, permițând prevederea și studierea comportamentului animalelor urmărite.

Studierea animalului a oferit cunoștințe fiabile și a considerat *spiritul* animalului ca pe o *cutie neagră*, fără a se preocupa de tratamentul pe care acest *spirit* îl aplică stimulului înainte de a produce răspunsuri (Fr. Parot și M. Richelle). De aceea e imperios necesar să trecem la utilizarea metodei psihologiei animale în psihologie. Activitatea lui Watson se concentrează asupra mecanismului S-R în vederea realizării adaptării la mediu. Psihologia trebuie să se preocupe doar de comportament, să abandoneze preocupările pentru conștiință, stări psihice, introspecție, procese inconștiente și alte *fantome*. Astfel, percepția, memoria, gândirea ș.a. nu sunt decât răspunsuri senzitivo-motorii la anumite excitații. Similar se întâmplă și cu limbajul care nu-i, în fond, decât o asociație laringo-musculară.

Întreaga viață psihică, apreciază Watson, se efectuează prin trei organizații de reacții: a) *viscerală* (secretorie), b) *musculară* (manuală) și c) *laringeană* (limbajul). Toate trei și fiecare luată separat sunt considerate doar reacții la stimuli perferici, fără intervenția creierului. În consecință, rolul acestuia, rolul scoarței cerebrale în coordonarea activității psihice este neglijat și aceasta este redusă la reacții și mișcări – comportament, acesta devine prin el însuși obiectul de studiu al psihologiei behavioriste. El nu mai este rezultatul structurilor psihice sau mentale. În fond spunea, deseori, Watson, *psihologia nu-i chemată să explice; observațiile și descrierea sunt suficiente pentru predicție și control, deoarece a explica înseamnă a arăta sensul unui comportament, raportându-l la altceva decât el însuși ori, în behaviorism, comportamentul nu se interpretează, el nu este un semn; astfel, percepția*

este o construcție a psihologilor, ea nu există în mintea lor decât pentru a explica simptomele observate, ea este o ficțiune, un concept neștiințific, chiar dacă este comod (Fr. Parot și M. Richelle). Asemenea idei și altele sunt imanente lucrărilor: **Behavior: an Introduction to Comparativ Psychology** (1914), **Psychology from the Standpint of a Behaviorist** (1919), **Behaviorism** (1925).

Caseta 32

Unul din cele mai cunoscute și disputate experimente organizate și desfășurate de el și soția sa Rosalie Rayner, a fost efectuat cu un băiețaș de 11 luni, Albert. Scopul său a fost producerea unei fobii pe baza tehnicii condiționării folosite de I. P. Pavlov. Stimulul întrebuințat a fost un zgomot puternic pe care l-au produs direct în spatele capului lui Albert, cu un ciocan pe un drug de fier. Zgomotul i-a indus copilului teama. Drept urmare el și-a aplecat capul înainte și a încercat să-l ascundă. Stimulul condiționat (S.C.) a fost un șobolan alb față de care, la început, Albert nu a arătat nici o teamă. Condiționarea a decurs în felul următor: i s-a prezentat șobolanul, după care, la scurt timp, s-a produs zgomotul. După câteva repetiții (zile la rând), când lui Albert i se arăta șobolanul, acesta se speria, se iveau reacțiile de teamă, frică... *în momentul în care i se arăta șobolanul, Albert începea să țipe. El se întorcea brusc spre stânga, capul îi cădea înainte, se așeza în patru labe și se retrăgea pe marginea saltelei.* Fobia indusă nu se limita doar la șobolani. Subiectul implicat în experiment reacționa cu aceeași teamă la un iepuraș de casă, un câine, chiar la un palton sau guler de blană..

Cei doi psihologi au apreciat în cercetarea lor modul de formare a unei fobii, o alternativă pentru înțelegerea psihanalitică a fobiilor.

Privit de psihologi, experimentul a fost și este considerat nereprezentativ, fără condiții de control, condiționarea a fost brutală, chiar inacceptabilă din punct de vedere etic – copilul a fost speriat și fricii sale nu i s-a căutat un remediu. În fine, indiferent de opiniile defavorabile cu privire la experimentul lui Watson și al soției sale, el a constituit multă vreme o dovadă menită să explice însemnătatea condiționării, însăși psihologia învățării.

Cu deosebire după divorț și recăsătorie, înlăturat din învățământul superior, Watson se consacră publicisticii fără a nesocoti însă problemele psihologiei. Din suita ideilor sale inserate în articolele publicate în Harpers Magazine menționăm câteva:

1) imaginarea unei lumi supuse legilor behavioriste, preponderent condiționării;

2) combate tendințele supraponderale, caz în care recomandă activitatea concretă – acte, mișcări, acțiuni fizice;

3) atrage atenția asupra dragostei exagerate, deopotrivă asupra tandreței exacerbate față de copii – se opune lactației (alăptării materne), precum și părinților unici, scop în care

recomandă ca fiul ori fiica să treacă de la un cuplu la altul pentru a evita inocularea unor deprinderi şi obişnuinţe greşite;

4) acceptă eutanasia în puţinele cazuri sporadice în care copiii s-au născut cu anumite tare fizice ori psihice (eutanasie, moarte uşoară, provocate prin procedee rapide);

5) susţine posibilitatea implicării părinţilor în anumite experimente de supraveghere din exterior a copiilor – să-i urmărească fără a fi văzuţi de către copii care învaţă să fie activi: *fiecare gospodărie să fie înzestrată cu un geam reflectorizant, astfel încât părinţii să-şi poată urmări din când în când odraslele, fără să fie observaţi de ele*;

6) relevă rolul mediului, importanţa acestuia în formarea şi desăvârşirea omului. Pe această linie încrederea în ceea ce reprezintă şi poate mediul l-a determinat să creadă că dispunând de o duzină de copii sănătoşi, indiferent de disponibilităţi şi de moştenirea ereditară, i-ar putea forma ca artişti, ca oameni de ştiinţă, eventual ca hoţi, dacă ar dispune de un mediu adecvat devenirii lor viitoare.

Acordând primordialitatea mediului, în raport cu Galton care susţinea primatul eredităţii, el milita pentru egalizarea şanselor oamenilor, indiferent de poziţia lor socială, origine, rasă, religie. O atare opinie conform căreia oamenii sunt egali şi la fel de dotaţi din punct de vedere fizic şi psihic, a impus lupta pentru afirmare şi drepturi inalienabile ale oamenilor. Teoria sa şi-a găsit adepţi în rândurile tuturor categoriilor sociale care se simţeau eliberate definitiv de predestinaţiile genetice.

Omul acesta a fost atât de convins de cele susţinute încât pe fiii săi (doi) i-a educat în congruenţă cu principiile behavioriste şi, în compensaţie, i-a încredinţat celor mai exigente unităţi de învăţământ, convins că mediul şi educaţia au un rol decisiv în devenirea şi formarea personalităţii.

Caseta 33

În legătură cu teoriile despre conştiinţă, Watson scria cu obişnuitul său ton de polemist: *Conştiinţa: da toată lumea trebuie să ştie ce este conştiinţa! Când avem senzaţia de roşeală, o percepţie, un gând, când vrem să facem ceva, când avem intenţia de a face ceva sau când dorim să facem ceva, suntem conştienţi: toţi cercetătorii în psihologia introspectivă sunt ilogici. Altfel spus, ei nu spun ce este conştiinţa, ci încep pur şi simplu să aşeze lucruri înăuntru cu ajutorul presupunerilor; apoi când întreprind analiza conştiinţei, ei găsesc aici, desigur, ceea ce au pus. De aceea, în analiza conştiinţei, realizată de unii psihologi, veţi găsi nu doar senzaţiile, ci şi elementele afective; la alţii veţi descoperi elemente ca actul voluntar şi elementele conative ale conştiinţei (...). Sute de mii de pagini au fost publicate asupra acestui ceva intangibil numit conştiinţă.* (J. B. Watson, **Le Behaviorisme**, Paris, CEPL, 1972, p.12 – după Parot, Fr. şi Richelle, M., 1995, p.137)

BCU "LUCIAN BLAGA" CLUJ-NAPOCA UNIVERSITY LIBRARY

În afara lui J. B. Watson, alți reprezentanți ai acestui curent sunt:

2. **Thorndike, Eduard Lee** (1874-1949)

Caseta 34

Psiholog american născut la Williamsburg, Massachusetts, în anul 1874. A desfășurat o activitate prodigioasă până în anul 1949, când a încetat din viață la Montrose, New York.

A fost studentul lui Watson și al lui W. James. După absolvire este angajat la Universitatea Columbia din New York. Primele sale cercetări au vizat inteligența animalelor. El este inventatorul așa-numitelor cutii cu probleme, unde subiectul este obligat să utilizeze un anumit mecanism pentru a-și obține hrana ori pentru a deveni liber. A formulat *legea efectului* (1911) în cadrul psihologiei învățării conform căreia *o conexiune modificabilă* însoțită sau urmată de o stare satisfăcătoare devine din această cauză consolidată, în timp ce o conexiune însoțită ori urmată de o stare dezagreabilă este considerată slăbită (Fr. Parot). Ea se bazează pe datele empirice adunate din experimentele în care pisicile închise într-o cutie problemă învățau să deschidă ușa. De la o încercare la alta, învățarea se manifesta prin: pe de o parte, abandonarea comportamentelor ineficace și, pe de altă parte, prin retenția celor eficace.

Dintre scrierile lui Thorndike, amintim: **Animal Intelligence. Experimental Stadies** (1911), **Educational Psychology** (1913-1914), **Human Learning** (1931), **Psychology of Wants Interests and Attitudes** (1935).

Fiul unui pastor auster, după ce a descoperit pe W. James (1842-1910) – cel care a fondat, împreună cu C. S. Pierce, școala pragmatică americană, a publicat Pragmatismul în care afirma că adevărul este *ceea ce este practic, util ori eficient* și a audiat conferințele lui Lloyd Morgan – a hotărât să studieze psihologia animală, preeminent învățarea la găină sau la câine a unor comportamente ce nu fac parte din repertoriul lor instinctiv. Cu ajutorul unui echipament artizanal, dar eficient, a măsurat viteza cu care animalele ieșeau dintr-o cutie pentru a primi hrana așezată într-o altă cutie, în afara acesteia. A schițat o serie de *curbe ale învățării* care evidențiau ameliorări continue ca urmare a creșterii numărului de antrenamente. După câteva experimente s-a convins că animalul învață să rezolve problema pe care o reprezintă mecanismul ușii: pe măsură ce încerca, aceste *conexiuni* se stabileau și erau *întărite* prin obținerea hranei. Acum apare *formula S-R considerată imma psihologiei americane*. În funcție de asemenea experimente, Thorndike a elaborat, legea efectului conform căreia comportamentul este determinat de consecințele sale. De aceea, comportamentul care are drept consecințe unele stări de mulțumire este sau poate deveni potențial într-o măsură mai mare decât acela care are drept urmare stări de nemulțumire.

Legea efectului a ocupat un loc important în suita teoriilor învăţării elaborate de behavioriști, deşi unii psihologi au nuanţat-o. G. Guthrie a privilegiat contiguitatea temporală ori E. Tolman a acordat prioritate informaţiilor cognitive pe care subiectul şi le însuşeşte în perioadele de învăţare şi le utilizează apoi în alte situaţii. În cazul lui B. F. Skinner, legea efectului şi-a păstrat cel mai mult valoarea explicativă printr-o formulare diferită în termeni, dar nu şi în fond: controlul comportamentului prin consecinţele sale trimite la sporirea sau diminuarea probabilităţii de apariţie a răspunsurilor în funcţie de evenimentele gratificatoare ori primitive care urmează (M. Richelle, 1999, p.276).

Formularea legii efectului ar fi, potrivit lui Thorndike, următoarea: *din câteva răspunsuri la aceeaşi situaţie, stimul, acelea care sunt însoţite îndeaproape de satisfacerea nevoilor animalului vor fi mai strâns legate de situaţia respectivă* (celelalte rămân neutre) *încât în cazul în care reapare, ele vor avea o posibilitate mai mare să apară din nou; răspunsurile care sunt însoţite sau urmate de disconfort vor fi* (celelalte rămânând neutre) *mai slab legate de acea situaţie, încât dacă ea reapare, ele vor avea o posibilitate redusă să mai apară. Cu cât va fi mai mare satisfacţia ori disconfortul cu atât se va întări sau slăbi legătura dintre situaţie şi răspuns* (Thorndike). **Strâns legată de legea efectului este *legea exerciţiului*** a cărei formulare ar fi următoarea: *orice răspuns la o anumită situaţie va fi mai strâns legat de acea situaţie* (celelalte fiind neutre) *direct proporţional cu numărul de momente în care a fost legat de situaţia respectivă, cu durata şi intensitatea medie a acestor legături* (Thorndike).

Rezultatul: *exerciţiul conduce la perfecţiune, practicarea sistematică, riguroasă de asemenea, după cum toţi avem tendinţa, propensiunea să facem acele acţiuni care ne-au produs satisfacţii.* În formarea obişnuinţelor, Thorndike vorbeşte despre plăcerea ce se întipăreşte şi neplăcerea ce nu se întipăreşte, aidoma majorităţii psihologilor. Aici intervine dezacordul cu Watson care optează pentru teoria reflexelor lui I. P. Pavlov, chiar dacă, în general, principiile sale psihologice erau deja formulate când a început studiul lui Pavlov, adică l-a descoperit.

Conştient de perspectiva cercetărilor şi ideilor sale, îi place să releve că studiul experimental al învăţării şi al întăririi i-ar permite psihologiei şi psihologilor să-şi ţină promisiunile şi să rezolve problemele concrete ale clasei de elevi. Ecoul lucrărilor sale: **Inteligenţa animală, Educaţia şi psihologia, Introducere în teoria măsurării mintale şi sociale** a fost relativ redus. Mai mult i s-a reproşat, chiar, faptul că şi-a înfometat animalele şi că a recurs la experimente îndepărtate de situaţiile naturale. Nemaifiind subvenţionat în experienţele sale pe animale s-a consacrat problemelor pedagogice, unde a avut o serie de rezultate notabile.

3. **Skinner, Burrhus Frederick** (1904-1990)

Caseta 35

Skinner, Burrhus Frederick a trăit în intervalul 1904 (s-a născut în Susquehanna, Pennsylvania) – 1990 (când a murit la Cambridge, Massachusetts). A fost profesor.

În 1929, când bătrânul I. P. Pavlov a vizitat S.U.A. și a ținut mai multe prelegeri, printre ascultători se găsea și tânărul B. Fr. Skinner. Spre deosebire de el care explica atunci comportamentul prin condițiile sale antecedente – un câine salivează la vederea unei bucăți de carne – psihologul american considera că, în orice situație, comportamentul se impune a fi explicat printr-o *condiționare de tipul al doilea*: subiectul după ce s-a adaptat la condițiile mediului, obține o satisfacție prin comportament, fapt ce va impune repetarea sa. Conform opticii lui I. P. Pavlov, *condiționarea reflexă (clasică, de tip pavlovian sau responsivă)* trebuie să fie realizată repetând următoarele cerințe:

a) *precedența* – declanșarea stimulului condiționat să aibă loc înaintea celui întăritor,

b) *coincidența* – acțiunea stimulilor să coincidă, să fie concomitentă,

c) *repetiția* – să aibă loc în condițiile asocierii celor doi stimuli,

d) *eliberarea* – stimulii trebuie să acționeze în afara perturbării lor de către alții.

În ceea ce-l privește Skinner, aidoma lui G. G. Müller, J. Konorski, având în vedere aceleași condiții, a relevat *un nou tip de condiționare reflexă, instrumentală, skinneriană sau operantă*. Astfel, se asociază cu stimulul întăritor o mișcare sau o altă operație – de apărare, de tragere, de învârtire – încât subiectul – om ori animal – obține recompensa – alimentară sau de altă natură.

Aranjarea experimentului: în cutia Skinner-Box în care se găsește un animal sau o pasăre, de exemplu un porumbel – acesta este stimulat pentru ceea ce face (ciugulit) și răsplătit după o schemă anume cu hrană.

Prin ceea ce a făcut, Skinner este ctitorul învățământului programat, în care întărirea rezultă din satisfacția pe care și-o provoacă subiectul prin verificarea răspunsului bun pe care a știut să-l dea întrebării. Este autor al mai multor lucrări: **Science and Human Behavior** (1953), **The Tecnology of Teaching** (1968) – tradusă în românește cu titlul **Revoluția științifică a învățământului** (1975), **Beyond Freedom and Dignity** (1971).

A studiat condiționarea operantă ca modalitate de învățare (la șobolani, porumbei și oameni) – pornind de la condiționarea reflexă a lui I. P. Pavlov – prin asocierea repetată a unui stimul necondițional cu un stimul indiferent. Lucrarea: **Comportamentul organismelor** (1938) a exercitat influențe asupra dezvoltării psihologiei americane. În esență, el a reformulat unele din concepțiile behaviorsmului și a extins sistemul asupra unor probleme mai largi, prioritar sociale.

a) Psihologia este pentru Skinner o ştiinţă a naturii al cărei obiect îl constituie comportamentul observabil al organismelor. Scopul său este predicţia şi controlul comportamentului. Ea nu-şi propune să îmbogăţească ştiinţele biologice, nici să utilizeze rezultatele descoperirilor biologiei în validarea principiilor sale, fiindcă zicea el: *Neurologia nu poate demonstra că legile behavioriste sunt greşite, dacă ele sunt validate la nivel de comportament. Şi, nu numai că legile comportamentului sunt independente de suportul neurologic, dar ele impun anumite limite pentru orice ştiinţă ce îşi propune să studieze economia internă a organismului* (**Comportamentul organismelor**). Pentru psihologie, legea efectului a fost exprimată în termeni pur operaţionali. Comportamentul care prezintă importanţă este acela care operează asupra mediului şi influenţează în felul acesta supravieţuirea organismului. Reflexele pavloviene condiţionate tind să implice subsisteme ale organismului. Ele sunt asociate intim cu echilibrarea capacităţilor adaptative ale organismului, dar nu determină direct şi imediat modificările mediului pe care le-ar produce comportamentul operativ. În timp ce crearea unui dentist prin condiţionarea pavloviană ar părea, la prima vedere, imposibilă, simpla apariţie a unui dentist este evidenţa succesului unei condiţionări operante. Conştiinţa, voinţa liberă, intenţia şi simpatia nu trebuie luate în considerare, când e vorba de analiza ştiinţifică a cauzelor determinate ale comportamentului. Termenii enumeraţi sunt simpli, *operaţionali,* inventaţi de societate care considera că interpretările mentaliste sunt stimulatoare.

b) În general, Skinner a contribuit la dezvoltarea behaviorismului – acesta are un caracter autonom şi l-a numit el însuşi analiză experimentală a comportamentului. La baza lui se află un behaviorism radical.

Prin activitatea sa Skinner, a impulsionat cercetările din domeniile psihologiei şi pedagogiei, modernizării învăţământului – programării.

III. Posteritatea behavioristă – neobehaviorismul

Behaviorismul a cunoscut o dezvoltare deosebită în S.U.A. şi Europa pe o durata de peste jumătatea de secol (1913-1960) şi a exercitat o înrâurire – la concurenţă cu psihanaliza – dintre cele mai mari asupra dezvoltării psihologiei. Ignorarea stărilor şi fenomenelor subiective nu a putut să dăinuie, deoarece înseşi cercetările efectuate evidenţiau însemnătatea reglatorie şi orientativă a acestora. Prin introducerea de către Cl. Hull, E. Tolman ş.a. a variabilelor intermediare dintre stimuli şi reacţie şi anume habitudini, motive, scopuri, emoţii

etc – sesizează P. Popescu Neveanu – s-a deschis din anii 1930, etapa neobehaviorismului, în cadrul căruia se studiază corelativ activitatea subiectivă şi comportamentul:

- J. Watson – prin lucrările şi experimentele sale asupra învăţării şi condiţionării.

- Lucrările lui Bechterev şi Pavlov din care s-a inspirat J. Watson – au contribuit la îmbogăţirea behaviorismului, dar, oricât de mare ar fi fost entuziasmul pentru reflexologie, behaviorismul, în ansamblu evoluţia noii paradigme, ar fi fost de neimaginat în afara gândirii pragmatice dominante în America.

Caseta 36

Pragmatismul reprezintă concepţia potrivit căreia aspectul practic, practica prin excelenţă constituie dovada principală a adevărului. Astfel, susţinea W. James, *este adevărat ceea ce reuşeşte*. Fără să justifice oportunismul, pragmatismul susţinea că o idee este adevărată dacă permite înfăptuirea a ceva valabil, în măsură să procure o satisfacţie. Noţiunea a dobândit această semnificaţie graţie lui C. S. Perice (1839-1914). Ea a fost preluată apoi de W. James, F.C.S. Schiller şi J. Dewey care au făcut din pragmatism o teorie a adevărului. Astfel, susţine cel dintâi în lucrarea **Pragmatism**, *ideile devin adevărate în măsura în care ne ajută să stabilim relaţii satisfăcătoare cu alte părţi ale experienţei noastre* (Flew, A., 1999, p.275).

- Extinderea ariei sale asupra tulburărilor mentale deopotrivă, asupra educaţiei – reprezintă doar câteva din sferele sale care-i atestă notorietatea. Cei care au contribuit la crearea noului behaviorism în renovarea acestuia au fost:

a) **Mayer, M.** – behaviorismul fiziologic care a luat în considerare mecanismele sistemului nervos în funcţionarea comportamentului, sistemul de reacţii;

b) **Weiss, A. P.** – behaviorismul social axat pe implicarea omului în mediul social;

c) **Tolman, E. C.** – înnoieşte paradigma:

- introduce între stimul şi reacţie o serie de variabile intermediare: impulsuri fiziologice, ereditatea, maturitatea, experienţa anterioară, capacităţile intenţionale şi cognitive, conştiinţa, ideile, gândirea etc. prin care a refăcut imaginea reală a omului atât de deteriorată de Watson;

- consideră că omul nu acţionează în gol şi accidental, ci determinat şi orientat de o suită de scopuri, precum şi de expectanţele sale; impune behaviorismul molar.

d) **Woodworth, Robert S.** (1896-1962) revine asupra celebrei relaţii S(timul) – R(eacţie) în contextul căreia termenii relaţiei se află într-o legătură univocă, obligatorie şi propune înlocuirea sa cu un alt model

S(timul) – O(rganism) – R(eactie)

e) **Hull, C. L.** a propus că O, să fie un organism a cărui disponibilitate de a reacționa să cauzeze, în final, efectele stimulilor.

Acest organism, pentru behaviorismul clasic, e necesar să rămână celebra *black box* (cutia neagră) în care nu se putea privi din afară. În egală măsură, la crearea neobehaviorismului a contribuit și Skinner care relevă că originea comportamentului e nevoie să fie căutată în mediul fizic și social și nu neapărat în ideile, sentimentele și stările de spirit ale oamenilor. Lui Skinner i-a urmat:

f) **behaviorismul teleologic** – care reprezintă un fel de pendulare între Tolman – pentru care evenimentul exterior și contextul în care el apare sunt componente importante ale așteptării – și Skinner – pentru care subiectele de interes sunt evenimentele externe și nu cele interne (Zlate M., 2000, p.96).Menționăm câteva contribuții mai evidente alături de cele enumerate.

1. **Mc. Dougall** (1871-1938) – polemizează cu Watson și impune hormismul, curent psihologic promovat de el (1923) prin care se susținea dirijarea comportamentului uman prin instincte, prin forțe motivaționale primare, impulsive denumite *horme*. Devenit profesor, punctele lui de vedere nu pot fi eludate. Chiar dacă Mc Dougall a combătut behaviorismul, doctrina sa, aidoma aceleia lui Watson, vizează transformarea psihologiei într-o știință a comportamentului. La baza sa stă, bineînțeles, instinctul – conceput a o formă rigidă, needucabilă, transmisă integral prin ereditate. Când avem impresia că se schimbă instinctul, nu se schimbă fondul ancestral și emotiv, ci doar conținutul său reprezentativ, fapt secundar. Inteligența oferă materialul brut de care tendința instinctivă se folosește și-l modelează. Fenomenele și procesele psihice sunt ecourile structurii instinctive.

Urmărindu-l îndeaproape, discipolii săi, printre care Lorentz, au creat o știință a instinctelor numită *etologia*.

Caseta 37

Lorentz, K., (1903-1989), etologist, creatorul etologiei – știința moravurilor, ramură a psihologiei animale care studiază comportamentul animalelor în mediul lor natural. În acest sens fiecare specie își are propria sa lume pe care e imperios necesar să o cunoști pentru a putea înțelege comportamentul animalelor. Domeniul etologiei s-a extins și la moravurile umane, unde omul pentru a putea fi perceput și priceput trebuie plasat (replasat) în mediul său.

Așadar, Lorentz a predat psihologia animală la Universitatea din Viena, a condus Departamentul de Psihologie al Universității din Konigsberg, a fost directorul Institutului de Studiere Comparativă a Comportamentului și a studiat îndeaproape animalele în natură.

Concluziile sale au fost că:

1. fiecare specie este sensibilă şi reacţionează la un anumit număr de stimuli (şi nu la alţii) care declanşează comportamente determinate,

2. există stimuli specifici ori declanşatori, cum ar fi o atitudine, o culoare sau un miros, în raport cu ei a elaborat teoria *mecanismului declanşator înnăscut.*

Din suita lucrărilor sale enumerăm: **Agresiunea o istorie naturală a aşa-zisului rău** (1963), **Evoluţia şi modificarea comportamentului: înnăscut şi dobândit** (1965), **Bazele etologiei** (1984), **Omul în pericol** (1985). Împreună cu N. Tinberger şi K. von Frisch obţine în 1973, Premiul Nobel pentru medicină (Petroman, P., 1998, p.33-47).

2. **Tolman, Edward Chace** (1866-1959). Specialist în psihologia comparată şi a învăţării. Pentru el psihologia şi fiziologia sunt două ştiinţe paralele, fiindcă, cel puţin teoretic, nu depind una de alta. Din comoditate, consideră el, controlăm procesele de reacţie la mediu în termeni psihologici şi nu fiziologici. *Procesele fiziologice sunt, în general, lăsate la o parte şi preocuparea rămâne pentru mecanismul S-R, în scopul adaptării la mediu, iar psihologia doar a comportamentului, fără amestecul stărilor de conştiinţă.* Astfel, procesele psihice nu sunt decât răspunsuri senzitivo-musculare la anumite excitaţii. Un comportament persistă până ce un anumit act îl satisface. Aşa, de exemplu, observă el, o broască decerebrată îşi freacă laba până ce şterge picătura de acid care-i produce usturime (finalismul), deoarece reacţiile nu se produc fortuit cum considera Watson, ci sunt urmarea unui scop. Totodată E. Tolman admite existenţa stimulilor interni. A studiat îndeaproape comportamentul în labirint şi a introdus conceptul de *intenţionalitate.* Pentru el comportamentul este un fenomen molar (unitate comportamentală de o anumită amploare, finalizată, care tinde spre un anumit scop), ce-i permite unui animal să atingă un obiectiv – scop prin alegeri. Aceasta implică referinţa necesară la variabile intermediare de tip motivaţional şi cognitiv. Şobolanii cu care a experimentat au ajuns să-şi găsească hrana în labirint prin realizarea unei hărţi mentale a ambientului (D. N. Robinson). După cum am mai arătat, Kantor, Müller, Skinner, Konorski apreciază că studiul reacţiei S-R este suficient pentru anticiparea comportamentului. Ulterior însă, preeminent neobehavioriştii introduc între S-R variabila V echivalentul unei habitudini, emoţii, unui motiv, scop – ceea ce deschide etapa neobehaviorismului – în cadrul căruia se studiază corelativ activitatea subiectivă şi comportamentul.

Caseta 38

Tolman, Ed. Ch., - psiholog american, născut în anul 1886, la West Newton, Massachusets, a murit în anul 1959 la Berkeley, California.

Specialist în psihologia învăţării şi a celei comparate. Rezultatele investigaţiilor sale

multiple au fost reunite în lucrarea **Purposive Behavior in Animals and Men** (1923). În cadrul său a dezvoltat ideea că atât omul, cât şi animalul nu se pot dispensa de anumite noţiuni, cum ar fi: plan, scop, ţintă, intenţie ş.a. A fost printre cei dintâi adepţi ai behaviorismului care a demonstrat că, în general, comportamentul nu poate fi redus la celebra schemă S-R, deoarece organismul oricare-ar fi el nu-i doar *reacţional*, el acţionează în raport cu un anumit scop şi vizează o anumită ţintă. Teoria sa nu eludează funcţionalismul (Dewey) şi nici gestaltismul. Se circumscrie în rândurile neobehavioriştilor. A promovat behaviorismul molar, susţinând că studiul comportamentului nu poate ignora factorii proprii organismului. În optica sa schema S-R devine S-O-R (Sillamy, N, 1996, p.326)

3. **Hull, Clarck Leonard** (1884-1952)

Prin lucrările sale: **Principiile behaviorismului, Esenţa behaviorismului, Sistemul behaviorist** ş.a. rod al activităţii de predare şi cercetare, el a elaborat o teorie sistematică a comportamentului centrată pe fenomenul de învăţare. Totodată a contribuit la îmbunătăţirea metodei experimentale – după observaţie şi elaborarea ipotezelor a recurs la metoda ipotetică deductivă. *A introdus noţiunea de impuls ca denumire pentru motivaţiile primare şi de habitudine* (obicei) *pentru reacţia repetată*. A demonstrat rolul acestor variabile intermediare în comportament şi a încercat să integreze psihologiei rezultatele cercetărilor lui Pavlov şi Thorndike.

4. **Osgood, C. E.** (n. 1916) Porneşte de la relaţia S-R ce include două etape: prima este cea de asociere a semnelor cu mediatorii reprezentării pentru realizarea decodajului şi a doua este cea de asociere a autostimulării mediate cu secvenţe instrumentale de reprezentare, pentru realizarea expresiei. După cum a reieşit din prezentarea neobehavioriştilor, aceştia propun o psihologie care să aibă în vedere stările existenţiale, evenimentele interne ale organismului (O). În acest fel relaţia iniţială devine S-O-R.

Introducerea variabilei intermediare reprezintă un moment important în istoria psihologiei, ale cărei urmări le-a sistematizat Al. Roşca (1988).

a) se are în vedere activitatea mentală eludată de behavioriştii ortodocşi, tradiţionali;

b) conduita şi activitatea mentală sunt abordate ca un tot, fapt ce înlătură paralelismul psihofiziologic, practicat de Wundt;

c) se creează posibilităţi propice unei legături mai strânse între psihologie şi neuroştiinţe şi de eliminare a substanţializării psihicului;

d) includerea variabilelor intermediare a creat posibilitatea ieşirii psihologiei din fundătura în care ajunsese behaviorismul clasic drept urmare a recurgerii la principiul determinismului liniar rigid şi univoc; locul acestuia în psihologie îl ia determinismul complex, de tip probabilist – complementarist;

e) actul de conduită şi procesele psihice cuprinse în el reprezintă un sistem unitar, constituie o bază sigură pentru cunoaşterea obiectivă a vieţii psihice.

Diversele modalităţi de condiţionare – *pavloviană ori skinneriană* – reprezintă modelele elementare ale procesului de învăţare. Cei care s-au implicat în soluţionarea problemei au fost: Gr. S. Hall (1844-1924) elevul lui Wundt, înrâurit de bahaviorism, dezvoltă modelul elaborării prin întărire a sistemului de conexiuni pe care îl echivalează cu deprinderile intelectuale ce stau la baza învăţării; B. F. Skinner (1904-1990) – pune bazele sistemului de programare a învăţării şi subliniază rolul învăţării ca acţiune de reglare a comportamentului prin discriminări şi întăriri; *C. E. Osgood – demonstrează că învăţarea are două faze: achiziţia de semnificaţii de la diverşi stimuli şi apariţia reacţiilor instrumentale.* Între ele intervin o relaţie de mediere – prima exercită o funcţie de mediere pentru a doua. Întărirea se aplică la nivelul corespondenţei relaţiilor cu trebuinţele; O. Mawrer – influenţat de Osgood, încearcă o sinteză Tolman şi Clarck.

Istoria psihologiei vorbeşte şi despre behaviorismul social: George Herbert Mead, G.A. Miller, E. Galanter, K. H. Pribram ş.a.

Judecarea behaviorismului, consideră J. Francois Le Ny, reclama democraţia tranşantă dintre faţa sa teoretică şi cea metodologică.

a) S-R – exprimată prin relaţia reprodusă, ne îndeamnă să ne referim doar la fapte observabile ori relaţiile lor directe (teoretic) şi

b) metodologic – urmăreşte constituirea psihologiei pe baza observării faptelor şi eludarea experienţei subiective (I. Mânzat, 1994, p.57-58).

În concluzie, behaviorismul a contribuit la utilizarea metodelor obiective în cadrul comportamentului (S-R), lărgeşte sfera psihologiei prin includerea comportamentului animal în vederea înţelegerii şi studierii în condiţii optime a omului şi a contribuit la dezvoltarea psihologiei experimentale.

Nu trebuie uitat însă că acelaşi behaviorism a eliminat din sfera cercetării conştiinţa din dorinţa evidentă de a crea psihologia obiectivă, a neglijat diferenţele om-animal, în cadrul său corpul ia locul sufletului (V. Pavelcu, 1972).

În ceea ce priveşte neobehaviorismul acesta dezvoltă relaţia iniţială S-R în S-V-R ori (S-O-R) şi contribuie la amplificarea cercetărilor psihologice şi pedagogice.

Dar contribuţia cea mai mare a behaviorismului şi neobehaviorismul rezidă în îmbogăţirea şi revirimentarea teoriilor învăţării.

1. Watson, J. B. – psihologia va rămâne în afara domeniului ştiinţei, atâta vreme cât ne vom crampona de stările conştiinţei incomunicabile la om şi de nesesizat la animal. *Învăţarea înseamnă comportamente, comportamente şi nimic altceva.*

2. Thorndike, Ed. L. – a formulat legea efectului conform căreia o *conexiune modificabilă însoţită ori urmată de o stare satisfăcătoare devin din această cauză consolidată, în timp ce o conexiune însoţită sau urmată de o stare dezagreabilă este slăbită.*

3. Bandura, A. (1925-1983) – a considerat că întărirea nu are un efect automat, deoarece *conştiinţa participă întotdeauna la orice acţiune, fapt, pentru care reacţia condiţionată devine un mit.* Oamenii nu învaţă automat, ci numai după ce au perceput, au priceput şi au recunoscut că evenimentele apar împreună.

4. Tolman, Ed. C. – a relevat că întăririle nu decurg automat, ci transmise cognitiv. În teoria sa nu a vorbit despre învăţarea S-R, ci despre structuri şi planuri cognitive, aşa numitele *cognitive maps* (hărţi cognitive). Asemenea structuri se formează prin experienţă şi activitate individuală susţinută în realizarea cărora un rol aparte revine proceselor cognitive.

5. Skinner, B. Fr. – implică în învăţare condiţionarea instrumentală sau operantă; a fost şi rămâne ctitorul învăţământului programat.

Bibliografie

1. Doron, R şi Parot, Fr., *Dicţionar de psihologie*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1999;
2. Flew, A., *Dicţionar de filozofie şi logică*, Ed. Humanitas, Bucureşti, ed. a II-a, 1999;
3. Larousse, *Grand Dictionnaire de la Psychologie*, Ed- Larousse, Paris, 1991;
4. Lück, H., *Geschichte der Psychologie*, Verlag W. Kohlhammer, Stuttgard, Berlin, Köln, traducere Ed. Eurobit, Timişoara, 1997 – uz intern.
5. Mânzat, I., *Istoria universală a psihologiei*, Bucureşti, 1994;
6. Mucchielli, A., *Noua psihologie*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1996;
7. Parot, Fr. şi Richelle, M., *Introducere în psihologie*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1995;
8. Pavelcu, V., *Drama psihologiei*, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1972;
9. Petroman, P., *Incursiune în istoria psihologiei universale şi româneşti de la origini până în prezent*, Ed. Eurobit, Timişoara, 1996;

BCU "LUCIAN BLAGA" CENTRALA UNIVERSITARĂ LIBRARY

10. Petroman, P., *Psihologia animală*, Ed. Mirton, Timişoara, 1998;
11. Popescu Neveanu, P, *Dicţionar de psihologie*, Ed. Albatros, Bucureşti, 1978;
12. Rachlin, H., *Behaviour and Mind. The Roots of Modern Psychology*, Oxford University Press, New York, Oxford;
13. Radu, I., (colectiv), *Introducere în psihologia contemporană*, Ed. Sincron, Cluj-Napoca, 1991;
14. Richelle, M., *L'approche behavioriste*, în Richelle, M., Seron, X (sans la direction de), *L'explication en psychologie*, P.U.F., Paris, 1980;
15. Robinson, D. N., *An intelectual History of Psychology*, The University of Wisconsin Press, New York, 1986;
16. Roşca, A., *Teoria psihologică şi unitatea psihologiei* în *Revista de psihologie*, nr.1, 1988;
17. Sillamy, N., *Dicţionar de psihologie*, Ed. Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1996;
18. Skinner, B. F., *Revoluţia ştiinţifică a învăţământului*, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1971;
19. Skinner, B.F., *L'analyse experimentale du comportament*, Dessart, Bruxelles, 1971;
20. Smith, R.G., *Psychology*, Thomson Publishing Europe, 1999;
21. Thorndike, E. L., *Învăţarea umană*, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1983;
22. Tilquin, A., *Le Behaviorisme: origine et développement*, Vrin, Paris, 1950;
23. Williams, B. A., *Varieties of behaviorism*, International Journal of Psychology, vol. XXVII ¾, 1992;
24. Zlate, M., *Introducere în psihologie*, Ed. Polirom, Iaşi, 2000; *Omul faţă în faţă cu lumea*, Ed. Albatros, Bucureşti, 1988.

BCU ASCR UNIVERSITY LIBRARY

ORIENTĂRI ACTUALE ÎN PSIHOLOGIE

Orice şi oricâte s-ar spune, dezvoltarea psihologiei a avut şi are loc în contextul dezvoltării ştiinţei, în ansamblu, şi se concretizează, pe de o parte, în diversitatea extrem de mare a ariei sale de specialităţi şi, pe de altă parte, în extrapolarea aplicaţiilor ei în domeniile multiple ale vieţii cotidiene. Criteriile de clasificare a numeroaselor ramuri ale psihologiei sunt, după cum am relevat în partea I a istoriei psihologiei, *Devenirea psihologiei*, multiple. În pofida unei greutăţi reale, am stabilit următoarele: *domeniul ştiinţific, metoda de cercetare, direcţia sau orientarea, finalitatea, obiectul deşi este dificil de diferenţiat, de exemplu, criteriul metodei de cel al obiectului specific*, fiindcă psihologia diferenţială, psihologia patologică ori psihologia dezvoltării se definesc, la fel de bine, prin interesul pentru un obiect particular, precum şi prin metoda imanentă domeniului. Semnificaţiile în raport cu adjectivul ce însoţeşte substantivul – psihologie – sunt multe, chiar dacă semnificantul nu le relevează de la bun început. Faptul devine evident, când admitem existenţa psihologiei umaniste, transpersonale, transculturale, cognitivă ş.a.m.d., pentru că fiecare trimite la aspecte teoretice nu întotdeauna elucidate.

În plus, dacă ţinem seama că noi am urmărit dezvoltarea şi evoluţia psihologiei, preponderent, în raport cu anumite paradigme, ne mai aducem aminte că Thomas Kuhn releva, la vremea sa, că acestea nu se transformă spontan în paradigme modificate ori diferite, aşa cum se succed speciile unele altora în procesul evoluţiei. Ele sunt, ca să spunem aşa, răsturnate, întocmai cum sunt răsturnate guvernele în timpul revoluţiilor, de opera oamenilor de ştiinţă marginalizaţi, adesea continuă o perioadă fără sprijinul comunităţii ştiinţifice, uneori redusă la ea. Luată ad litteram, teoria sau teza lui Kuhn nu explică în vreun fel creşterea cumulativă a cunoştinţelor ştiinţifice şi, totuşi, noi am discutat despre paradigmă în legătură cu psihologia behavioristă, psihanaliza, psihologia gestaltistă ş.a.m.d (Parot, Fr., Richelle, M., 1995, p.190).

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Procedând în aceeaşi manieră, ne vom opri în continuare, asupra câtorva orientări actuale în domeniul psihologiei dezvoltate de anumite şcoli, institute, catedre sau centre universitare şi preluate de psihologi tocmai fiindcă li se par interesante, utile şi aplicabile domeniului de activitate căruia-i slujesc cu devoţiune. Şi, chiar dacă în zilele noastre cu greu s-ar mai putea admite existenţa unor şcoli de psihologie, după cum s-a vorbit şi am vorbit şi noi despre Şcoala de la Leipzig, Şcoala de la Würzburg ori cele de la Berlin, Frankfurt, Graz şi multe altele. Motivele unui atare recul sunt multiple consideră H. Lück. Unul ar putea fi extinderea institutelor de psihologie, de regulă, de la o catedră specializată la mai multe, fapt care a condus la înmulţirea concepţiilor de predare-învăţare în cadrul unei universităţi ori alteia (1997, p.213). Într-un fel similar stau lucrurile şi la noi, după 1989, când au fost reînfiinţate sau înfiinţate facultăţile de psihologie din Iaşi, Bucureşti, Cluj-Napoca, Timişoara, Oradea, Sibiu, Petroşani ş.a. Astfel, catedrele de psihologie din cadrul institutelor de învăţământ amintite, deşi eterogene, au încercat şi au reuşit să-şi impună o anumită orientare clasică – cea de la Bucureşti, sociologică – cea de la Iaşi, cognitivistă – cea de la Cluj-Napoca, aplicativă – cea de la Timişoara ş.a.m.d. Orientările menţionate sunt susţinute de revistele pe care le editează şi, în bună parte, de cărţile publicate de către membrii catedrelor.

Contactele dintre acei care le reprezintă sunt, în cea mai mare parte, accidentale. A scăzut numărul şi caracterul periodic al reuniunilor ştiinţifice, simpozioanelor, sesiunilor de comunicări, dezbaterilor pe anumite teme etc. Doar la Timişoara tinde să devină o tradiţie Simpozionul Naţional de Psihologie – organizat anual pe o anumită temă cu participarea mai multor psihologi din centrele universitare amintite.

Şi, totuşi, psihologi, de la noi din ţară şi străinătate au identificat, în raport cu tendinţele de regândire a problemelor psihologiei din cu totul alte perspective decât cele tradiţionale, de reconsiderare şi renovare a aparatului teoretico-metodo-logic şi de reorientare a finalităţilor sale, mai multe orientări, eventual psihologii. În acest sens, Mielu Zlate, în lucrarea pe care o coordonează, *Psihologia la răspântia mileniilor* consideră că discuţiile, cercetările diverse întreprinse au condus la apariţia unor noi tipuri de psihologii:

1. **psihologia evoluţionistă** – ştiinţa care încearcă să explice prin mecanisme universale ale comportamentului de ce oamenii acţionează în modul în care o fac.

Caseta 39

Psihologia evoluţionistă este un domeniu al psihologiei ce pune accentul pe mecanismele evoluţioniste care ne ajută să explicăm caracteristicile comune ale cogniţiei, dezvoltării, emoţiei,

proceselor sociale şi altor zone ale comportamentului (Taavris şi Wade, 1997, p.84). Printre aceste zone ale comportamentului, autorii citaţi enumeră: limbajul, învăţarea, atenţia, percepţia, memoria, comportamentul social, raţionamentul, luarea deciziei etc. O formulare relativ similară găsim şi în **Dicţionarul de psihologie** al lui Reber: psihologia evoluţionistă este o mai largă abordare a studiilor de psihologie, care încearcă să înţeleagă comportamentele în contextele lor evoluţioniste (Reber, 1995, p.264).

Noua ştiinţă se bazează pe o combinaţie între biologia evoluţiei, antropologie, ştiinţele cognitive şi neuroştiinţe. Ea reuneşte două revoluţii ştiinţifice:

1) cognitivă a anilor 1950-1960 care explică mecanismele gândirii şi emoţiei în termenii informaţiei şi ai computaţiei;

2) în biologie care a avut loc în anii 1960-1970, care explică structura adaptativă complexă a viului în termenii selecţiei printre replicatori.

Ideile intrinseci celor două revoluţii au produs, după Pinker, o combinaţie puternică.

1' ştiinţa cognitivă ne ajută să înţelegem cum e posibil un spirit şi ce tip de spirit posedăm, în timp ce,

2' biologia evoluţiei ne ajută să pricepem de ce avem spirit de tipul celui pe care îl avem.

Combinaţia dintre două ştiinţe: biologia evoluţiei şi psihologia cognitivă, psihologia evoluţionistă reprezintă, într-un fel, o extensie directă a biologiei concentrate asupra unui organ, spirit, a unei specii, homo sapiens, iar într-un alt sens ea este o teză radicală ce face abstracţie de maniera în care întrebările ce ating spiritul sunt prezentate de aproape un secol. Scopul său este:

a) de a înţelege comportamentul uman care este orientat global spre transmiterea genelor de la o generaţie la alta şi

b) de a descoperi şi pricepe arhitectura minţii umane pornind de la principiile biologiei evoluţioniste.

În fine, psihologia evoluţionistă reprezintă o nouă paradigmă apărută în psihologie (Zlate, M., 2001, p.35-36).

2. psihologia ecologică – vizează modul de manifestare a capacităţilor psihice umane în condiţii naturale, comparativ cu cele artificiale, de laborator.

Caseta 40

Environmentalistă, psihologia ocupă un loc bine distinct, ea a cunoscut o dezvoltare şi o rafinare teoretică şi metodologică. Noua orientare, psihologia ecologică, deşi apropiată celei dintâi care:

1) avea în vedere relaţia de înrâurire reciprocă dintre mediu şi individ, iar a doua

2) ecologică urmăreşte felul de manifestare a capacităţilor psihice umane în condiţii naturale, comparativ cu cele artificiale, de laborator.

Ctitorul său a fost Roger Barker, studentul lui Lewin de la care s-a familiarizat cu teoria câmpului şi cu ecologia psihologică. A început prin a crea o *staţie*, de fapt un adevărat *laborator*

natural, în cadrul căruia a urmărit comportamentul copiilor în câmp, modul în care mediul *lumii reale cotidiene* influențează comportamentul copiilor și al adulților. Metoda preferată de Barker și colaboratorii săi a fost *observația naturalistă*.

Una din problemele urmărite a fost indicele Q.I. Astfel, s-a constatat că subiecții testați în condiții de laborator și evaluați cu un Q.I. înalt, nu demonstrează un comportament inteligent în condiții normale și invers. Alte preocupări și experimente au evidențiat că cercetarea mecanismelor și funcțiilor psihice în condiții naturale este indispensabilă, deși reclama un timp mai mare. Așadar, psihologia ecologică, fără să excludă psihologia environmentalistă, ocupă un loc important în suita orientărilor din psihologia secolului al XX-lea (Zlate, M., 2001, p.49-50).

3. psihologia pozitivă ori constructivă – este știința obiectivă a experienței subiective a caracteristicilor individuale pozitive și a instituțiilor pozitive care promite să optimizeze sensul vieții și să prevină patologiile care apar, când viața este brutală și lipsită de sens. În fine, o știință și o profesie care va ajunge să înțeleagă și să construiască factorii care să permită oamenilor, comunităților și societăților să prospere, să înflorească (Seligman și Csikszentmihalyi, 2000, p.5).

Caseta 41

Apariția psihologiei pozitive trebuie corelată cu psihologia umanistă. Ea viza omul cu noianul problemelor sale, vindecarea lui, starea sa de sănătate, menținerea și asigurarea ei hic et nunc. Obiectivele sale sunt:

1) *trecerea de la repararea* (vindecarea) *oamenilor la construirea calităților pozitive* ale acestora; intențiile și acțiunile converg spre omul sănătos, valid fizic și psihic, menținerea lui în formă, apt să fie ceea ce poate fi;

2) *validarea experienței pozitive* – starea de bine, de satisfacție și mulțumire, menținerea și sporirea speranței și optimismului. La nivel individual este vorba de trăsături pozitive, cum ar fi: puterea de a iubi, vocația, curajul, capacitatea de a interrelaționa, sensibilitatea estetică, perseverență, iertare, originalitate, conștiința viitorului, spiritualitate, talent, înțelepciune ș.a., în timp ce la nivelul grupului este vorba despre virtuți civice și de instituții, responsabilitate, maturizare, altruism, moderație, toleranță, spirit etic ș.a.m.d.

3) *prevenirea* – bolilor, abuzurilor de orice fel, violenței, crimei.

Temele ei de investigație sunt:

a) *cercetarea experienței pozitive* – pentru a face ca fiecare moment al vieții să fie mai bun ca anteriorul, oprindu-se asupra unor soluții:

- calitatea hedonică a experienței umane (Kahnemm),
- starea de bine subiectivă (Diener),
- experiența optimă (Massimini și Delle Fave),
- optimismul (Peterson),

- fericirea (Myers),
- autodeterminarea (Ryan şi Deci),
- emanaţii pozitive (Taylor)

b) *investigarea personalităţii pozitive* – aceasta se caracterizează prin: autodeterminare, motivaţie intrinsecă, înţelepciune, performanţă excepţională, creativitate, talent;

c) *cunoaşterea şi controlarea contextului social* – unde se formează personalitatea pozitivă.

Ştiinţa şi practica psihologiei pozitive vor reorienta psihologia spre cele două misiuni neglijate ale ei:

1. de a face oamenii normali mai puternici, mai productivi, mai implicaţi în organizarea şi trăirea vieţii, de a actualiza potenţialul lor fizic şi psihic;
2. de a-i face pe oameni să perceapă şi să priceapă mai bine viaţa şi de a-i ajuta să se pătrundă de un adevăr inalienabil: viaţa merită să fie trăită.

Pentru aceasta psihologia este chemată să explice şi să aprofundeze ideile de *om proactiv* (care îşi ia destinul în propriile mâini, se autoconstruieşte şi se autoactualizează), *inteligenţa*, în general şi *inteligenţa emoţională*, în special, selecţiile psihologice (teoretic şi practic), (Zlate, M., 2001, p.54-56).

În finalul studiului, Zlate, M reia problema şi arată că, de fapt, nu-i vorba despre trei psihologii, ci doar despre una singură *cu accente pe probleme, laturi, aspecte distincte*. Astfel,

1. *psihologia evoluţionistă* deplasează centrul de greutate de pe studiul ontogenetic al capacităţilor umane pe studiul lor filogenetic,

2. *psihologia ecologică* iese din spaţiul limitat, deseori sufocant, al laboratorului în natură, lumea reală, cotidiană a tuturor şi a fiecăruia;

3. *psihologia pozitivă* face saltul de la viziunea reparatorie spre cea constructivă a caracteristicilor şi trăsăturilor psihice ale omului.

În devenirea diacronică a unei ştiinţe au existat şi există cauze care duc la îmbătrânire, întotdeauna însă urmate de travalii menite să conducă la revigorarea, reîntinerirea paradigmei, respectiv epistemei (ştiinţei). Oprindu-se asupra itinerariului psihologiei, devenirii sale, Alex Mucchielli consideră psihologia drept *ştiinţă a vieţii cotidiene* în contextul căreia distinge două paradigme succesive.

1. **psihanaliza** şi
2. **psihologia interacţionistă** sau *noua psihologie*.

El apreciază că în istoria psihologiei au avut loc, în ultima sută de ani, o mutaţie de obiect de la *omul dorinţelor* al psihanalizei, de la omul de-a dreptul marcat, poate chiar îmbolnăvit de viaţa sa personală trecută la *omul comunicant* al psihologiei interacţioniste, la

omul prezent în mediul său privat, în sistemul său de relaţii, de interacţiuni, de schimburi relaţionale (Grama D., 1996, p.6). Din atare motive vindecarea psihică nu mai este şi nici nu poate fi evaluată ca un act individual, ci drept unul interpersonal, interacţional, interrelaţional, de schimbare (neschimbare) a sistemului de interacţiuni în care trăieşte şi activează omul. *O atare psihologie*, asemenea celei ecologice care a scos omul din laboratorul mărginit în natură, are în vedere omul modern care trăieşte şi acţionează în societatea mare, *activă, diversificată, structurată angajată plenitudinar prin chiar oamenii ce o formează, mai mult o clădesc ori o demolează, mediul său cel mai important.* De aceea, conchide acelaşi Grama D. că este cât se poate de limpede că nu ne mai putem opri dezvoltarea la mica noastră copilărie ca urmăriţi de un blestem, nu ne putem disimula perpetuu şi ubicuu personalitatea prin asfixiile şi răsuflătorile mecanismelor de apărare ale Eului (refularea, regresia, formaţiunea reacţională, izolarea retroactivă, proiecţia, introiecţia, întoarcerea asupra propriei persoane, sublimarea ş.a.), nu ne putem permite să stăm întreaga viaţă în liftul casei cu trei etaje ale *Supraegoului, Egoului* şi *Idului*, e imperios necesar să ieşim în lume, să ne construim concomitent cu ea. Şi, completându-l pe Alex Mucchielli am continuat că acest deziderat ar fi posibil prin acţiuni sinergice, îndreptate în acelaşi sens, evident al progresului, al bunăstării şi păcii, al împlinirii plenare a tuturor şi a fiecăruia, spre binele general, corolar al implicării hic et nunc a oamenilor, înţelegerii comprehensive, deopotrivă a sintagmei *cu toţii şi fiecare, acum şi aici, până la capăt.*

4. **Psihologia sinergetică** *îşi are sursele şi premisele în psihologia complementarităţii, întrucât nu este posibilă o cooperare de tip sinergetic a componentelor unui sistem până când nu se realizează, mai întâi, o relaţie complementară între laturile opuse* (Mânzat, I., 1999, p.10). Psihologia sinergetică contribuie şi poate contribui foarte mult la înţelegerea ritmicităţii psihice, deopotrivă la dezvoltarea armonicităţii omului, permiţându-i să ia în stăpânire următoarele orizonturi problematice:

b) integrarea omului în univers,

c) cunoaşterea şi valorificarea maximă a capacităţilor umane paranormale şi transconştiente;

d) creşterea potenţialului psihic până la cele mai înalte trepte de spiritualizare şi iniţiere (Mânzat, I., 1999, p.12).

Psihologia sinergetică – reprezintă, după opinia noastră, cea ce a treia paradigmă, alături de cele două stabilite de Alex Mucchielli.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Sigur că între cele trei paradigme nu există incompatibilitate de natură, că de la una la alta a avut loc o mutaţie. Psihologia interacţionistă şi cea sinergetică condiţionează omul de social – interacţiunea, colaborarea tuturor acum şi în aceeaşi direcţie – în măsura în care psihanaliza îi condiţionează existenţa de biologie. Şi atunci, în consecinţă cele trei psihologii, altele decât cele identificate de Zlate, M., au un specific anume, ceea ce nu le face incompatibile, chiar dacă preocupările lor sunt diferite, ele au un caracter complementar. Poate că tocmai aceasta este *noua psihologie* şi, în pofida mutaţiilor care au avut loc şi vor mai avea, ea tinde să se concretizeze în marea psihologie căreia nu doar psihologii, ci şi oamenii nu se vor limita doar la a-i cere, ci şi-i vor da, acţionând în spiritul dictonului *da ut des* (dau ca să mi se dea). Aceasta va avea în vedere *omul total*, cu atât mai mult cu cât *a fi om*, după cum spunea Nietzsche, este ceva care trebuie mereu acceptat şi depăşit (reactualizat). *Supraomul* este un om care îşi transcende necontenit realitatea dată în fapt şi limitele pe care le împiedică aceasta, graţie unei forţe creatoare mereu reînnoite. În fine, omul nu-i cu adevărat om, dacă nu se străduieşte să fie ceea ce poate fi, adică un supraom. Sinergizarea îl va ajuta să străbată acest drum, să înlăture barierele, animat de dorinţa-i ardentă de a încerca să fie mai mult decât om. Avertismentul ne vine însă de la artă, respectiv artist: *Omule, care fără încetare nădăjduieşti,/ Ostenită umbră-n lumea prăfoasă./ Ultima căldură te va părăsi dintr-o clipă-ntr-alta/ Şi nedefinit vei rătăci!* Dacă nu va înţelege menirea sa aici pe Terra, nevoia stringentă de autoorganizare, de integrare, de globalizare, de autogenerare, fiindcă toate şi fiecare *fac ca sistemul ce-l întruchipează să fie mai mult decât suma părţilor sale*. Numai prin interacţiune şi sinergizare sistemul devine o unitate cu proprietăţi noi. Noutatea este decisivă, ea este urmarea relaţiilor ce se stabilesc între sisteme şi calităţii acestora. Cooperarea sinergetică a energiilor (biologice, psihice şi sociale) interacţionismul şi complementarizarea tuturor şi a fiecăruia conduc indiscutabil la om, mai mult toate acestea îl pot transforma într-un *sistem sinergetic la puterea a doua*. Omul trăieşte şi trudeşte în contextul dinamic al mediului

a) natural şi socio-cultural,

b) cosmic şi

c) cuantic

Caseta 42

În câmpul dezmărginit al psihismului uman care concentrează în sine mediile enumerate, pot apare cooperări multiple, se pot transfera şi extinde nelimitat până la cooperarea globală şi sinergetică a universului. Procesele transconştiente sunt cooperări globale şi generative,

BCU IASI CENTRUL UNIVERSITAR LIBRARY

cooperări la puterea a doua (cooperări ale cooperărilor). Omul şi cosmosul – macro ori micro – îşi măsoară forţele ca fraţii inamici – Yng şi Yang – ca fiinţe care cooperează sinergetic. În misterul creaţiei se dezvăluie natura infinită a spiritului uman. De aceea libertatea creatoare este transcendentă şi transconştientă în raport cu datul universal, cu cercul închis al necesităţilor universale. Psihologia sinergetică poate transforma visul şi nostalgia omului într-un proiect de reconstrucţie şi respiritualizare a omului, iar acest proiect îi va permite să abordeze şi să ia în stăpânire proprie trei orizonturi problematice:

1) integrarea omului în univers,

2) cunoaşterea şi valorizarea maximală a capacităţilor umane paranormale şi transconştiente,

3) creşterea potenţialului său psihic până la cele mai înalte trepte de spiritualizare şi iniţiere.

Psihologia sinergetică reprezintă suprema muzicalitate a gândirii umane care ilustrează postmodernismul psihologic (Mânzat, I., 1999, p.223-225)

Acelaşi Mânzat, I, de exemplu, vorbind doar despre orizonturile teoretice şi metodologice ale psihologiei religiei, distinge mai multe psihologii:

- *psihologia simbolului*
- *psihologia transcenderii*
- *psihologia transpersonală*
- *psihologia cuantică* şi
- *psihologia sinergetică* la care ne-am referit.

Helmut Lück consideră că orientările din ultimele decenii ale secolului al XX-lea au încercat, în mod diferit, să depăşească behaviorismul. Astfel, în cazul celor:

1) *cognitiv-psihologice* – are loc distrugerea percepţiei, gândirii şi prelucrării informaţiei;

2) *critic-psihologice* – evidenţiază relaţiile politico-sociale ale omului care acţionează,

3) *umanist-psihologice* – vizează depăşirea behaviorismului şi căutarea unor posibilităţi de autorealizare a omului.

În acest sens s-a ajuns la psihologia cognitivă care, diacronic, a început foarte demult până a fi ceea ce este

a) *metafora şi computerul* – comparaţia sa, metafora *om-maşină* (Descartes) – imagine mecanicistă care a dominat decenii, chiar secole la rând gândirea; ca prototip poate fi numită fiziologia: membrele funcţionează după legile pârghiei, inima este o pompă, nervii sunt conductori de curent ş.a.m.d.; *sufletul-apă* (sau vapori). Goethe spunea, la vremea sa, că sufletul omului este aidoma apei care vine din ceruri, urcă spre cer şi trebuie să ajungă din

nou pe pământ, modificându-se întruna; *omul-telefon* eventual *omul-radio*, iar astăzi *omul-robot*, *omul-computer* acestea din urmă metaforele unei înţelegeri cognitive umane. Neisser depăşeşte metafora coalescentă *om-computer* şi creează alta nouă *om-software* (suită de limbaje şi de programe care îngăduie unui sistem electric de elaborare a datelor să-şi dezvolte operaţiile pentru care este destinat – opus lui hardware) ca în prezent să se ajungă până acolo încât se spune despre un om că a fost sau este *programat greşit*;

b) *apropierea om-computer*, *om-software* relevă perceperea şi priceperea diferită a omului, cu deosebire a creierului său. Tot mai mulţi psihologi în explicarea omului, psihologiei sale, au recurs la modelul cibernetic. Astfel, s-a spus că omul nu reacţionează doar la stimuli, după cum credeau şi susţineau behavioriştii, el are planuri a căror realizare o urmăreşte într-un adevărat feed-back, preocupat de fiecare dată în legătură cu finalitatea. Actele, operaţiile şi acţiunile sunt percepute ca o reţea complicată, circulară, de reguli, iar pentru a fi intuitivă sunt utilizate diagrame cibernetice (Miller, Galanter, Pribram). Aşa s-a ajuns la *schimbarea cognitivă* (îndepărtarea de la imaginea model a unui om care reacţionează pasiv spre acel care proiectează, planifică, acţionează şi percepe) şi ulterior la *psihologia cognitivă*, direcţie dominantă în cadrul psihologiei secolului al XX-lea. După cum am mai spus, deşi relativ nou, *cognitivismul* a avut precursori în psihologia conştiinţei a lui W. Wundt, psihologia voinţei a lui Narziss Acht, psihologia gândirii a Şcolii de la Würzburg, teoria lui Karl Bühler a limbii şi expresiei, gestaltismul, lucrările lui Albert Micholte şi Fritz Heider cu privire la perceperea motivelor evenimentelor, teoria lui K. Lewin, a câmpului, psihologia lui Dunker, a atitudinii manifestate în rezolvarea problemelor, lucrările lui Wertheimer şi Metzger despre gândirea productivă şi creatoare, teoriile socio-psihologice ale balansului, disonanţelor şi multe altele (H. Lück, 1996, p.217).

Sigur că psihologia cognitivă, după cum vom releva mai pe larg, a avut un caracter revoluţionar. Suita conceptelor cognitive constituie o dovadă: condiţionarea operantă, engramarea, stocarea şi actualizarea cunoştinţelor, structura comunicării grefată pe ideea de feed-back şi multe altele. Nu trebuie eludată însă contribuţia altor discipline, alături de psihologia cognitivă la dezvoltarea psihologiei.

c) *Strâns legate de psihologia cognitivă sunt şi teoriile psihologice ale acţiunii.* S. Rubinstein, psiholog rus, a scos în evidenţă importanţa acţiunilor orientate în raport cu un anumit ţel, precumpănitor în viaţa socială (sub influenţa teoriei sociale marxiste). El consideră că activitatea – suita acţiunilor – este organizată, reglementată în funcţie de rezultate, anticipând formulările lui Winfried Hacku (Drezda) şi ale lui Walter Volpert (Berlinul de Vest) în legătură directă cu Miller, Galanter şi Pribram care au prezentat un model al

reglementării ierarhice-secvențiale al acțiunilor aplicate la activitatea profesională. Asemenea cercetări au slujit și psihologiilor muncii, sportului, chiar psihoterapiei, ele s-au dovedit a fi utile pentru a stabili structura și influența proceselor cognitive. Concepția respectivă a fost adoptată și de Școala de la Berna a psihologiei acțiunii (Cranach ș.a., 1980).

5. Psihologia critică – vizează ideea de a adopta atitudine critică față de ceea ce a fost și este psihologia în optica unor orientări, direcții, paradigme, în trecut și astăzi. În acest sens se știe că orice om de știință, așadar și psiholog, adoptă o atitudine critică față de anumite idei și orientări, stabilindu-le și ierarhizându-le în raport cu eficiența lor.

Așa s-a întâmplat în cadrul Institutului pentru Cercetări Sociale din cadrul Universității din Frankfurt, unde psihologi ca T. W. Adorno (1903-1969), E. Fromm (1900-1980), M. Horkheimer (1895-1973), H. Marcuse (1898-1979) după ce au adoptat o atitudine critică cu privire la autoritate și fascism, au fost obligați să părăsească Germania și să emigreze (în Elveția, Franța ori S.U.A.) unde au continuat studiile cu privire la autoritate și personalitate.

Școala de la Frankfurt a revenit asupra teoriei sociale a lui Marx din punct de vedere filozofic, istoric și psihanalitic. În deceniul al șaptelea al secolului al XX-lea a apărut disputa dintre reprezentanții Școlii de la Frankfurt – Adorno, Marcusse și Habermas și cei ai neopozitivismului în frunte cu Karl R. Popper (1902-1994) și Hans Albert (n.1921).

Cei dintâi au relevat că fiecărei forme teoretice îi premerge un interes de cunoaștere (Habermas) și că teoriile sunt determinate și pătrunse de interese de dominare (Adorno) în timp ce Popper și Albert s-au referit în cadrul disputei la judecata de valoare, separarea judecății valorice de propoziția științifică (M. Weber și G. Schmoller). Exemplele sunt mai multe și devin evidente în contextul rupturii epistemologice, când exponenții noii paradigme adoptă o atitudine critică față de ideile celei vechi.

Caseta 43

Așa s-a procedat cu behaviorismul, de exemplu, al cărui om era:

1. produsul unui proces de condiționare lentă,
2. decondiționarea plus recondiționarea (informarea lui) ar dura mai mult ca formarea inițială

Omul este funciarmente leneș și indiferent, astfel încât mai degrabă și-ar schimba zebra dungile decât el personalitatea (Watson). Pentru ei *comportamentul* nu-i determinat de ceva interior, el este expresia, urmarea condiționării externe și în consecință:

a) exclude explicațiile psihologice (ale psihologilor structuraliști și funcționaliști care vedeau comportamentul ca un rezultat al structurilor psihice și mentale);

b) el nu trebuie explicat, fiindcă a-l explica înseamnă a-l raporta la ceea ce, de fapt, nu există;

c) observarea şi descrierea comportamentului sunt suficiente – consideră behavioriştii pentru predicţie şi control.

Urmările unor asemenea convingeri:

- omul este corelat, existenţa lui este în funcţie de lumea obiectelor şi a semenilor săi;
- succesul obţinut la oameni, deoarece manifesta interes pentru concret, realitate;
- leagă omul prioritar de lume – stimulul ori sorgintea stimulilor ce acţionează asupra sa;

Omul behaviorist este un om concret, real, viu, care acţionează, solicitat şi determinat în ceea ce face de mediul natural şi social în care trăieşte; *suntem ceea ce facem şi facem ceea ce mediul ne solicită să facem* (Watson). O atare psihologie este practică, centrată pe om, pe anticiparea, eventual controlarea şi dirijarea comportamentului său.

Dar, relevă toţi acei care au criticat behaviorismul *o asemenea psihologie simplifică omul şi viaţa sa, face din el o maşină complicată, de ce nu un robot.* Omul behaviorist este lipsit de conştiinţă, el nu gândeşte, ci acţionează după cum bate vântul, în raport cu stimulii. Dintr-un asemenea motiv behaviorismul a fost supranumit *glandologie* ori *ştiinţa spasmului muscular.* Am putea considera omul behaviorist drept un om fără cap, rezultat al stimulilor, o suită de reacţii fortuite, în raport cu natura, intensitatea şi numărul stimulilor.

6. Psihologia umanistă şi transpersonală – urmăresc omul, devenirea acestuia, punerea în prim plan a strădaniilor şi eforturilor sale menite să contribuie la împlinirea sa plenară. Cea dintâi a fost considerată a *treia forţă* în societate ori al *treilea curent* în psihologie, iar cealaltă a *patra forţă* sau revoluţie şi s-ar putea circumscrie eforturilor celei dintâi - psihologia umanistă- de devenire a omului şi, totodată, de respingere a behaviorismului şi psihanalizei.

BCU IAŞI CENTRALĂ UNIVERSITARĂ LIBRARY

ÎNTÂIETATEA PSIHOLOGIEI

În general, când vorbim despre psihologia contemporană avem în vedere secolul nostru, eventual a doua jumătate a acestuia. De fapt, în istoria unei ştiinţe de la care nu face excepţie nici istoria psihologiei, au existat, există, şi vor exista momente în care aceasta a dat semne de oboseală sau îmbătrânire, ele au fost, sunt şi vor fi urmate de acţiuni şi activităţi menite să conducă la revigorarea sa. Acestea, oricare şi oricâte ar fi, nu apar din senin, ci sunt plămădite, de cele mai multe ori, chiar în interiorul psihologiei, respectiv al paradigmei discutabile. Riscul de a urmări şi de a identifica transformările ce au loc în cadrul psihologiei al cărei obiect este atât de complex, nu-i doar deosebit, ci de-a dreptul periculos, cu repercusiuni imprevizibile asupra dezvoltării psihologiei în ansamblu.

O paradigmă ori alta, paradigmele în totalitatea lor, au suferit după cum am relevat adevărate mutaţii, care au deschis o cale ori căi noi devenirii psihologiei, alta sau altele de la una la cealaltă. Aşa, de exemplu, încă din secolul al XIX-lea, din suita curentelor din domeniul ştiinţelor naturii şi al ştiinţelor sociale s-au ivit şi s-au impus diverse curente psihologice, care pot fi denumite paradigme. Acei care le-au impus au acţionat, de regulă, conformist, corespunzător expectaţiilor faţă de ele. Atitudinile nonconformiste erau, mai întotdeauna, escamotate, tăinuite. În cazul în care atitudinile sau atitudinea ajungea să transpară ori să fie prezentată cu persuasiune, ea conducea ori putea conduce la excluderea din cadrul paradigmei, cum s-a întâmplat, de exemplu, în cazul psihanalizei, cu discipolii lui S. Freud. Astfel, A. Adler ajunge să impună psihologia individuală şi C. G. Jung reuşeşte să creeze psihologia analitică. Ceva mai mult în opera lor vom descoperi elementele unei paradigme ulterioare, după cum vom releva în continuare.

În opoziţie cu diferite teorii ale *elementelor* conştiinţei, în congruenţă cu cercetările unor funcţii psihice izolate a apărut o nouă orientare. Exponenţii săi tindeau să depăşească abordarea *atomistă* a psihicului şi să aibă în vedere viaţa, psihicul în totalitatea lui. Dilthey a fost unul dintre cei dintâi care a militat pentru o psihologie a vieţii psihice integrale. Ulterior,

cercetările efectuate asupra personalității de G. Allport, continuate apoi de G. Kelly și alții reprezintă premisele apariției psihologiei umaniste.

Sir Thomas Kuhn a atras atenția în mod deosebit asupra aportului comunităților științifice la dezvoltarea științei. Întemeierea unei paradigme nu este, de facto, problema unei singure *persoane*, chiar dacă, aproape de fiecare dată, este numită doar o singură *figură* reprezentativă: Freud pentru psihanaliză, Watson pentru behaviorism, Wertheimer pentru gestaltism ș.a., deși alături și împreună cu ei au acționat mai mult ori mai puțin convergent și alți psihologi. Contribuțiile lor au concurat, în cele din urmă, la consolidarea psihologiei ca știință autonomă. Se știe că, de obicei, știința nu face axiologie. Ea se desfășoară în cadrul oferit de judecățile de constatare. Spre deosebire de alte științe, psihologia a realizat și realizează axiologie în cadrul judecăților de valoare.

Dovada o reprezintă înfăptuirile psihologilor germani care prin preocupările lor au impulsionat domeniul distinct al axiologiei. Ea are în interiorul său o porțiune mare de cunoaștere științifică, dar aceasta este știința care intră în orice construcție teoretică. Vorbind metaforic, *psihologia este aidoma artei a vrut și vrea să fie un scut de protecție al sensibilității sufletului nostru împotriva indiferenței și uneori ostilității naturii mediului în care trăim*. Un asemenea statut i-a stimulat devenirea, extrapolarea cuceririlor sale, indiferent de paradigmă, asupra vieții cotidiene, psihismului în general. Așa se explică noianul disciplinelor, ramuri ale aceluiași trunchi: psihofiziologia, psihologia dezvoltării, diferențială, psihologia muncii, animală, socială și multe altele.

Dar, acum nu la acestea dorim să ne referim, nici măcar la unele domenii privilegiate ale sale, cum sunt: psihologia copilului, inteligenței, artei, familiei., copilului cu nevoi speciale ș.a., ci la unele *paradigme* care au apucat să se constituie, cum ar fi psihologia umanistă, transpersonală, cognitivistă ș.a.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PSIHOLOGIA UMANISTĂ

Este, incontestabil, o paradigmă, o mişcare psihologică al cărei obiectiv declarat a fost şi a rămas dezvoltarea persoanei (Sillamy, 1996, p.251). Astfel, fac parte din cadrul psihologiei umaniste, deşi sunt consideraţi, uneori, psihologi şi psihoterapeuţi de origini diferite: Abraham Maslow, Carl şi Charllotte Bühler, Carl Rogers, Fritz Perls, Sidney M. Jourard, Rolo May, Fred Massarik cărora li s-au adăugat ulterior şi alţii: J. Burgenthal, C. E. Moustakas (America), J. Cohen (Anglia), A. Wellek (Germania), Max Pagès, A. De Peretti (Franţa). Aceştia, toţi şi fiecare, militează pentru devenirea omului pentru ca el să trăiască după *cum se cuvine*, în congruenţă cu legile intrinseci ale fiinţei sale în ansamblu, aici şi acum, spre deosebire de behaviorism (Watson, Skinner s.a) care viza observaţia obiectivă a comportamentului animal sau uman, respingerea introspecţiei, metoda *psihologiei la persoana întâi*, reducerea faptelor psihice la o psihologie fără psihic. Concomitent, psihanaliza reabilitează virtuţile introspecţiei contestate de behaviorişti şi încearcă o forare în abisurile psihismului individual, când e vorba de S. Freud şi a celui colectiv, în cazul lui C. G. Jung. În acest fel, *psihologia umanistă devine cea de a treia revoluţie, impunându-se prioritar prin grefarea psihologiei pe client, pe pacient.* Ea nu se confundă cu nici una din cele care au precedat-o, după cum nici cu cele care-i vor urma, de exemplu, *psihologia transpersonală care semnifică cea de a patra revoluţie în psihologie, şi nu e confundabilă, în nici un caz, cu parapsihologia.*

Finalităţile psihologiei umaniste, vizate de chiar promotorii săi sunt elocvente: *Eu cred că psihologia umanistă trebuie să se ocupe mai mult de problemele importante ale poziţiei omului în lumea de azi şi spun acest lucru, deoarece toate problemele omenirii – război şi pace, exploatare şi fraternitate, ură şi dragoste, boală şi sănătate, înţelegere şi conflict, fericire şi nefericire – conduc la o mai bună înţelegere a naturii umane şi la o psihologie cu aplicaţii directe pentru viaţa omului* (Maslow) sau *psihologia umanistă se vrea o soluţie la problemele umane ale timpului nostru: cum să trăieşti o viaţă plină de succes şi cum să construieşti relaţii mai satisfăcătoare între oamenii acestei lumi* (Bühler).

Ţinta psihologiei umaniste o constituie *descrierea potenţialităţilor native ale omului, creşterea sa, maturitatea şi declinul, interacţiunea cu mediul fizic şi social, varietatea experienţelor sale, locul său în univers* (Burgental).

Dar precursorul incontestabil al acestei orientări a fost C. G. Jung (1875-1961). Dânsul s-a opus în premieră psihanalizei şi behaviorismului, militând consecvent pentru realizarea şi formarea omului pe baza valorificării potenţialităţilor ascunse ale acestuia: telepatia, premoniţia, visul de perspectivă, percepţia extrasenzorială ş.a. În preajma anilor 1930, *K. Horney (1885-1952), protagonista culturalismului american, susţinea că realizarea de sine este o tendinţă primordială a fiinţei, respectiv a omului. Devenirea sa plenară este posibilă considera ea, numai printr-o actualizare perpetuă a disponibilităţilor Eului care, în final, se va implica în crearea civilizaţiei.* Mediul cultural apreciază ca, spre deosebire de S. Freud, constituie o adevărată forţă ce acţionează asupra individului: *Încrederea în sine este expresia puterii reale de rezistenţă a individului.* Limitele individului în alegerea şi atingerea prin forţe proprii a unui scop nu ar distruge încrederea în sine, dar datorită faptului că limitele externe sunt mai puţin vizibile decât un seism şi îndeosebi datorită concepţiei că succesul depinde exclusiv de capacităţile personale, individul tinde să pună eşecurile pe seama propriilor sale deficienţe (Horney, K., 1995, p.117).

Afirmaţiile psihologilor americani, aidoma celor ale exponenţilor psihologiei umaniste în ansamblu, sunt decelabile în atitudinile lor faţă de psihanaliză şi behaviorism.

1. Psihanaliza, consideră ei, apreciază oamenii drept fiinţe pasive acţionate de forţe exterioare, şi-i reduce la inconştient, ea *ar trebui să depăşească limitele unei psihologii instinctiviste şi genetice* ca să fie cu adevărat o psihologie.

2. Behavioriştii, aidoma celor dintâi, evaluează oamenii ca nişte fiinţe pasive şi i-au transformat în *şobolani albi* mai mari sau în *computere mai lente*. Chiar în cadrul său, cu precădere când doctrina devine neobehavioristă, se considera că *studiul comportamentului nu poate ignora factorii proprii organismului.* Tolman şi nu numai el, printre alţii Robert S. Woodworth (1896-1962), transformă însăşi schema iniţială a behaviorsmului S-R în S-O-R (stimul-organism-răspuns), optică în spiritul căreia Skinner a dezvoltat noţiunea de condiţionare operantă. Diacronic behaviorismul ajunge subiectiv în deplină concordanţă cu devenirea şi psihologia omului (Mânzat I., 1994, p.51-53).

După cum putem sesiza, opţiunea pentru om, pentru psihologia sa complexă germinează chiar în cadrul paradigmelor pe care umanismul le-a contestat consecvent. Adevăraţii umanişti, la început, o parte din ei au creat în 1961, **Asociaţia Americană pentru o Psihologie Umanistă**. *Obiectivul său devine interpretarea omului ca fiinţă înzestrată cu*

libertate, potențial creator, autoconștiință, în stare să joace un rol în așa fel, încât să nu poată fi redus la un automatism sociologic. Momentul apariției unei atare orientări a coincis cu ivirea tendințelor anticulturale și ale hipi-ului ca fenomen social (1960). *Anticultura* sa a fost congruentă cu psihologia umanistă care viza omul ca valoare centrală, în timp ce autorealizarea era în consonanță cu sensul semantic al sintagmei *să trăim* firesc, cu accentul pe *aici și acum* (*hic et nunc*), deoarece trecutul și viitorul sunt inutile. *Omul poate fi fericit printr-o muncă pasionantă, din care și-a făcut un crez, iar din efort credință.* Intrinsecă activității, devotiunea implică plăcerea, în pofida greutății muncii.

În aceste condiții psihologia umanistă și-a câștigat adepți, a dobândit importanță și s-a extins în afara Statelor Unite, în mare parte datorită creatorilor săi direcți. A. Maslow, Carl și Ch. Bühler, cu precădere grație lui C. Rogers. Concomitent cu înființarea **Asociației Americane pentru Psihologie Umanistă** și publicarea revistei **Journal of Humanistic Psychology** s-a dezvoltat o concepție nouă cu privire la existență, conform căreia, pentru om nu-i atât de important să-și satisfacă toate trebuințele, ci de a trăi firesc, potrivit disponibilităților sale, deopotrivă legilor care le guvernează *hic et nunc*. Rolul psihologului era fie să medieze cunoașterea omului, evident era vorba despre cunoașterea de sine, singura în măsură să-i asigure drumul spre devenirea propriei personalități, fie să acționeze în direcția realizării preeminente prin sine.

Tezele fundamentale ale Asociației și, concomitent ale Revistei au fost:

a) *omul este și trebuie să fie o ființă reală* care trăiește și acționează într-o lume similară, în stare să aspire, să vrea, încredințat că poate, deoarece *nu-i o ființă dominată ori blocată de instincte* (primordialitatea existenței);

b) *accentul se impune a fi transferat asupra însușirilor sale*, capacităților lui de a alege, de a opta, de a crea, de a se autorealiza și *de a se autoactualiza*, în pofida unor stimuli externi ce acționează asupra sa, conștient că le poate anihila puterea și influențele multiple (omul poate și vrea ca să fie el);

c) *metodologia se va plia pe om* pentru ca investigarea și explorarea psihicului – psihismului – să favorizeze atingerea țelului general avut în vedere în acțiunile și activitățile desfășurate cu omul, prioritar sănătos (valorizarea și actualizarea propriului potențial);

d) indiferent de circumstanță, *omul este și se impune să rămână o valoare*, capabil să se adapteze, automodeleze activ și constructiv pentru a deveni în raport cu ceea ce este (prin el în raport cu grupurile sociale și societatea în care trăiește).

BCU ASSOCIATION UNIVERSITY LIBRARY

Asemenea premise, în fond coordonatele umanismului, apar în opoziție cu tezele psihanalizei ori behaviorismului precum și subsidiarele lor, în contrast cu ceea ce reprezintă concepția mecanicistă și reducționistă, cu afișarea ostentativă a unei obiectivități considerate incontestabile.

Convingerile etitorilor săi au fost că omul este bun de la natură și dispune de suficientă putere pentru a deveni, pentru a se autorealiza (Rogers); el poate *să ajungă ceea ce Sinele său este*. De fapt, Rogers este creatorul Self-ului actual care se dezvoltă prin raportarea la Self-ul ideal (imaginar) considerând că între acestea poate apare un acord, o congruență sau un dezacord, o incongruență. În consens cu optica sa, condițiile favorabile ale dezvoltării persoanei sunt tratarea ei cu respect, încredere, simpatie, considerație necondiționată (care exclude însă toleranța), empatie acurată (gr. akkurat înseamnă îngrijit, acurat), capacitatea de a înțelege exact lumea celuilalt, congruență în relațiile interpersonale. Tendința biologică drept constructivă a fost evaluată de Rogers ca *sursă centrală a energiei organismului uman* și are mai multe caracteristici, după cum urmează:

a) *organismică* – înnăscută, ea se relevează în dezvoltarea și funcționarea organismului uman ca un tot unitar, ca un sistem;

b) *un proces creativ* care-i înlesnește devenirea, inițiativa, implicarea activă și efectivă, coparticiparea;

c) *orientată*, fiindcă nu-i nici aleatorie, nici entropică, antialeatorie și antientropică, avidă de înfăptuiri;

d) *selectivă*, realistă în sensul că particularitățile sale diferă ca dezvoltare și afirmare de la un individ la altul.

Caseta 44

Rogers, Carl Ransom –psiholog american, exponent de frunte al umanismului american. S-a născut în Oak Park, 1902 și a sfârșit La Jolla, California, 1987. A studiat agricultura, istoria și religia, dar pasiunea vieții lui a fost psihologia, preeminent cea clinică.

Psiholog practician (1928), director al unui centru pentru copii, ulterior a predat psihologia la *Ohio State University*, precum și la universitățile din Chicago și Wisconsin (1940-1963). În acest interval a ocupat, pentru mai mulți ani, și funcția de președinte al **Asociației Psihologilor Americani**. Printre altele a inițiat *terapia centrată pe client*, a fost preocupat de personalitate și *Self*, sens în care a elaborat conceptele de *SELF*

1. *ACTULAL* ori *REAL* și 2. *IDEAL* sau *IMAGINAR* care pot fi în corelație de

a) *congruență și* b) *incongruență*.

Preocupat de personalitatea omului, el a subliniat că fiecare e nevoie să devină ceea ce este, ceea ce poate fi, fără a accepta un rol pe care să-l joace oriunde și oricum. Dar, pentru

BCU "LUCIAN BLAGA" CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

aceasta sunt indispensabile următoarele condiții:

4. *considerația* – stima necondiționată, nevoia de a fi tratat în consecință, respectat, stimat și prețuit;

5. *empatia acurată* – rezidă în capacitatea de a înțelege lumea, deopotrivă semenii, lumea lor;

6. *congruența* în cadrul relațiilor interpersonale, acordul deplin, echilibrul plenitudinar.

În ceea ce privește realizarea Sinelui, aceasta o corelează cu funcționarea ascendentă a următoarelor câmpuri:

a) deschiderea și receptarea experienței,

b) implicarea și participarea deplină în desfășurarea actelor, operațiilor și acțiunilor;

c) autorealizarea este corolarul autoîncrederii, creării libere.

Concepția sa a fost identificată, cu deosebire în Franța, cu *nodirectivitatea* pe care am perceput-o adesea ca *tehnică de psihoterapie*, deși aceasta a fost mai degrabă o concepție filozofică despre viață, un fel de a fi (Rogers, 1985). Din noianul lucrărilor sale menționăm **Client-Centre a Therapy** (1951), **On becoming a person** (1961), **A way of being**.

În general, omul tinde spre o viață totală, spre împlinire care să-i permită să fie ceea ce poate fi (Bühler), el năzuiește spre autorealizarea deplină (faimoasa piramidă a trebuințelor umane cu cele șapte niveluri și trei paliere revelează o asemenea convingere. Unii psihologi le-au clasificat și numerotat astfel:

- de bază: 7 – fiziologice, 6 – de securitate
- superior de bază: 5 – proprietate – dragoste, 4 – stimă – apreciere, 3 – cognitive și 2 estetice
- planul superior – de autorealizare – actualizare – 1)

În afara lor ca nevoi mai sunt și metanevoile Sinelui care motivează metavalorile – experiența de vârf (Maslow). Năzuința omului spre autorealizare reprezintă trebuința supremă, izvorul satisfacțiilor depline, în funcție de celelalte a căror împlinire preîntâmpină apariția și dezvoltarea bolilor somatice și psihice. Autoactualizarea incumbă creația și este intrinsecă oamenilor sănătoși din punct de vedere fizic și psihic. Aceștia sunt puțini și constituie o minoritate. Cercetările efectuate asupra unor mari personalități – autorealizate, din domenii diverse, i-au confirmat integral premisele (Einstein, Spinoza, Lincoln, Washington s.a.). Totodată, în raport cu rezultatele cercetării, a distins 15 trăsături dominante imanente personalității, relevante pentru creativitate și respectul față de sine:

1. *perceperea adecvată* a realității, în afara oricăror prejudecăți, corelată cu interesul pentru escamotat, ascuns;

2. *acceptarea propriei persoane* şi a altora aşa cum sunt, lipsa formelor protocolare, prefăcătoriei şi perversiunii;

3. *spontaneitatea manifestărilor*, simplitatea şi naturaleţea lor;

4. *orientarea constructivă*, puterea dea te dărui pentru alţii, pentru valoare: bine, frumos, adevăr, bunătate, perfecţiune ş.a. care se manifestă ca metatrebuinţe, oricare barare a lor ar putea produce metapatologii, consecinţe ale vieţii într-o lume interlopă, sordidă, pierderii încrederii în oameni; în mod obişnuit oamenii se consacră valorilor cotidiene – unul esteticii altul economiei sau dreptului, artei, literaturii, tehnicii sau educaţiei, în raport cu vocaţia – fără să mai poată distinge între muncă, bucurie, efort şi satisfacţie;

5. *propensiunea spre solitar*, trăirea intensă a zbuciumului, acceptarea eventualului eşec ca ceva inerent progresului;

6. *siguranţa de sine*, autonomia, independenţa, stabilitatea, rezistenţa în faţa înrâuririlor venite din afară;

7. *trăirea intensă limită*, acceptarea pierderii *eului* prin catharsis;

8. *originalitatea şi prospeţimea percepţiei* strâns legată de priceperea de a descoperi elementele noi, insolite;

9. *manifestarea firească a umanismului*, sentimentului de apartenenţă la omenire, umanitate;

10. *altruismul*, prietenia cu semenii care se autoactualizează, menţinerea totuşi într-un cerc restrâns, alcătuit din asemenea oameni;

11. *relevarea unui spirit democratic* în interacţiune cu oamenii, disponibilitatea de a învăţa de la ei;

12. *spirit critic, predominant umoristic*, fără a bagateliza nevoile şi grijile semenilor;

13. *stabilitatea eticii în concordanţă cu principiile vieţii* interioare; trăirea intensă a binelui şi răului, urmărilor acestora, vizează idealul căruia ştiu să-i subordoneze scopurile, sarcinile şi obiectivele asumate;

14. *spirit creator, indiferent de domeniu*, realizarea a ceva pentru posteritate;

15. *nonconformist, nondirecţionist*, fire independentă.

Particularităţi ca cele enumerate evidenţiază paleta largă a psihologiei umaniste. De fapt, toţi reprezentanţii ei au militat pentru lărgirea ariei problemei psihologice, extinderea acesteia asupra experienţei complexe a omului: dragoste, iubire, ură, teamă, frică, speranţă, curaj, necazuri, fericire, extaz, credinţă, umor, răspundere, sensul şi rostul vieţii etc.

BCU CLUJ CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Caseta 45

Maslow, Abraham - psiholog american fiul unor evrei emigranți din Rusia. A trăit în intervalul 1908-1970. S-a născut la Brooklyn, New York și a murit în urma unui infarct în 1970. A îndrăgit de la început lumea cărților cărora le-a dedicat viața întreagă. După studii strălucite ajunge profesor și predă psihologia la Universitatea Wisconsin, la Brooklyn College și la Brandeis University. În 1968 a fost ales președinte al **Asociației Psihologilor Americani**.

Numele său este legat de piramida trebuințelor, totodată a creat și introdus conceptele de:

a) metamotivație umană de realizare a Selfului, vizează motivații pentru valori incontestabile, cum ar fi frumusețea, singularul, ordinea, armonia, perfecțiunea, transcendența și dorința de a crea ;

b) autorealizare – selfactualization,

c) experiență de vârf – peak experience – experiențele interne, mistice, corelate cu sentimentul nemărginit al puterii depline, pierderea simțului de timp și spațiu, dobândirea *stării de mare extaz, uimire și venerație*. Sorgintea unei atare experiențe o constituie dragostea și iubirea, chiar credința, creația, fuziunea cu natura – cosmizarea.

Din suita operelor sale principale amintim **Motivation and Personality** (1951, **Motivație și personalitate**), **A theory of metamotivation** (1967), **The farthers reaches of human nature** (1971) și altele.

Aparent tardivă, psihologia umanistă, grație mai ales lui Carl și Charllottei Bühler aceasta din urmă care, încă de la Viena, (născută la Berlin, după studii strălucite se căsătorește și își urmează soțul la Viena 1923; după ocuparea Austriei de naziști se refugiază în S.U.A., unde s-a apropiat de A. Maslow și C. Rogers) *remarcase tendințele omului spre viața plenară*, a devenit, la concurență cu psihologia academică, marcată de behaviorism și parțial de psihanaliză, *cea de-a treia forță în psihologie* în S.U.A. În general, Ch. Bühler (alături de alți exponenți ai orientării) a evidențiat sorgintea existențialistă a psihologiei umaniste, relațiile sale cu filozofia existențialistă a lui M. Heidegger ori J. P. Sartre și literatura lui A. Camus care, în scriitura sa Ciuma oglindește strădania creatoare a omului, propensiunea sa spre acțiunea socială responsabilă. De fapt, după cum se știe, aceștia reprezintă gruparea *atee* și conform opticii lor omul este angajat în făurirea lumii fără intervenția lui Dumnezeu. Concomitent, s-a conturat și gruparea religioasă reprezentată de K. Jaspers și G. Marcel. Spre deosebire de cei dintâi, aceștia susțineau că există un transcendent absolut spre care omul năzuiește întotdeauna. Acceptarea unei asemenea idei echivalează cu regresiunea la dependența infantilă. Demnitatea umană necesită acceptarea deplin conștientă a unei existențe a autoreglării într-o lume neutră. Sensul uman este o creație umană.

Pedagogia reformatoare axată pe copil, pornind de la psihologia umanistă – prin P. Petersen, G. Kerschensteiner, M. Montessori – a evidențiat necesitatea cercetării din domeniul psihologiei

dezvoltării, pentru o psihologie a persoanelor în viață, ceea ce, de facto et de jure, doreau reprezentanții acestei direcții.

Caseta 46

1. **Bühler, Charlote** este psiholog american de origine germană (1893-1974). S-a afirmat în Germania, a condus cu rezultate bune **Institutul de Psihologie din München** apoi, după căsătorie pleacă la Viena, de unde în fața ascensiunii naziste a emigrat în S.U.A. Aici s-a apropiat de Maslow și Rogers și s-a afirmat ca un exponent de frunte al mișcării umaniste. A contestat pe S Freud și a susținut că Eul este purtătorul unei dorințe proprii și originale a realizării de sine. Dintre lucrările sale amintim **Psihologia în viața epocii noastre** (1972).

2. **Bühler, Carl**, psiholog american de origine germană 1879-1963. În Germania a predat la Dresda, München și apoi în Austria, la Viena de unde a emigrat în S.U.A. A fost, într-o măsură mai mare un adept al gestaltismului. A scris mai multe lucrări: **Die Gestaltwahrnehmungen** (1913), **Die Krise der Psychologie** (1927), **Sprachtheorie** (1934).

În cel de al patrulea sfert al secolului trecut, R. W. Coan accentuează tendința de trecere da la studiul topografiei personalității la cel al eficienței. Dintr-un atare motiv, el vorbește despre *personalitatea optimală*, într-un fel destul de aproape de ceea ce susțineau predecesorii prin adaptare, normalitate, sănătate mentală și autorealizare, cu prioritate. *În consens cu optica lui, personalitatea optimală dispune de consistență intra-individuală caracterizată prin adaptarea interioară a individului* (Mânzat, I., 1994, p.129-131). Trăsăturile unei asemenea personalități, după Coan ar fi:

- *tendința spre flexibilitate*,
- *experiența Sinelui*,
- *mobilitatea relațiilor interpersonale*,
- *trebuința de unificare*, unitate, pentru că tipul de personalitate avut în vedere de el vizează utilizarea modurilor variate de existență și de acțiune, alături de împlinirea potențialității.

În ceea ce privește metodele, creatorii paradigmei în discuție, au optat pentru cele fenomenologice, așa cum le-au dezvoltat Ed. Husserl, Th. Lipps și L. Klages în sensul că psihologia trebuia să se confrunte cu toate problemele psihice fără o interpretare prealabilă, fără o evaluare părtinitoare, rău voită. Pe această coordonată s-au impus: *terapeutul de conversație care e necesar să se abțină de la orice interpretare și estimare*. Credința psihologilor umaniști a fost omul, faptul că el își are natura lui proprie, un fel de *schelet* – schelet psihologic – care poate fi examinat prin comparație cu structura sa fizică. Scheletul psihologic, fundamentul său, eminamente genetic, se caracterizează prin faptul că are trebuințe și tendințe, deopotrivă aptitudini, unele și aceleași pentru toți (indicele de gen) altele, spre deosebire de ele, care au trecut

prin toate culturile şi alcătuiesc individualitatea unică a fiecăruia (sunt bune şi neutre). *Dezvoltarea şi prosperitatea omului rezidă în actualizarea firii sale, în realizarea lui conform posibilităţilor şi disponibilităţilor de care dispune până la maturitate.* De aceea actualizarea se impune a fi mai mult endogenă decât exogenă. Psihopatologia ar fi urmarea respingerii, frustrării ori denaturării firii fundamentale a individului. Funcţia sa principală este să asigure situaţia care să-i îngăduie să perceapă şi să observe plenar şi comprehensiv pacientul. *Centrată pe client psihoterapia ce o efectuează se orânduieşte şi calmează acţiunile lipsite de control ale raţiunii în aşa fel încât pacientul să se poată urmări, să-şi poată urmări Eul* şi să se poată sprijini pe el (pe sine). Din asemenea considerente, atitudinea *nondirectivă* a psihologului sau medicului faţă de pacient este mai curând un proces de conştientizare a resurselor sale proprii de către cel din urmă (pacient). În acest fel el se formează şi ajunge să se autocunoască şi să se autoaprecieze. Alte metode la care recurg exponenţii umanismului sunt observarea şi autoobservarea.

Astfel, G. Allport (1897-1967), ca exponent al psihologiei umaniste, a militat pentru trecerea de la studierea, cunoaşterea şi tratarea subiectului *de la omul sănătos spre cel bolnav.* Omul reprezintă *un sistem deschis*, ceea ce face posibilă formarea lui în interacţiune cu semenii şi mediul în totalitatea sa, tocmai pentru că el nu numai *ia de la cei cu care se află în contact*, ci *şi oferă, în ultimă instanţă se oferă pe sine.* Trăsăturile sale de caracter – cardinale, centrale şi secundare – au o mare importanţă, ele sunt un rezultat al interacţiunii şi trăirii vieţii. Personalitatea sănătoasă se distinge prin: *poziţia activă faţă de realitate, accesibilitatea la fapte şi întâmplări, oameni şi viaţă, autocunoaşterea, capacitatea de abstractizare, totodată de individualizare, autonomia funcţională a trăsăturilor, stabilitatea frustraţiei.*

În general, omul dispune de posibilitatea de a se interpune unui mediu sau realităţi date. Aşadar, homeostazia – aspiraţia spre eliminarea neînţelegerilor, disconfortului şi dorinţa de a restabili armonia – este imanentă la nivelul inferior al motivaţiei – motivaţia necesităţii. Căutarea primejdiei, cum ar spune Arghezi, iscarea ei, prin urmare *respingerea armoniei reprezintă sursa devenirii omului, dezvoltării sale complexe.* Când motivele superioare ar intra în conflict cu cele inferioare, omul este dispus să accepte sacrificiul suprem. Viaţa este o luptă continuă; atingerea unor scopuri performante nu le contracarează, ci dimpotrivă, le amplifică.

Acelaşi Allport evidenţiază şi trăsăturile personalităţii nevrotice: pasivismul, amplificarea protecţionismului (autoprotecţionismul), denaturarea adevărului, aspectul limitat al gândirii, tergiversarea dezvoltării. Dar, *omul normal nu numai că-şi făureşte viitorul, ci mai mult şi-l prevede.* Putinţa de prognosticare a viitorului ocupă un loc deosebit în sfera motivaţională a omului, în acţiunile şi activităţile sale: jocul, învăţarea, munca şi creaţia. Omul devine prin el. Faptul nu exclude însă activitatea cu el, convorbirea, observarea – cu atât mai mult cu cât cei în

cauză îşi vor corela interpretările comportamentului. *Exemplul dat în legătură cu medicul care atent cu sine până la exces, uită într-o zi să închidă uşa biroului la plecare, fapt care permite sustragerea unor bunuri de către răufăcători. Concluzia lui Allport este că medicul este egoist, acţiunile sale sunt egocentrice, iar grija şi pedantismul afişate reprezintă doar trăsături instrumentale în spatele cărora escamotează pe cele adevărate.* De aceea, el consideră că *omul devine prin sine şi acţiunile observabile.* În pofida unei asemenea concluzii, opinia lui este că metodele şi procedeele folosite în activitatea cu el trebuie să fie multiple şi variate.

Caseta 47

Allport, Gordon W. (1897-1967), licenţiat în economie şi filozofie de la Universitatea Harvard (1919), doctor în psihologie al aceleiaşi universităţi (1922); studii de perfecţionare la universităţile din Berlin, Hamburg şi Cambridge (Marea Britanie) (1922-1924). A fost instructor la Facultatea de etică socială de la Universitatea Harvard (1924-1926), profesor asistent la Dartmouth College (1926-1930) şi profesor de psihologie la Universitatea Harvard (1930-1967). Unul dintre principalii promotori ai *mişcării interdisciplinare* care a dus la formarea în cadrul Universităţii Harvard a unei facultăţi de relaţii sociale, în încercarea de a efectua o integrare parţială a psihologiei, sociologiei şi antropologiei. A fost preşedinte al **American Psychological Association, Eastern Psychological Association, Society for Psychological Study of Social Issues**. A editat timp de 12 ani **Journal of Abnormal and Social Psychology**. În 1963 primeşte medalia de aur a American Foundation of Psychology, iar în anul 1964 premiul decernat de American Psychological Association pentru valoroasele sale contribuţii ştiinţifice.

Opera sa reflectă interese foarte variate în domeniul psihologiei: **Studies in Expresive Movement** (cu P. E. Vernon, 1933), **The Psychology of Radio** (cu H. Cantril, 1935), **The Use of Personal Documents in Psychological Science** (1942), **The Psychology of Rumor** (cu L. Postman, 1947), **The Individual and His Religion** (1950), **The Nature of Prejudice** (1954).

Elaborează două teste larg utilizate: **The A-S Reaction Study** (cu F. H. Allport, 1928) şi **A Study of Values** (cu P. E. Vernon, 1931; ediţia revizuită cu P. E. Vernon şi G. Lindzey, 1951).

Lucrările sale de bază în domeniul personalităţii: **Personality: A Psichological Interpretation** (1937), **The Nature of Personality: Selected Papers** (1950), **Becoming: Basic Considerations for a Psychology of Personality** (1955), **Personality and Social Encounter: Selective Essays** (1960), **Pattern and Growth in Personality** (1961), **The Person in Psychology: Selected Essays** (1968).

Concepţia despre personalitate a lui G.W. Allport îşi trage rădăcinile din ideile psihologiei gestaltiste, ale lui William Stern, William James şi William McDougall şi se apropie de poziţiile lui Kurt Lewin, Kurt Goldstein, Carl Rogers ş.a.

Teoria sa asupra personalităţii umane pune un accent deosebit pe *organizarea dinamică* a personalităţii, aflată în continuă dezvoltare şi transformare, pe contemporaneitatea, diversitatea şi multiplicitatea motivelor, pe determinanţii conştienţi ai comportamentului uman şi pe individualitatea, unitatea şi unicitatea persoanei umane. Ceea ce reprezintă *trebuinţa* pentru

H.A.Murray, *instinctul* pentru S.Freud, *sentimentul* pentru McDougall, este pentru Allport *conceptul de trăsătură* ca fiind *ultima realitate a organizării psihice*. Totodată, Allport consideră omul mai mult decât un punct de intersecție a unor dimensiuni abstracte, el este înainte de orice o creație unică a naturii, creație înzestrată cu scopuri ce tinde spre integralitate și desăvârșire. După Allport, răspunsul la întrebarea *ce este omul?*, pe care și-o pune implicit orice teorie a personalității, nu poate fi descoperit printr-o analiză reductivă a ființei sale, ci numai urmărind coerent cursul devenirii umane.

Umanismul psihologic (ori psihologia umanistă) este preponderent american și a acuzat chiar de la început, behaviorismul și psihanaliza. Exponenții săi au o viziune optimistă asupra omului, manifestă încredere deosebită în disponibilitățile și posibilitățile lui al căror autor este și trebuie să devină din ce în ce mai mult. Conform opticii reprezentanților paradigmei în discuție, oamenii pot și sunt conștienți că ascensiunea lor spirituală și materială depinde preponderent de ei, de capacitatea lor de a gândi și acționa aici și acum pentru binele lor și al urmașilor. *De aceea e imperios necesar ca omul să gândească, să fie conștient că numai el este abilitat să utilizeze simbolul, să gândească abstract, să iubească oamenii, indispensabili proprietății individuale și colective*. Acum mai mult ca niciodată, omul trebuie să acționeze ca om și pentru om. Îmbogățirea obiectului de studiu al psihologiei a contribuit la sporirea metodelor de investigație. Pe această coordonată Allport *recomandă folosirea unor metode obiective, subiective și proiective, cum ar fi: cunoașterea directă, prin percepție, metodele înțelegerii configurale, familiarizării cu..., autoobservației, autoevaluării* ș.a. Optimizarea metodologiei a modificat și statutul celor investigați care sunt priviți ca oameni implicați, coparticipanți activi și nu doar ființe manipulate. Din asemenea motive *aria preocupărilor sale (umanismului) este mult mai extinsă; ea încumbă omul în toată complexitatea sa, viața și experiența, răspunderea, dragostea, grija, binele, fericirea, adevărul, speranța, extazul mistic, implicarea, rostul vieții*. Scopul nostru va fi atins, consideră psihologii umaniști, dacă din trăirile și emoțiile omului, gândurile și faptele sale în impactul cu ambientul va putea să scapere lumina, binele și adevărul, indispensabile omului, realizării și menținerii verticalității sale, nu doar fizice, ci prioritar psihice și etice.

Dar, psihologia umanistă a redimensionat nu doar obiectul și metodele psihologiei, ci a propus și o altă finalitate a acesteia. Interesată de *creșterea* și *devenirea* personală, de maturizarea psihică a oamenilor, deopotrivă socială și cultura relațiilor interpersonale, de chiar schimbarea societății, psihologia umanistă prin exponenții săi a propus noul tip de societate denumit *societatea Eupsihica* (Zlate, M., 2000).

Umanismul a purtat în sâmburele său noi orientări printre care cea transpersonală și cognitivistă despre care va fi vorba în continuare.

BCU "IOAN SLAVICI" LIBRARY

PSIHOLOGIA TRANSPERSONALĂ

Orientare nouă în psihologia secolului al XX-lea alături de umanismul psihologic, psihologia transpersonală urmăreşte depăşirea behaviorismului şi căutarea unor posibilităţi de autorealizare a omului. A apărut în S.U.A. în preajma anului 1960 ca o continuare şi aprofundare a psihologiei umaniste, *cea de a treia forţă* care, în scurtă vreme va deveni *cea de a patra forţă* după behaviorism, psihanaliză şi psihologia umanistă. Orientarea sa viza *transcendentalul*, acel ceva *dincolo de persoană*, dincolo de limitele obişnuite ale Self-ului, în esenţă a personalităţii. Denumirea i-a fost dată de Abraham Maslow şi Stanislav Grof. Ea revelează propensiunea noii orientări spre lărgirea câmpului cercetării psihologice printr-o transcendere a limitelor obişnuite ale Sinelui, implicit ale personalităţii şi comportamentului uman într-un evantai larg al stărilor de conştiinţă, unele din ele putând deschide limitele uzuale ale Egoului şi personalităţii. Evantaiul direcţiilor vizate de orientarea în discuţie sunt:

1) procesul transpersonal,	6) sacralizarea vieţii cotidiene,
2) conştiinţa integrată,	7) conştiinţa cosmică,
3) metanevoile,	8) sinergia individului şi a speciilor,
4) extazul şi experienţa mistică,	9) realizarea şi autorealizarea transpersonală,
5) transcendenţa Eului,	10) cooperarea transpersonală şi multe altele.

După câte ne dăm seama o paletă largă a domeniilor vizate, deoarece psihologia transpersonală s-a vrut o replică dată psihologiei care a eludat voit diverse aspecte ale psihismului uman, a neglijat explorarea integrală şi comprehensivă a stărilor psihice ale omului. Psihologia transpersonală a plasat în centrul preocupărilor sale conştiinţa umană pe care a considerat-o *dimensiunea centrală care oferă baza şi controlul tuturor experienţelor*, aceasta este *solul* şi *marea minţii universale* deosebindu-se, de behaviorism care o ignoră sau de alte orientări din psihologia contemporană care au pus accentul pe unele aspecte limitate ale ei. În acest sens, psihologia transpersonală

1. își deplasează atenția asupra *pulsațiilor interioare*, totodată spre studierea *conștiinței optime* care oferă în orice moment posibilități de investigație;

2. concomitent își concentrează eforturile asupra studierii stărilor alterate ale conștiinței care posedă valențe diverse,

3. își propune să releve cum pot oamenii, care sunt mai mult prinși în capcana propriei lor condiționări decât apreciază ei, scăpa de aceste *încorsetări interioare*, cum se pot elibera de atașare care este forma de condiționare interioară, dar care aduce doar suferință (Zlate, M., 1997, p.209).

Așadar volens-nolens, psihologia transpersonală este o realitate. Pentru starea transpersonală există mai multe denumiri sinonime provenite din culturi și epoci diferite:

• experiența mistică,	• Nirvana,
• starea lui Budha,	• conștiința cosmică,
• Satari,	• împărăția cerului,
• iluminare,	• al VI-lea cer,
• experiență transcendentală,	• experiență oceanică,
• Samandhi,	• extaz,
• conștiința obiectivă,	• realizare supremă ș.a.

În esență, conchide A. Munteanu titulara cursului de psihologie transpersonală de la Facultatea de Sociologie-Psihologie, Universitatea de Vest din Timișoara, *psihologia transpersonală este concomitent o teorie și o politică, mai precis o cercetare experimentală și experiențială a unei stări de conștiință aparte numită transpersonală – cosmică, a patra stare, dar și un ansamblu de metode ce urmăresc instalarea în această formă de conștiință lărgită* (1999, p.36).

Astfel dacă:

1) psihologia studiază psihicul conștient,
2) psihanaliza se ocupă de psihicul inconștient,
   a) abisurile psihismului individual, (Freud)
   b) abisurile psihismului colectiv (Jung)
3) behaviorismul se centrează pe comportamentul animal sau uman,
4) psihologia umanistă pledează pentru om, integralitatea sa psihică,

BCU "LUCIAN BLAGA" UNIVERSITY LIBRARY

5) psihologia transpersonală vizează domenii diverse şi aspiră spre cosmologie şi universal, *fără o escală în sfera socialului* (Würtz, 1992, p.87); având în centrul său conştiinţa integrală, ea intenţionează să rezolve următoarele probleme:

a) eliberarea omului de condiţionările interne,

b) realizarea trăirilor plenitudinare ale stărilor de conştiinţă,

c) disponibilizarea conştiinţei şi a potenţialităţilor sale.

Din suita soluţiilor oferite menţionăm: eliminarea contradicţiilor defensive şi a obstacolelor interne, liniştirea şi relaxarea minţii, reducerea distorsiunilor perceptuale, controlul voluntar al stărilor interne, autocunoaşterea şi expansiunea conştiinţei (I. Mânzat, 1994, p.133-134).

Secondat de A. Maslow, *S. Grof impune psihologia transpersonală în momentul în care psihologia umanistă considera că ar fi necesară urmărirea realizării depline, autorealizarea transcendentă.* Astfel, S. Grof demonstrează experimental existenţa unui plan transpersonal al conştiinţei, fapt ce însemna extinderea câmpului conştiinţei dincolo de limitele convenţionale ale organismului şi psihismului uman. În experienţele sale a implicat *substanţele psihedelice*, a coordonat mii de şedinţe psihedelice şi a studiat, totodată, rezultatele şedinţelor conduse de colegii săi. Ulterior a renunţat la această terapie şi a recurs la exerciţii de meditaţie, hipnoză, autohipnoză ş.a.

În raport cu cele constatate a încercat să elaboreze o hartă a inconştientului ajungând să distingă câmpurile: experienţei psihodinamice, perinatale, transpersonale. Experienţele transpersonale constatate şi verificate experimental de S. Grof se referă la:

- expansiunea temporală a conştiinţei: experienţe embrionare şi foetale, ancestrale, colective, filogenetice, încarnări, precogniţie ş.a.;
- expansiunea spaţială a conştiinţei; transcendenţa Egoului în relaţiile interpersonale, experienţa unităţii duble, identificarea cu alte persoane ori grupuri, identificarea animală şi vegetală, conştiinţa materiei, planetară şi extraplanetară, premoniţii, telepatii;
- contracţia spaţială a conştiinţei: conştiinţa organică, întâlniri cu spirite omeneşti şi supraomeneşti, experienţe cu alte universuri şi întâlniri cu locuitorii acestora, înţelegerea intuitivă a simbolurilor universale etc;
- conştiinţa spiritului universal;
- vidul supracosmic şi metacosmic şi multe altele.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Concomitent, a pus în relaţie experienţele transpersonale cu *tanatologia* – disciplină medicală ce studiază experienţele trăite de muribunzi, de reanimaţii din moartea clinică. Din aceeaşi experienţă a apărut psihoterapia reîncarnării. În cadrul psihologiei transpersonale, psihoterapia şi religia se întrepătrund şi cel vindecat găseşte eliberarea prin resemnificarea lumii până atunci absurdă.

Cei care au contribuit la afirmarea psihologiei transpersonale au fost: S. Grof, A. Maslow, R. N. Walsh, F. Vaughan, R. W. Johnson ş.a. Toţi recomandă metode practice cum sunt: psihoterapia transpersonală, meditaţia corelată cu budhismul zen, yoga, sufism, tao, autosugestia, hipnoza etc. S-a propus şi o tehnologie ce reclamă parcurgerea a trei stadii:

a) *identificarea* – individul trebuie să se stăpânească, să-şi controleze stările psihice, să fie responsabil pentru a realiza autoactualizarea şi autoperfecţia;

b) *dezidentificarea sau dezindividualizarea* – eliberarea conştiinţei de conţinuturile sale, depăşirea concepţiei despre Sine;

c) *autotranscendenţa* – omul atinge un nou nivel al conştiinţei, de sănătate şi elimină identităţile limitative, ajunge la *mintea universală.*

În ceea ce priveşte abordarea terapeutică, S. Grof porneşte de la recunoaşterea naturii paradoxale a omului care prezintă două tendinţe opuse:

1. a conştiinţei unificate, nediferenţiate, de a se diviza, de a se orienta spre separare şi pluralitate şi

2. cea a unor părţi izolate ale conştiinţei de a se întoarce la plenitudinea şi integritatea originară.

Ctitorul psihologiei transpersonale denumeşte aceste tendinţe extreme ale conştiinţei

a) *hylotropism* şi

b) holotropism

În conformitate cu teoria sa tulburările emoţionale şi psihosomatice de natură psihogenică constituie temelia conflictului dinamic dintre conştiinţă:

HYLOTROPICĂ ⟷ HOLOTROPICĂ

si

Cea dintâi, *conştiinţa hylotropică*, defineşte orientarea fiinţei umane spre lumea materială, prin intermediul său experimentăm doar o parte foarte redusă a relaţiilor cronologice ce se limitează la:

- informaţia furnizată de organele senzoriale,
- cauzalitatea liniară ca singur principiu unificator,
- înţelegerea şi interpretarea newtoniană a spaţiului şi timpului.

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Într-o asemenea stare de conştiinţă, subiectul trăieşte doar evenimentele momentului prezent care au loc în spaţiul în care se află şi corpul său. În acest fel evenimentele trecute pot fi rememorate, cele viitoare pot fi anticipate ori imaginate, dar trecutul şi viitorul nu sunt nicidecum accesibile unei experienţe directe.

Cea de a doua, *conştiinţa holotropică* defineşte tendinţa omului de a se orienta spre integralitate, universalitate şi totalitate. Experienţele transpersonale implică o expansiune sau extensie a conştiinţei ordinare, dincolo de limitele obişnuite ale Ego-ului, dincolo de limitele impuse de timp şi spaţiu.

Caseta 48

Certificatul de naştere al psihologiei transpersonale a fost semnat în 1969, în cadrul unei reuniuni restrânse la care au luat parte: Maslow, A., Frank, V., Grof, S., Sutich, A., Fadiman, J. Chiar de la început au elaborat şi publicat periodicul intitulat **Journal of Transpersonal Psychology** care devine organul de presă al **Asociaţiei de Psihologie Transpersonală** din S.U.A. Diacronic au mai apărut şi alte publicaţii, au avut loc diferite reuniuni, printre care **Congresul al IV-lea de Psihologie Transpersonală**, în Brazilia, prilej cu care S. Grof a discutat şi a propus schimbarea denumirii **Asociaţiei Internaţionale de Psihologie Transpersonală** în **Asociaţia Internaţională de Transpersonală** care a organizat apoi mai multe congrese la Boston, Melbourne, Bombay, Davos, Tokio, Bruxeles ş.a. În congruenţă cu opiniile şi concepţiile reprezentanţilor orientării în discuţie aceasta a semnificat a IV-a revoluţie în psihologie după psihanaliză, behaviorism şi psihologie umanistă. Spre deosebire de acestea

1. psihanaliza avea în vedere inconştientul, ea a reabilitat, într-un fel, introspecţia şi a forat abisurile psihismului individual (S. Freud) şi ale celui colectiv (C. G. Jung);
2. behaviorismul se centrează pe observaţia obiectivă a comportamentului animal sau uman (Watson, Skinner), debarcă introspecţia şi impune observaţia obiectivă şi experimentul;
3. psihologia umanistă protestează împotriva reificării fiinţei umane şi pledează pentru integrarea sinelui uman în societate (Maslow, Rogers ş.a.);
4. psihologia transpersonală vizează adâncirea psihologiei umaniste, extinderea câmpului cercetării psihologiei printr-o transcendere a limitelor obişnuite ale self-ului şi ale personalităţii dincolo de cosmologie şi de universal.

În cadrul psihologiei transpersonale (P. Weil) identifică următoarele etape sau faze

a) *mistică* – trăirea mistică sau iluminarea reflectată în Vede, Upanişade, Aforismele lui Pantanjali, Sutre, texte tantrice, hinduse, budiste (India) scrierile lui Lao Tzi despre Tao (China); textele Zen (Japonia); Biblie, scrierile islamice, experienţele mistice consemnate de adepţii cabalei, Francmasoneriei, în egală măsură în teosofia promovată de Blavatski ori în antroposofia lui Steiner R. ş.a.

b) *a precursorilor* – cărturari diverşi care au anticipat şi pregătit terenul apariţiei psihologiei transpersonale: Kierkegaard, Bergson, Weil, Boehme, Huxley, Gurdjeff, Uspenski, Kisnamurti, etc. ori alţii care au trăit ei înşişi experienţele transpersonale: James W.,

(Varietatea experienței religioase), Bucke, R. M. (Conștiința cosmică), Jung, C. G. (Amintiri, vise, reflecții) ș.a.

c) *transpersonală și holistică* – stările de conștiință trăite în intervalul a 24 de ore sunt diferite, ele semnifică moduri diverse de evocare a realității. Astfel, în *starea de veghe* suntem branșați lumii fizice și trăim sub imperiul raționalului; *în starea de vise* trăim într-un alt univers populat de imagini și fantome fără sens; *în starea de somn profund*, conștiința se află într-o stare pură, iar în starea I conștiința se confundă cu realitatea într-o unitate perfectă.

De aici rezultă că trăirea realității (TR) este funcție de starea conștiinței (SC) în care ne plasăm la un moment dat. Adică TR = f(SC). (I., Mânzat, Munteanu A., Würtz, B.)

PSIHOLOGIA COGNITIVĂ

1. Probleme generale

Reprezintă o altă paradigmă, o nouă orientare ce s-a constituit în preajma anilor 1960-1970. Noțiunea de cognitivism provine din limba engleză, etimonul său fiind latinescul *cognitus-us*, cunoaștere, studiu, cogniție. Instituționalizarea sa a avut loc odată cu fondarea **Centrului pentru Studii Cognitive** (Center for Cognitive Studies) în cadrul **Universității din Princenton**, la începutul anului 1960.

În general, cognitivismul poate fi integrat tradiției de studii consacrate rezolvării de probleme, contribuției din domeniul psihologiei genetice a lui J. Piaget, deopotrivă a ciberneticii, teoriei informației, precum și a creării unor concepte în domeniile fiziologiei și lingvisticii lui N. Chomsky. În principiu, noua orientare atribuie comportamentelor observabile valoarea de semne a căror studiere îngăduie inferarea de structuri subiacente, veritabile obiecte ale psihologiei cognitive. Structurile sunt descrise ca algoritm, automate sau euristice, adică de obiecte formale ce autorizează calculabilitatea.

Validitatea demersului se sprijină pe metoda simulării ori pe cercetarea substratului fiziologic ce suportă aceste structuri. Din această perspectivă, comportamentul este produsul regulilor de funcționare proprii subiectului. Astfel, subiectul implicat în realizarea cunoașterii, dobândește cunoștințe, care nu sunt decât produse ale activității de cunoaștere. În acest sens,

cogniţia incumbă acele activităţi care contribuie la sporirea, menţinerea şi utilizarea cunoştinţelor:

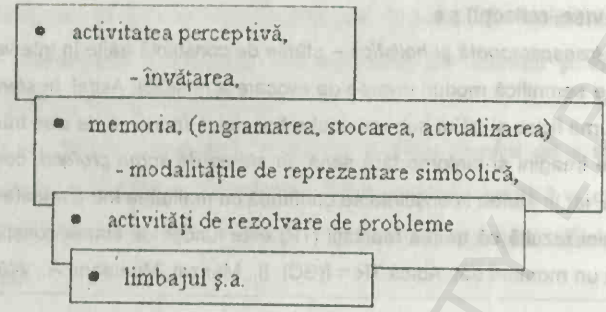

Toate şi fiecare – conduite sau activităţi – nu implică în vreun fel conştiinţa, fapt ce face ca ele să fie imanente şi animalelor, chiar dacă într-o măsură mai mică. De aceea din punct de vedere operaţional, cogniţia este *un proces* de

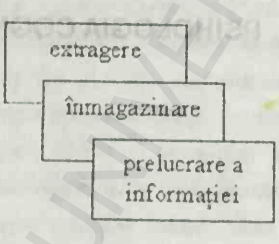

despre stările existenţiale ale lumii, realităţii, în ansamblu şi cele ale propriului *Eu*. Cunoaşterea

1. *discursivă* sau abstractă,
2. *ostensivă* ori perceptivă şi mijlocită
3. *senzorială*
4. *afectivă* – intuiţia, empatia
5. *extrasenzorială*

cogniţia modifică structura personalităţii.

Încercând o definiţie, Şchiopu, Ursula consemna *cogniţia este un ansamblu de procese specifice ce constă în recepţionarea şi prelucrarea informaţiilor conform conţinutului sarcinilor de reglare a personalităţii într-o relaţie comunicaţională, în cadrul căreia aceasta realizează un model mai mult sau mai puţin complex şi veridic al mediului de referinţă*(1988, pag.89).

După J. P. Guilford cogniţia ar reprezenta *ansamblul actelor psihice pur cognitive independente de motivaţie, tensiuni, intenţii sau voinţă*. Ţinând seama de faptul că procesele cognitive poartă implicaţii afective şi conative s-a recurs la acest termen care e restrictiv şi desemnează doar latura intelectuală. De menţionat că procesele conative şi cognitive sunt

relativ complementare şi constituie cele două laturi fundamentale ale personalităţii. Tot ceea ce se raportează la cogniţie este cognitiv. Termenul de *cognitiv* a fost introdus în psihologie de Piaget şi Bruner, în ultimii ani având o valoare generică în a desemna cercetările care se referă la structurile mentale, mai ales în perspectiva prelucrării informaţiei (Parrot, Fr., Richelle, M., 1995, p.192).

Psihologia cognitivă reprezintă o ramură a psihologiei care studiază cogniţia, fiind un domeniu nou al psihologiei moderne, conturat sub influenţele informaticii. Aşadar, *psihologia cognitivă este disciplina care se situează la intersecţia biologiei, psihologiei, lingvisticii şi a informaticii având ca obiect de studiu mecanismele gândirii datorită cărora se elaborează cunoştinţe, de la percepţie la memorie şi învăţare, până la formarea conceptelor şi a raţionamentului logic.* Încă din anii '50 noile tehnici derivate din electronică vor cunoaşte o dezvoltare extraordinară. Pentru a desemna capacitatea oricărui sistem (maşină/organism uman) de a se autoregla şi de a comunica Norbert Wiener introduce termenul de *cibernetică* (1948), an în care a apărut şi lucrarea sa, **Cibernetica.**

În acelaşi an Claude Shannon publică **Teoria matematică a informaţiei** în care, după el, informaţia rezultă în funcţie de probabilitatea evenimentelor şi independent de natura codului folosit. În 1949 englezii Eckert şi Mauchly creează primul calculator electronic ENIAC (Electronic numerical integrator and computer), astfel încât informatica va releva începând cu anii '60 perspectiva prelucrării informaţiei.

Dar, punctul de plecare al psihologiei cognitive a fost implicat în consideraţiile făcute de E. C. Tolman (**Purposive Behavior in Animals and Man**) şi de W. Kohler (**The Mentality of Apes**) – 1925. Primele realizări în logica matematică (Roussel şi Whitehead – **Principia matematica**) au dus la crearea sistemelor formale şi la definirea calculabilităţii: *orice funcţie este calculabilă dacă este general recursivă*, adică poate fi specificată în mod clar şi descompusă într-un număr finit de componente. Logicianul Turing (1936) a iniţiat procedura cunoscută sub numele de *Testul Turing* în care se stipulează că un sistem artificial este inteligent, dacă răspunsurile pe care le dă unui observator extern nu pot fi deosebite de răspunsurile pe care le-ar fi dat un subiect uman.

După sfârşitul războiului, emulaţia intelectuală a cuprins cercetători din toate domeniile care vor forma ulterior corpusul ştiinţelor cognitive: *psihologi* (G. Miller, U. Neisser, K. Pribram); *logicieni* (Churchi, Godel, McCollough etc); *lingvişti* (Chomscky); *antropologi* (C. L. Strauss, Roy d'Andrade); *specialişti în inteligenţa artificială* (M. Minsky, J. McCarthy, A. Newell); *filozofi* (H. Putnam, J. Fodor); *neurobiologi* (K. Lashley, D. Hebb).

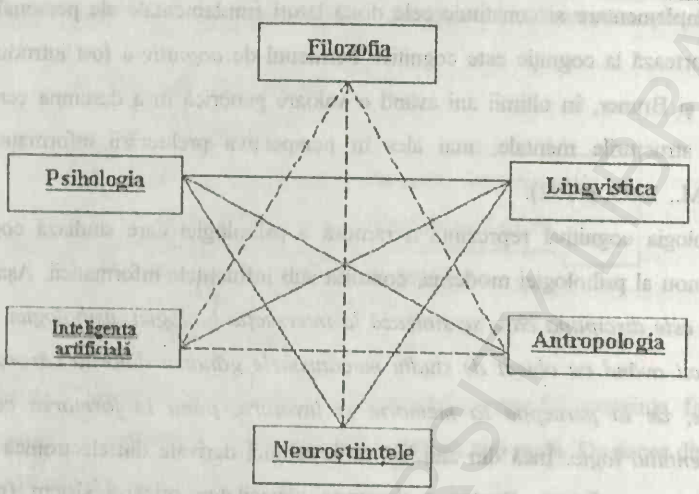

Ştiinţele cognitive după raportul SOAP (State of the Art Paper)
După M. Miclea (1994)

Avântul psihologiei cognitive şi al metodelor cognitiviste a fost favorizat de dezvoltarea calculatoarelor şi al informaticii, ce se impun ca surse de metafore sugestive. Psihologia cognitivă a apărut ca o poziţie epistemiologică privind obiectul psihologiei, caracterizată preeminent prin termenul *cognitivism* – opus behaviorismului – ulterior cadru conceptual dominant. Psihologia cognitivă s-a vrut nu doar o ramură specializată a psihologiei care studiază cogniţia, ci şi o reorientare a acesteia spre studierea activităţii interne a organismului, preponderent a celei mentale. Favorizat puternic de dezvoltarea calculatoarelor avântul psihologiei cognitive şi al metodelor cognitiviste s-a materializat printr-o regrupare pluridisciplinară unde se găsesc psihologi, neurobiologi, logicieni, lingvişti, sociologi, etc. Dintre precursori se pot cita behavioriştii ca Tolman sau G. Miller, dar şi gestaltiştii ca Piaget, Lashley, Hebb. De fapt *naşterea ştiinţelor cognitive se consideră a fi ziua de 12 septembrie 1956, când la simpozionul organizat la Massahhusetts Institute of Technology au fost prezentate trei comunicări de referinţă:*

Logic Theory Machine – autori H. A. Simon şi A. Newell, care prezentau prima demonstraţie pe calculator a unei teoreme logice;

Three Models of Language de N. Chomsky care va iniţia lingvistica teoretică;

The Magical Number Seven, plus or minus two – som limits to our capacity for processing information- lucrarea lui G. Miller (M. Miclea, 1994, p.14). SOAP cuprinde o trecere în revistă a celor şase discipline care alcătuiesc ştiinţele cognitive, considerate cu un

BCU "LUCIAN BLAGA" CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

înțeles mai restrâns: filozofia analitică, logicile filozofice și epistemologice (pentru filozofie); apoi lingvistica teoretică, neuroștiința cognitivă, antropologia culturală (Cl. Levy-Strauss), psihologia cognitivă și inteligența artificială, între ele manifestându-se relații dinamice.

Continuând enumerarea evenimentelor trebuie să amintim că în 1967, U. Neisser consacră termenul de *psihologie cognitivă* prin publicarea lucrării **Cognitive Psychology**. În 1975 fundația Alfred P. Sloan prin promovarea unor programe speciale de cercetare numite *Particular Programs* alocă, pentru dezvoltarea științelor cognitive câteva sute de milioane de dolari, fapt resimțit prin înființarea unei societăți internaționale de științe cognitive – Cognitive Science Society (1977) – ale cărei specialiști vor scrie peste un an primul raport către fundație – raportul SOAP – în care se afirmă: *...existența domeniului nostru de cercetare e determinată de existența unui obiectiv comun – descoperirea capacităților computaționale și de reprezentare ale psihicului precum și a proiecțiilor structurale și funcționale în creier* (M. Miclea, 1999, p.15).

În concluzie, psihologia cognitivă se inspiră într-o manieră mai mult sau mai puțin coerentă și strictă din concepțiile cognitivismului, din analizele sale asupra cogniției, iar *obiectul de cercetare al științelor cognitive este sistemul cognitiv natural sau artificial, iar psihologia cognitivă studiază sistemul cognitiv uman.*

2. Cognitivismul știință cognitivă

Filozofia mentalului, psihologia filozofică sau metodologia științelor cognitive conferă o nouă perspectivă modalităților de cunoaștere a ființei umane. Psihologia filozofică în abordarea sa interdisciplinară are în vedere corespondențele, dar și diferențele dintre cunoașterea explicativă a științei fizice și cea hermeneutică a psihologiei mentalului, între științele naturii și psihologie. Domeniul vast al mentalului este studiat și de științele cognitive conturate ca rezultat al cercetărilor din neurologie, cibernetică, psihologie, antropologie, sociologie, lingvistică sau informatică, ce au ca scop studiul cogniției umane și al fenomenelor asociate cu rol în acumularea cunoașterii, referitoare la comportamentul intențional mintal bazat pe faptele rezultate din analogia cu mecanismele cibernetice. Așadar, obiectul de cercetare al științelor cognitive este sistemul cognitiv natural sau artificial, iar psihologia cognitivă studiază sistemul cognitiv uman, sub umbrela a ceea ce specialiștii au denumit cu termenul generic de *cognitivism*.

Cognitivismul este în opinia lui A. Nemecz (1987, p.18) – *o mișcare teoretică de amploare*, care a focalizat *interesul comunității cercetătorilor comportamentului uman* – ce s-

a impus cu forţă mai ales în spaţiul psihologiei americane. Dar, datorită întrebuinţării inflaţioniste, termenii *cognitiv* şi *cognitivism*, emblemele noii orientări şi-au pierdut aproape complet valoarea informaţională. Ambiguitatea actuală a termenului *cognitiv* are ca sursă două accepţii diferite, dobândite succesiv:

- una – care desemnează un domeniu specific de cercetare (accepţiunea topică) şi
- alta, ulterioară – care denumeşte o metodă specifică de cercetare şi teoria aferentă ei (accepţiunea metodologică).

Ordinea de apariţie a acestora arată tendinţa de depăşire a psihologiei cognitive *topice* prin impunerea celei *metodologice*. În opinia autorului menţionat – *cognitivismul se caracterizează prin extrapolarea principiilor deduse din studiul unui domeniu limitat asupra tuturor câmpurilor de cercetare* (A. Nemecz, 1987, p.18). Diferenţa specifică în raport cu celelalte curente psihologice o reprezintă folosirea modelului informaţional în explicarea activităţii psihice şi interpretarea ei ca activitate de prelucrare a informaţiei. Această trăsătură nu epuizează sfera variantelor sale, fiecare variantă cunoscând diferite trasee şi lungimi istorice.

Noţiunea de *atitudine mentală*, folosită de H. Spencer (1862) este considerată ca o prefigurare a conceptului de *structură cognitivă* iar producţia din psihologică a secolului trecut se poate reţine accentuarea funcţiei de (auto)control al psihicului – prezentă în teoriile lui W. James (*voinţa*), Freud (*sinele*) sau Allport – (*personalitatea*), la care se pot adăuga cercetările şi teoria lui J. Piaget. Istoricul cognitivismului cuprinde pe lângă influenţa din afara psihologiei, a teoriei proceselor informaţionale şi o ramură ascendentă exterioară, care pleacă de la studiul logicii formale, trece prin ideea unor mecanisme capabile să manipuleze simboluri (A. Turing – 1934), prin teoria sistemelor cibernetice (N. Wiener – 1948) şi ajunge la aplicarea acestora în psihologie. Prima abordare în termeni de procese informaţionale a inteligenţei umane o fac A. Newell, J. C. Shaw şi H. Simon iar Barlett, Craig, Broadbent ş.a. Ei ajung la concluzii apropiate de articolul-premieră menţionat. Critica paradigmei behavioriste cuprinde şi recenzia lui Chomsky la cartea lui Skinner – **Verbal Behavior** (1959). Începutul formal al cognitivismului coincide cu apariţia lucrării lui U. Neisser – **Cognitive Psychology** (1967) – teza principală fiind aceea că fenomenele psihice rezultă din exercitarea anumitor operaţii centrale asupra reprezentărilor care conţin informaţii din mediul extern. U. Neisser include în sfera cognitivă următoarele părţi ale:

a) *lingvisticii* – modul cum sunt produse şi înţelese propoziţiile, frazele şi modul cum copiii achiziţionează limbajul, precum şi

b) *informaticii* – în care include inteligența artificială, care incumbă încercări de a stimula procesele mentale superioare cum sunt: rezolvarea problemelor, jocul de șah sau explorarea schemei unei mașini;

c) *filozofiei* – ceea ce numește generic *filozofia intelectului* (filozofia mentalului);

d) *neurologiei*, în special studii despre afecțiuni cerebrale în procesele cognitive și

e) *dezvoltării copilului*, cu precădere abilitățile cognitive și perceptuale la copii mici.

Toate aceste componente ale sferei cognitive sunt acum, deseori, denumite cu termenul generic de *știință cognitivă*. Mai mult, *Neisser distinge cinci perspective, constructe mentale despre noi înșine, care constituie tot atâtea euri*:

- *ecologic* – cunoștințe nonreflexive dobândite în interacțiuni cu mediul extern,
- *interpersonal* – modul în care ne percepem în relațiile de comunicare,
- *lărgit* – cum am fost în trecut și cum dorim să fim în viitor,
- *privat* – informațiile pe care le deținem despre pulsiunile/reveriile noastre,
- *conceptual / self conceptul* – rolul social pe care ni-l atribuim.

Există deci o știință a naturii care se ocupă de mintal, diferită de fizică, denumită psihologie cognitivă, a cărei viziune are de lămurit două probleme ce influențează negativ constituirea unei teorii explicative unitare asupra lumii ca întreg – conștiința și gândirea reprezentativă. Aceste două probleme aduc tot atâtea teme esențiale ale filozofiei minții:

- cum poate un mecanism (ex. psihologic, fizic etc.) să devină conștient de sine ori
- cum poate acesta să gândească și să-și reprezinte diverse lucruri externe.

De aici supozițiile, ipotezele și teoriile se complică pentru că inevitabil, pentru a înțelege toate acestea trebuie să ținem seama de posibilitatea de reflectare și de locul conștiinței în natură, de relația gândire-limbaj, de natura intenționalității și înțelegerii celuilalt, astfel încât se ajunge la cea mai controversată problemă, prezentă în întreaga istorie a filozofiei cunoașterii, sub o formă sau alta, anume problema minte-trup (mind-body). Această problemă este legată de temele:

- *imortalității* – supraviețuirea sufletului după moartea fizică (Platon, d'Aquino, Descartes, Ryle și Kant),
- *inconștientului* – văzut ca o componentă a activității mentale (Freud,Jung, Reich),
- *inteligenței artificiale* – relația între soft-ul și hard-ul mașinii cibernetice.

BCU MARIN DRUCKER UNIVERSITY LIBRARY

Bineînţeles că există numeroase concepţii şi orientări referitoare la această relaţie (mind-body) dintre care cea mai recentă este fundamentată pe spiritul cuantic, care trece dincolo de monism şi dualism şi dintr-o perspectivă holistă acceptă complementaritatea entităţii spirituale cu cea materială. Diacronic, consemnăm o serie de concepţii cum ar fi:

- *entităţile mentale intră în componenţa creierului, dar nu sunt identice cu el* (Feigl, Wiggins, Pollock),
- *entităţile mentale sunt eliminate din discursul raţional asupra creierului considerându-le ca neclare* (*materialismul eliminativ* – Quine, Rorty, Churchland),
- *identificarea stărilor mentale cu cele funcţionale* (*funcţionalismul materialist* – Fodor, Putman, Block, Davidson),
- *reducerea mentalului la baza sa fiziologică* (*fizicalismul* – Smart, Wilson, Nagel),
- *Eul conştient* (*lumea a III-a*) *produce efecte ce pot fi verificate empiric asupra lumii fizice* (*lumea I*) şi *asupra stărilor psihice* (*lumea a II-a*) – *concepţia emergentist dualistă interacţionistă* (Popper, Eccles).

Analogia dintre programele de computer şi codurile genetice mentale este rezultatul a două caracteristici ale entităţilor mentale: *autoreferinţa şi autoreproducere*. Astfel, maşina poate juca jocuri, rezolva probleme, compune muzică sau poate folosi limbaje naturale pe baza unor programe, cu aceasta fiind demonstrată teoria inteligenţei artificiale (Church, Turing şi Tarski). Aşa cum mecanismele de declanşare automate pot produce reacţii diferenţiate, dar previzibile, tot aşa, la un anumit stimul un creier răspunde asemănător cu un altul şi de aceea un copil poate învăţa orice limbaj încât mesajele inteligente deşi diferenţiate, pot fi comunicate. Mintea se dovedeşte a fi reală şi naturală, chiar dacă nu este substanţială şi nu are dimensiuni şi coordonate spaţiale – aserţiune pe care se bazează orientarea naturalistă în filozofia mentalului care susţine că entităţile fizice produc stări cognitive cauzale tot atât de naturale ca acestea. Prin urmare, aşa cum afirmă Papineau, naturalismul nu reduce lumea fizică la entităţi materiale ci, dimpotrivă, o extinde la stări mentale conştiente, informaţionale mai mult, de la domeniile fizicii, chimiei sau biologici la cele ale psihologiei, sociologiei sau economiei.

După D. Deyfas în inteligenţa artificială se utilizează trei metafore:

1. *computer* – analogia informatică,
2. *cerebrală* – psihicul este comparat cu funcţionarea creierului,

3. *statistică* – fenomenele psihice sunt considerate *produse colective* a numeroase evenimente la nivelul creierului (Kant, 1981, p.30)

Cea dintâi afirmă analogia dintre modul în care actele mintale se înlănţuiesc pentru atingerea unui scop şi manipularea operaţiilor simbolice de către unitatea centrală a unui calculator. A doua are ca element de inspiraţie configuraţiile de neuroni, în care funcţionalitatea este studiată direct de la interconexiunile între entităţi fără o reprezentare simbolică directă.

După M. Maliţa numele echivalent al *inteligenţei artificiale* este acela de *ştiinţă cognitivă*, pentru că în accepţiunea sa, există o echivalenţă între obiectul practic al inteligenţei artificiale de a reproduce pe calculator efectuarea unor operaţii atribuite până acum inteligenţei naturale şi efortul de a elucida procesul producerii, achiziţionării, păstrării şi utilizării cunoştinţelor. Adică, este o coaliţie de ştiinţe sau de domenii ale gândirii ca: logica matematică, epistemologia, lingvistica (limbaje naturale şi artificiale), psihologia (cunoaşterii şi învăţării, mecanismele memoriei), ştiinţele tehnice (electronică şi automatică).

Întrebarea sa e retorică: *Nu sunt oare, toate ştiinţele manifestări ale tentativei cunoaşterii derivate, din acest proces central?* – aşa cum zicea David Hume. Dacă până acum s-a susţinut teza conform căreia în ştiinţele umane se introduce un element nou care strică obiectivitatea proprie ştiinţelor naturii – subiectele umane aduc intenţia (scopul, valoarea) – după Dilthey, Weber ş.a. – iar ca o consecinţă, între ştiinţele naturii şi cele umane nu poate exista o unitate. Se pare că *inteligenţa artificială şterge graniţa dintre cantitativ şi calitativ*, dintre subiectiv şi obiectiv sau dintre judecata de tip sintetic şi analitic contribuind la integrarea metodologică a ştiinţei. Inteligenţa artificială *reprezintă un impuls dat modelării în ştiinţele sociale, în care producerea şi perfecţionarea modelelor va fi facilitată de conversaţia cu calculatorul.*

Cea mai reprezentativă dintre caracteristicile comune ale direcţiilor de cercetare este corelarea datelor psihologiei cu realizările din domeniul inteligenţei artificiale. În practica *ştiinţei cognitive*, se pot delimita trei moduri ale acestei corelări:

- proiectarea *de maşini inteligente* (inteligenţă artificială I) – aplicarea cunoştinţelor psihologice generale în tehnologie, cu scopul optimizării unor procese care implică inteligenţa;
- *modelarea funcţiilor psihice* (inteligenţă artificială II) – reprezintă o descriere formală a modului cum poate fi produsă o funcţie cognitivă specifică, asemănătoare comportamentului uman;
- *neoconstructivismul* – propune formalizarea teoriilor psihologice şi testarea coerenţei lor explicative-predictive cu ajutorul calculatorului (Landy, 1984, p.354).

3. Inteligența artificială

Inteligența artificială (artificial intelligence – inteligence artificielle – artificial inteligenz) *reprezintă expresia acordată performanțelor efectuate de mașinile cibernetice cu programe care rezolvă probleme complexe* ce ar necesita un mare volum de muncă și de efort intelectual. Cu alte cuvinte, inteligența artificială *este o inginerie implicată în realizarea unor mașini inteligente, respectiv a unor programe de calculator, o încercare de utilizare a computerelor cu scopul de înțelegere a inteligenței umane.* Chiar dacă astăzi se cunosc bine anumite mecanisme care pot fi transpuse în memoria unor calculatoare și considerate *oarecum* inteligente, totuși inteligența implică mecanisme multiple și complexe ce nu pot fi decriptate cu ușurință. În ciuda afirmației lui A.R Jensen conform căreia oamenii au în general aceleași mecanisme intelectuale, iar diferențele intelective (viteza de lucru, memoria pe termen scurt sau lung etc) sunt datorate unor condiții biochimice și fiziologice, programele computaționale dispun de viteză și memorie fidelă, însă, abilitățile lor depind de nivelul înțelegerii mecanismelor și de cantitatea de informație introdusă de programator. Exemplu: anumite abilități dezvoltate de copii doar la vârsta adolescenței pot exista în program dar, altele pe care le posedă un copil de doi ani, pot lipsi din același program. Poate de aceea cuvintele lui E. Kant în lucrarea **Critica rațiuni pure** (1787) reflectă cele enunțate mai sus: *Schematismul intelectului nostru cu privire la fenomene este o artă ascunsă în adâncimile sufletului omenesc, al cărui mecanism cu greu îl vom putea smulge vreodată naturii și să-i dezvăluim secretul.* Pesimismul kantian este contrazis de optimismul filozofic al lui Karl Popper care afirmă că: *Oamenii, în acțiunile lor viitoare vor fi capabili să elimine tot ce este inutil sau deplasat (...) aceasta permite ipotezelor noastre să moară în locul nostru.*

Pe de altă parte, dacă cercetătorii în domeniu sunt optimiști, unii filozofi afirmă că ideea unei mașini non-biologice inteligente este incoerentă (John Searle), iar alții că inteligența artificială este imposibilă (Hubert Dreyfuss). Există voci ale unor oameni de știință care susțin chiar că ideea este obscenă, antiumană și imorală (Joseph Weizenbaum).

Cu privire la psihologi, Kenneth Craig consideră în lucrarea **The Nature of Explanation** (1943): *că sistemul nervos este o mașină de calculat capabilă să modeleze sau să compare evenimente externe. Dacă organismul are în capul său un model la scară mică al realității externe și al propriilor acțiuni posibile, atunci este în stare să probeze diferite alternative, să concluzioneze care este cea mai bună dintre ele, să reacționeze la situațiile viitoare înaintea apariției lor, să țină cont de cunoașterea evenimentelor trecute în tratarea viitorului și să*

reacționeze în toate privințele într-o manieră mult mai deplină, sigură și competentă în fața urgențelor cu care se confruntă.

În concluzie *inteligența artificială* (IA) poate însemna diverse lucruri pentru oameni diferiți, întrucât multe confuzii iau naștere de la termenul *inteligență* care în anumite contexte poate fi defectuos sau incomplet definit. De aici și separarea conceptului de *inteligență artificială* în două clase:

1. *inteligență artificială puternică (strong)* – acea latură ce consideră că poate determina computerele să gândească la un nivel cel puțin egal cu al omului,

2. *inteligență artificială slabă (weak)* – latură care susține posibilitatea dotării computerelor cu anumite modele de gândire umană încât acestea pot deveni *unelte ultra-folositoare.*

Totuși, chiar dacă principiile funcționale artificiale se aseamănă cu diferite scheme de organizare, în organizările reale există un flux de informații ca sursă al luării unor decizii, ce nu poate fi prins în anumite tipare sau etichete. În ciuda prezicerilor unuia din fondatorii computerelor Alan Turin (lucrarea **Mașini de calcul și inteligența**), care afirma că în anul 2000 calculatoarele vor reuși cu succes la un nivel ridicat de complexitate. În cazul testului Turing, se pare că inteligența artificială este aproape de ceea ce a preconizat el (exemplu: computerul Deep Blue dotat cu un puternic suport de calcul și cu o viteză de procesare deosebită a reușit să învingă pe marele maestru internațional și campion mondial de șah G. Kasparov).

Așadar, *inteligența artificială* este domeniul care își propune modelarea pe calculator a unei activități specifice inteligenței naturale a oamenilor (calcule, inferențe logice, raționamente de bun simț, raționamente științifice, alegeri între variante, decizii, precum și recunoașterea de forme, deplasări, manipularea de obiecte, desene, citirea de documente scrise sau grafice, recunoașterea limbajului, etc).

În istoria științelor fenomenul *resortului* constă în influența preeminentă pe care o exercită domeniul cu cel mai mare dinamism, cu cea mai rapidă creștere și cu cele mai multe conexiuni cu celelalte ramuri ale științei asupra ansamblului cercetării. Un domeniu care are rolul de resort, în opinia lui M. Malița oferă celorlalte domenii, concepte și metode ce sunt transferate și însușite de alte științe.

Rolul de resort al inteligenței artificiale pentru științele contemporane nu trebuie confundat cu rolul calculatorului pentru științe doar datorită faptului că inteligența artificială este inseparabilă de calculator – cu toate că incursiunile în performanțele tehnice și în evoluția programelor (suportul material al inteligenței artificiale), sunt inevitabile. Cea

mai recentă tendinţă a sa este abandonarea urmăririi unei singure metode, a unui algoritm universal şi a unei teorii unitare a fenomenelor inteligenţei. De la constituirea inteligenţei artificiale ca ramură autonomă de cercetare, tendinţa care a predominat peste un deceniu (în anii '60), a fost rezolvatorul general de probleme sau un procedeu logic universal, care să se aplice la jocul de şah, ca şi la deducerea de teoreme sau la rezolvarea unei probleme. Acum datele problemei s-au schimbat, teza generală fiind aceea a tratării problemelor în specificitatea lor. În viziunea lui M. Maliţa această *deplasare de accent* este posibilă, prin abordarea cu succes a programelor – *sisteme expert* – care incumbă cunoştinţele unui expert specializat într-o ramură de cercetare sau de practică ştiinţifică (ex. sisteme expert pentru depistarea zăcămintelor de petrol, a diagnosticării maladiilor etc.). Astfel, *inteligenţa artificială pătrunde în diferite ramuri ale ştiinţei aplicate sau în cercetarea propriu-zisă, încercând o tratare a fenomenelor în specificul lor.*

Sub influenţa logicii matematice şi la îndemnul lui Hilbert şi Russel toate ştiinţele au căutat în secolul trecut, să constituie teorii formale, alcătuite din limbaje, axiome şi reguli de inferenţă. Totuşi, în marile descoperiri recente un rol însemnat l-a avut experimentul, chiar dacă energia atomică a fost scrisă sub formă de ecuaţie şi apoi eliberată în reactori. Inteligenţa artificială este încă puţin formalizată, conţinutul ei fiind eterogen iar metodele variate – încercând să încorporeze euristica, intuiţia, expertiza în organizarea cunoştinţelor. Limitele formalizării (enunţate în teoremele lui Godel şi Church) se manifestă în practicarea unui pragmatism ce contrastează cu ţinuta ordonată, formalizată, sistematică ce dă tonul în alte ştiinţe. Formalismul este prezent în programele abstracte, în teoria limbajelor, în logica demonstraţiei sau în formele cele mai elaborate, care fac uz de teorii matematice fundamentale, dar încorporarea acestor achiziţii se face odată cu admiterea celor mai intuitive sugestii şi procedee bazate pe observaţie şi experiment. Se pare că astăzi mesajul inteligenţei artificiale către alte ştiinţe – în opinia lui M. Maliţa – este punerea pe prim plan a noţiunii de *cunoştinţă* în locul celei abstracte de *informaţie*, formalizată într-o teorie a informaţiei, dar neutră în raport cu fondul, respectiv conţinutul său.

Problema actuală a ştiinţelor contemporane antrenate în paradigma sistemelor este *reprezentabilitatea acestor cunoştinţe pentru limbajul maşinilor.* Prin intermediul inteligenţei artificiale acestea posedă instrumentul cel mai puternic de experimentare, similară cu *experimentul teoretic* cu ajutorul calculatorului capabil să producă modele pentru toate ipotezele apărute în cercetare.

În semantica logică şi lingvistică există o relaţie perceptibilă de la cuvânt la concept la propoziţie, de la propoziţie la frază, de la frază la text, de la text la discurs. În diferite ştiinţe

se produc schimbări în tratarea problemelor, datorită capacității crescute a calculatoarelor de a înmagazina date de dimensiuni uriașe, care pot fi tratate cu viteze rapide. De exemplu, în teoria literaturii a fost reînviată analiza de conținut prin modificarea plafonului memoriei și al vitezei, nereușită în anii '60; în sociologie, chestionarele cu răspunsuri stereotipe lasă loc metodei declarației, în care subiectul expune, în limbaj natural, opinia sa nuanțată asupra unei teme. Aceste exemple demonstrează tendința de la cantitativ la calitativ a cercetărilor de inteligență artificială.

4. Rețele neuronale

Natura electrică a sistemului nervos uman reprezintă baza de plecare a controlului neuronal de către computere. Descoperită de fiziologul german Heinrich du Bois-Raymond (1849) care a evidențiat descărcările electrice mici create de contracțiile musculare din brațe cu ajutorul unui galvanometru. Astfel, creierul omului produce semnale electrice măsurabile, termenul de *encefalogramă* (EEG) prin care sunt descrise fluctuațiile de tensiune înregistrate fiind impus de psihiatrul german Hans Berger (1929). În urma corelațiilor între varietatea corelațiilor EEG cu comportamente și senzații particulare cercetărorii au obținut o hartă a funcționării creierului uman. *Fiecare neuron funcționează ca un procesor iar procesare în paralel a datelor creează abilități și performanțe deosebite ale creierului.*

Rețeaua neuronală se vrea a fi o reprezentare artificială a creierului uman care simulează procesul de învățare și este implementată cu ajutorul programelor computerizate capabile de performanțe de calcul deosebite necesare acestui proces. Debutul calculului neuronal este consemnat prin colaborarea unui neurofiziolog W. S. McCulloch și un matematician W. Pitts (1943). *Modelele matematice ale învățării, complexe și performante, apropiate de cele naturale sunt rezultatul progreselor în domeniile neuro-biologiei și psihologiei.* Exemplul modelului hebb realizat de către D. O. Hebb (1949) este punctul de plecare în realizarea unei rețele neuronale artificiale ca va fi capabilă să învețe. F. Rosenblatt publică o lucrare despre perceptron (1958) considerat ca un model probabilistic pentru memorarea și organizarea informației în creier. La începutul anilor '60 Bernard Widrow realizează un alt model (adaline – adaptive linear neuron) care era folosit și în aplicații de recunoaștere a formelor (ex. recunoașterea unor structuri specifice în electrocardiograme sau în percepția artificială). Dar, evenimentul care marchează relansarea cercetărilor în domeniul modelelor conexioniste este considerat a fi apariția cărții **Parallel Distributed Processing – Explorations in the Microstructure of Cognition** de David E. Rumelhart și James L. McClelland în 1986 –

considerat *anul de apariţie a reţelelor neuronale în lumea psihologiei cognitive*. Prima conferinţă internaţională de reţele neuronale s-a ţinut în anul 1987.

Esenţa noului model – *mintea umană funcţionează aidoma creierului uman* – diferă de moto-ul ştiinţelor cognitive: *mintea umană funcţionează precum un computer*, pentru că şi premisele sunt diferite: reţelele neuronale (neoconexionismul) postulează supremaţia funcţionării paralele (mai plauzibilă din punct de vedere biologic) în timp ce modelul clasic foloseşte abordarea serială.

Abordarea reţelelor neuronale se poate face în două feluri: în manieră filozofică – ca obiect de studiu al filozofiei minţii – *şi într-o manieră matematică*, riguroasă, pentru că reţeaua neuronală beneficiază de un back-ground computerizat – adică se scrie într-un limbaj de programare la un înalt nivel (un amalgam de formule fără vre-o legătură cu pretenţia de a modela sau de a se apropia într-un anume fel de om). De fapt, acest elevat formalism reprezintă una din principalele critici aduse reţelelor neuronale artificiale ca de altfel şi distanţa păstrată faţă de reţelele neuronale reale mai complicate şi imprevizibile.

5. Concluzii

Personalitatea umană este rezultatul contradicţiei dialectice dintre societate şi individualitate, dintre sensibilitate şi raţiune, dintre determinism şi libertate. Societatea progresează prin dezvoltarea individualităţilor ei – o societate este superioară alteia numai în măsura în care a izbutit să asigure o libertate mai mare fiecărui individ în parte. Apariţia individualităţii umane este cea mai mare realizare a dezvoltării societăţii, pentru că oamenii sunt unicatele unei colectivităţi şi nu doar *exemplarele unei specii. Scopul suprem al societăţii este dezvoltarea personalităţii umane.*

Dacă societatea progresează prin dezvoltarea individualităţii, psihologia va progresa prin concepţii teoretice care interferează, care îşi continuă una alteia cercetările şi îşi cristalizează reciproc fundamentele, fără a absolutiza o concepţie sau alta, fără a se rezuma la exclusivism.

Oricât ne-am strădui maşina este doar o unealtă, chiar dacă este computerizată, robotizată, *perfectată* chiar *cu sentimente* – rămâne un fragment de materie cu ajutorul căreia, omul acţionează asupra restului materiei. *Niciodată o unealtă nu va fi capabilă să îşi asume prerogativele spiritului*, însă ea este menită să-l elibereze pe om de tot ceea ce nu este strict uman în munca sa, lăsându-i libertatea de creaţie. Gândirea creatoare este cea mai înaltă formă de feed-back a unui sistem social, în care hiperindustrializarea producţiei readuce la ordinea zilei, importanţa individualităţii, a subiectivităţii şi a libertăţii de creaţie. *Numai omul poate fi original şi a făurit unealta pentru a-şi spori forţa asupra naturii. O maşină nu poate fi altceva decât instrumentul material al spiritului*

uman – adică un sistem automat de semnificanți, pentru că – semnificațiile rămân mai departe în mintea omenească, în afara mașinii.

Originalitatea mașinii, nu este a sa, ci a inventatorului și de aceea nici o mașină nu este capabilă de paradoxuri. O mașină nu poate să conceapă idei noi, ci doar să expliciteze implicațiile unei idei cunoscute. La idei noi pot ajunge doar minții originale, pentru că originalitatea înseamnă spor de cunoaștere. Original este un om care a aflat ceea ce omenirea nu știa și a reușit astfel să-i sporească puterea materială și spirituală. Mașinii i se conferă o valoare de recunoaștere numai dacă este subordonată gândirii umane ca rezultat al gândirii creatoare a omului (M. Golu, 1975).

O idee nouă permite omului să scurteze distanța dintre necesitate și întâmplare, să micșoreze durata care desparte posibilitatea de realitate și să economisească astfel o cantitate de energie naturală și socială tot mai mare (O. Benko, 1988). Omul nu poate cunoaște omenește decât ceea ce există independent de om. Obiectul nu poate fi cunoscut de către subiect altfel decât în mod subiectiv. Omul este punctul nodal prin care materia generează spiritul, natura generează cultura, necesitatea generează libertatea. Omul este focarul prin care lumea devine mai conștientă de ea însăși.

Lăsată fără supravegherea etică a omului, tehnica modernă încetează să mai servească umanizării și trece de partea entropiei. Umanizarea este o luptă neîntreruptă a omului împotriva tendințelor spontane ale naturii de a dezorganiza și de a uniformiza totul. Fiind singurul sistem de organizare din care rezultă mai multă informație decât a existat la început, omul dispune de cea mai mare forță negentropică din univers. Omul poate învinge entropia acționând în sensul legilor naturii și salvând-o de la distrugere. După Marshall McLuhan – *Munca viitorului în era automatizării, va consta mai degrabă în a învăța să-ți trăiești viața decât în a ți-o câștiga.*

Caseta 49

Mai recent, în urma Reuniunii Țărilor Danubiene de la Tutzing, lângă München, septembrie, 1988, precum și a Simpozionului asupra Inteligenței Artificiale – București, 1988 s-a revenit la ideea superiorității inteligenței naturale față de cea artificială (libetatea deciziilor, creativitate, demnitate, responsabilitate personală). Pe această linie, Ursula Șchiopu, sublinia că *metafora inteligenței artificiale* a permis totuși creșterea interesului pentru problemele specificității inteligenței umane. Inteligența artificială nu schimbă concepția despre psihic, care rămâne de natură informațională. La ora actuală, psihologia cognitivă este extrem de diversificată și, concomitent neunitară. M. Richelle (1987) într-un studiu al său **Cognitivismul: progres, regres sau sinuciderea psihologiei?** Releva că s-a ajuns în prezent, la patru variante ale cognitivismului:

1) cea dintâi descrie și explică mecanismele psihice intervenite între S-R, între intrări și ieșiri, apărând ca o corijare a behaviorismului tradițional – cu implicații teoretice și metodologice;

2) cognitivismul radical consideră fenomenele interne, mentale ca obiect al psihologiei, reducând comportamentul la statutul de simplu indicator al proceselor mentale şi avându-şi corespondentul în unele terapii cognitive, care interceptează comportamentul ca simptom al unor stări interne; ea are implicaţii epistemologice şi ridică întrebări referitoare la articularea cercetării fundamentale cu practica desfăşurată în clinică. Ea proclamă ruptura cu psihologia comportamentului, dar se acordă, paradoxal, cu neurologia ce relevă că *omul nu are nevoie de spirit, atâta vreme cât lui îi este suficient să fie un om neuronal* – Changeux, 1983. Richelle este foarte critic cu acest cognitivism, deoarece, consideră el, reduce comportamentele la simpli indicatori ai obiectele mentale, care putând fi observate direct ne permit dispensarea de comportament. Cei care îl susţin au pierdut din vedere faptul că omul nu-i doar o *maşină* ce percepe, îşi reprezintă, memorează, îşi imaginează şi gândeşte, ci prioritar o maşină acţională, pentru că prelucrarea informaţiilor nu are sens decât în raport cu acţiunea ghidată;

3) cea de a treia variantă a cognitivismului stăruie asupra reabilitării subiectului ca iniţiator al propriilor sale conduite, de unde frecvenţa unor termeni ca decizie, alegere, selecţie – cu urmări filozofico-morale; ea este una din variantele tonifiante, un rău necesar ce ne sprijină să înţelegem unicitatea persoanei;

4) ultima direcţie a cognitivismului, dar nu şi cea din urmă, studiază mecanismele – funcţiile – cognitive: percepţia, reprezentarea, memoria, gândirea şi limbajul prin opoziţie cu cele afective, deschizând drumul spre cercetarea inteligenţei artificiale – cu consecinţe asupra manierei de asimilare şi practicare a psihologiei. Ea este considerată o variantă unilaterală (Mânzat, I., 1994).

Referindu-se la cognitivism, Bresson arăta că acesta ar fi mai degrabă un *domeniu*, un *curent* de cercetare, decât *un punct de vedere teoretic*, deşi nu trebuie contestată încercarea sa de a aduce o perspectivă globală asupra interpretării proceselor psihice. Cei în cauză încearcă descoperirea unor factori cognitivi şi mecanismele prin care aceştia influenţează alte procese psihice (afective, motivaţionale) însăşi personalitatea. Oricum ar fi, psihologia cognitivă reprezintă un moment în evoluţia psihologiei.

În concluzie, tot ceea ce se raportează la cogniţie este cognitiv şi psihologia care studiază cogniţia este cognitivă. O atare ramură a psihologiei vizează activităţile interne ale organismului, prioritar mentale, în contrast cu cele din afară, observabile (comportamentele). Avântul psihologiei cognitive este urmarea dezvoltării informaticii şi a calculatoarelor, surse şi resurse exploatabile de către psihologie şi psihologi. Din cei care s-au preocupat de psihologia cognitivă, în afara lui Ulrich Neisser, care a semnat, într-un fel certificatul său de naştere, Paul Fraisse, Marc Richelle, D. Bindra, mai menţionăm autorii **Tratatului de psihologie cognitivă** în trei volume (1989, Paris), Claud Bonet, Rodolphe Ghiglione şi Jean-Francoise Richard, J.A. Fodor (**The modularity of the mind: An essay on faculty psychology**, 1983), F. J. Varella (**Connaitre les sciences cognitives**, 1989), J.

R. Anderson (**Cognitive psychology and Its Implications**, 1980), M. W. Eysenck (**A Handbook of Cognitive Psychology**, 1984), R. Zainc şi H. Marcuse (**The Cognitive Perspective in Social Psychology**, 1985), J. P. Caverni, C. Bastien, P. Mendelsohn, G. Tiberghien (**Psichologie cognitive: modeles et methodes**, 1988).

Caseta 50

M. Golu a realizat o paralelă între noţiunea de informaţie şi cea de psihic şi relevă, în bună parte echivalenţa lor.

INFORMAŢIA	PSIHICUL
0	1
1. Informaţia – coordonată generală de definire a universului – nu poate fi redusă nici la substanţă, nici la energie: - în raport cu substanţa ea îşi păstrează o anumită independenţă; dovada: acelaşi mesaj poate fi transmis prin intermediul unor suporturi substanţial energetice diferite, după cum mesaje diferite pot fi codificate şi transmise prin acelaşi suport substanţial energetic; - informaţia nu poate fiinţa în afara unui suport substanţial energetic;	1. Psihicul nu poate fi redus la fenomenele substanţial energetice ale creierului, dar nici nu poate exista în afara lui;
2. Informaţia ca atare este lipsită de proprietăţi sensibile, nu poate fi percepută direct, ci indirect prin efectele pe care le produce în dinamica şi comportamentul sistemului;	2. Aceeaşi caracteristică o are şi psihicul: prezenţa şi individualitatea componentelor sale se evidenţiază prin intermediul actelor comportamentale;
3. Informaţia stă la baza proceselor de reglare-organizare proprii diferitelor tipuri de sisteme;	3. Psihicul mediază şi reglează întreaga dinamică a raporturilor individului cu lumea externă;
4. Informaţia ca fenomen concret nu se constituie decât în procesul comunicării, în afara acestui proces neexistând decât doar ca potenţă.	4. La fel, psihicul nu este un dat imanent, ci se formează în cadrul interacţiunii (comunicării) individului cu lumea externă.

Să reţinem, prin urmare, că psihologia cognitivă prezintă o analiză detaliată a sistemului cognitiv uman (memorie, gândire, limbaj, percepţie etc.) şi a modului în care acesta prelucrează informaţiile. Ea se străduieşte să satisfacă cerinţele ridicate de alte discipline ştiinţifice complementare, cu prioritate, neuroştiinţa şi inteligenţa artificială. Clasificarea noţiunilor,

reconsiderarea fundamentului teoretic, în general, reprezintă punctul de plecare, intrarea în psihologia cognitivă, deoarece, după cum spunea fizicianul Niels Bohr, *cel mai practic lucru este o bună teorie*, nu de dragul ei, ci al capacităţii sale de a-şi găsi aplicaţii de vârf (Miclea, M., 1999, p.11).

Bibliografie:

1. Allis, H.J., *The Transfer of Learning*, McMillan Co., New York, 1967;
2. Allport, G.W., *Structura şi dezvoltarea personalităţii*, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1981;
3. Benko, O., *Informaţie, eveniment, comunicare*, Ed. Albatros, Bucureşti, 1988;
4. Bindra, D., *Cognition – Its Origin and Future in Psychology* în *Anals of Theoretical Psychology*, New York, 1984;
5. Bogathy, Z., Petroman Pavel, *Psihologia astăzi* I, Ed. Eurobit, Timişoara 1999;
6. Bonnet, R, Ghiglione, J.F., Richard, *Traité de psychologie cognitive* (3 vol.), Paris, Dunod, 1989;
7. Bugental, J.T., *The Search for Authenticity*, Sunny Press, N.Y., 1978;
8. Ceauşu, V., *Informaţie şi acţiune*, Ed. Militară, Bucureşti, 1989;
9. Child, I.L., *Humanistic Psychology and The Research Tradition*, Prentice Hall, 1972;
10. Cruz, L.D., *Introduction to Projective Cognition*, Philosophical Library, 1986;
11. Davidoviciu, A., Giumale, C. (coord), *Sisteme de inteligenţă artificială*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1991;
12. Fischbein, E., Voicu, M., *Interacţiunea proceselor cognitive*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1973;
13. Foss, M.B. (coord), *Orizonturi noi în psihologie*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1973;
14. Golu, M., *Principii de psihologie cibernetică*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1975;
15. Horney, K., *Direcţii noi în psihanaliză*, Ed. Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1995;
16. Hyland, M., *Introduction to Theoretical Psychology*, Bath Press Avon, 1986;
17. Landy, F.J., *Psychology the Science Of People*, Englewood Cliffs N.J., 1984;
18. Lück, H., *Geschichte der Psychologie*, Verlag V. Johnhammer, Stuttgard, Berlin, Köln, 1996, traducere, Ed. Eurobit, Timişoara, 1996 (uz intern);
19. Mânzat, I., *Istoria psihologiei universale*, Bucureşti, 1994;
20. Mânzat, I., *Istoria universală a psihologiei* – curs, Bucureşti, 1994;
21. Mânzat, I., *Psihologia sinergetică*, Ed. ProHumanitate, Bucureşti, 1999;
22. Miclea, M., *Psihologie cognitivă*, Casa de editură *Gloria* s.r.l., Cluj-Napoca, 1994;

BCU MIHAI EMINESCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

23. Miclea, M., *Psihologie cognitivă*, Ed. Polirom, Iaşi, 1999;
24. Mucchielli, Alex, *Noua psihologie*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1996. (studiu introductiv, Grama, D.);
25. Munteanu, A., *Psihologia transpersonală o provocare pentru mileniul III* în *Psihologia astăzi* I, Ed. Eurobit, Timişoara 1999;
26. Mureşan, P., *Învăţarea eficientă şi rapidă*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1978;
27. Murray, D., *A History of Western Psychology*, Prentice Hall Inc., 1983;
28. Nemecz, A., *De la psihologia cognitivă la ştiinţa cognitivă*, în *Revista de psihologie*, nr.3, 1987;
29. Nemecz, A., *De la psihologia cognitivă la ştiinţa cognitivă*, în Revista de psihologie a Academiei Române – tomul 3/33, 1987;
30. Norman, D.A., *Perspective of Cognitive Science*, Erlbaum Hollsdale N.J., 1983;
31. Parot, Fr., Richelle, M., *Introducere în psihologie*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1995;
32. Petroman, P., *Incursiune în istoria psihologiei universale şi românești*, Ed. Eurobit Timişoara, 1996;
33. Piaget, J., *Biologie şi cunoaştere*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1971;
34. Piaget, J., *Psihologia inteligenţei*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1965;
35. Radu, I. (coord.), *Introducere în psihologia contemporană*, Ed. Sincron, Cluj-Napoca, 1993;
36. Robinson, D.N., *An Intelectual History of Psychology*, The University of Winsconsin Press, 1981;
37. Royce, J.R., Mos, L.P., *Humanistic Psychology: Concepts and Criticism*, Penguin Books, 1979;
38. Sanford, A.J., *Cognition and Cognitive Psychology*, Weindenfeld and Nicolson, London, 1985;
39. Seligman, M.E.P., *Csikzentmihalyi*, M (2000), *Positive Psychology*: An Introduction, American Psychologist, vol. LV, nr.1;
40. Smith, M.B., *Humanizing _ Social Psychology*, Mc Millan, 1982;
41. Stanislav, G., *Psychologie transpersonnelle*, Edition du Rocher, Monaco, 1984;
42. Şchiopu, U., *Psihologia cognitivă, inteligenţa artificială în discuţie*, în *Revista de psihologie*, nr.3-4, 1991;
43. Toffler, A., *Şocul viitorului*, Ed. Politică, Bucureşti, 1973;
44. Würtz, B., *New Age*, Ed. de Vest, Ediţia a II-a, Timişoara, 1994;
45. Zlate, M., *Eul şi personalitatea*, Ed. Trei, Bucureşti, 1997;
46. Zlate, M., *Introducere în psihologie*, Ediţia a III-a, Ed. Polirom, Iaşi, 2000;
47. Zlate, M., *Psihologia la răspântia mileniilor*, Ed. Polirom, Iaşi, 2001.

PSIHOLOGIA TRANSCULTURALĂ

I. Consideraţii generale asupra culturii

Psihologia transculturală reprezintă studiul efectelor culturii asupra comportamentului uman. Formal psihologia transculturală este studiul empiric al membrilor diverselor grupuri culturale cu experienţe, identificabile care conduc la similarităţi şi diferenţe previzibile şi semnificative în comportament.

Cultura este o noţiune întrebuinţată frecvent alături de subcultură, noţiune care s-a bucurat de multă atenţie din partea psihologilor. Acest termen este utilizat frecvent cu referire la grupuri de oameni care au avut experienţe (care pot şi chiar afectează comportamentul) diferite de cele ale mai multor oameni dintr-o anumită societate. Oamenii dintr-o subcultură trăiesc în aceeaşi societate ca un grup mare, naţiune, popor care reprezintă *cultura majoritară*. Exemple de subcultură în SUA includ italienii şi japonezii americani; alte exemple sunt grupurile religioase cum ar fi *Amish* sau *Sfinţii zilei de pe urmă*. Subcultura este un termen flexibil şi a fost folosit cu referire la grupurile deviante, cum ar fi subcultura drogurilor sau subcultura automobiliştilor. Ori de câte ori un grup de oameni îşi dezvoltă propriile norme sau mijloace de comunicare, acţiunile lor devin similare cu acelea ale diferitelor subculturi. Consecinţele negative, cum ar fi neîncrederea outsider-ilor, apar de asemenea (ex.: consilierii unui şef de stat, oameni de ştiinţă dintr-o zonă specializată sau muzicienii amatori interesaţi de un anume gen de muzică).

O persoană poate să aparţină mai multor subculturi, dar şi unei culturi majoritare. De exemplu, indivizii care cresc într-un cartier de italieni americani pot să accepte valorile religiei romano-catolice şi să-şi orienteze anumite aspecte ale vieţii lor în concordanţă cu perceptele acesteia. Aceşti oameni pot să subscrie şi la valorile majorităţii culturale ale clasei de mijloc cum ar fi munca intensă şi acumularea de bunăstare individuală. Despre aceşti oameni se poate spune că aparţin unei subculturi etnice (italiano-americană), uneia religioase (romano-catolice) ca şi culturii, clasei de mijloc americane.

Unii oameni pot fi consideraţi membri ai unei culturi date, dar resping în mod explicit anumite valori şi comportamente prescrise ale acelei culturi. Un exemplu în acest sens ar putea fi tinerii bine educaţi care resping etica muncii şi acumularea de bunăstare individuală; ei preferă în schimb proprietatea colectivă. În asemenea cazuri pot fi găsite mai multe explicaţii care se regăsesc virtual în toate culturile mari şi complexe. În primul rând, chiar dacă oamenii pot să respingă valorile şi comportamentele culturii, ei sunt familiarizaţi cu ceea ce resping, din moment ce comportamentele şi valorile dezirabile le-au fost comunicate şi ei i-au respectat pe alţii care au acceptat normele culturale. Mulţi oameni care resping etica americană a muncii au rude care au parcurs treptele comportamentale (şcolarizare specializată) astfel încât să beneficieze de pe urma roadelor acestei etici. Refractarii sunt cât se poate de familiarizaţi cu aspectele majore ale culturii lor. Asemenea non-acceptanţi sunt uneori susţinuţi de prieteni şi rude ce sunt implicaţi central în cultura majoritară.

Un al doilea punct semnificativ este faptul că trebuie luată în considerare întreaga gamă de indivizi. Oamenii pot să se revolte împotriva convenţiilor în tinereţe, dar pe măsură ce se maturizează, acceptarea normelor şi valorilor culturii lor poate să devină utilă. Responsabilităţile îndatoririlor de părinte par adesea să convenţionalizeze cei mai duri radicali -- din moment ce ei cunosc deja valorile şi normele acceptate, este uşor să faci uşor tranziţia de la non-acceptant la acceptant. Acest exemplu este consecvent cu observaţiile lui Casino (1983) care discută natura funcţională a identităţii oamenilor în situaţii transculturale. Oamenii au un număr de identităţi posibile datorite fundalului etnic (care adesea permite pretenţii la apartenenţa multiplelor grupuri etnice), a filiaţiilor religioase, călătoriilor de durată în alte culturi, educaţiei, experienţelor de serviciu etc. Oamenii pot să extragă din acest amalgam ceea ce au nevoie pentru a face faţă diverselor necesităţi în diferite situaţii. Dacă bursele pentru studiul avansat devin disponibile pentru membrii unui anumit grup etnic, atunci oamenii pot să redescopere legătura lor cu grupul respectiv printr-o rudă de mult uitată. Dacă se doreşte părtrunderea într-un anumit loc de muncă, atunci intervenţia unui prieten (care a acceptat de mult etica muncii) poate fi binevenită.

Caseta 51

Definiţii ale culturii

Aşa cum se întâmplă cu numeroase concepte complexe îndelung studiate de psihologi cum ar fi personalitatea, inteligenţa, comportamentul uman, nici o definiţie a termenului de *cultură* nu este unanim acceptată. Psihologii au beneficiat în dezvoltarea definiţiilor culturii de pe urma eforturilor depuse de antropologi. Alfred Kroeber şi Clyde Kluckhohn în lucrarea **Cultura – o cronică critică a conceptelor şi definiţiilor** concluzionau sugerând că multe definiţii conţin *modele explicite şi implicite de sau pentru* comportamentul transmis de

simboluri, constituind realizările distincte ale grupurilor umane...[...] ideile şi valorile ataşate lor (Kroeber şi Kluckhohn, 1952, p.181). Melville Herskovits în **Omul şi lucrările sale** (1948, p.17) a propus o generalizare la fel de influentă a definiției termenului *ca parte făcută de om din mediul său înconjurător.* În lucrarea **Analiza culturii subiective** Harry Triandis a beneficiat de pe urma contribuției lui Herskovits şi face o distincție între cultura fizică şi cea subiectivă. Cea dintâi ar include obiectele făcute de om, (case, unelte etc.) iar cea de a doua cuprinde reacțiile oamenilor la acele obiecte, sub formă de valori, roluri, atitudini. Este important să delimităm conceptul de cultură tocmai pentru a nu fi atât de atotcuprinzător încât până la urmă, în mod particular, să explice puțin sau nimic. Mişcările sociale nu sunt cel mai bine conceptualizate ca parte a unei culturi, chiar dacă o anumită societate poate să locuiască într-o zonă bântuită de *uragane.* Totuşi reacțiile oamenilor la mişcările sociale sub forma pregătirilor sau acțiunea colectivă care urmează după dezastru sunt parte din cultura lor. Deoarece mare parte din cercetarea multiculturală are ca scop înțelegerea conceptelor aşa cum sunt văzute de indivizii din cultura aflată în studiu, o puternică influență o are psihologia cognitivă. Mare parte din cercetare s-a focalizat pe cunoştiințele oamenilor despre lumea lor prin comunicarea dintre ei care au aceste cunoştințe şi asigură transmiterea lor generației următoare. Dat fiind acest accent, o a treia definiție a culturii propusă de Cliflord Geertz în 1973 captează esența unei bune părți din cercetarea transculturală: *cultura denotă un tipar de sensuri transmise istoric întruchipate în simboluri, un sistem de concepții moştenite, exprimate sub forma simbolică cu ajutorul cărora oamenii comunică, perpetuează şi îşi dezvoltă cunoştiințele sau atitudinile față de viață* (Geertz, 1973, p.89). În programele de cercetare numeroşi psihologi utilizează aspecte ale tuturor celor trei definiții. In studiile de etnocentrism, de exemplu, faptul că ideile au *valori ataşate* – sugerat de Kroeber şi Kluckhohn – ar trebui adăugate conceptului de *forme simbolice* pe care l-a formulat Geertz. Faptul că simbolurile oamenilor sunt valorificate conduce la gândirea etnocentrică, mai ales în legătură cu elemente subiective cum ar fi ideologia, religia, morala sau legea. Etnocentrismul se referă la credința profundă că propria cultură a unui om este mai bună (definită după propriile standarde ale acelei culturi), şi că altele sunt inferioare în multe privințe. Oamenii cred aproape în mod uniform că ceea ce fac ei este bine sau corect şi că membrii altor culturi sunt oarecum înapoiați şi/sau ilogici în privința obiceiurilor, ritualurilor, hranei relațiilor interpersonale şi a altor aspecte ale comportamentului lor cotidian.

Orice definiție este utilă în măsura în care îi ajută pe cercetători să adune date adecvate. La o trecere în revistă a cercetării din domeniul dezvoltării psihologici Harkness (1980) atrage atenția asupra *invizibilității culturii în teoria psihologică* şi argumentează prin faptul că neglijarea istorică a conceptului a dus la o supraestimare a teoriilor negativiste asupra dezvoltării copiilor. Cum atât de multe aspecte ale culturii nu sunt evaluate în studiul tipic din contextul fiecărei societăți (țări) în parte, rezultatele sunt prea des atribuite unor factori genetici, prezenței sau absenței unui presupus proces universal. În mod similar, Touhey a subliniat importanța culturii în analizarea

eşecurilor, în refacerea studiilor din psihologia socială: *Un segment de cercetare în expansiune rapidă din psihologia transculturală a alertat investigatorii în privinţa posibilităţii, ca multe descoperiri şi procese microsociale să nu se generalizeze în diversele culturi.* (Touhey, 1981). În extensia acestui punct de vedere Touhey argumentează că este necesar să se adune informaţii asupra felurilor (naturii) de variabile pe care Geertz (1973) le specifică, atunci când cercetătorii fac încercări să generalizeze subpopulaţii sau subculturi dintr-o ţară. Lipsa de informaţii în legătură cu asemenea aspecte critice ale culturii cum sunt preferinţele, cunoştinţele la un subiect şi simbolurile proeminente (care pot fi prezente, dar neanalizate în situaţia de cercetare) face ca eşecurile să se repete, aproape imposibile de explicat în detaliu.

Caseta 52

Psihologia transculturală

O altă direcţie in psihologia secolului nostru o reprezintă psihologia transculturală. Ea are în vedere *generalul* şi *specificul* din domeniul psihologiei, deoarece cercetările şi studiile interculturale relevă că ceea ce extindem asupra omului (din concluziile unor cercetători valabile cândva şi undeva anume) s-ar putea să aibă caracter specific, limitat. Psihologia transculturală – subliniază I. Mânzat – utilizează variaţiile interculturale pentru a studia efectele factorilor de mediu - geografic, social, familial, educogen, în general - asupra unor fenomene psihice. În S.U.A. a apărut după 1980 un **Tratat de psihologie transculturală** (6 volume).

R. Sternberg (1986) întrebuinţează datele cercetărilor trausculturale în *elaborarea teoriei triarhice a inteligenţei* Aceasta incumbă subteoriile:

1. *contextuală* – include comportamentul inteligent într-un mediu dat, în raport cu sarcinile de adaptare caracteristice contextului; de exemplu, inteligenţa pigmeilor din Africa (1,20-1,40) nu poate fi evaluată cu probe modelate după cultura pigmeilor americani;
2. *componenţială* – are în vedere mecanismele mentale ce formează dinamica inteligenţei, identice la toţi indivizii, în toate contextele socioculturale. Astfel, mecanismele de procesare a informaţiei par a fi universale; comportamentul, corolar al rezolvării unor probleme este acelaşi oriunde declară psihologii de la Laboratorul de Studiere Comparativă a Cunoaşterii din America;
3. *celor două faţete* – vizează elementul de noutate în alternanţă cu elementul de automatizare în prelucrarea informaţiei.

Sigur că orientările şi direcţiile în care se dezvoltă şi evoluează psihologia sunt mult mai numeroase, la unele ne-am referit, amintindu-le, încă din prima prelegere, altele le-am prezentat succint în timp ce, poate, pe atâtea altele nici măcar nu am apucat să le pomenim. Vastitatea materialului, multitudinea aspectelor şi domeniilor psihologiei nu ne-a îngăduit, deocamdată, decât o incursiune în istoria psihologiei universale, fără nici o pretenţie exhaustivă.

II. Variabile transculturale

Cea mai frecventă utilizare a cercetării transculturale (Stredtbeck, 1964) o reprezintă creşterea gamei de variabile independente sau multitudinea reacţiilor posibile de conceput la variabile dependente, în alte culturi sau în comparaţii diferite de-a lungul graniţelor culturale. Un exemplu elocvent (J. Whiting, 1954, 1968) reprezintă vârsta la care bebeluşii sunt înţărcaţi. Dacă cercetătorii sunt interesaţi de relaţia dintre vârsta înţărcării şi alte decizii parentale care privesc comportamentul în creşterea copiilor, sau între vârsta înţărcării şi personalitate când copiii ating maturitatea, există o gamă restrânsă în interiorul fiecărei culturi în parte. În Statele Unite şi în multe ţări din Europa de Vest, de exemplu, vârsta înţărcării este între şase luni şi un an. Dar, cum vârsta acceptată este diferită în alte culturi, în extenso până la cinci ani, cercetătorii pot să facă legătura dintre vârsta înţărcării ca variabilă cu altele dacă se compară modele/eşantioane peste graniţele culturilor. Informaţiile ce privesc multe comportamente cotidiene ale oamenilor din toată lumea au fost în mod convenabil colectate în dosare zonale ale relaţiilor umane, (H. Barry, 1980) o compilaţie bine organizată despre sute de culturi. Datele conţinute au fost adunate în cea mai mare parte de antropologi, de aceea temele de interes pentru ei (ex. relaţia de rudenie, proprietatea asupra pământului, ritualul) sunt accentuate. Datele se concentrează pe comportamentele observabile cum ar fi: vârsta înţărcării, practicile parentale disciplinare şi numărul de îngrijitori pentru copii. Întrebări mai abstracte, de interes pentru psihologi, care ar putea fi adunate numai prin chestionare vaste (ex. conotaţiile de inteligenţă ale oamenilor, trăsături de personalitate dezirabile la copii pentru a-i ajuta să facă faţă incertitudinilor viitoare) sunt doar ocazional citate în dosarele menţionate.

O posibilitate care poate să intrige este aceea că variabilele care apar împreună într-o cultură şi, în consecinţă se confundă în orice analiză statistică, pot fi studiate separat în alte culturi sau în comparaţii interculturale (Brown şi Secbrest, 1980). Un exemplu clasic este analiza lui Bronislaw Malinowski (1884-1942, antropolog britanic de origine poloneză), (1927) asupra comportamentelor pe care Sigmund Freud l-a numit complexul lui Oedip – un exemplu analizat şi de Segall (1979). Freud, observă tensiunea şi o anume doză de ostilitate în relaţiile băieţilor cu taţii lor, şi propune ideea că băiatul este gelos pe tată, deoarece tatăl este iubitul mamei sale. În analizele transculturale ale complexului lui Oedip, se pare că observaţiile lui Freud se bazau pe un set limitat de condiţii, descoperite la Viena la sfârşitul anilor 1800.

În insulele Trobriand, Malinowski a observat că tatăl nu era în mod necesar obiectul ostilităţii băiatului, ci mai curând, resentimentele erau îndreptate spre fratele mamei, care este disciplinarul familiei în acea cultură. Relaţiile tensionate ale băiatului cu unchiul său, ar putea fi prevăzute

atunci când se cunoaşte că sursa disciplinei este cea respinsă, antipatizată. Malinowski a sugerat că băiatul poate să-şi antipatizeze tatăl într-adevăr, dar mai degrabă datorită rolului său disciplinar decât cel de iubit al mamei. Observaţiile transculturale, deci, au limpezit o situaţie descoperită la naţiunile euro-americane.

Contestaţii similare sau de altă natură cu privire la cultură au mai făcut şi Mead, B. (1901-1978, antropolog american) a pus faţă în faţă concepţiile occidentale în care sunt valorizate afirmarea sinelui şi a competiţiei, cu stilurile de personalitate create de culturi necompetitive.

III. Maximalizarea diferenţelor

Dacă ipotezele cercetării sunt susţinute prin studii pe diverse populaţii, descoperirilor li se poate da un credit mai mare decât ipotezelor confirmate doar prin studii pe populaţii omogene dintr-o singură ţară. În studiile transculturale variaţiile atributelor respondenţilor fără a fi legate direct de ipoteze sunt maximalizate, chiar dacă sunt adesea extrem de dificil de obţinut în cadrul aceluiaşi câmp de cercetare. Dar, dacă rezultatele cercetării sunt susţinute, în ciuda variaţiei atributelor adăugate din alte culturi, atunci ipotezele sunt robuste.

Cercetările psihologice sociale făcute în Statele Unite au indicat că există o relaţie puternică între similaritatea percepută între doi sau mai mulţi oameni şi doza de atracţie pozitivă pe care o resimt reciproc (Newcomb, 1961; Byrne şi Wong, 1962). Această descoperire a fost în mare parte susţinută prin studii efectuate asupra unor subiecţi, studenţi la colegiu. Pot să existe aspecte specifice ale acestei subpopulaţii dintr-o anume ţară, ceea ce face ca ipoteza să fie valabilă pentru acea subpopulaţie anume, dar e posibil să nu poată fi generalizată la alte populaţii. Brewer (1968) era interesat să determine motivele distanţei sociale dintre grupuri intacte, marcate de diferenţe reale, scopuri divergente şi, uneori, chiar de un trecut conflictual. Ea a testat valabilitatea ipotezei similaritate-atracţie prin adunarea de date despre percepţiile intergrup dintr-un număr de 30 de grupuri tribale din estul Africii. Similaritatea percepută a fost măsurată prin numărul răspunsurilor la următoarele întrebări: *Care trib este cel mai asemănător*? şi *Care trib este cel mai puţin asemănător cu tribul tău?* Atracţia a fost măsurată printr-o scară a distanţei sociale. Cu cât era mai mică distanţa socială aleasă, cu atât era mai ridicat volumul de atracţie faţă de membrii grupului exterior. Cele patru întrebări care au evaluat distanţa socială au fost:

Aţi fi de acord să munciţi cu plăcere cu ..... (un membru al unui anume trib)?

Aţi accepta cu plăcere să-l aveţi pe ..... ca vecin ?

A-ţi accepta cu plăcere să luaţi masa cu .....?

Aţi accepta cu plăcere să vă înrudiţi cu .....prin căsătorie ?"

Brewer a adăugat şi alte variaţii prin alegerea unor triburi aflate la diferite niveluri de progres educativ-economic, care locuiau la distanţe variabile. Nivelul de progres în opinia sa putea să ducă fie la gelozie, fie la dorinţa de a lua celălalt grup ca model, respectiv gradul de distanţă fizică, fie la competiţie pentru resurse, fie la atracţie, deoarece grupurile apropriate pot să aibă multe în comun din moment ce reacţionează la presiuni similare (ex. climă, teren, posibilitatea de a exploata mediul natural). Valabilitatea ipotezei similaritate-atracţie putea fi testată prin prezenţa unui mare număr de variaţii adiţionale, favorizate de un câmp de cercetare diferit (Africa), diferenţe de nivel economic-educativ şi diferenţe de distanţă fizică între triburi. Rezultatele au arătat că similaritatea percepută a fost cel mai puternic indicator al atracţiei, aşa cum a fost măsurată de scara distanţei sociale. Similaritatea duce fără îndoială, la atracţie din mai multe motive:

1. ea permite comunicare, din moment ce oamenii au ceva comun de discutat,
2. presupune că vor fi mai puţine aspecte diferite ale unui trib ca variaţie faţă de practica familiară, ale căror consecinţe ce ar putea duce la judecăţi etnocentriste, *de înapoiere*;
3. duce la întărirea propriilor alegeri ale cuiva, pentru ca altcineva a fost *destul de înţelept* să aleagă acelaşi lucru.

Aşadar, pentru înţelegerea beneficiilor ce decurg din adunarea datelor altei culturi, există două modalităţi de a introduce psihologia transculturală, anume:

a) examinarea uneia dintre modalităţile conceptuale majore pentru analiza echivalenţei peste graniţele culturilor, ca şi analiza sensului cultural specific;

b) examinarea unor studii transculturale specifice pentru a se determina ce contribuţii mai pot fi aduse unor dezvoltări teoretice cu un grad general mai mare.

IV. Cadre de cultura universală şi specifică: emics şi etics

Jargonul specialiştilor transculturali include termenii *emics* şi *etics* care rezumă un concept central important şi un instrument analitic (Berry, 1969; Price-Williams; Triandis, 1980). Pentru a explica cel mai bine acest concept, să analizăm mai întâi o problemă cu ajutorul acestuia, în care *emics* şi *etics* vor fi introduşi sub forma lor abstractă şi ulterior aplicaţi la problemă.

Emics şi etics se referă la cele două obiective ale cercetării transculturale:

1) unul este acela de a dovedi principii valide în toate culturile pentru a stabili cadrele teoretice utile în compararea comportamentului uman din diferite culturi. Aceasta este o analiză *etic* (exterior) – un termen provenit din analiza fonetică. În lingvistică un sistem fonetic este acela care documentează şi analizează toate sunetele semnificative existente în toate limbile şi le integrează într-un cadru general;

2) celălalt obiectiv al cercetării transculturale este de a demonstra principii valide de comportament în cadrul unei culturi, cu o atenţie specială pentru ceea ce oamenii înşişi apreciază ca important, deopotrivă ceea ce este familiar pentru ei. O asemenea analiză trebuie să respingă importul şi impunerea de cadre dinafară culturii, cum, prin definiţie, un cercetător nu poate să dobândească pătrundere psihologică în *emics*, dacă foloseşte instrumente străine; acestea trebuie să fie indigene. Cel de al doilea tip este o analiză emic (interior).

Aşadar, metafora *emics* şi *etics* pentru cercetarea transculturală conţine elementele la care ne-am referit mai sus, ce este prezent şi absent, ce are sens, ce merită o atenţie deosebită pentru că apare frecvent într-un sistem, dar nu există în altul şi ce element poate fi sistematizat într-un cadru integrativ.

Cercetătorii transculturali au încercat să se ocupe atât de *emics* cât şi de *etics* în studiile lor. Un sistem propus de Brislin (1976) care se bazează pe lucrările precursorilor Przeworski şi Teune (1966, 1970) reprezintă o asemenea încercare. Cercetătorul începe prin a examina concepte care pot avea o validitate transculturală, dar nu uită că nu toate aspectele acelor concepte vor fi aceleaşi în toate culturile aflate în studiu. Aspectele pot fi diferite atât pentru culturile diverselor naţiuni ca şi pentru variatele culturi şi subculturi ale aceleiaşi ţări.

V. Principii particulare versus diferenţe culturale specifice: emic şi etic

Pentru ca principiile să devină concepte în cadrul studiilor interculturale este necesar folosirea cuvintelor: *emic* şi *etic*. Aceşti termeni definesc tensiunea existentă adesea când se studiază cultura şi diferenţele culturale.

Etic se referă la aspecte ale vieţii ce par să existe la culturi diferite; adică se referă la adevăruri sau principii universale sau panculturale. *Emic*, dimpotrivă, se referă la aspecte ale vieţii diferite de la o cultură la alta; de aceea, emic înseamnă adevăruri sau principii specifice unei culturi. Aceşti termeni au originea în studiul limbajului (Pike, 1954), cu referiri fonetice la aspecte ale limbajului şi comportamente verbale asemănătoare la diferite culturi şi fenomene referitoare la aspecte ale limbii specifice unei anumite culturi şi unui anumit limbaj. Berry (1969) a fost unul dintre primii care au folosit aceste concepte lingvistice pentru a descrie aspecte ale comportamentului universale versus cele culturale.

Conceptele de *emic* şi *etic* sunt puternice datorită implicaţiilor lor asupra a ceea ce noi ştim că este adevăr. Dacă ştim ceva despre comportamentul uman şi îl considerăm adevăr, pe când el este în fond o caracteristică etică, atunci adevărul este aşa cum îl ştim, este adevăr pentru toţi, indiferent de cultură. Aceste adevăruri pot fi diferite. În acest sens, adevărul este

relativ, nu absolut. Această definiție dată adevărului ar trebui să ne facă să reflectăm la ceea ce credem că este adevărat sau nu.

Există multe exemple pentru emic şi etic în studiile interculturale. Într-adevăr, unul din scopurile majore ale acestui studiu este de a descoperi exact care aspecte ale comportamentului uman sunt caracteristici emice şi care sunt etice. Un punct fundamental şi important de reținut în studiul diferențelor culturale dintre grupuri este că în lume există atât emic cât şi etic.

Cei mai mulți psihologi interculturali sunt de acord că există emic la fel de mult, sau chiar mai mult decât etic. De aceea, oamenii din culturi diferite reuşesc să se deosebească unii de alții, respectând totuşi, majoritatea caracteristicilor comportamentului uman. Aceasta nu surprinde totuşi. Fiecare cultură se dezvoltă în modul ei distinct şi stabileşte comportamentele umane cât mai eficient şi potrivit pentru a supraviețui. Opțiunile alese diferă în funcție de densitatea populației, existența mâncării, a altor resurse ş.a. Deoarece fiecare cultură are nevoi fizice şi sociale diverse, se dezvoltă diferit, în concordanță cu aceste nevoi. Alegerile sunt considerate aspecte emice de oamenii acestei culturi.

Acestea fiind spuse, poate fi de asemenea adevărat că între oamenii unor culturi diferite există mai multe asemănări decât s-ar crede. În special, există similarități în ceea ce priveşte gradul de intenții, bunătate şi cele de acest gen. Pot fi multe manifestări comportamentale ale acestor constructe de bază similare, iar aceasta o observăm în viața de zi cu zi şi în ceea ce tindem să gândim despre cultură şi diversitate datorită faptului că sunt uşor vizibile.

Aşa cum am descris mai sus, etic şi emic se referă la tensiunea dintre ceea ce noi cunoaştem ca universal şi adevărurile despre lume specifice culturilor. În alte studii acestea ar putea fi denumite universalism versus relativism cultural. Fără a lua în considerare jargonul folosit, este important de recunoscut că aceste idei reprezintă poli diferiți în ceea ce priveşte comportamentul uman, având universalitatea la un pol şi relativismul cultural la celălalt pol. Din nefericire, când polarizăm concepte importante, avem tendința de a le aborda disjunctiv *ori-ori* pentru înțelegerea diferențelor. Observarea comportamentelor şi încercarea de a le interpreta duce la categorizarea lor ca etice sau emice. Acest proces poate fi o legătură între culturi, iar căutarea categoriei în care sunt clasificate anumite comportamente reflectă un mod de a gândi vestic sau american. Acest mod de a gândi sau proces cognitiv poate avea ca rădăcină valorile culturale, individuale americane de căutare a unicității în noi, care înseamnă alte obiecte şi fenomene din jur.

Există totuşi un alt mod de a gândi, care ar putea da mai multe rezultate în înțelegerea diferențelor culturale asupra comportamentului uman. În loc să cercetăm dacă orice

comportament observat este etic sau emic, ne putem întreba cum același comportament ar putea fi atât etic cât și emic în același timp. Comportamentele ar putea fi pe de o parte etice și pe de altă parte emice. De exemplu, să presupunem că aveți o conversație cu o persoană dintr-o cultură diferită. În timp ce vorbiți cu această persoană, observați că aceasta nu stabilește contactul vizual când vorbește și nici când îi vorbiți. În puținele ocazii în care privirile vi se întâlnesc, atenția i se îndreaptă repede în altă parte. Considerând în funcție de cultura proprie, ați putea interpreta acest fapt în sensul că persoana nu este de acord cu ceea ce ziceți. Ați putea chiar să simțiți că sunteți desconsiderați sau că sunteți respins în orice încercare viitoare de a interacționa. S-ar putea să nu aveți încredere în acea persoană. Dar acea persoană poate proveni dintr-o cultură în care contactul vizual direct este considerat ca semn al aroganței sau disprețului și este descurajat. Așa că evitarea contactului vizual nu se face datorită sentimentelor negative, ci datorită culturii și politeții diferite. Desigur că aceste diferențe comportamentale au implicații tactice și reale în viața de zi cu zi; gândiți-vă la un interviu pentru o slujbă de profesor – învățăcel sau la o școală primară, o negociere de afaceri sau chiar o vizită la psihiatru.

Dacă examinăm acest comportament dintr-o polaritate etic-emic, vom ajunge fără îndoială la concluzia că majoritatea comportamentelor referitoare la privire sunt emici culturale, adică, culturile au reguli diferite cu privire la cuviința caracterului vizual în interacționări. Dar, să ne întrebăm altceva: Poate exista vreun aspect al acestui comportament care să fie descris ca fiind etic? Răspunsul la această întrebare ar putea fi dat de cauzele și rădăcinile diferențelor culturale cu privire la contactul vizual. În exemplul descris, partenerul respectiv voia să fie considerabil și politicos. Cu toate acestea, nu a interacționat vizual, fapt dictat de originile sale culturale și în concordanță cu dorința de a fi politicos. Dacă ești român, cultura ta ți-ar fi dictat un alt model de interacțiune vizuală, cu aceeași dorință de a fi politicos. Cultura noastră presupune să-ți privești partenerul de discuție direct în ochi și să manifești interes și considerație, urmărindu-l când vorbește. Doar comportamentul exterior este diferit la reprezentanții celor două culturi, pentru că motivul interior este același. De aceea, în timp ce *comportamentul exterior ce poate fi observat este numit pe drept emic, calitățile interioare care stau la baza acelor comportamente pot fi în fapt etice.*

În acest fel, *etic și emic pot coexista în relație cu comportamentele noastre.* Ceea ce înțelegem noi drept cultură și influențele culturale asupra comportamentului vor fi îmbunătățite dacă evităm tendințele de a categorisi comportamentele și căutăm în loc moduri în care orice comportament dat să reprezinte ambele tensiuni.

VI. Emics şi etics în practică – cercetare asupra conservatorismului autoritar

Miller, Slomczynski şi Schoenberg (1981) erau interesaţi de studiul sensului *conservatorismului-autoritar* în Polonia şi în Statele Unite. Ei au încercat să găsească un set de bază a itemilor care să aibă sens de la respondenţii din ambele ţări. Aceşti itemi măsurau atunci sensul cultural, comun sau împărtăşit, de respondenţi din Statele Unite şi Polonia. În plus, cercetătorii au căutat să găsească itemi care să releve aspecte specifice ale culturii, aparţinând conceptului de conservatorism-autoritar. Un set de itemi au fost redactaţi astfel încât să evidenţieze cu succes aspecte adiţionale din Polonia, respectiv un altul diferit pentru aspectele adiţionale din Statele Unite. Prin definiţie, itemii pentru Polonia nu au avut la fel de mult succes în Statele Unite şi invers dar, dacă ar fi avut ar fi constituit o parte din sensul de bază. Abordarea emic-etic presupune deci, o posibilitate serioasă ca aceste concepte să aibă sensuri diferite în culturi diferite. Această abordare porneşte de la nevoia de a căuta atât aspecte general culturale cât şi general specifice ale diferitelor concepte şi se reprezintă mai mult decât un protest însoţit de lamentări în legătură cu măsurătorile din diferite culturi.

J. Miller şi colegele ei (1981, p.182) au descoperit că următorul set esenţial de itemi au măsurat aspecte ale conservatorismului autoritar în ambele culturi. Respondenţilor li s-a cerut să aprobe sau să dezaprobe itemurile, cu excepţia unui singur item care avea un format de răspuns uşor diferit:

- cel mai important lucru pe care copiii trebuie să-l înveţe este obedienţa absolută faţă de părinţii lor;
- în această lume complicată, singura modalitate de a şti ce să faci este să te bazezi pe lideri sau pe experţi;
- este greşit să rezolvi problemele altfel decât le rezolvau strămunii noştri,
- orice lider bun trebuie să fie sever cu oamenii din subordinea sa pentru a le câştiga respectul,
- nici un bărbat decent nu poate să respecte o femeie care a avut relaţii sexuale premaritale.

Aceşti itemi identifică sensul de bază al conservatorismului autoritar, cu respect faţă de figurile autorităţii tradiţionale cum ar fi părinţi. strămoşi şi experţi, şi ca acceptare a moralităţii convenţionale privind relaţiile sexuale premaritale. În plus, trei itemi au măsurat un aspect specific Poloniei, după cum urmează:

- omul trebuie întotdeauna să-i respecte pe cei ce deţin autoritatea,
- trebuie să te supui superiorului, indiferent dacă eşti convins că are dreptate sau nu;

- credeţi că este corect să faceţi orice permite legea sau sunt lucruri greşite, deşi legale (cu alternativă).

Aceşti itemi măsoară un aspect care se numeşte respectul faţă de autoritatea ierarhică, legitimată *birocratic sau legal.*

Patru itemi au măsurat aspecte specifice pentru Statele Unite:

- închisoarea este prea bună pentru criminalii sexuali, ei ar trebui biciuiţi sau mai rău.
- tinerii nu ar trebui să fie lăsaţi să citească acele cărţi care i-ar putea deruta,
- există două feluri de oameni pe lumea aceasta: cei slabi şi cei puternici;
- oamenii care pun la îndoială metodele vechi şi acceptate de a rezolva problemele, de obicei sfârşesc prin a crea probleme.

Aceşti itemi par să măsoare două tendinţe (J. Miller şi co., 1981, p.187): *folosirea stereotipurilor şi girul intervenţiei politice în chestiuni care se adresează în mod obişnuit într-altă parte (de exemplu, în familie sau în tribunale).*

Caseta 53

Nu este accidental faptul că itemurile emic necesită etichetări lungi. Acestea sunt aspectele unui concept general într-o oarecare măsură nefamiliare oamenilor dintr-o anumită ţară care încearcă să-i înţeleagă pe alţii. Deoarece Miller şi colegii ei au dorit să-şi comunice rezultatele atât publicului din Polonia cât şi celui din Statele Unite, emics trebuia să fie interpretat. Itemurile de bază sunt relativ uşor de descris, deoarece prin definiţie, ei reprezintă aspecte ale conceptului general în ambele ţări. Dar cum emic-ul unei ţări este mai puţin familiar oamenilor din cealaltă ţară, sunt necesare uneori etichetări convolute. Utilizarea cadrului emic-etic are şi scopuri practice. De exemplu, pentru pregătirea oamenilor care vor trăi într-o ţară diferită de ţara lor natală (Guykunst, Hammer şi Wiserman, 1777; Briglin, 1981). Aspectele etice ale unui concept pot fi folosite pentru a prezenta material despre viaţa din altă cultură, deoarece aceste aspecte reprezintă sensul împărtăşit. aspectele emic pot să fie introduse ulterior şi primesc o atenţie specială, deoarece emic-urile altor ţări vor fi nefamiliare şi uneori bizare. Folosind din nou exemplul conservatorismului autoritar, aspectele emic ale conceptului sunt cu adevărat uimitoare pentru vizitatorii din diferite ţări, trăind în Statele Unite.

VII. Metode de cercetare transculturală: comunicarea cu subiecţii

Metodele de cercetare transculturală au devenit un domeniu de studiu specializat şi reprezintă punctul central de interes pentru teste întregi (Brislin, Lonner şi Thorndike, 1973; Triandis şi Berry, 1980). Fără o înţelegere clară a instrucţiunilor date de către cercetători participanţilor şi fără

a înţelege sensul răspunsurilor, un studiu de cercetare poate să inducă în eroare şi poate fi chiar dăunător.

Au fost create tehnici variate pentru a asigura o bună comunicare între cercetători şi participanţi. Irvine şi Carroll (1980) sugerează numărul de paşi în testare, cum ar fi:

- separarea problemelor individuale pentru a evita confuzia,
- instrucţiuni orale cu ajutorul mijloacelor audio-vizuale,
- traducerea instrucţiunilor de către membrii tipici ai grupului de respondenţi,
- practica supravegheată asupra unor itemi-mostre,
- începerea oricărei sesiuni de testare cu itemii deja familiali respondenţilor,
- crearea unei atmosfere destinse de testare.

Dacă subiectul în studiu este un concept complex cum ar fi nivelul atins potrivit teoriilor lui Piaget despre dezvoltarea mentală la care studiile de instruire pot fi introduse, (Dasen, Lavallée şi Retschizki, 1979) achiziţionarea etapelor lui Piaget este influenţată de experienţele anterioare pentru că oamenii din diferite culturi nu au aceleaşi experienţe cotidiene ceea ce ar putea duce într-o oarecare măsură la etape diferite. Dasen şi colegii săi au avut în vedere acest aspect şi experimentele în Africa de Vest, au creat stadii de instruire în care aceleaşi tipuri de experienţe, teoretic presupuse *a parcurge aceeaşi etapă* au fost emulate. *Comparativ cu un grup de control care nu avea experienţa instruirii subiecţii experimentaţi au obţinut rezultate mai bune la sarcini piagetiene apreciate independent.* Fără stadiu de instruire, un exemplu pentru încercările cercetătorilor de a empatiza cu respondenţii astfel încât competenţele, dar şi performanţele atipice să fie evaluate, s-au putut desprinde concluzii despre *dezvoltarea înceată a subiecţilor.*

Puţină creativitate poate asigura comunicarea cercetător-participant (De Lacey, 1970) s-a asigurat că aborigenii, copiii din Australia, înţelegeau termeni cum ar fi *roşu, cerc* şi *rotund* prin arătarea unor miniaturi din lemn pe care erau invitaţi să manipuleze diferite forme pictate în diferite culori. Li s-a cerut de asemenea să indice exemple de termeni înainte ca experimentul în sine asupra capacităţii de a clasifica să înceapă. Într-un alt studiu Price Williams (1961) a testat achiziţionarea diferitelor concepte piagetiene printre aborigenii din Africa Centrală. În acest experiment asupra conservării calităţilor discontinue, metoda piagetiană normală este aceea de a folosi mărgele în containere. Price Williams a încercat metoda sa, dar au prevalat dificultăţile de comunicare, încât a schimbat mărgelele pe nuci, mult mai familiare în cultura Tiv. Rezultatele au arătat un grad de conservare similar cu al grupurilor de copii europeni aculturaţi. În multe studii transculturale, unde copiii euro-

BCU CLUJ - CENTRALA UNIVERSITARĂ

americani pot fi comparaţi cu copii din alte culturi există un factor care poate fi numit *atenţie explicită comunicării cu subiecţii*. Când acest factor este relevant într-un studiu, există o probabilitate mult mai mare pentru rezultate euro-americane sau din alte culturi (Dasen şi Heron, 1981). *Standardele pentru comunicarea cu subiecţii au devenit atât de înalte încât atunci când cercetătorii raportează nivele scăzute ale unor măsurători date printre membrii unei culturi în comparaţie cu alta, cititorii interesaţi doresc asigurări că rezultatele nu se datorează incapacităţii cercetătorului de a încuraja performanţa maximă.*

VIII. Concluzii

Caseta 54

Psihologia inter sau transculturală:

1. este preocupată de mediul cultural, deopotrivă
2. de comparaţiile între membrii ce aparţin unor culturi diferite în ceea ce priveşte caracteristicile lor psihologice.

Ea are în vedere:

a) datele furnizate de psihologie asupra populaţiei restrânse,

b) pe care le extrapolează asupra unor populaţii întregi,

c) fără a le universaliza, deoarece ceea ce-i valabil la Pol nu corespunde în Sahara; în consecinţă testele, chestionarele trebuie readaptate – *nu se poate substitui cămila – renului* trecând de la o populaţie laponă la una sahariană;

3. în fine, nu poate fi analizată conduita umană eludând cultura căreia-i aparţine, cu atât mai mult că şi în cazul animalului nu putem face abstracţie de apartenenţa la o anumită specie.

Orice definiţie a psihologiei trebuie să ţină seama de observaţii făcute în diferite părţi ale lumii şi nu doar în acele ţări în care s-a făcut din punct de vedere istoric cea mai mare parte a cercetării psihologice. *Contribuţiile transculturale trebuie să crească în viitor, deoarece tot mai mulţi psihologi din diferite ţări se eliberează de datele teoriilor impuse din sursele euro-americane.* Psihologii din aceste ţări pot să dezvolte propriile lor teorii pentru a explica descoperirile cercetărilor, care diferă de previziunile bazate pe teoriile euro-americane. *Datele transculturale pot edita descoperiri făcute doar în câteva ţări în care se subliniază anumite limite specifice ale teoriilor.* În continuare, datele transculturale pot furniza un stimul pentru o nouă gândire care, la rândul său, duce la teorii noi, mai puternice.

BCU CLUJ / UNIVERSITY LIBRARY

ALTE ASPECTE CU PRIVIRE LA INTERCULTURALITATE

Similitudini şi deosebiri culturale în dezvoltarea cognitivă

1. Teoria lui Piaget

Dezvoltarea cognitivă este subiectul ramurii psihologiei care studiază dezvoltarea în timp a tehnicilor de gândire. Teoriile dezvoltării cognitive se axează în principal pe perioada cuprinsă de la începutul copilăriei până la atingerea maturităţii. O teorie a dominat acest domeniu de activitate în ultima jumătate a secolului XX, aceasta fiind teoria lui Piaget despre stadiile dezvoltării cognitive. Piaget şi-a bazat teoria pe observaţii făcute asupra copiilor elveţieni. El a observat că modul de abordare şi rezolvare a problemelor pe care le întâlnesc diferă în funcţie de vârstă. Pentru a explica diferenţele Piaget (1952) a propus ca evoluţia copiilor de la infantilitate la adolescenţă să fie împărţită în patru stadii. Cele patru stadii identificate de Piaget sunt după cum urmează:

- *senzorial* - durează în general între naştere şi vârsta de 2 ani. Anxietatea în prezenţa străinilor - frica de străini - este des întâlnită de-a lungul acestei perioade. Cea mai importantă realizare a acestei perioade este conştientizarea permanenţei unui obiect, care constă în cunoaşterea faptului că obiectele există chiar dacă nu pot fi văzute. La începutul acestei perioade copii realizează că o jucărie sau un alt obiect care este ascuns a încetat să mai existe. Mai târziu, în această perioadă, copiii vor căuta sub canapea după mingea pierdută, demonstrând că au început să înţeleagă faptul că obiectele au o existenţă continuă. Alte dezvoltări cognitive apar de-a lungul acestei perioade care au implicaţii în dezvoltarea cognitivă ulterioară şi culturalizare. Printre acestea se numără imitarea, adoptarea vorbirii, dezvoltarea imaginaţiei. Imitaţia şi imaginaţia sunt componente cognitive importante ale învăţării observaţionale, iar adoptarea vorbirii este necesară pentru a se asigura comunicarea ca parte a procesului verbal de socializare.
- *preoperaţional* - durează în general între vârsta de 2 ani până la vârsta de 6-7 ani. Piaget defineşte acest stadiu prin termenii a cinci caracteristici : *conservarea, centrarea,*

ireversibilitatea, egocentrism şi animism. Conservarea este conştientizarea (lipsa unei astfel de conştientizări) menţinerii cantităţilor fizice indiferent dacă acestea îşi schimbă forma sau apariţia. *Centrarea* este tendinţa de a focaliza un singur aspect al unei probleme. *Ireversibilitatea* reprezintă incapacitatea de a imagina calea de *desfacere* a unui proces. *Egocentrismul* reprezintă imposibilitatea de a înţelege punctul de vedere al unei alte persoane sau de a te substitui altei persoane. *Animismul* este convingerea potrivit căreia toate lucrurile, chiar cele neînsufleţite, sunt vii. De exemplu, de-a lungul perioadei preoperaţionale copiii pot privi o carte care stă pe o parte ca fiind obosită sau că ar avea nevoie de odihnă sau pot crede că luna îi urmăreşte.

- *operaţiilor concrete* - durează în general între vârsta de 6-7 ani până la vârsta de 11 ani. În decursul acestei perioade copiii adoptă noi tehnici de gândire pentru a lucra cu obiecte şi evenimente concrete. Copiii sunt capabili să imagineze reversarea unei acţiuni, se pot concentra la mai mult de un aspect al unei probleme. Copii încep să înţeleagă că mai există şi alte puncte de vedere în afară de al lor. Aceste noi convingeri ajută copiii să stăpânească principiile conservării. Un copil aflat în stadiul operaţional concret va înţelege că 6 mere vor rămâne tot 6 mere, indiferent de cum sunt grupate şi că, indiferent de cum este modelată o cantitate de argilă, va rămâne nemodificată. Această abilitate nu este prezentă în perioada preoperaţională. Oricum, copiii aflaţi în acest stadiu, în loc să se gândească la o problemă până la sfârşit, tind să se bazeze pe strategii, judecată - şi - pedeapsă.
- *operaţiilor formale* - acest stadiu se extinde în general între vârsta de 11 ani până la maturitate. In decursul acestui stadiu indivizii deprind capacitatea de a gândi logic despre concepte abstracte. Aceasta poate include concepte cum ar fi pace, prietenie şi dreptate. Indivizii devin de asemenea mai sistematici şi mai gânditori în abordarea unei probleme ce se doreşte a fi rezolvate.

Tranziţia de la un studiu la altul se face de multe ori treptat pe măsură ce copiii descoperă noi abilităţi o dată cu metode de gândire timpurii. Cu toate acestea comportarea unor copii în perioada de tranziţie între stadii poate fi categorisită ca un *amestec* a două stadii.

Conform unei ipoteze a lui Piaget cele două mecanisme responsabile pentru trecerea de la un stadiu la altul sunt: *asimilarea şi adaptarea*. Asimilarea este procesul de potrivire a unor noi idei într-o înţelegere a lumii deja formate. Adaptarea se referă la procesul de schimbare a înţelegerii şi adaptarea cu idei ce intră în conflict cu conceptele existente.

BCU "LUCIAN BLAGA" UNIVERSITY LIBRARY

2. Teoria stadiilor lui Piaget din perspectiva interculturală

Interculturalitatea cercetărilor asupra teoriei lui Piaget se axează în jurul a 4 întrebări. Cercetările de dată recentă arată că similitudinile şi diferenţele culturale se pot întâlni în cadrul diferitelor aspecte ale dezvoltării cognitive în paralel cu stadiile lui Piaget.

Apar stadiile lui Piaget în aceeaşi ordine şi la alte culturi? Studiile făcute în jurul acestei întrebări au demonstrat că stadiile lui Piaget apar în aceeaşi ordine şi la alte culturi. De exemplu un studiu intercultural care a testat copiii din Marea Britanie, Australia, Grecia şi Pakistan (Shayer, Demetrio şi Perez, 1998) a demonstrat că elevii din aceste societăţi diferite au efectuat aceleaşi task-uri în stadiul operaţional concret. Nu putem găsi culturi în care un individ in vârstă de 4 ani să nu fie conştient de permanenţa unui obiect sau în care un individ în vârstă de 5 ani să înţeleagă principiul conservării. Cu toate acestea ştim că, deşi aparţinând unor culturi diferite, copiii efectuează într-adevăr în aceeaşi ordine similară task-urile lui Piaget.

Sunt vârstele pe care le-a asociat Piaget fiecărui stadiu aceleaşi pentru fiecare cultură? Există totuşi variaţii importante ale vârstelor la care ating copii stadiile 3 şi 4 ale lui Piaget în diferite societăţi. În unele cazuri există diferenţe de până la 5 sau 6 ani. Oricum, de multe ori s-a trecut cu vederea faptul că uneori copii au avut de rezolvat task-uri mai devreme decât au arătat răspunsurile lor. De exemplu un copil aflat în stadiul operaţiilor concrete, va da primul răspuns care-i trece prin minte pe parcursul unui test. Răspunsul poate fi corect dacă subiectul provine dintr-o cultură unde el sau ea au mai practicat task-ul în discuţie. În caz contrar copilul poate da un răspuns greşit şi poate realiza acest fapt abia mult mai târziu. Când cercetătorii au repetat testul a doua oară au descoperit că mulţi copii şi-au corectat răspunsurile greşite pe care le dăduseră la primul test (Dasen, 1982; Dasen, Lavalle şi Retschitzki, 1979; Dasen, Ngini şi Lavalle; 1979). Cu toate acestea, o idee importantă de reţinut este aceea conform căreia performanţa cu care s-a efectuat un task s-ar putea să nu indice exact abilitatea sau competenţa cognitivă a subiectului.

Există diferenţe culturale mai mult în cadrul stadiilor lui Piaget, decât între acestea? Există diferenţe culturale considerabile în ordinea în care copiii îşi dezvoltă anumite talente în cadrul stadiilor lui Piaget. Într-un studiu comparativ făcut asupra unor copii care aparţineau unor triburi (Inuit din Canada, Baoul din Africa şi Aranda din Australia), jumătate din copiii testaţi ai tribului inuit au rezolvat o problemă în spaţiu la vârsta de 7 ani, iar jumătate din cei testaţi din tribul Aranda care au rezolvat-o aveau vârsta de 9 ani. Jumătate din cei care au rezolvat-o din tribul Baoul aveau vârsta de 12 ani (Dasen, 1975). În cazul unui test de conservare a lichidelor ordinea s-a schimbat dramatic : jumătate din copiii tribului Baoul au

BCU "LUCIAN BLAGA" CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

rezolvat problema având vârsta de 8 ani, jumătate din cei ai tribului Inuit la 9 ani, iar jumătate din cei ai tribului Asranda la 12 ani. De ce variază atât de mult vârsta la care ajung copii să rezolve aceste teste? Un motiv ar fi acela căruia copiii din triburile Inuit şi Aranda trăiesc în societăţi nomade, unde trebuie să înveţe tehnici de orientare, deoarece familiile lor se află în continuă mişcare. Copiii tribului Baoul, pe de altă parte, trăiesc într-o societate aşezată, călătorind rar, dar fiind nevoiţi să aducă apă sau să depoziteze grâul. Aceste tehnici pe care copiii le utilizează în viaţa lor de toate zilele par să fi afectat ordinea în care sunt capabili să rezolve task-urile lui Piaget în stadiul operaţional concret.

Consideră culturile non-vestice raţionamentul ştiinţific ca fiind punctul final al dezvoltării? Teoria lui Piaget afirmă că raţionamentul ştiinţific împreună cu operaţiile formale este punctul final universal al dezvoltării cognitive. Piaget consideră că ceea ce se consideră cel mai de valoare în gândirea elveţiană şi în cadrul altor societăţi vestice (în stadiul operaţiilor formale) este punctul de referinţă în raport cu care trebuie judecate celelalte culturi. Piaget consideră raţionamentul ştiinţific ca fiind realizarea finală. Teoria sa este concepută pentru a reconstitui paşii pe care îi fac oamenii pentru a ajunge la o gândire ştiinţifică. Intr-adevăr, se poate spune în mod sigur că acest punct de vedere cu privire la punctul final al competenţei cognitive a fost acceptat de către psihologii americani, şi în general de publicul american abia de curând.

Studiul intercultural arată că răspunsul la această întrebare este clar *nu*. Diferite societăţi preţuiesc şi recompensează anumite comportări şi îndemânări. De exemplu până de curând cei mai respectaţi oameni în societăţile tradiţionale islamice erau conducătorii religioşi şi poeţii. Deşi sistemul educaţional islamic include şi ştiinţele şi matematica, scopul principal al educaţiei nu era acela de a învăţa oamenii metodele ştiinţifice, ci de a transmite credinţa, cunoştinţele generale şi de a crea o înclinaţie pentru poezie şi literatură. Oamenii care provin din asemenea culturi sunt în dezavantaj atunci când sunt supuşi testelor avansate ale lui Piaget, deoarece acestea se bazează aproape în exclusivitate pe cunoştinţe de fizică, chimie şi matematică.

Multe culturi ale lumii nu împărtăşesc credinţa potrivit căreia procesul de gândire ipotetic şi abstract ar fi punctul final al dezvoltării cognitive. Ceea ce americanii consideră ca *bun simţ* şi nu dezvoltare cognitivă, în alte culturi este considerat un rezultat mult mai dorit. Aceasta mai ales în cadrul culturilor colective şi orientate pe grup. De fapt, gândirea de înalt nivel, individualistă şi abstractă este de multe ori dezaprobată în asemenea culturi.

3. Raţionamentul moral

Judecata şi raţionamentul moral sunt alte puncte cruciale ale dezvoltării în devenirea noastră ca adulţi. Pe măsură ce cresc copii îşi dezvoltă mari complexe de înţelegere ale lumii în care trăiesc. Aceste schimbă cognitive aduc şi schimbări în judecata morală. Ce este bun sau rău derivă din punctul de vedere al copilului asupra recompensei şi pedepsei. De fapt, moralitatea şi cultura se află într-o strânsă legătură, iar din principiile morale şi etice derivă reguli de comportare cu privire la ce este sau nu bine să facem. Aceste reguli nu au apărut din senin, ci mai degrabă au fost produsul culturilor şi societăţilor — şi s-au transmis de la o generaţie la alta. Moralitatea serveşte de asemenea şi ca fundament pentru legi, care sunt reguli oficializate privind comportamentul. In acest fel cultura afectează şi legile societăţii. Din acest motiv şi din altele moralitatea ocupa un loc special în modul nostru de a înţelege cultura şi diferenţele culturale.

Cunoştinţele noastre despre dezvoltarea raţionamentului moral, cel puţin în Statele Unite, au fost puternic influenţate de munca unui psiholog numit Lawrence Kohlberg. Modelul lui de judecată şi raţionamentul moral se bazează în mare parte pe modelul de dezvoltare cognitivă a lui Piaget.

4. Teoria moralităţii a lui Kohlberg

Teoria lui Kohlberg a dezvoltării morale (1976, 1984) sugerează că există 3 stadii ale dezvoltării raţionamentului moral. Fiecare din aceste stadii poate fi divizat la rândul lui în alte 2 substadii, rezultând în final 6 substadii ale dezvoltării raţionamentului moral. Cele 3 stadii ale dezvoltării raţionamentului moral ale lui Kohlberg vizează moralitatea:

- *preconvenţională* – cu accentuare spre conformare cu regulile stabilite pentru a evita pedepsirea şi cu cele pentru a primi o răsplată. O persoană care se afla la acest stadiu ar clasifica furtul ca fiind ceva rău, deoarece ai putea fi prins, trimis la închisoare sau pedepsit în alt mod. Justificarea se află în pedeapsa (sau recompensa) asociată acţiunii;
- *convenţională* – cu o accentuare spre conformarea cu reguiiie definite de alţii sau regulile societăţii. O persoană care se află în acest stadiu ar considera furtul ca fiind ceva rău pentru că este împotriva legilor şi ceilalţi membri ai societăţii sunt împotriva furtului;
- *postconvenţională* – cu accentuare asupra raţionamentului moral şi în acord cu principiile individuale şi cu conştiinţa. O persoană care se află la acest stadiu ar considera furtul ca fiind ceva rău în contextul, fie al nevoilor societăţii sau comunităţii în care trăieşte,

B.C.U. "M. EMINESCU" IAȘI

fie în contextul credinţelor şi valorilor personale care le depăşesc pe cele promovate de comunitate sau de societate.

În ultima parte a lucrării lui Gilligan şi colaboratorii (1982) au controversat teoria lui Kohlberg sugerând că stadiile pe care le-a dedus acesta au o înclinaţie spre modul particular în care bărbaţii sunt supuşi femeilor în cadrul relaţiilor. Ei argumentează că moralul masculin este comparat cu justiţia în timp ce moralul feminin este comparat cu obligaţiile şi responsabilităţile. Cu toate acestea cercetările au arătat ca nu se găsesc diferenţe din punct de vedere al sexului în teoria lui Kohlberg asupra raţionamentului moral (Walker, 1984). Cercetările interculturale s-ar putea să aducă lumina în acest conflict.

5. Studii interculturale asupra raţionamentului moral.

Universalitatea particularităţii culturale ale principiilor şi raţionamentului moral a fost o arie de interes pentru psihologi şi antropologi. Un număr de etnologii antropologice au examinat principiile şi domeniile moralităţii în diferitele culturi (Shweder, Mahaptra şi Miller, 1987). Multe din aceste lucrări au controversat vederile tradiţionale americane asupra moralităţii, şi pentru un bun motiv. Cultura, morala, etica şi legile se află într-o strânsă relaţie.

Câteva studii interculturale asupra raţionamentului moral au ridicat întrebări despre universalizarea ideilor lui Kohlberg. Una dintre presupunerile subliniate ale teoriei lui Kohlberg este aceea că raţionamentul moral conform principiilor şi conştiinţei, fără a se ţine cont de legile societăţii sau de obiceiurile culturale, este cel mai înalt nivel al raţionamentului moral. Baza teoriei lui Kohlberg sunt studiile efectuate asupra bărbaţilor din vestul Americii efectuate în anii 1950-1960. În timp ce noţiunile democratice şi individualismul conştiinţei personale par a fi potrivite pentru a descrie exemplele sale pentru timpul şi locul studiilor, nu este sigur dacă aceleaşi noţiuni reprezintă principiile morale universale aplicabile oamenilor din toate culturile.

Unii autori au criticat chiar teoria tui Kohlberg pentru că ar conţine asemenea indicaţii culturale (Bronsteun şi Paludi, 1988). Miller şi Bersoff (1992) au comparat răspunsurile unui test de judecată morală dat unor subiecţi din India şi Statele Unite. Subiecţii indieni, atât copii cât şi adulţi au considerat în mai mare măsură, o încălcare morală faptul de a nu ajuta pe cineva, indiferent de situaţia în care s-ar afla acesta, decât subiecţii americani. Aceşti cercetători au interpretat diferenţele culturale ca fiind legate de valorile de ataşament şi justiţie, sugerând că indienii au dat dovadă de un timp mai larg al responsabilităţii sociale – responsabilitatea individuală de ajuta o persoană la nevoie. Soluţia pe care au dat-o Miller şi

Bersoff la responsabilităţile interpersonale este în strânsă legătură cu studiul lui Gilligan. Concluziile lui Gilligan este posibil să fie influenţate şi de diferenţele culturale, nu numai de diferenţele de sex.

Snarey (1985) a verificat studiile asupra raţionamentului moral testând 27 de subiecţi din ţări diferite şi a concluzionat că *raţionamentul moral are un specific cultural mult mai accentuat decât a sugerat Kohlberg*. Teoria lui Kohlberg, cât şi metodologia de a puncta stadiile morale conform raţionamentelor verbale, pot să nu recunoască nivele mai înalte de moralitate, aşa cum sunt ele definite în alte culturi. Diferitele culturi ar trebui să-şi definească aceste nivele înalte de moralitate, aceste diferenţe având implicaţii puternice pentru oamenii diferitelor culturi în judecarea specificului moral şi etic. Diferenţele fundamentale aflate la baza moralităţii şi eticii între culturi nu sunt imposibil de observat, deoarece ele provin din culturi subiective. Înainte de toate, aceste diferenţe fundamentale ale moralităţii ca funcţie a culturii formează baza pentru conflicte interculturale majore.

6. Teoria dezvoltării socio-emoţionale a lui Erikson

Una din teoriile dominante asupra dezvoltării socio-emoţionale a fost propusă de Erik Erikson (1950). Teoria lui referitoare la dezvoltarea socio-emoţională a individului este de fapt o teorie a socializării de-a lungul cursului întregii vieţii. Erikson vede această dezvoltare ca un proces continuu care începe de la naştere şi durează până la bătrâneţe. De-a lungul acestei perioade de timp, Erikson enunţă opt etape din viaţa unei persoane. Fiecare stadiu este caracterizat de un conflict sau de un moment tensionant peste care o persoană trebuie să treacă pe durata vieţii. Stadiile lui Erikson şi conflictele corespunzătoare includ:

- *încrederea de bază versus neîncredere (nou născutul)* – în copilărie un conflict major este cel dintre încredere şi neîncredere. Acest conflict este rezolvat în mod diferit de fiecare persoană în parte, în funcţie de modul în care copilul interacţionează cu îngrijitorul sau şi cu alte persoane din mediu. Copiii – puii de om – sunt probabil cei mai dependenţi din regnul animal, ei trebuie să se bazeze pe cei din jur care le satisfac nevoile. Prin această interacţiune dintre copil şi îngrijitorul care trebuie să-i satisfacă nevoile, copilul îşi va dezvolta un sens al încrederii / neîncrederii;
- *autonomie/ruşine şi îndoială (bebeluşul)* – ca şi copiii îşi dezvoltă capacităţile motorii şi coordonarea musculară, ei încep să opereze în lume ca fiinţe autonome. Mobilitatea aduce cu sine sensul independenţei, competenţei şi stăpânirii (întrebaţi pe oricine care a

obţinut permisul de conducere). Modul în care îngrijitorii se descurcă cu aceste noi capacităţi ale copilului formează baza conflictului care este asociat dezvoltării acestor capabilităţi;

- *iniţiativa/vina (preşcolarul)* – în acest stadiu de dezvoltare copiii încep să coordoneze continuitatea dezvoltării capacităţilor motorii cu scopuri planificate de a realiza acţiuni precise. Cum interacţionează mediul înconjurător cu noile provocări produse de ei este de fapt esenţa conflictului de bază al acestei stări. Vor fi intensificate eforturile iniţiale? Sau vor fi zădărnicite de către îngrijitori şi ceilalţi din jur ? Răspunsurile la aceste întrebări reprezintă baza pe care ei îşi construiesc rezolvări la problemele care apar;
- *hărnicie/inferioritate (copilul tânăr, 6-12)* – în multe societăţi şi culturi această vârstă reprezintă momentul în care începe educaţia oficială. În multe societăţi desigur această perioadă marchează începutul şcolii primare. Potrivit lui Erikson, în această perioadă copiii încep să-şi ridice probleme referitoare la etică şi disciplină, concepte relatate ca un sens al hărniciei. Dacă simţul hărniciei nu se află la copii în această perioadă, aceştia vor fi marcaţi de inferioritate cu privire la etica muncii;
- *indentitate/confuzie (adolescenţa)* – pubertatea aduce cu sine şi schimbări biologice, deopotrivă întrebări socio-filozofice profunde. Această perioadă din viaţă este marcată de întrebarea dacă este necesară dezvoltarea unei identităţi, a unui rol în viaţă. Pubertatea ne forţează pe toţi să răspundem la această întrebare. Gradul în care răspundem la această întrebare poate dezvolta un sens al identităţii. În caz contrar putem deveni confuzi în ceea ce priveşte rolul nostru;
- *intimitate/preocupare pentru sine (adultul tânăr)* – intimitatea se referă la gradul în care indivizii pot avea o relaţie intimă şi apropiată cu cei din jur. Opusul intimităţii, preocuparea pentru sine, reprezintă inabilitatea de a avea asemenea relaţii. Erikson sugerează importanţa acestui stadiu, subliniind natura socială a acestei teorii, şi înţelegerea oamenilor ca fiinţe sociale;
- *progres/stagnare (maturitate)* – ca adulţi ne confruntăm de-a lungul anilor cu productivitatea noastră în viaţă. Gradul în care simţim că am fost de folos societăţii într-un anumit mod, sau al productivităţii noastre în muncă sau pe plan relaţional, marchează gradul progresului în viaţa noastră. Un important aspect al progresului este noţiunea că am făcut ceva cu semnificaţie pentru următoarea generaţie. O rezolvare fără succes a acestui conflict aduce cu sine sentimente de stagnare şi ridică semne de întrebare asupra scopului şi utilităţii noastre în viaţă;
- *integritate/disperare (bătrâneţe)* – ultimul stadiu al vieţilor noastre este marcat de reflectarea la întreaga durată a vieţii. Pe măsură ce examinăm şi reflectăm la vieţile noastre ne

întrebăm cum am intrat în fiecare stadiu din viaţă şi cum am rezolvat fiecare întrebare şi conflict. Pentru a extinde, privind înapoi şi fiind mândri de modul în care am rezolvat fiecare conflict ne dezvoltăm un simţ al integrităţii asupra vieţii şi asupra noastră. In mod contrar, vom fi marcaţi de disperare şi dispreţ;

7. Teoria lui Erikson despre dezvoltarea socio-emoţională în contextul culturalizării

Teoria lui Erikson despre dezvoltarea socio-emoţională când este luată în considerare în procesul de culturalizare constă în diversitate aculturală din mai multe motive. In primul rând este important a se cunoaşte motivul pentru care Erikson a dezvoltat teoria lucrând în S.U.A., cercetare care a format baza studiului care nu a fost uniculturală, el a studiat dezvoltarea indivizilor din culturi diferite, incluzând cea europeană, americană, şi a nativilor americani. Erikson însuşi nu a fost crescut în S.U.A., ci în Europa. Acest fapt nu garantează culturalitatea studiilor, dar în cel mai rău caz ne dă un mijloc prin care compararea şi experienţa interculturală ar putea contribui la teoria sa. Perspectiva lui Erikson i-a dat voie să dezvolte o teorie a socializării şi a dezvoltării socio-emoţionale pe care el însuşi a dorit să o facă interculturală. În general cercetările interculturale şi antropologice asupra teoriei sale au acordat un suport caracterului intercultural al acesteia (Ferrante, 1992).

Un număr important de puncte evidenţiate de această teorie ne sunt de folos în înţelegerea procesului de culturalizare. În primul rând conflictele din fiecare stadiu nu-i impun soluţii de tipul ori-ori. In schimb ele ar trebui să fie etichete pentru a marca evoluţia continuă a unui individ. Diferenţele între indivizi sunt înţelese ca diferenţe graduale, nu ca diferenţe absolute raportate la aceste conflicte.

În al doilea rând, rezultatele obţinute în cadrul unui stadiu depind parţial de rezultatele obţinute în stadiile anterioare. Există o legătură în această muncă care conectează aceste soluţii de-a lungul şirului vieţii. Văzută din acest punct de vedere, culturalizarea poate fi considerată un pachet de fenomene legate împreună de o serie de hotărâri luate în cursul vieţii.

În al treilea rând, culturile diferă prin ceea ce ele numesc hotărâre de succes. De exemplu, în timp ce cultura americană vede sensul autonomiei ca hotărâre preferenţială pentru cel de-al doilea stadiu, alte culturi pot prefera copiii să fie socializaţi mai puţini autonomi şi mai dependenţi de ceilalţi. Ceea ce este important în teoria lui Erikson nu constă în alegerea ideală pentru fiecare stadiu, ci prin însăşi conflictele la care indivizii trebuie să facă faţă. Diferitele culturi au anumite preferinţe pentru anume hotărâri care ar trebui luate.

În al patrulea rând, nu ar trebui să vă concentraţi asupra numelor date de Erikson conflictelor corespunzătoare fiecărei stări. *Ruşinea şi îndoiala* pot fi foarte bine o alternativă la *autonomie*, aceşti termeni având în definitiv conotaţii negative în limbajul nostru. Acestea pot fi hotărâri preferate într-o altă cultură şi acea cultură să aleagă o denumire diferită pentru acea hotărâre. De exemplu oamenii culturilor colective, care descurajează autonomia individului şi încearcă să dezvolte un simţ pentru dependenţa de ceilalţi pot considera *dependenţa* ca fiind o alternativă la *autonomie*. Interesant, ruşinea este considerată în aceste culturi ca fiind pedeapsa pentru autonomie.

În final, Erikson (1950) a arătat că, deşi evoluţia prin aceste stadii este oarecum ordonată, ele nu sunt necesare a fi fixate. Conflictele descrise pot apărea de-a lungul vieţii şi pot rezulta anumite hotărâri specifice acelui moment în care s-a făcut alegerea. Acest punct de vedere asupra dezvoltării socio-emoţionale dă teoriei lui Erikson o flexibilitate particulară şi folositoare în înţelegerea socializării în diferite culturi.

Teoria lui Erikson dă un cadru care poate fi utilizat pentru înţelegerea contextului socio-emoţional al dezvoltării şi al procesului de culturalizare şi ar trebui considerat un manual pentru contextele cognitive şi morale ale dezvoltării mai devreme discutate. Prin evidenţierea conflictelor pe care copiii şi adulţii trebuie să le rezolve, cadrul teoretic ne ajută să înţelegem că procesele de culturalizare şi socializare sunt pline de conflicte emoţionale care adaugă un important înţeles afectiv dezvoltării.

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

NEW AGE

I. Mişcare, curent filozofico-religios şi psihologic

A apărut în America sub înrâurirea psihologiei transpersonale şi a celei orientale, iar apoi s-a extins în întreaga lume sub numele de NEW AGE (Noua Eră). *Izvoarele* sale sunt:

a) concepte şi

b) mentalităţile de sorginte orientală, preponderent indiană cărora li s-au suprapus vechile tradiţii oculte occidentale.

Ea promovează:

1) paradigma holistă (concepţie metafizică idealistă, de la începutul secolului al XX-lea care interpretează mistic teza ireductibilităţii întregului la suma părţilor sale, socotind drept factor integrator *al lumii un principiu* imaterial şi incogniscibil (gr. Holos, fr. Holisme) sau revrăjirea Vărsătorului (21 I – 20 II);

2) se instalează sub semnul constelaţiei Vărsătorului şi susţine că, după cum există un ritm biologic (bioritm) în conexiune cu orele zilei, anotimpurile, tot astfel există şi un ritm cosmic, articulat cu viaţa culturilor, a popoarelor a omenirii.

Caseta 55

Particularităţile sale (caracteristicile):

1) depersonalizarea lui Dumnezeu,
2) divinizarea panteistă a omului,
3) derealizarea lumii, deoarece
   a) realizarea obiectivă nu-i decât o iluzie,
   b) un loc vremelnic de joacă a spiritului pur;
4) propovăduirea mântuirii, în fond a automântuirii prin diverse tehnici şi ritualuri de dobândire a stării de iluminare;
5) identificarea răului cu starea de neiluminare spirituală (H. Schultze-Berndt)

BCU IAŞI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

În rezumat, new age-ul nu-i decât o parte aceea ce încă în antichitate fusese numit *gnosis*, reapărută în prezent sub forma unui *neognosticism* sub diverse denumiri:

a) teosofie (teozofie) – doctrină filozofico-religioasă ce susţine ideea pretinsei cunoaşteri nemijlocite a divinităţii pe calea legăturii cu lumea transcendentală;

b) antroposofie – concepţie care substituie pe Dumnezeu cu fiinţa umană divinizată,

c) scientologie – scientică,

d) mişcarea Graal,

e) Eckankar,

f) Divine light mission ş.a.

II. Alte aprecieri

1. Alfons Rosenberg susţine că această perioadă a sosit încă în anul 1950; C. G. Jung era de părere că ar putea să apară în 1997, eventual 2143;

2. Societatea umană nu-i societatea unei specii cu evoluţia încheiată, deoarece

a) nu a ajuns încă la *conştiinţa de sine*, la ceea ce ar putea fi, astfel că dinamismul său este tulburat din când în când prin *transformare*,

b) omul *transformat devine un* supraom care nu mai este

- HOMO SAPIENS ci
- un HOMO NOETICUS (noesis, intuiţie)

c) omul a început să păşească dincolo de lucruri, dincolo de SINE, el vede şi ştie că ştie, ştiind ceva cu privire la taina fiinţării sale.

3. Iniţiatorii săi Marilyn Ferguson (1985), urmăreşte *criptocunoaşterea* – linia închipuită de maeştrii spirituali ca Meister Eckhart, Giovani Pico Della Mirandola, Jakob, Böhme, Emanuel Swedenberg ş.a. Ulterior M. Ferguson strămută fiinţa new age-istă în mişcarea transcendentaliştilor americani: Ralph Waldo, Henry Thoreau, Bronson Alcott, Margaret Fuller.

Aceştia postulează dimensiunea invizibilă a realităţii, care trebuie să existe deoarece există aspiraţia spre ea. Tot ei au anticipat preocupările actualei cercetări a conştiinţei pentru procesele de gândire obişnuite, caracterizările prin succesiune lentă şi discretă. Transformarea susţin ei este o trezire, o lucidizare, un proces de reconştientizare ce succede deconştientizării treptate ce are loc concomitent cu îmbătrânirea unei culturi (Mânzat, I., 1994, p.135).

BCU CLUJ UNIVERSITY LIBRARY

LOGOTERAPIA – CĂUTAREA SENSULUI ŞI SUPRASENSULUI

I. Caracterizare generală

Cea mai semnificativă mişcare psihologică a zilelor noastre, după cum o prezintă G. Allport, logoterapia, după cum reiese chiar din numele său (logos, cuvânt, raţiune, sens, înţeles, chiar Dumnezeu; terapie, tratament, îngrijire medicală, medicaţie din fr. therapie> cf.gr. therapeia) înseamnă *tratarea prin cuvânt*, şi cum la început a fost cuvântul, ar putea semnifica prin creator, respectiv prin Dumnezeu (de fapt, uneori Hristos însuşi este numit prin Logos).

Curent ori metodă, logoterapia înlesneşte pacientului, omului în ansamblu, să descopere sensul vieţii sale, *un rost*, cum spun românii. Ea, sigur prin logoterapeut, contribuie la îndepărtarea individului de frică, spaimă, anxietate, angoasă, prin umplerea existenţei goale, sarbede, fără sens (vacuum-ul existenţial) cu ceva – speranţă, nădejde, gânduri, idei, dorinţa de a face ceva aici şi acum, acte, operaţii şi acţiuni – pentru ca viaţa să poată avea un sens, o finalitate. În acest fel, omul ajunge la ceea ce V. E. Frankl a numit *selftranscendence*, autodepăşirea sinelui, ascensiune spirituală. Nivelul motivaţional *selfactualization* al lui A. Maslow nu poate fi împlinit, dacă subiectul nu-şi găseşte *drumul* în viaţă – în lume şi în sine – uneori în afara sa (suprasensul).

Caseta 56

Noua direcţie în psihologie a fost impusă de Viktor E. Frankl (n. 1905), austriac, vienez, medic, profesor de psihiatrie, logoterapie în Austria şi S.U.A., autorul mai multor cărţi traduse şi cunoscute pe toate continentele. Evreu, el a îndurat ani de detenţie inumană la Auschwitz, şi-a pierdut întreaga familie, dar după ce a fost eliberat e emis teoria logoterapiei: *credinţa necondiţionată într-un sens necondiţionat*. Sigur că ideea este mult mai veche în istoria civilizaţiei universale şi la noi B. Spinoza, Fr. Nietzsche, J. P. Sartre, M. Eminescu, N. Iorga, H. Lovinescu ş.a. *Omul nu poate trăi degeaba, fără nici un rost nici măcar în post* – a zis şi o zice poporul nostru. Mai mult *dacă n-ai un rost în viaţă/ Nu eşti om şi nu ai faţă*. Continuând, Frankl arăta că durerea, emoţiile neplăcute, durerile şi necazurile pot fi depăşite mai uşor, dacă sunt percepute şi pricepute cum se cuvine. Înţelegându-le poţi da un sens vieţii atâta cât mai este şi

mai poate fi. Dintre operele sale menționăm: **Man's Search for Meaning** (1963), **Lifewith meaning** (1993). În aceasta din urmă, de exemplu, relevă că religia ar putea fi o variabilă a existenței în care individul se transcende pe sine. Discipolii săi, creatorii *Christoterapiei* – metodă de vindecare prin credință, iluminare, când subiectul ar putea intui și identifica sensul suferinței, când și-ar putea descoperi, în același mod sensul vieții consideră că *iluminarea* ar însemna purificare nu doar de griji, necazuri, ci și de mediocritate, lene (Bernard Tyrell, 1975). Un alt adept al său E. Grollman, acesta consideră că logoterapia lui V. Frankl reprezintă *o punte între psihiatrie și religie*.

II. Dorința de sens

Dorința de înțeles, căutarea unui sens reprezintă pentru om o forță primară ce duce la o raționalizare secundară a forțelor instinctuale. Acest înțeles trebuie să fie unic și specific pentru a putea fi împlinit de către individ numai atunci când dobândește o semnificație care-i va satisface propria dorință de sens. Unii autori susțin că înțelesul/sensul și valorile *nu sunt altceva decât mecanisme de apărare, formațiuni de reacție sau sublimare*, omul însă, poate să trăiască și chiar este capabil să moară pentru idealurile și valorile sale.

Conform *unui sondaj* de opinie realizat în Franța, 89% dintre cei chestionați au admis că omul are nevoie de ceva pentru care să trăiască, chiar mai mult, 61% au mărturisit că *există cineva sau ceva în viața lor pentru care sunt gata să facă orice.*

Viktor Frankl, fondatorul logoterapiei, repetă acest sondaj la clinica din Viena, nu doar la pacienții săi, ci și la personalul clinicii, cu aceleași rezultate, diferențele înregistrate nefiind semnificative. Altfel spus, *dorința de sens* este la majoritatea oamenilor *adevăr și mai puțin credință.* Desigur, există cazuri în care grija cuiva pentru valori reprezintă mai degrabă camuflarea unor conflicte interioare ascunse însă aceste situații reprezintă excepția de la regulă decât însăși regula. Aici este justificată o interpretare psihodinamică în încercarea de a preveni ce se află la baza dinamicii inconștiente. În astfel de situații avem de a face cu pseudovalori (un exemplu relevant este cel al bigotului) și acestea trebuie demascate. Această demascare sau demitizare trebuie să înceteze în momentul în care cineva este confruntat cu ceea ce este autentic și este autentic în om (dorința omului de a duce o viață cât mai plină de sens). Dacă demascarea nu încetează atunci cel care o face aproape că își trădează dorința de a deprecia aspirațiile spirituale ale celuilalt. Tocmai de aceea trebuie avut în vedere tendința omului de a se ocupa de valori în termeni demagogici, pentru că *logosul nu reprezintă doar o evadare din propria existență* ci, mai *degrabă, ceva cu care se confundă existența.* Dacă sensul care trebuie să fie îndeplinit este doar o expresie a sinelui sau nimic mai mult decât o

proiecție a propriei gândiri, aceasta și-ar pierde caracterul revendicativ și provocator încât ar fi incapabil să mobilizeze omul. Acest fapt este adevărat, nu doar pentru sublimarea forțelor instinctuale dar și pentru ceea ce Carl Gustav Jung numea *arhetipuri ale inconștientului colectiv* în care acesta ar fi exprimarea de sine a omenirii ca întreg. Mai mult pentru unii gânditori existențialiști care văd în idealurile omului doar propriile invenții, acest fapt reprezintă doar o mărturie. Astfel, J.P. Sartre afirmă că omul se inventează pe sine, își desemnează propria *esență* adică ceea ce este esențial, inclusiv ceea ce ar trebui să fie sau să devină. În viziunea lui Frankl, sensul existenței nu este inventat de om însuși ci, mai degrabă, este descoperit, detectat.

Cercetarea psihodinamică în domeniul valorilor este legitimă dar întrebarea pe care o suscită este dacă, totuși, întotdeauna poate fi cea adecvată. Orice investigație psihodinamică poate, în general, să ducă doar la descoperirea forței conducătoare în om. Oricum ar fi, *valorile nu conduc un om, nu-l impulsionează în realizarea scopului propus ci, mai degrabă îl împing și chiar îl trag după sine.* Acest fapt constituie o diferență care îi este amintită lui Frankl ori de câte ori trece pragul unui hotel american. Când afirmă că *omul este tras de valori*, se referă implicit la faptul că întotdeauna este implicată libertatea: *libertatea omului de a-și face alegerile, de a alege între a accepta sau a respinge o ofertă, de a îndeplini o potențialitate de sens sau a o respinge.* De aceea, din această viziune trebuie să reținem aserțiunea potrivit căreia nu poate exista în om ceva de genul unei determinări morale, religioase în aceeași măsură în care vorbim despre omul determinat de instincte primare. *Omul nu este niciodată condus către comportamentul moral ci, în fiecare caz, el decide să se comporte moral și face asta nu pentru a satisface o forță morală ci pentru a avea o bună conștiință.* Cu alte cuvinte, omul nu se comportă moral doar de dragul de a avea o bună conștiință ci, pentru o cauză căreia i se dedică sau pentru o persoană pe care o iubește ori pentru Dumnezeul său. Dacă a făcut aceasta doar din dorința de a avea o bună conștiință, el ar deveni un fariseu și va urmări să fie o persoană cu adevărat morală. Conform teoriei lui Frankl, chiar *sfinților nu le-a păsat de nimic altceva atunci când au devenit și discipolii și propovăduitorii credinței lui Isus* decât, pur și simplu, faptul că *au vrut să-l servească pe Dumnezeu și nu s-au gândit vreodată că ar putea să devină sfinți.* Dacă aceasta ar fi fost situația și țelul lor, atunci ar fi devenit doar perfecționiști mai degrabă decât sfinți. Desigur, *o bună conștiință este cea mai bună pernă*, după cum spune un proverb german, dar adevărata moralitate este mai mult decât un simplu somnifer sau un medicament tranchilizant.

III. Frustrația existențială

În cazul în care *dorința omului de sens poate fi frustrantă*, teoria logoterapiei introduce conceptul de *frustrație existențială*. Termenul de *existențială* poate fi folosit în trei sensuri:

1. pentru a se referi la *existența însuși*, modul specific uman de a fi (a exista);
2. *sensul existenței* și
3. *lupta pentru a găsi un sens concret* în existența personală, dorința de sens.

Frustrația existențială poate degenera în nevroză, fapt pentru care logoterapia introduce termenul de nevroză noogenică în contrast cu nevroza în sensul obișnuit al cuvântului, nevroza psihogenică. Nevroza noogenică își are originea nu în dimensiunea psihologică ci, în cea mentală (grecescul noos = minte) a existenței umane. Acesta este un termen logoterapeutic care denotă orice corespunde cu miezul spiritual al personalității umane. Din punct de vedere al cadrului de referință al logoerapiei, termenul spiritual nu are o conotație religioasă ci se referă la dimensiunea specific umană. Nevroza noogenică nu derivă din conflictele dintre energii și instincte ci, mai degrabă, dintre conflictele dintre valori adică din conflictele morale generate de probleme spirituale. Un rol esențial în astfel de probleme îl are frustrația existențială. În aceste cazuri terapia adecvată o reprezintă logoterapia, cea care are cutezanța de a introduce în demersul său dimensiunea spirituală a existenței umane.

Problemele spirituale cum sunt aspirațiile omului către o existență plină de sens și frutrațiile acestei cauze sunt abordate în termeni spirituali. Ei sunt preluați sincer și onest fără a se avea în vedere rădăcinile inconștiente sau sursele acestora, ceea ce îi transformă uneori în termeni instinctuali. *Oricând un medic eșuează în a distinge dimensiunea spirituală de cea instinctuală* astfel încât se poate naște o periculoasă confuzie, fapt relatat de Frankl după cum urmează: *Un diplomat american de grad înalt a venit la biroul meu din Viena pentru a continua tratamentul psihanalitic pe care l-a început cu 5 ani înainte cu un analist din New York. La început l-am întrebat de la ce a pornit analiza lui și de ce a crezut că ar trebui studiat. S-a dovedit că pacientul era nemulțumit de cariera sa și i s-a părut foarte dificil să fie satisfăcut de politica externă americană. Analistul său i-a spus că ar trebui să încerce o reconciliere cu tatăl său, pentru că guvernul, la fel ca și superiorii, nu sunt altceva decât imagini ale tatălui și constant, insatisfacția de la locul de muncă i se datora ostilității pe care în mod inconștient o îndrepta spre tatăl său. De-a lungul unei analize care a durat 5 ani, pacientul a fost tot mai mult îndemnat să accepte interpretării psihanalistului până când n-a mai fost capabil să vadă pădurea realității de copacii de simboluri și imagini. După câteva ședințe a fost clar că dorința înțeles/sens era frustrată de vocația sa și el de fapt nutrea să fie*

angajat într-o altfel de muncă. Întrucât nu exista nici un motiv să nu renunțe la profesiunea sa și să încerce una diferită, a făcut astfel, cu rezultate remarcabile. El a fost mulțumit de această nouă ocupație pentru mai mult de 5 ani după cum afirma recent. Mă îndoiesc că, în acest caz, am avut de-a face cu o stare nevrotică și de aceea m-am gândit că el nu avea nevoie de vre-o psihoterapie și nici măcar de logoterapie pentru simplul motiv că nu era de fapt un pacient. Nu fiecare conflict este neapărat nevrotic, iar un număr de conflicte este normal și chiar sănătos. Din aceste considerații se poate vedea cu ușurință că într-un sens similar, *suferința nu este întotdeauna un fenomen patologic*, ci mai degrabă, *o realizare umană decât un simptom de nevroză*, mai ales dacă suferința depășește frustrația existențială. Frankl neagă faptul că pentru cineva căutarea unui sens al existenței sale sau chiar îndoiala derivă din orice boală. *Frustrația existențială nu este nici patologică nici patogenică. Grija unui om, chiar disperarea sa, în ceea ce privește valoarea vieții, este un pericol spiritual dar sub nici un caz un pericol mental.* Se poate ca, interpretându-l pe primul în termenii ultimului, acest fapt motivează pe medic să *îngroape* disperarea existențială a pacientului sub un morman de medicamente tranchilizante. De fapt, sarcina sa este mai degrabă să-l ghideze printre crizele sale existențiale de creștere și dezvoltare.

Logoterapia consideră că principala ei funcție este *asistarea pacientului pentru a găsi un sens în viața sa și pentru a-l face conștient de sensul ascuns al existenței sale*, din această perspectivă logoterapia fiind considerată un proces analitic. Astfel, logoterapia *se aseamănă cu psihanaliza dar*, în încercarea sa de a face ceva conștient ca *nu-și restrânge activitatea la fapte instinctuale din inconștientul individual.* Cu alte cuvinte, logoterapia *se ocupă de realități spirituale cum ar fi, îndeplinirea sensului potențial al existenței cât și dorința sa de sens.* Orice analiză, chiar și atunci când se reține de la a include dimensiunea noologică sau spirituală în procesul terapeutic, încearcă să-l determine *pe pacient să devină conștient de ceea ce își dorește în adâncul ființei sale.* Logoterapia se îndepărtează de psihanaliză pentru că îl consideră e om ca pe o ființă a cărei principală preocupare constă mai degrabă în împlinirea unui sens și în actualizarea valorilor decât în simpla gratificație și satisfacție a energiilor și instinctelor sau în reconcilierea revendicărilor conflictuale ale Id-ului, Ego-ului și Superego-ului sau în simpla adaptare la societate și mediu.

IV. Vacuum-ul existențial

Dacă orientarea spre sens are un impact benefic, o influență dăunătoare o are sentimentul de care atâția pacienți se plâng anume, de totală lipsă de sens a vieții lor. Lipsa conștiinței unui sens pentru care merită să trăiască îi face să se simtă bântuiți de experiența goliciunii

interioare şi să simtă un gol înlăuntrul lor adică, în concepţia lui Frankl, ei se află în situaţia pe care a numit-o *vacuum existenţial.* Vacuum-ul existenţial este un fenomen larg răspândit al secolului al XX-lea ce se poate datora dublei pierderi pe care omul ar trebui să o depăşească de când a devenit cu adevărat fiinţă umană. La începutul istoriei omenirii, omul a pierdut câteva din instinctele sale primare de origine animală şi prin care se simţea apărat şi în siguranţă. Această siguranţă, comparabilă după Frankl cu paradisul, îi este acum inaccesibilă, şi nu-i rămâne altceva decât să facă alegeri sau să ia hotărâri. Pe lângă toate acestea, omul a suferit o pierdere în dezvoltarea sa recentă încât tradiţiile care i-au susţinut comportamentul sunt acum mult diminuate. Cum nici un instinct nu-i spune ceea ce trebuie să facă şi nici o tradiţie nu-i confirmă ceea ce ar fi trebuit să facă, în curând nu va ştii ceea ce trebuie să facă. Din această perspectivă omul va fi tot mai mult guvernat de ceea ce alţii vor să facă şi astfel va cădea pradă mai mult conformismului.

O analiză statistică transversală a pacienţilor şi a personalului de la infirmerie condusă de echipa lui Frankl în departamentul neurologic al Spitalului Clinic din Viena a confirmat faptul că 55% din persoanele chestionate au prezentat, în diverse grade, acest vacuum existenţial. Cu alte cuvinte, mai mult de jumătate dintre ei au experimentat o pierdere a sentimentului că viaţa are un sens.

Vacuum-ul existenţial se manifestă, în general, printr-o stare de plictiseală. Frankl afirmă că acum Schopenhauer poate fi înţeles când spune că omenirea a fost, se pare, osândită să oscileze întruna între cele două extreme necaz şi plictiseală. Plictiseala cauzează mai multe probleme de rezolvat decât necazul şi, cu siguranţă, duce la psihiatru. Aceste probleme devin, cu timpul, tot mai importante pentru că automatizarea progresivă va duce, probabil, la o enormă creştere a orelor de odihnă pentru muncitorul obişnuit. De aceea, din păcate, este evident că mulţi dintre ei nu vor ştii ce să facă cu acest timp liber achiziţionat. Legat de acest fapt, Frankl se referă la *nevroza de duminică*, un tip de depresie care îi chinuie pe oamenii ce devin conştienţi de lipsa de mulţumire din viaţa lor când, după alergătura din cursul săptămânii, timpul lor ocupat se sfârşeşte astfel încât golul din ei ajunge să se manifeste. În unele cazuri se ajunge la sinucidere, care îşi are originea în vacuum-ul existenţial. Fenomene larg răspândite ca alcoolismul şi delicvenţa juvenilă nu vor putea fi înţelese decât dacă recunoaştem acest vacuum existenţial care se află la originea lor. Tot aşa se întâmplă şi în cazul crizelor pensionării şi a oamenilor care îmbătrânesc. Mai mult, există variate măşti şi înfăţişări sub care apare vacuum-ul existenţial. Uneori, dorinţa de sens frustrată este compensată de dorinţa de putere, inclusiv de cea mai primitivă formă a dorinţei de putere, dorinţa de bani. În alte cazuri, locul dorinţei de sens, frustrate, este luat de dorinţa de plăcere.

De aceea, frustrarea existențială are uneori o compensație sexuală. Se poate observa în aceste cazuri că libidoul devine răspândit în vacuum-ul existențial. O situație similară apare și în cazurile nevrotice. Conform acestei teorii, oricine poate observa că această simptomatologie a invadat un vacuum existențial înlăuntrul căruia continuă să înflorească. La astfel de pacienți, care nu suferă de nevroze noogene, nu vor reuși să-și depășească condiția decât dacă tratamentul psihoterapeutic va fi suplimentat cu logoterapie. Prin umplerea vacuum-ului existențial, pacientul va fi împiedicat să aibă viitoare regrese, logoterapia fiind o metodă potrivită și în cazuri psihogene sau chiar în nevrozele somatogene.

V. Sensul vieții

La întrebarea *Ce este sensul vieții?* Frankl răspunde: *sensul vieții. Sensul vieții diferă de la om la om, de la o zi la alta, de la o eră la alta. Ceea ce contează nu este sensul vieții în general ci, mai degrabă, sensul specific al vieții unei persoane la un moment dat. A pune întrebarea în termeni generali, ar fi comparabil cu întrebarea pusă unui campion de șah: Spunem-i stăpâne care este cea mai bună mișcare din lume? Pur și simplu nu există așa ceva, ca cea mai bună sau chiar o mișcare bună ce pornește de la o situație particulară într-un joc sau ca o personalitate particulară a unui oponent.* Acest lucru este valabil și pentru existența umană pentru că nimeni nu ar trebui să caute un sens abstract al vieții. De aceea, omul nu poate fi înlocuit și nici viața sa nu poate fi repetată iar sarcina fiecăruia este atât de unică pe cât este oportunitatea sa specifică de a o îndeplini, întrucât fiecare situație de viață reprezintă o provocare pentru om și ridică o problemă pe care el trebuie să o rezolve, întrebarea despre sensul vieții trebuie inversată. Astfel, omul nu ar trebui să întrebe care este sensul vieții sale ci, mai degrabă, trebuie să recunoască că el este cel întrebat. Cu alte cuvinte, fiecare om este interogat de viață iar el poate răspunde vieții doar prin răspunderea pentru propria viață și prin faptul de a fi responsabil de tot ceea ce face. De aceea, logoterapia vede în responsabilitate chiar esența existenței umane.

VI. Esența existenței

Accentuarea responsabilității este accentuată, după cum afirmă Frankl, în imperativul categoric al logoterapiei: *Trăiește ca și cum ai trăi deja pentru a doua oară și, ca și cum ai fi acționat prima dată la fel de greșit cum ești gata să acționezi acum!*

Nimic nu ar stimula simțul de responsabilitate mai mult ca această maximă care-l invită să-și imagineze în primul rând că prezentul este trecut și, în al doilea rând, că trecutul poate fi totuși schimbat și îndreptat. Aceste precepte îl confruntă cu finalitatea vieții cât și cu finalitatea a ceva ce reiese atât din viața sa cât și din sine. Logoterapia încearcă să-l facă pe pacient pe deplin conștient de propriile responsabilități și de aceea trebuie să-i lase opțiunea pentru ce sau cui pacientul consideră că ar trebui să-i fie responsabil. Așadar, un logoterapeut este mai puțin tentat dintre toți psihoterapeuții de a-i impune judecăți de valoare pacientului, pentru că el nu va permite niciodată acestuia să-i treacă medicului responsabilitatea de a judeca. Este datoria pacientului de a decide dacă ar trebui să interpreteze scopul/misiunea vieții sale, de a fi responsabil societății sau propriei conștiințe. Majoritatea se consideră responsabil în fața lui Dumnezeu, iar ei îi reprezintă pe aceea care nu-și interpretează viața doar în termenii unei sarcini ce le-a fost încredințată ei, și în termenii divinității care le-a încredințat-o.

Prin urmare, logoterapia nu este nici o învățătură, nici predică. Ea se situează echidistant față de raționamentul logic ca și față de ruga morală. Văzut la figurativ, rolul jucat de logoterapeut este, mai degrabă, al uni oftalmolog decât al unui pictor. Așa cum afirmă Frankl, un pictor încearcă să ne impună o imagine a lumii așa cum o vede el, pe când un oftalmolog încearcă să ne facă apți să vedem lumea așa cum este ea. Rolul logoterapeutului constă în lărgirea și limpezirea câmpului vizual al subiectului astfel încât întregul spectru de sensuri și valori să devină conștient și vizibil pentru el. Logoterapia nu are nevoie să impună judecăți pacientului pentru că, de fapt, adevărul se impune de la sine și nu are nevoie de intervenții.

Prin afirmația că omul este o ființă responsabilă ce trebuie să actualizeze sensul potențial al vieții sale, Frankl subliniază că adevăratul sens al vieții trebuie găsit mai curând în lume decât înlăuntrul omului sau a psihicului său întrucât este un sistem închis. Prin aceeași simbolizare, adevărata țintă a existenței umane nu poate fi găsită în ceea ce se numește autoactualizare, deoarece existența umană este, în esență, mai mult transcendență. Autoactualizarea nu poate fi deloc un posibil țel, pentru simplul motiv că, cu cât un om va încerca să-l atingă cu atât îi va scăpa mai mult. Numai gradul în care se dedică omul îndeplinirii sensului vieții sale se poate actualiza. Cu alte cuvinte, autoactualizarea nu poate fi atinsă dacă își are finitudinea în ea însăși ci, reprezintă doar un efect secundar al autotranscendenței. De aceea, lumea nu trebuie privită ca o simplă expresie a self-ului și nici considerată un simplu instrument sau doar un înțeles al actualizării cuiva. În aceste situații, viziunea lumii, *Weltanscauung* (vezi Jung), se transformă în Weltenwertung, adică o depreciere a lumii. Așadar, sensul vieții, așa cum arată Frankl, se schimbă întotdeauna dar, nu

încetează niciodată să existe. Conform logoterapiei, putem descoperi acest sens în trei moduri diferite: dacă facem ceva, dacă experimentăm o valoare şi dacă suferim. Primul mod de realizare sau de succes este evident. Celelalte necesită abordări care ţin de natură, cultură şi care solicită abordări viitoare.

VIITORUL PSIHOLOGIEI

În pofida atâtor paradigme, orientări şi tendinţe apărute diacronic, psihologia a rămas şi sperăm că va rămâne una care a devenit şi s-a format ca ştiinţă autonomă în bună parte şi graţie tuturor psihologilor şi psihologiilor pe care le-au creat. Domeniile sale, cum ar fi: psihologia vârstelor, psihologia socială, psihologia muncii, psihologia patologică sau cele interdisciplinare: neuropsihologia, psihobiologia, psihofiziologia, precum şi multe altele pe care nu le mai menţionăm, vor continua să existe, să prospere dată fiind nevoia de psihologie, sigur şi să se diversifice în raport cu alte domenii de activitate.

În lucrarea sa cu privire la viitorul psihologiei, P. Fraisse (1911-1996) antrenează psihologi europeni şi americani să-şi spună părerea în legătură cu soarta şi viitorul psihologiei. Printre alţii care răspund la întrebarea Cum va arăta psihologia anului 2000, se numără şi Marc Richelle. Acesta, *pornind de la psihologia de astăzi,* care oferă spectacolul unui univers fragmentat, unde se juxtapun şi se ignoră sau se exclud tendinţele metodologice, cerinţele teoretice, orientări fundamentale şi aplicative, unde teoriile parţiale au pretenţia de a fi generale şi exhaustive, unde se tinde spre închiderea progresivă a teritoriului de investigare, care devine din ce în ce mai restrâns, fapt ce duce la elaborarea unor teorii locale, miniteorii, referitoare la un aspect particular al memoriei, învăţării, dezvoltării *personalităţii* etc (Zlate, M., 2000, p.67) încearcă să ofere o soluţie. S-ar impune un *sincretism* mai util, iar eforturile psihologilor ar trebui să vizeze:

a. o nouă lectură a demersurilor teoretice,

b. clasificarea terminologiei, psihologii *să vorbească aceeaşi limbă* (semnificanţii ori semnificaţiile să fie cam aceleaşi);

c. modificarea radicală a demersului dominant (să se stabilească priorităţile problemelor de la care să se ajungă la modelele teoretice);

d. reexaminarea la nivelul metodelor (studierea cu aportul mai multor metode pentru a verifica teoria).

Alţi psihologi:

- Fraisse, P. – are nostalgia unităţii psihologiei,
- Oléron – ar dori o psihologie pentru toţi şi nu doar pentru specialişti ş.a.

Cu alte ocazii, psihologi reputaţi au vorbit despre necesitatea interdisciplinarităţii în psihologie, promovării psihologiei cognitive, psihologiei prelucrării informaţiei. Alţii relevă importanţa psihologiei umaniste, pozitive, transpersonale (Congresul al XXIII-lea de Psihologie, Convenţia anuală a Consiliului Internaţional al Psihologilor – primul desfăşurat în Mexic, 1984; a doua în Canada, 1993).

Trei autori americani – citaţi de Zlate, M. în lucrarea **Introducere în psihologie** – după ce efectuează o analiză empirică din patru domenii ale şcolilor ştiinţifice psihologice – psihanaliză, behaviorism, psihologie cognitivă, neuroştiinţele – relevă că:

a) psihanaliza este virtual ignorată,

b) behaviorismul este în declin,

c) psihologia cognitivă se dezvoltă şi tinde să devină o şcoală;

d) neuroştiinţele cunosc o creştere modestă (Robins, Gosling şi Craik, 1999).

Având în vedere procentajul articolelor apărute în publicaţii de vârf: *American Psychologist*, *Annual Review of Psychology*, *Psychological Buletin*, *Psychological Review* – în perioada 1950-1997, cei trei alcătuiesc următoarea schemă:

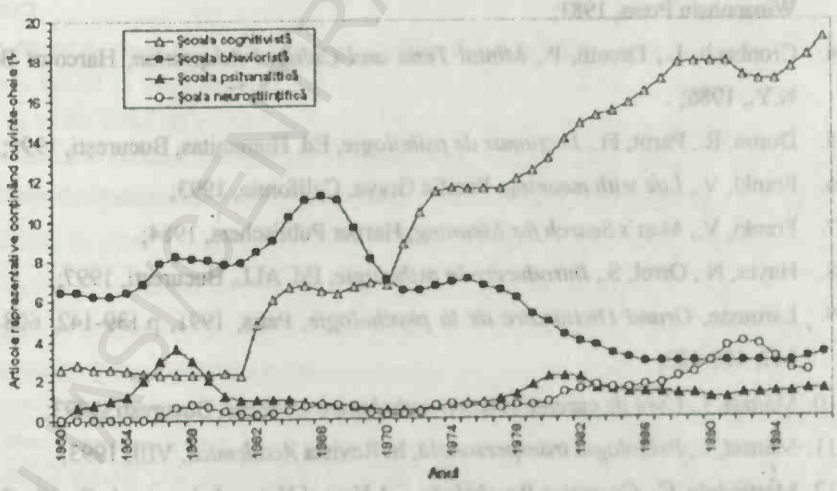

Procentajul articolelor care conţin cuvinte-cheie, apărute în publicaţii de vârf după Zlate, M. (2000)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Sintetizând factorii modelatori ai viitorului psihologiei Zlate, M., enumeră:

1. viitorul psihologiei va fi modelat de prezentul şi trecutul său,
2. concepţia despre om se va modela în egală măsură şi viitorul psihologiei,
3. viitorul psihologiei va fi înrâurit de viitorul societăţii şi chiar de viitorul întregii lumi,
4. progresele realizate de alte ştiinţe îşi vor pune amprenta asupra viitorului psihologiei,
5. viitorul psihologiei va fi modelat de progresul economic (2000, p.71-72)

În ceea ce ne priveşte credem în viitorul psihologiei; perspectiva psihologică va fi preeminent aplicativă, în raport cu domeniile de activitate, menită să favorizeze dezvoltarea lor şi prosperitatea oamenilor implicaţi în organizarea şi desfăşurarea sa. Psihologia va deveni, în sfârşit, a oamenilor, îi va sprijini să devină ceea ce pot fi, iar psihologii vor contribui la înălţarea ei, clarificarea teoretică, validarea practică, pornind de la ceea ce fac, simt şi gândesc oamenii, cu ei şi pentru ei perpetuu şi ubicuu.

Bibliografie:

1. Brislin, R., *Translation: Aplication and Research*, Erlbaum Hollsdale, 1973;
2. Brown, E., Sechrest, L., *Experiments in Cross Cultural Research*, Prentice Hall;
3. Cole, M., Scribner, S., *Culture and Thought: a Psychological Introduction*, Winsconsin Press, 1981;
4. Cronbach, L., Drenth, P., *Mintal Tests and Cultural Adaptation*, Harcourt Brace, N.Y., 1986;
5. Doron, R., Parot, Fr., *Dicţionar de psihologie*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1999;
6. Frankl, V., *Life with meaning*, Pacific Grave, California, 1993;
7. Frankl, V., *Man's Search for Meaning*, Harper Publischers, 1984;
8. Hayes, N., Orrel, S., *Introducere în psihologie*, Ed. ALL, Bucureşti, 1997;
9. Larousse, *Grand Dictionaire de la psychologie*, Paris, 1991, p.139-142, 608-609, 347, 420-423;
10. Mânzat, I., *Curs de curente şi teorii psihologice moderne*, Bucureşti, 1993;
11. Mânzat, I., *Psihologia transpersonală*, în Revista *Academica*, VIII, 1993;
12. Martindale, C., *Cognitive Psychology – A Neural Network Approach*, Pacific Grave, California, 1991;

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

13. Miclea, M., *Creativitate și arhitectură cognitivă*, în Radu, I. (coord.), Cluj-Napoca, 1991;
14. Miclea, M., *Psihologie cognitivă*, Ed. Polirom, ed. a II-a, Iaşi, 1999;
15. Neissen, U., *Cognitive Psychology*, New York, Appleton, 1967;
16. Parot, Fr., Richelle, M., *Introducere în psihologie*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1995;
17. Petroman, P., *Incursiuni în istoria psihologiei universale și românești*, Ed. Eurobit, Timişoara, 1996;
18. Potkay, Ch şi Bem Allen – Chapter Four – *Social Psychoanalysis: Horney, Sullivan, Adler and Fromm*; Chapter Seven – *Humanistic Psychology: Rogers and Maslow*, în vol. *Personality: Theory, Research an Aplications*, Monterey, Cole Publ. Co., 1986, p.108-149, 223-264;
19. Radu, I., *Introducere în psihologia contemporană*, Ed. Sincron, Cluj-Napoca, 1991;
20. Sernberg, R., Beyond, I., *A triarhic theory of human inteligence*, New York, 1986;
21. Würtz, B., *New Age*, Ed. de Vest, ed. a II-a, Timişoara, 1994.

ŞCOLI PSIHOLOGICE, ORIENTĂRI ŞI DIRECŢII ÎN PSIHOLOGIE

Laboratorul de Psihologie de la Universitatea din Leipzig a fost din 1879, mai multe decenii, o adevărată Meca a psihologiei, pe unde au trecut o bună parte din marii psihologi ai vremii, în frunte cu Sperman, C. din Anglia, Universitatea din Londra, Titchner E. B., Hall St. din America deopotrivă marii cărturari români Gruber, Ed., Rădulescu-Motru, C., Ştefănescu-Goangă, Fl., precum şi Neniţescu, I., Gusti, D., Torouţiu care – aceştia din urmă – au evoluat ulterior spre alte domenii de activitate.

Caseta 57

Spearman, Charles Eduard (1863-1945) şi-a luat doctoratul la Leipzig. A renunţat la cercetările efectuate asupra percepţiei ca să se consacre analizei factoriale a inteligenţei. El este cel care a demonstrat că reuşita într-un anumit domeniu (sarcini) depinde atât de un factor general (G), cât şi de anumiţi factori specifici (C). Ulterior a mai recunoscut şi existenţa unor factori de grup. Lucrarea sa cea mai importantă este **Aptitudinile omului** (1927).

Caseta 58

Titchener, Eduard Bradford (1867-1927) psiholog american de origine britanică, militant activ, practician de frunte al psihologiei experimentale, unul din elevii lui Wundt care nu a renunţat integral la metoda introspecţiei, fapt contestat de Watson, deoarece *datele pe care le oferă nu au valoare ştiinţifică, ele nu pot fi luate în seamă fără a fi reverificate*. La un moment dat, în preajma lui 1920, în SUA se părea că în afară de Titchener şi adepţii săi existau doar behavioriştii şi orientarea lor – behaviorismul.

Caseta 59

Hall, Stanley (1844-1924), psiholog american, elevul lui Wundt, care la reîntoarcerea în SUA a înfiinţat primul Laborator de Psihologie Experimentală din această ţară. Preocupat de dezvoltarea psihologiei, în 1909 a invitat în America pe Freud, Jung şi Ferenczi, ocazie cu care cel dintâi a susţinut cele cinci conferinţe ale sale. Universitatea le-a acordat primilor doi la propunerea lui Hall, titlul de *doctor honoris causa*.

BCU IAŞI - TRADIŢIE ŞI UNIVERSALITATE - LIBRARY

Pornind de la ceea ce a fost psihologia şi la ceea ce a devenit ea după 1879, evoluţia sa poate fi împărţită în mai multe etape:

1. *cea a psihofizicii lui Fechner şi a psihologiei fiziologice şi experimentale* a lui Wundt, dominată de modelul explicării analitice din fizică (mecanică) şi chimie, care a persistat până la primul război mondial;

2. *cea a psihologiei gestaltiste*, de la Berlin (Ganzheitpsychologie), de la Leipzig, în care modelul psihologiei cu interpretarea sintetică a părţilor prin întreg avea primordialitate. O atare interpretare este intrinsecă psihologiei înţelegerii a lui Dilthey şi Spanrger, precum şi celei personaliste promovate de Stern – a dominat perioada interbelică;

3. *cea structuralistă* în cadrul căreia se face o sinteză dintre explicarea analitică – a întregului prin părţi – şi interpretarea sintetică a părţilor prin funcţiunea pe care ele o exercită în cadrul întregului.

O asemenea caracterizare considera Mărgineanu, N. este imanentă psihologiei germane, nu însă şi celei franceze, engleze, americane şi ruse (Lăscuş, V., 1997 în Petroman, P., 2001, p. 219-220).

Dar, pe măsura maturizării psihologiei ca ştiinţă explicită, s-au constituit nenumărate şcoli de psihologie, mai mult ori mai puţin rivale, fiecare din ele dorind să propună o teorie distinctă a psihicului întemeiată pe date experimentale. După cum am demonstrat, acestea au fost şcolile (paradigmele):

1. *psihopatologică*,
2. *psihanaliza*,
3. *gestaltismul* şi
4. *behaviorismul*.

Toate şi fiecare puneau sub semnul întrebării idei şi precepte filozofice şi psihologice, după cum propuneau teorii noi cu privire la psihic, eventual metodele de abordare. Astfel, gestaltiştii, de pildă, contestau atomismul psihologic care începând de la D. Hume, constituia temelia filozofiei psihicului în tradiţie empiristă, după cum psihanaliza părea să submineze o presupoziţie standard în legătură cu activitatea mentală, preeminent conştiinţa. Provocarea cea mai incitantă o reprezintă obiecţiile behavioriştilor faţă de modul convenţional de abordare a problemelor psihic-corp şi faţă de conceptele de spirit sau minte cărora le dăduseră naştere. Psihopatologia transferă accentul pe omul bolnav, psihologia acestuia. Asemenea orientări şi direcţii au exercitat şi continuă să exercite influenţe considerabile asupra dezvoltării psihologiei, concomitent asupra dezbaterilor filozofice cu privire la psihic.

BCU "LUCIAN BLAGA" CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Trebuie să arătăm însă că, fiecare din paradigmele menţionate nu au încetat să-şi continue existenţa oferind, dacă nu o perspectivă, cel puţin nedumeriri, întrebări şi deschideri. Astfel, *cred că în psihanaliză s-a petrecut acelaşi proces ca într-o religie: s-au constituit ori reconstituit secte sau ordine cu multe sectarisme, multe închideri, multe limitări şi cred că aceasta nu e bine. Contribuţiile lui S. Freud sunt cu totul altceva decât ceea ce s-a încercat ulterior. Consider că, dacă Freud ar mai fi în viaţă, n-ar putea decât să se opună violent modului în care a fost închis într-o problematică îngustă, care, cu siguranţă, nu era poziţia sa proprie* (J. Bergeret, Synapse, Nr. 6, IX, 1984).

Ce s-a întâmplat cu psihanaliza aţi urmărit, au apărut şcoli, orientări ori direcţii mai mult sau mai puţin ortodoxe, fiecare dorindu-se sau chiar proclamându-se deţinătoarea adevărului sau adevărurilor, eventual al unuia dintre ele. Ce a însemnat aceasta? Inflaţie teoretică. Reîntoarcerea la Freud, revenirea asupra unor orientări teoretice care, de fapt, reprezintă tot atâtea deschideri. Oricum ar fi, în cazul psihanalizei s-a exagerat şi se exagerează când Freud este considerat un totum factum, un fel de Mecca (aidoma lui Marx ori Bisericii), unul care a spus tot ceea ce se putea spune. Ordinea şi respectul nu înseamnă însă a accepta orice, a înghiţi ceea ce ţi se oferă. Dialogul trebuie că continue şi, din fericire, a continuat şi continuă. A. Fernandez Zoïla apreciază că în psihanaliză ar putea fi identificate, din noianul lor, următoarele orientări:

1. **lacanienii** – adepţii lui J. M. Lacan înainte şi după sciziunile care apar în psihanaliza franceză (P. Aulagnier, J. Chavreul, S. Reclaire, F. Perrier, G. Rosolato, J. P. Valabrega), grup care s-a scindat ulterior şi el pe tema analizei didactice:

a) aceasta nu-i o *varietate* specială a psihanalizei,

b) analizantul nu este discipolul psihanalistului,

c) aceasta trebuie să fie reprezentativă, să ilustreze psihanaliza, scopul său.

2. **winnicottienii** – acei care l-au urmat pe D. Winnicott (1886-1971) în problema psihanalizelor pentru copii:

a) diada *mamă-copil* reprezintă unitatea indisolubilă, deoarece nu există copil fără mamă;

b) o mamă *suficient de bună* va şti să-şi integreze copilul în societate, graţie holding-ului, asigurându-i un mediu stabil în care copilul să se simtă în siguranţă;

c) mama ştie ce-i prieşte copilului, în consecinţă ea are un comportament empatic şi răspunde prompt trebuinţelor copilului;

d) ulterior copilul se va dezvolta prin el însuşi, dacă

- nu-i sechestrat într-un univers mărginit,

- hiperprotejat pentru a-şi clădi o personalitate de împrumut (cu fals);

e) părinţii trebuie să-şi ajute copilul să cunoască lumea, să se implice în crearea sa;

3. **psihanalizele psihoticilor** sau nonpsihoticilor, nevrotici, persoane cu psihopatie uşoară, *indivizi care nu se simt bine în pielea lor* (C. Castariadis). Promotorul lor a fost J. W. Rosen, autorul analizelor directe:

a) suportul lor sunt conţinuturile inconştiente pe care subiectul le exprimă verbal sau nonverbal (mimică, postură, gestica, conduita);

b) nu solicită analiză de rezistenţă,

c) nu recurg la mijlocirea unor lanţuri asociative.

Caseta 60

Ceea ce observă mult mai adesea la cei care solicită o analiză este dezorientarea în viaţă, instabilitatea, fenomenele caracteriale, o tonalitate depresivă ş.a.

Această serie de fenomene pare a stabili o omologie la procesul de curs, de relativă destructurare a personalităţii inclusiv, în patologia sa. Un număr considerabil de oameni par a suferi de un fel de nevroză informă ori *moale*, fără acea dramă acută, fără pasiuni intense, dar având o pierdere a reperelor, care dublează o extremă labilitate a caracterelor şi a compartimentelor (C. Castariadis, Synapse, Nr. 1, I, 1984)

4. **transformatorii simptomelor**, tablourilor clinice, psihanalizelor, practicilor, aplicaţiilor ş.a.m.d. care vizează deschiderea socială (Serge Lebovici, psihanalist francez pentru copii şi adulţi). Printre altele ei mai au în vedere:

a) mama şi copilul,

b) construirea relaţiilor mamă-bebeluş,

c) viaţa şi munca, activitatea, dorinţele (P. Sivadon, C. Veil, R. Amiel, A. Fernandez Zoïla).

O altă şcoală ce tinde să fie, o reprezintă **Şcoala de la Palo-Alto** (şcoala lui G. Bateson). Ea se bazează pe comunicarea interpersonală, intra- şi intergrupală. Deviza acestei şcoli este cât se poate de limpede: *Nu putem să nu comunicăm!* Urmărind-o firesc, caracteristicile sale ar putea fi următoarele:

a) feed-back-ul cu efect de întoarcere,

b) subiectul-individ îşi pierde particularitatea ipseistă şi intră într-un ansamblu interacţional:

- orice om aspiră spre nodurile comunicaţionale care îl solicită întruna,
- el se implică şi comunică volens-nolens;

BCU "LUCIAN BLAGA" CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

c) comunicarea paradoxală (cea care stă la baza lucrărilor lui Watzlawick şi i-a înrâurit pe Laing, Cooper, E. Goffman, E. T. Hall, R. L. Bildwhistell),

d) viaţa socială devine o scenă, o reprezentare socială şi metaforică;

e) intercomunicare personală se face pornind de la un limbaj locuit într-o reţea de imagini şi percepţii endogene pline de celelalte:

- fiecare este *altul* faţă de ceea ce este
- şi se consideră *a fi* pentru celălalt;

f) antropologia comunicaţională este sistemică; ipseitatea, aceasta nu se rupe în situaţie duală: *oare este necesar al treilea pentru a fi doi, adică pentru a fi unul*; iată un apel la o psihanaliză spartă în bucăţi: deschisă către/spre celălalt (A. Fernandez – Zoïla, 1996, p. 371).

Aşadar, o persoană e necesar să se racordeze la celălalt. *Teritoriile persoanei devin complexe la cele trei instanţe*

Sine – Eu - Supraeu

la care se adaugă

Sine – însuşi şi Non-sine - însuşi

(Distincţia este dificil de relevat în limba română, de aceea o redăm şi în limba franceză: *ça, moi, sur-moi – soi, non-soi*; în majoritatea contextelor *soi* se poate traduce, totuşi, prin sine; nu însă şi aici, notează traducătorul lui A. Fernandez - Zoïla, 1996, L. Voicu şi I. V. Dimciu)

Comunicarea variază, dar limbajul reţine cea mai bună parte, deoarece între instanţe şi subinstanţe se realizează *adecvarea*, ceva mai mult *intraadecvarea. Un regim de adecvare cunoscut, conştient, voit, organizat, adică cel al Eului-Sinelui va înlocui regimul primitiv de conversie, cel al Sinelui/Supraeului, acolo unde toate schimburile se fac în vase comunicante cu neprevăzuturi proprii tărâmului fantasmelor* (A. Fernandez – Zoïla, 1996, p. 372).

Cuvintele construiesc Eul şi-l structurează, iar limbajul poate funcţiona în structurile conştientului şi ale inconştientului. Dar vocile sunt insuficiente: două voci, mai multe, bivocalitatea, plurivocalitatea nu corespund unei dialogii totale. *Dialogiile incomplete trimit la monologuri care, dacă persistă, se pot constitui în perturbaţii psihopatologice; absenţa celuilalt din molecula-de-limbaj-dialogic se regăseşte în toate tulburările psihotice şi nevrotice* (ibidem).

De facto, exponenţii Şcolii de la Palo-Alto (America, în apropiere de San Francisco) susţin că ceea ce percepem şi numim *realitate* este o creaţie a omului prin comunicare,

singurul responsabil pentru cunoaştere. Aceasta este elaborată, făurită inconştient prin procese neurologice care reprezintă o trăire complexă a particularităţilor fizico-chimice ale realităţii, fapt care ne îndepărtează de ea, întrucât procesele de autonomie, de autoreglaj şi de autoreferinţă ale reţelelor neuronale au proprietăţi *emergente* (Mucchielli A., 1996, p. 81). În ceea ce priveşte gândirea, aceasta este *decorticată* cu aportul retroacţiunii (cercuri vicioase, profeţii diagnostice şi situaţii care provoacă boala).

În fine, pentru constructivismul Şcolii de la Palo-Alto este cât se poate de clar faptul că ceea ce trăim, experienţa noastră nu are un temei: din ceea ce suntem (trecut şi prezent) ca fiinţe biologice şi sociale, noi degajăm *regularităţi şi interpretări*. Conform lor nu există adevăr în sine. El nu are importanţă decât în raport cu societatea. Spre deosebire de pozitivişti care depuneau eforturi să identifice realitatea şi să o explice, exponenţii Şcolii de la Palo-Alto, constructivişti contestă *realitatea-adevăr*, pentru că nu-i decât o realitate *percepută-audizată* de un grup de actori. Ea este, înainte de toate, *simţ comun* pentru un grup, şi apoi construcţie ştiinţifică (idem, p. 82).

Adepţii noii psihologii, din preajma anului 1930, ar putea constitui o *paradigmă*, eventual o *nouă şcoală*. Ea vizează omul, felul acestuia de a percepe şi pricepe realitatea – lumea, societatea – implicit morbiditatea, pornind de la normal şi nu invers cum s-a procedat decenii sau chiar secole la rând.

Individuală şi socială, prioritar normală, lumea avută în vedere de noua psihologie, este una

- a interacţiunii cu realitatea înconjurătoare,
- dirijabilă, manipulabilă prin tot felul de injoncţiuni (presiune puternică exercitată asupra cuiva),

şi nu

- ca o lume interioară, escamotată, ascunsă, ci
- o lume inaccesibilă conştiinţei.

Din asemenea motive, această psihologie a fost şi este considerată *noua psihologie* sau *omul comunicant*.

Parametrii conceptuali ai acesteia i-am prezentat şi-i vom mai reaminti pentru a-i înţelege mai bine esenţa, şi chintesenţa: primatul interacţiunii, formele sale comunicare digitală şi analogică, metaforică, metacomunicarea, interacţiunile simetrice şi complementare, de confirmare, ori de invalidare, de tangenţializare, de descalificare şi de mistificare – sistemul de interacţiuni, proprietăţile sistemelor de interacţiuni – pregnanţa sistemelor, o nouă concepţie a personalităţii, analogiile formale ale sistemului de interacţiune, intensificarea comunicării metaforice de la analogiile sistemelor de interacţiune, homeostazia sistemică – cadrajul ori

delimitarea sistemului obiectual, jocurile interacţiunilor şi regulile lor, comunicarea paradoxală (Mucchielli A., 1996).

Noua psihologie are în vedere viaţa omului normal şi, în egală măsură, psihopatologia sa la care să ajungă preeminent pornind de la normal, sănătos. Este, de fapt, o nouă concepţie asupra bolii, în sensul că orice conduită patologică, orice boală, ori aspect morbid este (sunt) un semn, un semnal al perturbării relaţiilor şi nu al unor subiecţi bolnavi. *Boala nu mai este o problemă de pulsiuni blocate undeva în psihism, ci o comunicare analogică, privind o suferinţă psihologică indicibilă a unui individ, al unui grup cu alţi membrii ai grupului ori cu alte grupuri* (ibidem, p. 119) – ea se concretizează într-o scurtcircuitare a mesajului, bolnavul face ori evită să facă ceva exagerat, caz în care el relevă că ceea ce face, face, fiindcă nu se poate abţine de la aceasta.

Cuceririle noii psihologii au fost preluate de Şcoala de la Palo-Alto care le-a integrat unui sistem, unei concepţii noi a intervenţiei terapeutice. Ea se interesează de subiecţi ca elemente ale unui sistem de interacţiuni cu alţi subiecţi şi abandonează domeniul intrapsihic al pulsiunilor, oprindu-se asupra reprezentărilor pe care subiecţii (pacienţii) le au despre relaţiile lor cu ceilalţi şi asupra sistemelor de relaţii care au loc în cadrul interacţiunilor (ibidem, p. 124).

Caseta 61

Am operat sinteza în jurul a trei teze majore. Prima se referă la faptul că evoluţia fundamentală a psihologiei a avut loc în anii 1930 în jurul ideii de ***lume privată****, idee la care a aderat marea majoritate a principalilor psihologi.*

A doua teză este că această noţiune de ***lume privată*** *a adus în atenţie două problematici: una, privind construcţia lumilor private, alta, privind natura acestor lumi. Unor astfel de probleme constructivismul contemporan şi noua psihologie au răspuns într-un mod propriu.*

A treia teză susţine că paradigma freudiană (1880), care defineşte un om ***al dorinţelor****, este amplu depăşită pe plan ştiinţific şi practic de paradigma sistemică şi interacţionistă (1980) a* ***noii psihologii****, care defineşte un* ***om al comunicării****.*

În anii care vor urma vom asista cu siguranţă la o adevărată bătălie între aceste două concepţii ***incomensurabile*** *şi ireconciliabile pentru a domina ştiinţific teritoriul psihologiei.*

(Mucchielli A., 1996, p. 125)

În secolul nostru s-au constituit în Europa şi în lume, după cum am subliniat, orientări şi direcţii diverse care au gravitat în jurul unui centru universitar, unui mare oraş, unele s-au format la nivelul unei ţări, eventual al unui continent. Din suita celor mai reprezentative ar fi:

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

I. Şcoala de la Geneva

A fost creată de **Jean Piaget** (1896-1980). Reprezentant al neoraţionalismului modern împreună cu Gaston Bachelard (1884-1962) şi Ferdinand Gonseth (1890-1975). În psihologie a fost un sintetist: structuralist, funcţionalist, genetivist, adept al psihologiei conduitei, operaţionalist ş.a.

Născut la 9 august 1896 la Neuchâtel, în Elveţia. A învăţat în oraşul natal, a manifestat încă din liceu atracţie spre ştiinţele biologice şi a devenit colaboratorul muzeului din localitate, s-a preocupat de filozofie şi a visat să făurească o teorie biologică a cunoaşterii. După absolvirea liceului studiază zoologia paralel cu nişte cursuri de filozofie. Îşi susţine doctoratul în domeniul ştiinţelor naturale cu o temă specifică, moluştele, dar fascinaţia psihologiei îi schimbă orientarea, încât ajunge să nădăjduiască *să găsească în psihologia inteligenţei termenul mediu între interesele pentru biologie şi cele pentru epistemologie*. La Zürich, participă la lucrările lui Lipps şi Werschner, la Paris, în laboratorul lui A. Binet, cu permisiunea medicului Th. Simon, are prilejul să cunoască mai mulţi copii şi să urmărească formarea ontogenetică a operaţiilor logice. Om cu o formaţie largă – biolog, filozof, psiholog şi experimentalist – a predat în mai multe universităţi elveţiene şi la Paris, unde s-a format ca teoretician. A fost colaboratorul lui E. Claparède (1873-1940), în cadrul **Institutului Jean Jacques Rousseau** din Geneva care a devenit ulterior Facultatea de Psihologie şi Ştiinţe ale Educaţiei. Opera lui experimentală şi-a propus să dea răspuns unor probleme mai degrabă de ordin epistemologic decât psihologic: originile structurilor şi operaţiilor gândirii, scop în care a efectuat observaţii şi experimente pe noii născuţi şi apoi pe copii. Şi-a observat şi proprii copii. În jocurile lor şi în activităţile provocate, urmărite şi analizate pe baza chestionarelor şi a testelor, a sesizat că dezvoltarea gândirii şi a limbajului nu se realizează perpetuu, ci parcurge anumite stadii, perioade. Cele peste 50 de lucrări şi peste 500 de articole şi studii constituie o contribuţie la *psihologia dezvoltării şi a epistemologiei genetice*. În cadrul Centrului Internaţional de Epistemologie Genetică îşi continuă opera ştiinţifică şi după încetarea activităţii didactice, iar în cel al Biroului Internaţional al Educaţiei (UNESCO) va aduce numeroase transformări organizatorice şi metodologice, alături de una dintre cele mai consecvente colaboratoare Bärbel Inhelder. Din opera sa menţionăm: **Limbajul şi gândirea la copil** (1923), **Reprezentarea lumii la copil** (1926), **Naşterea inteligenţei** (1936), **Introducere în epistemologia genetică** (1950), **Înţelepciunea şi iluziile filozofiei** (1965), **Biologie şi cunoaştere** (1967), **Posibilul şi necesarul** (1981).

Teoria sa constructivistă prezintă accesul la formele cele mai elaborate ale gândirii ca o succesiune de stadii, marcate printr-un palier de echilibru atins în urma unui transfer dinamic între subiect şi mediul său. Fiind o teorie interacţionistă, ea face apel – după cum sesizează Fr. Parot şi M. Richelle – la conceptele de acomodare şi asimilare, împrumutate din biologie, pentru a se ajusta la factorii exteriori sau, dimpotrivă, le încorporează în schemele sale anterioare (1995). Cunoscut şi recunoscut pentru aportul său la dezvoltarea ştiinţei a fost membru al Academiei de Ştiinţe din New York şi al Academiei Regale din Berlin, Doctor Honoris Causa al universităţilor Harvard, Cambridge, Sorbonne, Oslo, Montreal, Rio de Janeiro, Bucureşti ş.a., laureat şi distins de mai multe ori.

Colaboratorii săi au fost numeroşi, de specialităţi diverse, ceea ce le-a permis realizarea unor studii interdisciplinare. Sub îndrumarea şi conducerea lui a apărut lucrarea **Etudes d'epistemologie genetique**, în intervalul 1957-1968 (24 de volume). Dintre colaboratorii acestei etape menţionăm pe: J. J. Bruner, Bärbel Inhelder, A. Szeminska, P. Greco, L. Apostel, J. B. Grize, A. Morf, F. Brensson, B. Matalon, S. Papert, F. Orsini, H. Sinclair ş.a. În ceea ce priveşte contribuţia sa la dezvoltarea psihologiei menţionăm:

1. *explicarea şi înţelegerea structurii în contextul structuralismului genetic*,

2. *inteligenţa* – înţelegerea ei pe baza elucidării genezei şi precizarea destinaţiei; el a prezentat *stadiile senzoriomotor, preoperator, de operare concretă şi formală şi a arătat că ea nu are nimic dintr-un absolut independent, ci este o relaţie, printre altele, între organism şi lucruri*, mai mult, inteligenţa este un *termen generic ce desemnează formele superioare de organizare sau de echilibru a structurilor* cognitive şi constă, sub raport operatoriu, din *reversibilitatea progresivă a structurilor mobile construite*; inteligenţa *tinde să elimine schemele de analogie şi să le înlocuiască prin deducţii propriu-zise*;

3. *explicarea ştiinţifică a dinamicii inteligenţei umane*,

4. *utilizarea metodei clinice* pe care psihiatrii au adoptat-o ca mijloc de stabilire a unui diagnostic; în folosirea ei, el atrage atenţia psihologului cercetător să nu intervină din perspectiva sa pentru a înrâuri prin întrebări ori sugestii mersul gândirii copilului, escamotarea aspectelor sale naturale; *caracteristicile acesteia, după Piaget sunt*: *egocentrismul, juxtapunerea* (alăturarea faptelor fără a le sintetiza), *sincretismul* (copilul eludează analiza şi disocierile adecvate şi se slujeşte de scheme globale), *incapacitatea de a înţelege relaţiile, realismul* (**La representation du monde chez l'enfant** – 1928);

5. *diferenţa dintre psihicul uman al adultului şi cel infantil* – copilul, în general acesta din urmă, confundă subiectul cu obiectul, nu distinge între intern şi extern, după cum *e tentat*

perpetuu şi ubicuu să însufleţească obiectele – animismul – să le considere ca o creaţie a omului – *artificialismul*;

6. *dezvoltarea inteligenţei* în stadii, considerate de Piaget *decupaje* în evoluţia genetică în măsură să satisfacă următoarele condiţii: ordinea neschimbată a achiziţiilor (noţiunea de volum după cea de greutate), *structura caracterizează orice stadiu şi nu e o simplă juxtapunere de proprietăţi*; structurile create la o anumită vârstă devin părţi componente ale vârstei următoare, cu alte cuvinte *structurile inferioare se integrează celor superioare; fiecare stadiu este un moment preparatoriu şi de închegare a stadiului următor*; procesele de geneză şi formele de echilibru finale, deşi relative, pot fi distinse de la un stadiu la altul. În dezvoltarea psihică a distins următoarele stadii:

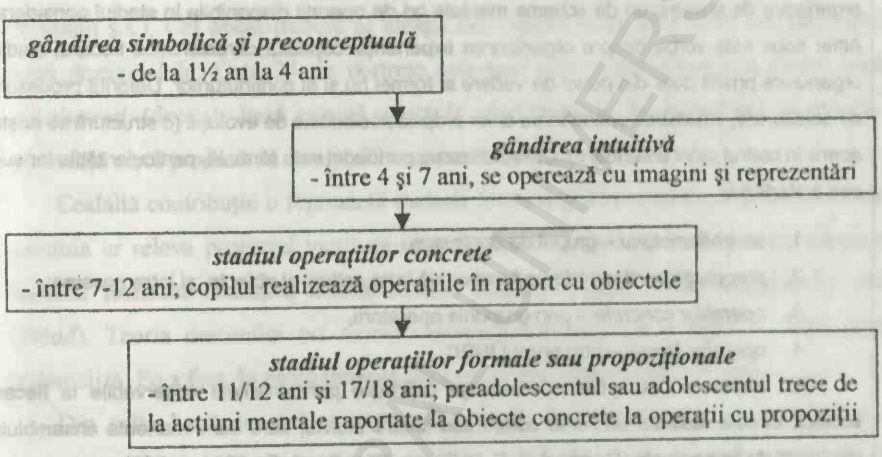

În dezvoltarea psihică, durata şi *situarea după vârstă a stadiilor poate varia de la un subiect la altul*, ordinea lor – ca succesiune – se menţine însă aceeaşi. Ele se leagă prin continuitate funcţională, dar diferă din punct de vedere structural.

Acelaşi J. Piaget a introdus termenul de *operaţie* care, după el, *se defineşte nu izolat sau de sine stătător, ci prin apartenenţa la o structură de ansamblu dotată cu reversibilitate*. Noi, scrie el, *numim operaţiile acţiunile interiorizate, reversibile şi coordonate în structuri totale ... operaţiile sunt reversibile, deoarece ele îmbrăţişează întreg posibilul, în vreme ce realul este reversibil în măsura în care nu este decât un fel de tiraj din aceste posibilităţi ... criteriul existenţei operaţiilor este gruparea lor*. De pildă, *una din structurile fundamentale în care se integrează operaţiile mentale ale adultului o constituie grupul celor patru transformări INRC* – I–identifică, N-negaţia ori inversiunea, R-reciproca şi C-corelativa; fie operaţiile logice fundamentale: *afirmaţia, negaţia, disjuncţia* şi *conjuncţia*. Reversibilitatea reprezintă o calitate a operaţiilor concrete şi formale. La nivelul operaţiilor concrete, reversibilitatea rezidă

în inversiune şi reciprocitate. Inversiunea ori negaţia duce la anularea unui termen. De exemplu, +A–A=0, reciprocitatea A=B şi B=A conduce la echivalenţe, aşadar la o anulare a diferenţelor. La nivelul operaţiilor formale, orice operaţie comportă una inversă şi o reciprocă, precum şi o corelativă (care este inversul reciprocei sale). La un atare nivel se formează un grup comutativ, NC=C, CR=N, CN=R şi NCR=I ale cărui transformări sunt operaţii la puterea a doua. Puterea de a forma operaţii asupra operaţiilor îngăduie cunoaşterii să depăşească realul şi îi deschide calea nelimitată a posibilelor cu ajutorul combinatoriului.

Caseta 62

J. Piaget a definit fiecare din stadiile dezvoltării cognitive printr-o structură ce este o organizare de ansambluri de scheme mentale ori de operaţii disponibile în stadiul considerat. Altfel spus este vorba despre organizarea experienţei copilului caracteristică fiecărui stadiu, organizare privită doar din punct de vedere al formei nu şi al conţinuturilor. Datorită procesului de echilibrare, structura conţine în ea chiar propria posibilitate de evoluţie (o structură se naşte, apare în cadrul celei anterioare). Caracterizarea perioadei este formală, particularităţile lor sunt cea a stadiului:

1. *senzoriomotoriu* – grupul de deplasare,
2. *preoperator* – dependenţa funcţională între acţiuni şi obiecte, şi între acestea;
3. *operaţilor concrete* – prin grupurile operatorii,
4. *operator formal* – prin grupul INRC.

Dar, structura unui nivel operator nu defineşte performanţele observabile la fiecare subiect, ci cele atestate ori nu la cutare sau cutare individ, care sunt imanente ansamblului organizat de competenţe (Gombert, J. E. în Doron, R. şi Parot, Fr. 1999, p. 753).

În ceea ce priveşte şcoala elveţiană, acesteia i-am mai putea adăuga pornind de la J. J. Rousseau şi alţi psihologi, al căror aport la dezvoltarea psihologiei nu-i de neglijat. Astfel, s-ar impune să-i mai menţionăm pe:

a) **Bleuler, E.** (1857-1939), medic psihiatru, directorul **Spitalului Burghölzli** din Zürich. S-a remarcat prin studiile sale asupra demenţei precoce şi schizofreniei. El a introdus conceptele de *schizofrenie* şi *autism*. A fost unul din admiratorii lui S. Freud şi magisterului lui Jung.

b) **Jung, C. G.** (1875-1961) psihanalist, ctitorul psihologiei analitice sau mitanalizei (arhetipurile);

c) **Rorschach, Hermann** (1884-1922) psihiatru, , el s-a specializat în Spitalul Burghölzli condus de Bleuler. A frecventat grupul psihanalitic din Zürich şi s-a format sub influenţa lui Jung. S-a oprit asupra percepţiei şi a conchis că acesta este înrâurită de

personalitatea percepătorului, de introversivitatea sa. În 1918 creează planşele testului său, iar în 1921 publică lucrarea **Psihodiagnostic**. *Testul petelor de cerneală* a fost evaluat drept deosebit numai la 10 de ani după moartea sa (1932). Tot el a introdus în psihologie termenul *coarctat* (retractat) pentru a caracteriza tipul de subiect care nu manifestă, la testarea lui, nici un caracter extraversiv ori introversiv – este vorba despre persoane seci *sărace cu duhul* ori inhibate, deprimate (Sillamy N., 1996, p. 233).

d) **Szondi, Leopold** (1893-1981) – psihiatru elveţian originar din Ungaria. A trăit şi activat în intervalul 1893-1986. S-a impus, cu deosebire, datorită testului său proiectiv şi pentru teoria sa cu privire la destin. *Testul de diagnosticare a impulsiunilor* sau *Geno-test*, ce include 6 serii de câte opt portrete de psihopaţi ori subiecţi devianţi (homosexuali, drogaţi, criminali ş.s.). Cel testat trebuie să aleagă din fiecare serie, câte două portrete agreabile şi două dezagreabile. Cele 24 de portrete selectate sunt reprezentate sub forma unui *profil impulsional*. Ideea de bază este că selecţiile afective nu se fac accidental, ci rezultă dintr-o rezonanţă certă produsă de fotografii asupra celui testat.

Cealaltă contribuţie o reprezintă metoda folosită pentru analiza destinului. Descoperirea acestuia ar releva proiectul vieţii ca un tot. Metoda surprinde escamotarea inconştientului familial localizat deasupra inconştientului colectiv (Jung) şi subconştientului individual (Freud). Teoria destinului ori *teoria anancologică* încearcă o legătură între genetică şi psihanaliză. Ea a fost, în egală măsură, dezavuată sau, dimpotrivă, elogiată.

Din suita lucrărilor sale reţinem: **Diagnosticul experimental al impulsiilor** (1952), **Introducere în analiza destinului** (1971), **Libertatea şi constrângerea în destinul indivizilor** (1975).

e) **Binswanger, Ludwig** (1881-1966), psihiatru, prieten cu Freud, adeptul opticii sale fapt care-l conduce spre reducerea omului la o mecanică a impulsurilor. Ulterior, este influenţat de filozofia fenomenologică şi cea existenţialistă şi elaborează teoria *Daseinanaliza* sau *analiza existenţială* care a avut un mare succes.

f) **Claparède, Edouard** (1873-1940), profesor la Universitatea din Geneva, conducătorul laboratorului din cadrul acesteia, a fost adeptul *şcolii pe măsură* (pe această linie a publicat **Şcoală pe măsură**, 1921) şi, concomitent al şcolii active, mişcare pedagogică din secolul al XX-lea.

g) **Ferrière, Adolphe** (1879-1960) psiholog şi pedagog, unul din fondatorii Institutului Jean-Jacques Rousseau (1912), adept al şcolii active şi al muncii adevărate în contextul cărora un mare rol revenea iniţiativei individuale, fără a neglija activitatea grupului.

Aşadar, chiar dacă nu s-au impus cu toţii ca membrii ai acelaşi şcoli, aportul lor la dezvoltarea şi impunerea psihologiei explicite a fost şi rămâne considerabil, cu deosebire al lui J. Piaget.

II. Şcoala rusă

Reprezentată preeminent prin **Lev Semeonovici Vâgotski** (1896-1934), un adevărat polihistor (cunoştea medicina, dreptul, filozofia, psihologia, literatura şi mai multe limbi). A lucrat în cadrul **Institutului Pedagogic din Gomel** (Bielorusia) unde s-a impus ca un adevărat creator de şcoală. Aici a înfiinţat un Laborator de Psihologia Copilului. Colaborează cu A. N. Leontiev şi A. R. Luria în vederea reformulării şi fundamentării marxiste a teoriilor şi conceptelor conform învăţăturii lui Marx, Engels şi Lenin. Totodată a studiat pe bază experimentală *retardul mental la copil* şi s-a implicat efectiv în activitatea de formare a psihologilor şi pedagogilor ruşi din fosta Uniune Sovietică. De naţionalitate evreu, ca psiholog a elaborat şi introdus în psihologie:

a) *teoria istorico-culturală* asupra psihismului uman,

b) *metoda genetică* pentru a-şi demonstra teoria funcţiilor psihice superioare pe care le-a urmărit diacronic ca pe o istorie socială;

c) *subliniază aspectul social al limbajului*, pornind de la caracterul egocentric subliniat de J. Piaget;

d) *demonstrează relaţia învăţare-dezvoltare*, relevând că învăţătura organizată nu se situează în coada dezvoltării, ci generează condiţii noi pentru dezvoltare.

Caseta 63

În ceea ce priveşte gândirea, psihologia secolului al XX-lea, cu precădere cea impusă de P. Janet, H. Wallon şi J. Piaget, aceasta s-a oprit asupra gândirii concepute ca *interiorizare a conduitelor* în favoarea dezvoltării funcţiei reprezentative şi a limbajului. Aşa, de exemplu, în psihologia dezvoltării a lui J. Piaget, interiorizarea *se referă la mecanismele prin care produsele activităţii de asimilare şi de acomodare, reglate prin scheme senzoriomotorii, sunt reconstituite şi coordonate în plan mental.* Interiorizarea, alături de diferenţiere, este un proces major care conduce la emergenţa funcţiei semiotice şi, doar ultima, la dezvoltarea gândirii reprezentative în forma sa operatorie.

La L. S. Vâgotski şi adepţii interacţionismului social, interiorizarea relevă procesul de apropiere şi de reconstrucţie a semnificaţiilor socio-istorice vehiculate în limbajul anturajului, care se manifestă la început prin apariţia limbajului anterior, apoi prin dezvoltarea gândirii verbale propriu-zise.

BCU "LUCIAN BLAGA" CLUJ-NAPOCA LIBRARY

Raporturile dintre gândire şi limbaj rămân controversate, o parte dintre psihologi au urmat direcţia lui Piaget şi au acordat gândirii prioritate în dezvoltarea mentală, o altă parte l-au urmat pe N. Chomski şi acordă prioritate limbajului, în timp ce alţii, credincioşi lui Vâgotski, consideră gândire şi limbajul ca indisociabile, după o scurtă etapă de dezvoltare precoce a amândurora, în paralel.

Vâgotski a fost un mare psiholog. Aportul său la dezvoltarea psihologiei şi a diferitelor sale ramuri, cum ar fi: psihologia specială, psiholingvistica, psihiatria, psihologia artei, psihoetnografia etc. a fost considerabil.

Remarcabile au fost prin colaboratorii săi şi contribuţiile acestora la dezvoltarea psihologiei autonome, concretizate în realizările orientărilor impuse de:

A. **Şcoala de la Moscova** reprezentată prin:

1. **Galperin, Piotr Ilici** (1902-1988). Pornind de la Vâgotski şi Piaget a dezvoltat teoria formării în etape a acţiunilor mentale, pe care le consideră drept acţiuni interioare ale celor obiectuale. Teoria sa se bizuie pe o structură operaţională a activităţii umane, cât şi pe criteriul tipurilor de activităţi cognitive şi acţionale. Astfel, *structura unei acţiuni ar putea fi: scopul urmărit izvorât dintr-un motiv, obiectul ce urmează să fie transformat, modelul după care se acţionează (intern sau extern), operaţiile prin care se realizează fizic ori mental transformarea* (I. Neacşu, **Instruire şi învăţare**). La rândul lor, operaţiile îndeplinesc anumite funcţii: de orientare, de execuţie, de control.

Acţiunea se caracterizează prin următoarele particularităţi: forma sau nivelul la care se desfăşoară, gradul de generalizare, plenitudinea operaţională ori gradul de desfăşurare, gradul de asimilare şi rapiditatea realizării acesteia. În ceea ce priveşte orientarea, P. I. Galperin distinge următoarele tipuri:

a) cel dintâi caracterizat prin cunoaştere insuficientă a notelor esenţiale, generale şi universale ale obiectului sau fenomenului – în acest caz acţiunea este lentă, dominată de încercări şi erori;

b) al doilea se caracterizează prin completitudine – acţiunea se desfăşoară repede, corect, constant, transferul este însă limitat;

c) cel de-al treilea se distinge prin completitudine la care se adaugă faptul că *subiectul dispune şi de metode de identificare* a întregii clase de obiecte – acum acţiunea e sigură, cu largi posibilităţi de transfer.

etapa I – când se formează schema structurii fundamentale a fenomenelor unite în noţiune şi algoritmii acţiunilor de identificare a noţiunii;

etapa a II-a – desfăşurarea acţiunii în plan mintal cu subetapele:

a) acţiunea obiectuală,

b) acţiunea obiectivată (se are în vedere doar însuşirile esenţiale),

c) transferarea acţiunii obiectuale şi obiectivate la nivelul reprezentării, prin care, treptat, conţinutul obiectual trece de la nivelul reprezentării la cel al gândirii;

d) comunicarea pentru sine ori planul limbajului extern;

e) vorbirea interioară sau desfăşurarea acţiunii în planul limbajului intern, unde atât acţiunea mentală cât şi comunicarea sunt scurtate;

etapa a III-a – impune controlul ca principiu al acţiunii. Schema şi algoritmul trebuie să fie controlate conform modelului iniţial. Şi, chiar dacă tot timpul acţiunea este controlată, acum controlul dobândeşte *un caracter global, devine o acţiune ideală, şi devine un punct de plecare pentru o nouă acţiune.*

În concluzie, teoria lui Galperin reprezintă concepţia potrivit căreia procesul de învăţare eficientă se desfăşoară de la acţiuni obiectuale la manifestarea lor mentală bazată pe mecanisme verbale. În acest fel, *gândirea devine un mecanism de orientare a acţiunii* (Mânzat, I., 1994, p.116-117).

2. **Alţi reprezentanţi**:

a). **Luria, Alexandr Romanovici** (1902-1977) – medic şi psiholog, continuă activitatea reprezentanţilor şcolii ruse, în general, şi stăruie, mai ales în lucrarea **Funcţii corticale superioare ale omului** asupra activităţii nervoase superioare şi, bineînţeles, asupra rolului acestora în învăţare.

A urmărit comportamentul bolnavilor cu leziuni pe creier, fapt care i-a permis să formuleze *principiul* localizării dinamice conform căruia există sisteme funcţionale complexe care sunt subtensionate de activitatea concentrată în diverse zone cerebrale, uneori aflate la distanţă în topografia cerebrală. Potrivit unor atare aserţiuni, memoria, limbajul şi celelalte funcţii mentale nu trebuie considerate drept entităţi specifice care sunt în funcţie de activitatea unor centrii bine determinaţi, ci nişte sisteme funcţionale constituite din ansambluri dinamice diferite şi de procese interconectate care se bazează pe structuri anatomice variate, care intervin în mod specific în raport cu funcţia mentală aflată în joc.

Luria a stabilit că encefalul, cortexul cerebral reuneşte trei elemente esenţiale:

- primul recepteză mesajele din interior, le analizează şi le sintetizează, apoi asigură reglare funcţionării corticale (anatomic corespunde lobului limbic situat la baza creierului);
- al doilea culege informaţiile care provin din exterior pe care le analizează şi le sintetizează (anatomic corespunde feţei externe a emisferei cerebrale);

• al treilea recepteaza informatiile transmise de primele două şi elaborează programele comportamentale şi le adaptează la sarcinile ce trebuie efectuate (anatomic – faţa externă a emisferelor cerebrale).

În fine, el este considerat fondatorul neuropsihologiei. A mai scris: **O memorie prodigioasă: studiu psihobiografic** (1965), **Copilul întârziat mental** (1974) – Pospai, A., 1994,

b). **Leontiev, Alekseiev Nicolaievici** (1903-1979) s-a consacrat psihologiei activităţii umane constituită din acte, operaţii şi acţiuni. În lucrarea **Probleme ale dezvoltării psihicului** – abordează procesele psihice, dezvoltarea acestora în condiţiile unei activităţi susţinute, sistematice şi organizate. Schimbarea mediului, deopotrivă a structurii activităţii psihice se repercutează asupra conştiinţei.

Discipolul lui Vâgotski, înrâurit de teoria acestuia, istorico-culturală – conform căreia oamenii făuresc istoria, dar sunt, în egală măsură, influenţaţi de ea. Cercetările le-a realizat sub influenţa teoriei reflectării a lui Lenin, care pornea de la premisa că spiritul reflectă realitatea pe care o interpretează şi o modifică.

Caseta 64

La început a fost acţiunea (Faust) – enunţul ilustrează postulatul fundamental al cognitivismului lui Piaget şi al interacţionismului social promovat de A. Leontiev. În acest sens, spre deosebire de psihologul elveţian care susţinea că:

a) orice comportament de schimb între organism şi mediu este o acţiune, organismul-agent transformă mediul şi se modifică în impactul cu el (asimilare, acomodare) şi orice cunoaştere începe cu acţiunea (acţiunile sugarului repetate, reprezintă prima formă e inteligenţă – stadiul senzoriomotor – ele se structurează în scheme);

b) funcţia semiotică rezultă din interiorizarea acestor scheme, care se reconstituie pe plan mental şi dau naştere operaţiilor de gândire propriu-zise.

Leontiev relevă că:

1. orice schimb organism-mediu se circumscrie într-o activitate, adică a unei structuri de comportament orientate de un motiv sau finalitate (de exemplu, activitatea de vânătoare al cărei motiv este supravieţuirea). La om, activitatea este alcătuită din structuri de comportamente ce nu sunt articulate direct pe motiv, ci sunt orientate de un scop intermediar conştient (a goni vânatul într-o direcţie dată); asemenea acţiuni sunt coordonate şi articulate la motivul de specie în cadrul cooperării şi interacţiunilor sociale;

2. operaţiile sunt definite, potrivit acestei optici, ca acţiuni automatizate şi inconştiente, iar gândirea rezultă din interiorizarea acţiunilor şi operaţiilor.

(Bronkart, J. P. în Doron R. şi Parot Fr., 1999, p. 28)

B. **Şcoala de la Skt. Petersburg**

A fost reprezentată prin A. G. Kovalev, V. N. Measişcev, B. G. Ananiev ş.a. Toţi şi fiecare s-au preocupat preponderent de psihologia personalităţii, cu deosebire de caracterul omului.

Kovalev studiază caracterul şi distinge conţinutul (motivele, atitudinile, concepţia despre lume şi viaţă) de formă (temperamentul, voinţa, deprinderile) în cadrul său, *Ananiev relevă că însuşirile de tip nervos* (stabilite de I. P. Pavlov) *nu reprezintă decât premise naturale, deoarece esenţa constituirii caracterului rezidă în depăşirea sau luarea în stăpânire – prin enculturaţie, învăţare continuă, modelare a trăsăturilor native.* Measişcev propune ca *unitate componentă a caracterului atitudinea*, care rezultă din relaţiile sociale. Ea are o bază motivaţională-afectivă dezvoltată intelectual şi este realizată voluntar. În ansamblu, atitudinea, după el, dispune de o componentă incitativ-orientativă şi selectiv-evaluativă, precum şi de a doua predominant efectorie, pregnant operaţională. Inegal dezvoltate, ele au stat la baza împărţirii atitudinilor de către Ananiev în atitudini faţă de:

a) societate
b) muncă
c) oameni şi
d) sine

În general, ei au văzut personalitatea ca un rezultat al mediului social. Acesta – creaţia omului – influenţează devenirea personalităţii: aptitudini, temperament, caracter. Aşadar, în carul psihologiei promovate, ei au pus accentul asupra mediului şi au subliniat rolul acestuia – preponderent social – în formarea omului.

C. **Şcoala Gruzină de la Tbilisi**

Reprezentată prin D. N. Uznadze, R. Natdze, Pranghisvili, N. L. Eliava ş.a. Ei au acţionat, aidoma reprezentanţilor celorlalte şcoli pornind de la marxism-leninism, materialismul dialectic, în ansamblu. Printre altele, istoria psihologiei reţine din activitatea lor noţiunea de *montaj* – o structură internă dobândită la nivel inconştient, o atitudine latentă care se impune în cadrul comportamentului. De fapt, *noţiunea a fost propusă de Ehrenfels şi dezvoltată sau îmbogăţită de Uznadze. Montajul ar fi, prin urmare disponibilitatea de a săvârşi o anumită acţiune, orientată spre satisfacerea unei trebuinţe concrete într-o situaţie similară.* După Uznadze, montajul se fixează la nivelul personalităţii, iar ansamblul montajelor constituie suportul psihofiziologic al personalităţii. Prin montaj consideră el se realizează o unitate între trebuinţă şi situaţie. Paul Popescu Neveanu evidenţiază similitudinea cu noţiunea de temă şi tematizare din teoria personalităţii elaborată de H. Murray şi relevă că

psihologul gruzin evocă noţiunea de montaj pentru a explica şi soluţiona pozitiv fenomenul inconştientului care n-ar fi altceva decât totalitatea montajelor acumulate în situaţii diferite şi care se reactivează selectiv pe lângă conştiinţa subiectului, dar susţinând-o pe aceasta. Oricare din activităţile subiectului conduc, prin derivaţie, la elaborarea sau modificarea de montaje. Din cadrul aceleiaşi şcoli, *Pranghişvili* a arătat că *între montaj şi stereotipul dinamic există o corespondenţă şi că aceasta din urmă reprezintă substratul neurofiziologic al montajului.* Şi, totuşi, *montajul* în optica gruzinilor nu-i un concept fiziologic, ci unul *psihologic*, pentru că el se defineşte specific prin conţinutul psihologic al interacţiunii între trebuinţă şi situaţie.

Pentru ilustrarea efectului de montaj, Uznadze prezintă următoarea experienţă transpunând în plan barestezic (barestezia este sensibilitatea ţesuturilor şi organelor la variaţiile de presiune) iluzia lui Charpenter: subiectul legat la ochi are în fiecare mână câte o bilă de lemn – una fiind mai mare şi mai grea. Acesta trebuie să ridice mâna cu bila grea în cadrul aceluiaşi experiment *repetat de 15-20 de ori.* Apoi, *subiectului i se dau bile egale ca valoare şi greutate, dar acesta continuă încă de 15-20 de ori, deoarece pe una dintre bile o simte mai grea.* În cazul acesta, efectul se stinge treptat, mai repede sau cu o anumită întârziere, *în raport cu gradul de inerţie a sistemului nervos al subiectului. Psihologii gruzini, exponenţii ai şcolii constituite la Tbilisi au dovedit experimental că în diversele sale ipostaze şi la diferite niveluri de complexitate şi de generalizare, fenomenul montaj participă în absolut toate procesele şi activităţile psihice*, fiindcă se structurează în chip global în personalitate, în aşa fel încât chiar modul personalităţii este, la un moment dat, o stare de montaj. De fapt, P. Popescu Neveanu consideră că şcoala gruzină, a transformat montajul într-un principiu care intră într-un fel de convergenţă cu mediaţionismul şi constructivismul (1978, p. 461-462).

Caseta 65

Aşadar, în ţările din Estul şi Centrul Europei precumpăneşte interpretarea dialectică a psihologiei elaborate de Vâgotski cu teoria reflexelor condiţionate a lui Pavlov, pe de o parte, şi a ideilor de psihologie socială din materialismul istoric al lui Marx, pe de altă parte. Ideile lui sunt promovate în continuare de colegul său Luria şi de elevul său, Leontiev, personalitate marcantă a psihologiei europene. Cel dintâi sistem de psihologie elaborat pe bază de dialectică l-a realizat Rubinstein, dar dispunea şi de o largă documentare pe plan internaţional. O atare practică o continuă Luria, Leontiev, Galperin şi alţi psihologi (N. Mărgineanu, în Lăscuş, V., 1997, reprodus de Petroman P. în 2001, p. 221).

Aceeaşi importanţă au avut-o şi şcolile de la Petersburg sau Tbilisi.

BCU "LUCIAN BLAGA" CLUJ-NAPOCA CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

III. Şcoala franceză de psihologie

Remarcabilă încă din secolul trecut, graţie lui J. M. Charcot care în Paris, la spitalul Salpêtrière a constituit o adevărată şcoală, după cum în Nancy, Bertheim realizează ceva asemănător, amândouă amintite de mai multe ori. Pornind de la o atare tradiţie, reprezentanţii şcolii franceze din secolul al XX-lea ar fi:

1. **Janet, Pierre** (1859-1947) – este creatorul *psihologiei conduitei definită de el drept studiul omului în raport cu universul şi mai ales în raporturile sale cu ceilalţi oameni* ori, într-o formulare mai veche, psihologia este *ştiinţa acţiunii umane*, în care noţiunile de nivel şi reacţie, tendinţă, acţiune, conduită ocupă un loc preponderent.

Acţiunea şi conduita exprimă întotdeauna o relaţie dinamică între subiect şi obiect, individ şi mediu, om şi societate în condiţii date. În conformitate cu anumite criterii de clasificare P. Janet distinge acţiuni:

a). *interioare* (implicite) şi *exterioare* (corporale, externe, motrice, explicite, primare), corolar al stimulărilor endogene şi exogene;

b). *secundare* – stimularea lor se află în executarea însăşi a acţiunii primare şi nu într-o circumstanţă din afară, exterioară; scopul lor nu-i atât cunoaşterea, ci perfecţionarea, reglarea actelor primare;

c). *motorii şi verbale* - acţiuni apărute după ce începe să acţioneze limbajul.

La rândul lor reglările sunt acte simple ori complicate. În acest sens, reflexul este o acţiune simplă, rezultat al unei stimulări externe bine determinate, în timp *ce conduita reprezintă un ansamblu de acţiuni ce include mişcări şi expresii verbale. În raport cu obiectul lor există conduite intelectuale, sentimentale, sociale, personale.* Ele au cam aceleaşi particularităţi ca acţiunea: durată, ritm, nivel. Ambele – *acţiunea şi conduita* – exprimă o relaţie dinamică.

2. **Ribot, Theodule** (1839-1916) – într-un fel este creatorul psihologiei patologice, fapt subliniat în cadrul capitolului consacrat metodei psihopatologice.

3. **Piéron, Henri** (1881-1964) – a contribuit, printre altele, la impunerea psihologiei diferenţiale. Lucrările sale: **Psihologia diferenţială** (1949), **Tehnici ale psihologiei experimentale** (1904) – lucrare realizată în colaborare cu Toulouse şi N. Vaschide. Aşadar, psihologia diferenţială al cărei ctitor este, studiază particularităţile tipice şi individuale. Iniţiată de *W. Stern*, psihologia diferenţiată a vizat încă de la început *diferenţele interindividuale şi intergrupale.* Criteriile acestui studiu, după cum remarcă I. Mânzat, ar putea fi nivelurile şi formele de inteligenţă, aptitudinile şi structurile caracteriale,

particularităţile de vârstă, profilele de personalitate, însuşirile specifice sexului şi unei anumite profesiuni, caracteristicile apărute ca urmare a apartenenţei la un anumit grup, microgrup, clasă socială, naţionalitate sau ale unei anumite forme de cultură. În ansamblu, psihologia diferenţială utilizează metodele psihodiagnostice, întrebuinţează metodologia psihologiei sociale şi, totodată, a antropologiei culturale. Apelează la clasificări, tipologii. H. Piéron şi discipolii săi au activat din anul 1923 în cadrul unei Catedre de Fiziologie a Senzaţiilor la Colegiul Francez. Rezultatele lor, corelate cu ceea ce s-a realizat la nivel european în acest domeniu, au constituit baza lucrării: Senzaţia, ghidul vieţii. Aceste lucrări au exercitat o mare influenţă, alături de cele ale lui A. Binet asupra autonomizării psihologiei, ele vor fi resimţite şi în psihologia lui P. Fraisse, care în 1952 preia conducerea Laboratorului de Psihologie de la Sorbona.

4. **Wallon, Henri** (1879-1962) – în calitate de medic şi om politic a dezvoltat o concepţie evoluţionistă de sorginte marxistă în domeniul psihologiei copilului. În lucrările sale: **Evoluţia psihologică a copilului** (1941), **Actul gândirii** (1942), **Originea gândirii la copil** (1945) evidenţiază aportul său la dezvoltarea psihologiei. El a fost fondatorul revistei **Enfance**.

Între Piaget şi Wallon a început disputa cu privire la dezvoltarea stadială. Pentru cel dintâi dezvoltarea este esenţial progresivă şi este marcată de o profundă unitate funcţională. Stadiile dezvoltării sunt parcurse de orice copil, stimulat constant de inadaptarea conduitelor sale pentru a ajunge la starea de adaptare şi echilibru a adultului: *istoria dezvoltării intelectuale a copilului* – scria el în 1926 – *este istoria socializării progresive a unei gândiri individuale, la început refractară adaptării sociale, iar apoi din ce în ce mai pătrunsă de înrâuririle adulte ambiante*. Este vorba, prin urmare, despre o trecere treptată, fără întreruperi, dirijată de necesităţi interne de echilibru ca în cazul dezvoltării inteligenţei.

Spre deosebire de el, cel de al doilea în lucrarea **De la act la gândire** (1942), explică dezvoltarea (ca o succesiune) ca o modificare de la un stadiu la altul marcată de o adevărată criză, conflict pe care îl compară cu mutaţiile ce intervin în cazul unei revoluţii – **Evoluţia psihologică a copilului** (1941). Este vorba despre doi factori care intervin – biologic şi social: *crizele sunt momente ale dezvoltării în care evoluţia celor doi factori le aduce la un asemenea punct încât se declanşează brusc între ei un sistem de interacţiuni* (Reuchlin M., 1997, p. 119).

Urmarea disputei o constituie dezacordul ideatic dintre cei doi. Wallon consideră că Piaget se mărgineşte să descrie dezvoltarea, crezând că o explică, văzând în dezvoltare un proces continuu, în timp ce pentru Piaget întreaga gândire a copilului este destinată limbajului

şi se prelungeşte apoi în gândirea adultului. Reuchlin identifică această dispută cu o adevărată confruntare filozofică, ea depăşeşte cele două teorii, chiar psihologia copilului (idem, p. 122).

Wallon, H. este fondatorul şcolii de psihologie genetică. Tributar concepţiei lui G. Politzer, autorul **Psihologiei concrete**, Wallon susţine devenirea psihicului, prioritar în ontogeneză, în interacţiune cu viaţa, societatea, anturajul. Aşadar, adept al determinismului, potrivit opticii sale, omul se prezintă ca un sistem ce funcţionează după legi proprii, care determină caracterul acţiunilor exterioare asupra omului. Sub înrâurirea lor, sistemul psihicului omului se complică şi se transformă mereu.

Pentru el factorul biologic are un rol hotărâtor în dezvoltarea psihică, sens în care *respinge ideea că ontogenia repetă fologenia.* Copilul devine pornind de la ceea ce este el din punct de vedere biologic, individual şi în raport cu societatea, cultura acumulată de generaţiile care o reprezintă, în condiţiile unei comunicări asidue cu semenii. După el, chiar de la naştere, copilul este o fiinţă biologică şi socială. Orice funcţie este contradictorie: orientarea spre exterior spre menţinerea contactului cu ambientul – catabolismul – şi orientarea spre interior care concură la preluarea informaţiei provenite din afară – anabolismul. Aspectul lor consecutiv reprezintă un moment în cadrul formării şi dezvoltării proceselor psihice, chiar a conştiinţei şi personalităţii copilului.

Concomitent, s-a ocupat şi de jocuri pe care le-a clasificat în: funcţionale – sunt cele elementare, cu obiectele imaginate ori cu păpuşile şi cognitive care-l angajează plenar, creative – care implică educatul cu mintea şi inima la un loc. Ele au un rol mare în formarea copilului, instruirea şi educarea sa.

Atât el, cât şi R. Zazzo sau Ph. Malrieu consideră că biologicul şi socialul sunt două variabile ce se găsesc într-o legătură permanentă. Posibilităţile genetice se actualizează graţie socialului.

Şi oricare-ar fi importanţa ideilor lui Piaget, e necesar să reţinem că cele ale lui Wallon şi-au găsit aplicarea în practică:

- crearea posturilor de psihologi şcolari,
- înfiinţarea primului centru de orientare şcolară care început să funcţioneze din 1945,
- în 1949 se organizează primul Congres consacrat Orientării Şcolare şi Profesionale,
- Laboratorul de Psihologia Copilului înfiinţat de Wallon în 1927 este trecut din 1950 sub direcţia lui R. Zazzo. Multe dintre ele au apărut şi în alte ţări europene din Centrul şi Estul Europei, inclusiv în Uniunea Sovietică.

5. **Zazzo René** (n. 1910) s-a impus prin studii şi contribuţii deosebite în domeniul psihologiei debilităţii mentale şi al gemenilor. Printre lucrările sale, menţionăm: **Debilitatea**

mentală (1969). În cadrul său apreciază că debilitatea mentală este o formă de deficienţă mentală. Când eficienţa intelectuală a subiecţilor este apreciată pe bază de teste de inteligenţă, aceştia sunt consideraţi debili, dacă QI variază între 50 şi 70. Cifrele au fost stabilite în raport cu exigenţele sociale: *ele sunt criterii aproximative de inadaptare la cursul şcolar normal şi de adaptare la un regim* de educabilitate mintală. Uneori cerinţele ajung până la 80. Cauzele debilităţii, după acelaşi psiholog sunt următoarele:

a) variabilitatea normală a patrimoniului genetic,

b) afecţiuni ale sistemului nervos,

c) condiţii socio-educative nefavorabile dezvoltării,

d) tulburări ale vieţii afective.

Fiecare dintre etiologiile enumerate are un rol mai mare sau mai mic la debilii exogeni (din afară) sau endogeni (din interior). Aşa, de pildă,

- deficitul cu privire la psihomotricitate este mai important în cazul debililor endogeni, în timp ce

- deficitul ce ţine de organizarea spaţială şi temporală este mai important în situaţia debililor exogeni.

R. Zazzo a colaborat cu Wallon şi-i urmează apoi ca director al Laboratorului de Psihologie a Copilului, din 1950. Lucrează în calitate de cercetător şi clinician în Laboratorul de Psihopatologie din **Spitalul Henri-Rouselle** pe care îl coordonează în intervalul 1940-1980. Şi-a susţinut teza de doctorat în 1958, cu o temă **Asupra gemenilor, cuplului şi persoanei** elaborată sub îndrumarea lui J. Piaget. În domeniul psihologiei a introdus termenul de *heterocronie* (anomalie congenitală caracterizată prin colorarea diferită a irisurilor) în abordarea evolutivă a diverselor forme de debilitate mentală. Cercetările le-a efectuat asupra a peste 450 de gemeni perechi monozigoţi. În cadrul lor se înscrie pe coordonatele activităţii lui Wallon. Intervine şi în problema crizei care la început era considerată drept lege şi relevă rolul educaţiei în atenuarea sa. Totodată, el, Wallon şi Malrieu realizează o periodizare a copilăriei.

6. **Fraisse Paul** (n. 1911) – ctitorul psihologiei cognitiviste, autorul **Tratatului de psihologie experimentală** (1963-1966) elaborat şi publicat sub coordonarea lui J. Piaget. Concomitent, s-a distins în psihologia timpului: **Structuri ritmice** (1956), **Psihologia timpului** (1957) şi s-a impus ca unul din marii psihologi contemporani ai Franţei în calitate de director al Şcolii de Înalte Studii, profesor de psihologie experimentală la Universitatea *René Descartes* din Paris (1957-1980), director al Institutului de Psihologie al Universităţii

din Paris şi al periodicului **L'Annee psychologique**, preşedinte al *Uniunii Internaţionale de Psihologie Ştiinţifică.*

7. **Lacan, Jaques-Marie** (1901-1981), medic psihanalist, activitatea sa am subliniat-o în cadrul capitolului consacrat psihanalizei.

8. **Lagache, Daniel** (1903-1972) – medic psihanalist, fondatorul psihologiei clinice în Franţa (idem).

9. **Alţi psihologi** care prin studiile şi lucrările lor au contribuit la dezvoltarea psihologiei în contemporaneitate sunt: **Maurice Reuchlin** – profesor de psihologie diferenţială la Universitatea din Paris-Vest, autorul **Psihologiei generale** şi a **Istoriei psihologiei**; **Serge Moscovici**, originar din România, director de studii la Şcoala Practică de Înalte Studii din Paris, specialist în psihologia copilului; **Elianne Vurpillot** – profesor la Universitatea *René Descartes* din Paris – specialist în psihologia copilului şi a dezvoltării; **Jean Francaise le Ny** – specialist în psihologie aplicată şi cognitivă, profesor la Universitatea Paris-Sud; **Jaques Postel** specialist în psihiatrie, psihopatologie şi psihologie cinică, profesor la Universitatea Paris VII. În ansamblu, psihologia franceză actuală pare a fi orientată spre domeniile psihologiei clinice, psihopatologiei, unde, a dobândit o supremaţie europeană. Mai amintim autorii dicţionarelor de psihologie **Doron R.** şi **Parot Fr.**; **Sillamy**, de psihanaliză, **Chemama R.** ori ai lucrării **Introducere în psihologie Parot Fr.** şi **Richelle** (profesor la Universitatea din Liège) şi alţii. Să reţinem însă că în Franţa dătătoare de ton au fost preeminent personalităţile profesorilor de la Paris în frunte cu **Charcot, Ribot, Janet, Piéron, Wallon, Lacan, Lagache** ş.a.

IV. Şcoala americană de psihologie

În America, *începuturile psihologiei datează cu precădere din secolul al XIX-lea.* Crearea universităţilor după modelul celor germane, în cea mai mare parte autonome, moderne, transferul universitarilor, mai ales în deceniile al IV-lea şi al V-lea din Europa au favorizat schimbul şi confruntarea de idei. În ceea ce priveşte psihologia, în cea mai mare parte a acestor institute de învăţământ superior, *au fost create laboratoare. Acestea au avut ca punct de plecare experienţa lui Wundt de la Leipzig.* Dar, spre deosebire de ce exista în Europa, în general, americanii sunt preocupaţi de *aspectele pragmatice* care să-i ajute să rezolve problemele practice de mare stringenţă. Stanley Hall a creat un asemenea laborator de psihologie la *Universitatea John Hopkins* din Baltimore, în 1883,unde vor lucra **Jennings Baldwin, Mckeen Catell**. Cei din urmă au editat, în 1893, periodicul **Psychological Review**

şi au creat un **Laboratorde Psihologie Comparată**, unde vor fi primiţi apoi, în 1906, **Jennings** şi în 1908 **J.B. Watson**. Acelaşi Stanley Hall la Universitatea *Clark* din Massachusetts, *înfiinţează un laborator de psihologie unde îi va primi pe Freud, Ferenczi şi Jung* care vor ţine aici mai multe conferinţe.

La Universitatea din Chicago, **Jennings** şi **Loeb** studiază *tropismele*. Watson şi-a elaborat aici, sub îndrumarea lui James Angell, teza de doctorat, în timp ce în Universitatea *Cornell* funcţiona un laborator de psihologie sub conducerea lui E. B. Titchener, în timp ce Universitatea *Columbia* dispunea de un alt laborator condus de McKeen Cattel. Tot aici va ajunge în 1897 şi **Thorndike**. Aşadar, preocupările pentru psihologie sunt numeroase, începuturile se leagă de numele lui **Wiliam James** (1842-1910) şi al lui **John, B., Watson** (1878-1958). Ea va lua un nou avânt după al doilea război mondial.

În ansamblu, în această perioadă, pragmatismul filozofic domina gândirea universitară. Aşa, de pildă, **W. James**, fratele scriitorului **Henry James**, continuă pe **Ch. S. Peirce** cel al cărui adept şi prieten a fost. După mai multe călătorii în Europa şi studii medicale, *el ajunge să predea filozofia şi psihologia*. În acest sens, a elaborat şi publicat în 1890, lucrarea **Principii de psihologie** în care relevă concepţia sa psihofiziologică cu privire la conştiinţă.

Caseta 66

În lucrarea **The Principles of Psychology** (1890), **W. James** considera conştiinţa ca *un fapt fundamental* al vieţii psihice interioare care *avansează, curge* şi se succedă fără încetare în noi. Particularităţile conştiinţei, după el, ar fi:

a) fiecare *stare* tinde să se integreze unei conştiinţe personale,

b) în orice conştiinţă personală, stările sunt într-un curs de schimbare;

c) oricare ar fi, conştiinţa este sensibil continuă;

d) ea se preocupă de anumite elemente, eludează altele, fără a înceta însă primirea unora şi respingerea altora (1929, p. 197).

Caseta 67

Aşadar, cea dintâi relevă că stările de conştiinţă ce aparţin unei persoane, unui Eu individual şi inalienabil, cea de a doua evidenţiază caracterul dinamic, schimbător al stărilor psihice; flux ireversibil de fapte psihice, un adevărat torent de stări psihice haotice în care Eul operează transformări, aidoma unui sculptor, conştiinţa – o stare de conştiinţă dispărută nu se mai întoarce în forma anterioară iar cea care apare pentru a doua oară reprezintă acelaşi obiect, aceeaşi calitate, dar ea nu va produce aceeaşi senzaţie. Cea de a treia arată curgerea perpetuă a conştiinţei pe care o aseamănă unui stol de păsări care, din când în când, se opresc. Haltele sunt consacrate imaginilor senzoriale, care rămân sub privirea conştiinţei. Ea le

contemplă, dar nu le alterează. Zborul este destinat raporturilor – statice ori dinamice – ce năzuiesc a lega obiectele în timpul perioadelor de repaus relativ.

În ceea ce privește stările:

1. *substantive* – stările opririi conștiinței – trec de la una la alta fără să se schimbe și
2. *tranzitive* – stările de zbor – sunt un fel de *intermediare mobile* care ne împing de la un termen substantiv la altul. Greu de determinat stările tranzitive nu trebuie oprite. Oprirea lor ar echivala cu nimicirea, a aștepta ca ele să ajungă la concluzie, ca să le eclipseze, să le devoreze ori să le zdrobească. Pe de altă, parte, conștiința manifestă elan în demersurile sale încât ajunge repede la concluzii, bararea elanului ar modifica demersurile.

Concepția lui James cu privire la conștiință oscilează între ideea unui haos originar al datelor și ideea unei ordini selective a acestor tonalități sensibile, fapt care permite trecerea de la înțelegerea ei ca un fluid ori ca un câmp (Zlate, M., 2000, p. 250).

În ceea ce privește emoțiile (frica, mânia) consideră că acestea sunt resimțite în urma unor modificări corporale și sunt corolarul acestora, nicidecum cauzele lor. Dacă tremur în impactul cu o primejdie, trăiesc o emoție, un sentiment de frică, spaimă. Concomitent, **S. Lange**, fiziolog danez ajunge la o concluzie similară. Dovada, teoria respectivă este denumită *teoria James-Lange* cu privire la emoții.

Potrivit concepției lui **W. James**, schimbările corporale au ca urmare emoțiile. Afirmația se interpune ideii conform căreia conștiința era apreciată ca epifenomen, produs secundar. Opiniile sale sunt numeroase și, în pofida acestui fapt, în ciuda faptului că dispunea de informații multiple în domeniul psihologiei și de un laborator de psihologie la Harward, W. James își convinge discipolul, pe Stanley Hall să meargă în Germania să învețe să experimenteze, alături de Wundt. Pragmatic prin excelență, W. James publică lucrarea **Pragmatism** (1907) în cadrul căreia susține și argumentează faptul că *o idee este adevărată, dacă este eficace, utilă.* În consecință, ideea, respectiv ideile devin instrumente de acțiune. Asemenea concepție va marca psihologia americană de la începutul secolului al XX-lea. Exponentul său, W. James, adaugă acum și experiența sa religioasă, fără a avea consecințe asupra evoluției psihologiei secolului din SUA. Mai mare a fost influența sa în ceea ce privește concepția funcțională asupra conștiinței, bazată pe biologia darwinistă. În congruență cu o atare concepție, *conștiința este o activitate a organismului care are drept funcție adaptarea acestuia la mediu, fără ea, conștiința nu ar supraviețui în specia umană* – și ceea ce supraviețuiește, ceea ce are urmași este neapărat și util. Această concepție și-au însușit-o și au răspândit-o studenții săi **John Dewey** și **James Angell** care reveniseră la Universitatea din Chicago în 1894. Ea s-a izbit însă de cea a lui **Titchener**, care adept al psihologiei lui Wundt,

cultivă o concepţie structuralistă a conştiinţei: pentru el aceasta este o structură globală ale cărei stări diferite pot fi studiate (Fr. Parot, M. Richelle, 1995, p. 130-131).

Diacronic, comportamentul devine obiect de studiu al psihologiei după cum am arătat mai înainte (Behaviorismul). Experienţele lui **Thorndike** cu şi asupra animalelor – găini, câini ş.a. – în general, asupra învăţării (inteligenţei) vor fi reluate mai târziu de B. F. Skinner. Şi dacă în primul pătrar al secolului nostru, cel puţin la început, psihologia din SUA rămăsese:

1) o psihologie a conştiinţei orientate spre aspectele pragmatice, încă introspecţioniste,

2) psihologia animală era prea puţin luată în seamă, cu excepţia celei consacrate microorganismelor – totuşi, contactul cu Europa, prezenţa unor europeni aici, în America au impulsionat cercetările în domeniul psihologiei. **Jacques Loeb** venit din Europa, la Chicago, îşi va continua experimentele asupra tropismelor. **Herbert S. Jennings** *revine în America după studii în Europa şi demonstrează că un organism nu-i în întregime pasiv – deci se mişcă – chiar atunci când nu-i stimulat. În această direcţie a sesizat că o amibă are activităţi diferenţiate într-un mediu păstrat neschimbat, care nu poate să i le determine. Totodată,* conchidea Jennings, *activitatea unui organism este sau poate fi provocată de starea sa internă*, de deficitul ori excesul unei substanţe din interiorul său. Şi oricare a fost părerea europenilor, psihologia animală, considerau americanii, nu-i de neglijat, deoarece ea constituie o cale de acces spre cunoaşterea generală a legilor de funcţionare a tuturor organismelor – inferioare şi superioare.

Dar, după cum am relevat în capitolul **Behaviorismul**, *psihologia americană, de la începutul secolului nostru*, devine, dintr-una a conştiinţei, psihologia comportamentului, creaţia lui **John Broadus Watson**. În legătură cu teoriile despre conştiinţă, creatorul behaviorismului, consemna: Conştiinţa: da, toată lumea trebuie să ştie ce este conştiinţa! Când avem senzaţia de roşeală, o percepţie, un gând, când vrem să facem ceva, când avem intenţia de a face ceva ori când dorim să facem ceva, suntem conştienţi. Toţi cercetătorii în psihologia introspectivă sunt ilogici. În alţi termeni, ei nu spun ce este conştiinţa, ci încep pur şi simplu să aşeze lucruri înăuntru cu ajutorul presupunerilor; apoi, când întreprind analiza conştiinţei, ei găsesc aici, desigur, ceea ce au pus. În consecinţă, *în analiza conştiinţei, făcută de unii psihologi, veţi găsi elemente ca senzaţiile şi fantomele lor, imaginile; la alţii veţi găsi nu numai senzaţiile, dar şi aşa-numitele elemente afective, iar la alţii veţi găsi elemente ca actul de voinţă, aşa-numitele elemente conative ale conştiinţei* (...) Sute de mii de pagini au fost literalmente publicate asupra analizei minuţioase a acestui ceva intangibil numit conştiinţă (J. B. Watson, Behaviorismul după Fr. Parot şi M. Richelle, 1995, p. 133-134).

În America, după 1920, în perioada numită *posteritatea behavioristă, psihologia cunoaşte o dezvoltare considerabilă.* După ce însuşi **J. B. Watson** luase cunoştinţă de lucrările lui **Bechterev** şi **Pavlov** şi s-a inspirat din ele, behaviorismul începe să se preocupe de tulburările mentale, deopotrivă de educaţie. Totuşi, după ce Watson părăseşte Universitatea *John Hopkins*, în 1920, constrâns de faptul că soţia sa a dat publicităţii scrisorile mult prea înflăcărate dintre ea şi asistentul soţului său. *Marcată de puritanism, Universitatea nu putea tolera ca asemenea dovezi ale lipsei de valori morale să fie cunoscute de către publicul larg.* Marginalizat, Watson continuă să lucreze, în 1924 a publicat Behaviorismul şi, concomitent, polemizează cu McDougall. O situaţie oarecum similară determină înlăturarea din universitate a psihologului J. M. Baldwin, care a fost fotografiat într-o noapte când ieşea dintr-o casă de toleranţă (prostituţie). Ca urmare s-a autoexilat în Mexic.

Şi, cu toate acestea, cu precădere în deceniul al IV-lea al secolului al XX-lea, în SUA s-au refugiat mai mulţi exponenţi ai gestaltismului, de ce nu şi ai psihanalizei, care vor exercita influenţe asupra dezvoltării psihologiei şi orientărilor sale ulterioare. Psihologul ce va domina această perioadă va fi B. F. Skinner.

1. **Psihologia factorială şi multifactorială** – este creaţia lui **L. Thurstone, J. P. Guilford, Hatelling** ş. a. Metoda utilizată în cercetare de ei a fost analiza factorială care constituie un mijloc economic de condensare a numărului de variabile cu care se operează şi de stabilire a unor relaţii structurale între variabile. Începutul în folosirea sa aparţine lui **Ch. E. Spearman** – psiholog englez. În timp, ea a fost perfecţionată şi a ajuns să aibă variante: *metoda componentelor principale* a lui Hatelling şi *metoda centroidală* a lui L. Thurstone. În America a cunoscut o perfecţionare imprevizibilă datorită implicării calculatoarelor în obţinerea matricelor şi a tabelelor de corelaţii.

În general, analiza factorială a fost întrebuinţată în psihologie, în domeniul inteligenţei.

2. **Psihologia creativităţii şi a inteligenţei** – creativitatea ca noţiune a fost inventată de G. Allport (1897–1967) în anul 1938. Dintre acei care au contribuit la dezvoltarea şi impunerea sa au fost:

a) **Guilford, Joy Paul** – a elaborat teoria trăsăturilor şi factorilor creativităţii: flexibilitatea, fluiditatea, originalitatea şi dezvoltarea.

Urmărind dezvoltarea unei teorii unitare a intelectului uman, Guilford elaborează modelul tridimensional în cadrul căruia, prin analiza factorială, reuşeşte să deceleze o serie de factori ce se organizează pe trei dimensiuni:

a. *operaţii* – cunoaştere, memorie, gândire divergentă, convergentă, evaluare;

b. *conţinuturi* – comportamental, semantic, simbolic, figural,

c. *produse* - unităţi, clase, relaţii, sisteme, transformări, implicaţii.

Factorii operaţionali semnifică anumite aptitudini. Pentru creativitate esenţiale sunt aptitudinile gândirii divergente - cea a soluţiilor multiple - fluiditate, flexibilitate, originalitate, elaborare, sensibilitate faţă de probleme, redefinire. Fiecare din ele comportă subcomponente (Anca Munteanu, 1994, p. 52-53).

Oprindu-se asupra gândirii, Guilford distinge convergenţa - care presupune reducerea diversităţii la unitate, integrarea mai multor termeni după o regulă. Ea nu-i decât gândirea în alb-negru, organizată, riguroasă, ea vizează o singură soluţie şi o singură metodă; *divergenţa* este gândirea preferată, pentru că acceptă contrariile, permite abordarea şi rezolvarea problemelor din diverse unghiuri şi cu metode variate. *Evaluarea* are în vedere: exactitatea, calitatea corespondenţa şi aplicativitatea informaţiei – ea *este o funcţie a gândirii critice.*

Procesele intelectuale au următoarele conţinuturi: imagini referitoare la proprietăţile obiectelor, simboluri-semne, coduri, limbaje, apar cu un conţinut semantic cu privire la înţelesuri şi unul comportamental prin care se relevă schemele de conduită şi raportare; produsele activităţii intelectuale sunt: elemente, clase, relaţii, sisteme, transformări, implicaţii. *Rezultatele sale le ilustrează cu ajutorul paralelipipedului în care pe o dimensiune sunt date operaţiile, pe alta conţinuturile şi pe a treia produsele.* Din înmulţirea 5x4x6=120 cubuleţe sau celule. Referindu-se la acestea Guilford notează: *fiecare celulă a acestui model desemnează o anumită capacitate care poate fi descrisă în termeni operaţiei, conţinutului şi produsului şi pentru fiecare celulă în punctul ei de intersecţie cu altele este un mod unic de îmbinare a unei operaţii cu un conţinut şi cu un produs. Testul pentru determinarea uneia ori alteia dintre capacităţile intelectuale trebuie să dea aceleaşi trei caracteristici.* (P. Popescu Neveanu)

Alte teorii menţionate de I. Mânzat sunt: teoria asociaţionistă a lui J. Maltzman şi S.A. Mednick, teoriile psihanalitice ale lui S. I. Kubic şi E. Kris, psihologia umanistă a lui C. Rogers şi A. Maslow. De asemenea sunt cunoscute metodele de dezvoltare a creativităţii în grup: *Brainstorming* (A. F. Osborn)şi *Sinectica* (W. Gordon)

b) **Osborn A. F.**

Este autorul brainstormingului ori al asaltului de idei – această metodă are la bază principiul libertăţii de opinie într-o clasă, colectivitate ori grup. Indiferent în cadrul cărei forme de organizare s-ar utiliza, e necesar să dispară din relaţia educator-educat, frica, deoarece ea paralizează imaginaţia, în general, posibilităţile de manifestare în special. Tehnicile de aplicare concretă sunt:

- separarea momentului de generare a ideilor de cel de evaluare,

- constituirea şi antrenarea specifică a grupului (ideal de la 3 la 12 membri),
- însuşirea motivaţiei şi atitudinii creative.

Grupul trebuie să acţioneze ca un stimulent pentru toţi şi fiecare din participanţi.

Totodată, acelaşi Osborn a stabilit şi câteva principii ale brainstormingului, după cum urmează:

a) e mai importantă cantitatea de idei decât calitatea lor,

b) nu se adoptă o atitudine critică faţă de răspunsuri,

c) se realizează corelaţii între ideile emise de unul sau altul

d) *e necesar să fie încurajată imaginaţia liberă, chiar dacă ideile ar putea părea extravagante, absurde*; în toate cazurile participanţii trebuie să urmeze căi noi, insolite, deoarece, după cum zice poetul numai aşa vom putea să-i ajutăm să fie ei: *Nu mai umblaţi mereu după exemple, / Acestea sunt făcute pentru proşti. / Din serie de vrei să te cunoşti / Fugi de cărări şi nu intra în temple!* Exemplele şi drumurile cunoscute îndeamnă la lene intelectuală, repetiţie, lipsă de originalitate, baterea pasului pe loc, dogmatică.

Metodologia aplicării braistormingului - conducătorul grupului precizează problemele ce urmează să fie rezolvate, reaminteşte principiile, stimulează producţia de idei, acestea se consemnează în scris ori se înregistrează, în final se evaluează, de preferinţă de către o comisie şi se ierarhizează ideile în raport cu valoarea şi utilitatea lor. Şedinţa durează 30-60 de minute.

Caseta 68

Brainstormingul este o tehnică de grup bazată pe metoda asociaţiilor libere care vizează descoperirea de idei noi, insolite cu privire la o anumită problemă. Tehnică de creativitate inventată de A. S. Osborn (1939), ea se bazează pe stimularea grupului şi declanşarea controlului logic şi social. Este structurată în mai multe etape:

1. participanţii enunţă opiniile, fără nici o cenzură;
2. consemnarea ideilor enunţate – înregistrarea lor pe bandă ori în scris;
3. selecţionarea ideilor într-o atmosferă favorabilă,
4. prezentarea celor care sunt considerate foarte bune.

Participanţii trebuie să lucreze asupra unei probleme precise şi concrete, pe care să o prezinte într-o manieră simplă şi să respecte anumite reguli:

a. fiecare să elaboreze un număr maxim de idei,
b. să realizeze asociaţii libere de idei, chiar năstruşnice;
c. să excludă orice judecată critică,
d. să utilizeze tot ce s-a spus pentru a transforma, combina şi ameliora ideile.

Desfăşurarea optimă a brainstormingului presupune:

- implicarea nesilită şi conştientă a fiecărui participant şi a tuturor;
- pregătirea şi statutul social comparabile,
- relaţii amiabile între membrii grupului,
- existenţa unui conducător.

Metoda ca atare include două secvenţe majore:

A. emisia de idei – etapa luminii verzi şi

B. evaluarea critică – etapa luminii roşii.

Aşadar, asigurând *notarea ideilor, aprofundarea, eliminarea şi definitivarea* celor selecţionate, metoda aceasta este nu doar accesibilă , ci şi eficientă în diverse domenii ale activităţii umane (Anizeu, D., Brainstormingul, în Doron, R., Parot, Fr., 1999, p. 116-117).

c) **Gordon, William**

Dacă Osborn este autorul *brainstormingului* el este al *sinecticii*, ceea ce etimologic, în limba greacă ar semnifica *a pune împreună elemente diferite*. Apropiată de metoda lui Osborn, specificitatea sa rezidă în faptul *că face straniul familiar* şi concomitent, *transformă familiarul în straniu*, fiindcă utilizează tropii, preeminent metafora şi analogiile: personală, directă, simbolică şi fantastică; liderul grupului intervine şi îşi etalează ideile, dacă nu apar din partea grupului; grupul sinectic este format din 5-7 persoane, iar o şedinţă durează de 50-60 minute

Caseta 69

Sinectica este o metodă eficientă, creaţia lui Gordon. Obiectivul propus nu se rezumă doar la găsirea soluţiei, ci vizează şi altceva. Ea se utilizează doar în situaţie de grup, urmăreşte elaborarea unei singure idei (soluţii), grupul este eterogen ca structură, formaţie, pregătire şi experienţă.

Principiile avute în vedere:

1. transformarea straniului în ceva familiar (cunoscut, acceptat şi accesibil) şi
2. transformarea familiarului în ceva straniu (ciudat, neobişnuit).

Grupul este constituit din 5-9 membrii şi doi lideri (organizator şi coordonator). În cadrul său participanţii trebuie să difere ca formaţie profesională şi interese, să aibă vârste diferite, în grup ar fi bine să existe un membru cu o cultură aparte. Etapele itinerariului sinecticii sunt:

a. prezentarea problemei de către animator (PAG – problem as given),

b. redefinirea problemei la nivelul grupului (PAU – problem as understood) – straniul devine familiar;

c. refacerea drumului – familiarul devine straniu, regândirea problemei;

d. revenirea la problemă – explicitarea soluţiei.

În desfăşurare sunt întrebuinţate mai multe strategii euristice: analogia şi extrapolarea,

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

inversiunea, empatia ş.a.

Sinectica este utilă în foarte multe domenii de activitate. Uneori este asociată cu brainstormingul (M. Roco) – Robson, D., 1986.

d) **Taylor, I. A.**

A realizat o interpretare sistematică a creativităţii şi a ajuns la cinci niveluri ale creativităţii generale: *expresivă, productivă, inventivă, inovativă şi emergentă.* Paul Torrance a făurit teste de creativitate. N. Wallach şi N. Kogan au încercat să facă o distincţie între creativitate şi inteligenţă. Alţi psihologi care s-au implicat în abordarea creativităţii sunt: F. Barron, S. Parnes, J. Rossman, R. J. Shapiro, P. W. Jackson, H. Anderson şi mulţi alţii. În domeniul inteligenţei:

Guilford, J.P. – a elaborat modelul tridimensional al structurii intelectului în cadrul căruia decelează o serie de factori ce se organizează pe trei dimensiuni, model descris mai sus. Totodată a scris mai multe lucrări consacrate inteligenţei: **The Nature of Human Intelligence** (1967), **Intelligence-Creativity and their Educational Implications** (1968), **The Analysis of Intelligence** (1971), **Cognitive Psychology with a Frame of Reference** (1979).

Meili R. – este autorul unei baterii de teste de inteligenţă care-i poartă numele; a stabilit câteva caracteristici ale inteligenţei determinate general:

- *plasticitatea* (restructurarea),
- *complexitatea* (structurarea),
- *globalizarea* (reunirea în ansamblu a elementelor),
- *fluiditatea* (modificarea direcţiei menită să evite fixismul).

Thurstone, Louis-Leon (1887-1955) – a determinat opt factori comuni pentru inteligenţă: *raţionament deductiv* (D), *raţionament inductiv* (I), *memorie* (M), *aptitudine numerică* (N), *rapiditatea percepţiei* (P), *aptitudini spaţiale* (S), *comprehensiune verbală* (V), *fluenţă verbală* (W).

Huii, Clark Leonard (1884-1952) - precizează categoriile de inteligenţă: abstractă, tehnică, socială şi administrativă. **Cattel R. Bernard** - distinge între inteligenţa *cristalizată*, imanentă copilăriei şi bătrâneţii, *fluidă*, intrinsecă vârstei adulte. **Wechsler, David** originar din România consideră că apogeul inteligenţei este în jurul vârstei de 24 ani.

Menţionăm că psihologii americani au creat cele mai multe şi mai eficiente *baterii de teste de inteligenţă*, cum ar fi: *Bateria Wechsler, Bellevue* (WAIS - pentru adulţi şi WISC -

pentru copii), *Matricele Progresive Raven* (pentru adulţi şi copii), *Bateria Meili, Bateria Terman-Merrill, Bateria Guilford* ş. a. (după I. Mânzat, 1994)

3. **Psihologia persoanei** – parte a psihologiei generale, studiază în plan general-uman sistemul psihic al personalităţii, invarianţii, compartimentele şi legile acestuia. Bazele au fost puse de G. Allport şi R. B. Cattell

Allport, G. (1897-1967) - a definit personalitatea ca *unitate a sistemului dinamic prin care se efectuează o adaptare originală*. După ce a efectuat inventarul trăsăturilor de personalitate pe baza urmăririi a peste 10.000 de persoane, a ajuns la concluzia că *trăsăturile* descoperite sunt, într-o formă sau alta, *intrinseci personalităţii adulte*, unde atât cele considerate bune, favorabile, cât şi cele opuse coexistă, deşi sunt într-un conflict perpetuu, ele se echilibrează într-un anumit mod. Concomitent, el a ajuns să elaboreze un model ierarhic al sistemului de personalitate, în care identifică următoarele trăsături:

a) *cardinale* – una sau două, stăpâne, distincte;

b) *centrale* - care se oglindesc în conduita umană,

c) *secundare* – cele mai numeroase, puţin conturate, distincte.

Privită ca sistem, personalitatea incumbă *gândirea şi comportamentul*. Gândirea este decisivă, caracterul e privit ca o trăsătură gravată; *trăsăturile de caracter sunt cardinale, centrale şi secundare – primele* sunt atitudini permanente, directoare ce domină integrează şi corelează pe celelalte (se reia astfel tema calităţii stăpâne). *Trăsăturile secundare* sunt numeroase, puţin sesizabile, ele au o existenţă minoră şi latentă; ele constituie fundalul caracterului care se relevă doar prin trăsăturile cardinale şi centrale. Un alt subsistem îl formează *temperamentul*. Acesta se referă la fenomene caracteristice firii unui individ, la înţelegerea susceptibilităţii sale la stimuli emoţionali, la forţa şi rapiditatea răspunsurilor sale, precum şi la calitatea dispoziţiei sale persistente, la intensitatea dispoziţiei şi la particularităţi fluctuante. Toate acestea sunt considerate constitutive şi, în mare măsură, ereditare.

Personalitatea astfel înţeleasă nu este niciodată perfect unificată, dar integrarea perpetuă tinde spre acest ţel, fiindcă procesul dezvoltării personalităţii presupune integrarea şi diferenţierea, ca două tendinţe opuse, însă complementare. În concluzie, după G. Allport, personalitatea este tratată ca un sistem deschis, ea se dezvoltă după *principiul organizării în expansiune*, are o structură, dar şi o lipsă de structură, o funcţie, dar şi o disfuncţie, este un sistem incomplet ce tinde să se dezvolte şi să fie mai mult decât este, cum, de facto, este însuşi omul ce o întruchipează. Aspiraţie, năzuinţă spre mai mult, spre împlinire şi unitate, continuu ameninţate, pândite de forţele opuse cu care se confruntă, personalitatea devine

corolarul luptei pentru a fi om şi al speranţei permanente. Ea poate fi, după cum nu poate fi. Totul depinde de ereditate, mediu, educaţie şi mai ales de autoeducaţie, care reprezintă educaţia la putere (E^2).

Cattell, Raymond Bernard (n. 1905) – aidoma lui Allport porneşte de la definirea personalităţii ca un sistem al deprinderilor proprii subiectului, care permit o previziune asupra comportamentului acestuia. Ţelul său în studierea personalităţii devine predicţia comportamentului exprimată în ecuaţia: R = f (P, S)

Factorii sau trăsăturile personalităţii ce reprezintă pentru el unităţi structurale fundamentale, acestea sunt definite ca reacţii-tendinţe şi sunt relativ stabile. Ele pot fi trăsături:

- *de suprafaţă* – care provin din mai multe surse şi
- *de sursă* – ce îşi au originea într-o singură resursă; ele sunt:

a) *constituţionale* – cu originea în condiţiile interne ale organismului uman şi

b) *environmentale* – corolar al însuşirii mediului.

Referitor la *trăsăturile dinamice* (a identificat 16 trăsături-sursă pe baza unui chestionar numit: **16 PF – The Sixteen Personality Factor Questionnaire**). Acestea sunt:

A. *erg-iile* (erg-ul este sursa de energie pentru întreg comportamentul) şi

B. *sentimentele.*

Atât unele, cât şi altele se revelează în atitudini ori motive (interese). Atitudinile sunt subiacente (secundare) sentimentelor, care, la rândul lor, sunt subordonate ergiilor. Interrelaţiile dintre ergii, atitudini şi sentimente sunt exprimate în reţeaua dinamică. Sintalitatea se referă la caracteristicile relevate de un mare grup social ce poate înrâuri personalitatea. Având în vedere considerentele menţionate, el elaborează următoarele tehnici de evaluare a personalităţii:

- *Tehnica L* – (L-data) – realizate cu aportul observatorilor;
- *Tehnica Q* – (Q-data) – evaluări ale Self-ului realizate prin chestionare, scale de atitudini, inventare de personalitate;
- *Tehnica T* – (T-data) – evaluări efectuate conform datelor din teste, mai greu de falsificat

În evaluare implică două forme ale analizei factoriale:

a) *Metoda R* - datele sunt adunate de la grupul de subiecţi, eşantioane şi

b) *Metoda P* –datele sunt obţinute de la un singur subiect, într-un timp mai lung.

În cazul în care datele nu reuşesc să reveleze şi să justifice trăsăturile prin analiza factorială, Cattell îşi propune să prezică ce anume va face o persoană într-o situaţie dată, utilizând - Ecuaţia de specificaţie comportamentală:

$$R=s_1T_1+ s_2T_2+s_3T_3....s_nT_n$$

Cu ajutorul formulei consideră el poate fi prevăzut răspunsul (R), din cunoaşterea trăsăturilor persoanei (T_1, T_2, T_3,..., T_n). fiecărei trăsături i se dă o pondere în consonanţă cu relevanţa sa într-o anumită situaţie (s_1, s_2, s_3,...,s_n). În fine, conchide P. Popescu Neveanu, Şcoala Antropologică Culturală de la Chicago are meritul de a fi arătat corespondenţa dintre organizarea comportamentală ce indică personalitatea şi structura comportamentelor sociale.

K. Horney, H. S. Sullivan, E. Fromm, J. Rotter, A. Bandura abordează personalitatea într-o viziune neopsihanalitică. Unii dintre ei stăruie asupra învăţării sociale: **N.E. Miller, J. Dollard**, deopotrivă **A. Bandura** care încearcă şi realizează o extindere a teoriilor celor dintâi, pornind de la *teoria contiguităţii mediate de stimul*. În învăţare sunt implicate mai multe *procese*:

- *de atenţionare* – prin care observatorul identifică comportamente ale modelului în vederea învăţării şi
- *de stocare* – care fac posibilă intervenţia proceselor de reproducere psihomotorie a comportamentelor, urmând a fi întărite acelea care sunt recompensatorii şi eliminate cele sancţionate negativ (Mânzat, I., 1994, p.122-123).

La noi **P. Mureşan** a scris **Învăţarea socială** (1980), **M. Maliţa, J. W. Botkin şi M. Elmandjra – Orizontul fără limite al învăţării. Lichidarea decalajului uman** (1981) care reiau problemele învăţării sociale bazate pe anticipare şi participare.

Erikson, Erik – în studiile consacrate personalităţii a stabilit crizele de identitate după cum le-am mai prezentat şi ne-am referit la ele:

- *copilul mic*: încredere-neîncredere;
- *prima copilărie*: autonomie-ruşine, îndoială;
- *vârsta jocului*: iniţiativă-vinovăţie;
- *vârsta şcolară*: hărnicie-inferioritate;
- *adolescenţa*: identitate-confuzia identităţii;
- *tinereţea*: intimitate-izolare;
- *maturitatea*: generozitate-stagnare;
- *bătrâneţea*: integritate-disperare.

Identitatea semnifică capacitatea conştientă a omului de a se percepe pe sine – acelaşi ieri ca şi mâine (un fel de conştiinţă a continuităţii Sinelui). Spre deosebire de Allport, Erikson

relevă că această criză de identitate nu-i imanentă doar copilăriei şi adolescenţei, ci în toate etapele vieţii.

Köhlberg, Lawrence (1927-1987) – studiind personalitatea stabileşte trei niveluri ale dezvoltării etice:

1. *preconvenţional* – are în vedere indivizii pentru care regulile societăţii sunt externe Selfului, ei nu înţeleg şi nici nu sprijină normele sociale /copii sub 9 ani, unii adolescenţi, şi adulţi criminali);

2. *convenţional* – priveşte indivizii raţionali, care înţeleg şi şi-au însuşit normele sociale – şi le-au integrat – fapt pentru care acţionează în consecinţă ca să fie observaţi şi apreciaţi (adolescenţii şi adulţii);

3. *postconvenţional* – se referă la acei oameni care au o concepţie proprie şi îşi definesc ei înşişi principiile şi normele.

În raport cu cele trei niveluri, indivizii au diferite perspective sociale sigur în funcţie de morala ce prevalează. Cei dintâi se concentrează asupra drepturilor proprii şi eludează obligaţiile; cei din categoria a II-a se consideră membrii de drept ai societăţii şi, în fine, cei din categoria a III-a pornesc de la sentinţa: ego primo şi apoi alţii, societatea.

Hogan, Robert – a dezvoltat teoria calităţii dramaturgice, ca individ omul este urmarea propriilor percepţii asupra modului în care e văzut de semeni. Adică, prin observarea comportamentului, oamenii îşi atribuie anumite trăsături

Calitatea dramaturgică rezidă în comportament, de fapt în precizia, concizia, claritatea şi eficienţa investite în acesta. *Un comportament are valoare dramaturgică dacă este îndreptat spre mai multe scopuri ori circumstanţe diferite.* De îndată ce-l ai eşti un om original, neobişnuit.

Teoria constructelor personale - elaborată de G. Kelly (1955) şi dezvoltată de D. Banister constă în faptul că omul încearcă să-şi anticipeze viitorul făurind un cadru conceptual, o serie de lentile măritoare legate între ele, prin care îşi poate privi propriul univers. Lentilele le-a numit *constructe*, în esenţă acestea sunt concepte bipolare, un fel de a categorisi asemănările şi deosebirile din ambianţă. Astfel: alb-negru, acid-bază, prietenos-ostil, uşor-greu sunt în concepţia lui Kelly, constructe.

În consecinţă psihologia americană în o sută şi mai bine de ani s-a constituit, s-a dezvoltat în consonanţă cu cea europeană, ceva mai mult s-a impus prin aportul unor mari psihologi, orientări şi direcţii insolite şi a contribuit efectiv la afirmarea autonomiei sale, la relevarea caracterului său explicit. Sigur că toate acestea au fost posibile datorită caracterului său pragmatic, condiţiile economice, politice şi sociale în care psihologii au lucrat şi de care

au beneficiat. La acestea se mai adaugă faptul că la toate cele pe care le-au avut şi le au americanii, s-a mai adăugat inteligenţa unor personalităţi de pe toate continentele. După cum am subliniat orientările noi, direcţiile ori tendinţele îşi au sorgintea tot în America – psihologiile evoluţionistă, ecologică şi pozitivă.

Bibliografie:

1. Allport, G., *Structura şi dezvoltarea personalităţii*, Bucureşti, E. D. P. 1991;
2. Doron, R., Parot, Fr., *Dicţionar de psihologie*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1999;
3. Fernandez-Zoïla, *Freud şi psihanalizele*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1996;
4. Flew, A., *Dicţionar de filozofie şi logică*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1999;
5. Galperin P., I., *Studii de psihologia învăţării*, E. D. P., Bucureşti, 1975;
6. Gordon, W. J. J., *Synectics. The development of creative* capacity, New York, Harper and Brothers, Publishess, 1961;
7. Lăscuş, V., *Natura umană şi condiţia social-culturală. Dialoguri* cu N. Mărgineanu, Ed. Genesis, Cluj-Napoca, 1997;
8. Leontiev A., N., *Probleme ale dezvoltării psihicului*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1994;
9. Lieury, A., *Manual de psihologie generală*, Ed. Antet, Bucureşti, 1996;
10. Mânzat, I., *Curs de curente şi teorii psihologice moderne*, Bucureşti, 1993;
11. Mânzat, I., *Istoria universală a psihologiei*, Bucureşti 1994;
12. Mucchielli, A., *Noua psihologie*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1996;
13. Munteanu A., *Incursiuni în creatologie*, Ed. Augusta, Timişoara, 1994;
14. Mureşan P., *Învăţarea socială*, Ed. Albatros, Bucureşti 1984;
15. Neacşu I., *Metode şi tehnici de învăţare*, Ed. Militară, Bucureşti, 1990;
16. Neculau A. (coord.), *Cultură şi personalitate*, Ed. Militară, Bucureşti, 1991;
17. Osborn, A. F., *L'imagination constructive. Principes et processes de la pensée creative et du brainstorming*, Paris, Dunod, 1971;
18. Parot, Fr., Richelle, M., *Introducere în psihologie*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1995;
19. Petroman, P., *Devenirea psihologiei – psihologia implicită*, Ed. Eurobit, Timişoara, 2001;
20. Petroman, P., *Incursiuni în istoria psihologiei universale şi româneşti de la origini până în prezent*, Ed. Eurobit, Timişoara, 1996;
21. Piaget J., *Epistemologia genetică*, Ed. Dacia, Cluj Napoca, 1973;

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

22. Piaget J., *Psihologia inteligenței*, Ed. Științifică Buc., 1965;
23. Popescu-Neveanu, P., *Dicționar de psihologie*, Ed. Albatros, București, 1978;
24. Pospai, A., *Schițe din istoria psihologiei*, Ed. Lumina, Chișinău, 1994;
25. Radu I., Druțu I., Mare I., Miclea M., Podar T., Preda V., *Introducere în psihologia contemporană*, Ed. Sincron, Cluj-Napoca, 1991;
26. Robinson, D.M., *An Intelectual History of* Psychology, The University of Wisconsin, Press, 1986;
27. Roco, M., *Creativitatea individuală și de grup*, Ed. Academiei, București, 1979;
28. Șchiopu, U., *Dicționar de psihologie*, Ed. Babel, București, 1997;
29. Teodorescu, S., *Psihologia conduitei*, E. D. P. București, 1972;
30. Zlate, M., *Introducere în psihologie*, Ed.Polirom Iași, 2000;
31. Zlate, M., *Psihologia mecanismelor cognitive*, Ed. Polirom, Iași, 1999.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PSIHOLOGIA ROMÂNEASCĂ

I. Psihologia în perioada făuririi României moderne

Condiţiile sociale, economice şi politice din ţările româneşti, Revoluţia din 1821 desfăşurată sub conducerea lui T. Vladimirescu, Revoluţia de la 1848 au avut o influenţă benefică asupra culturii din cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Astfel, continuând tradiţiile culturale consolidate diacronic, cum ar fi:

1. **Academia Vasiliană** (1640) organizată la mânăstirea *Trei Ierarhi* din Iaşi, în limba slavă de către Vasile Lupu cu aportul mitropolitului P. Movilă, cunoscută şi sub numele de *Şcoala Mare Domnească*; **Academia Domnească** din Bucureşti (1694-1821) înfiinţată de C. Brâncoveanu la mânăstirea *Sfântu Sava* şi apoi la *Schitu Măgureanu*; **Academia Mihăileană** (1835-1848) organizată la Iaşi, în timpul domniei lui M. Sturza de către Gh. Asachi; **Asociaţia Transilvană pentru Literatură Română şi Cultura Poporului Român** (ASTRA) – 1861; **Societatea Junimea** 1863, Iaşi; **Societatea pentru Cultura şi Literatura Română** din Bucovina, Cernăuţi, 1865; **Societatea Culturală Ateneul Român**, Bucureşti, 1865 şi multe altele au reprezentat, de fapt, bazele **Societăţii Academice Române** din Bucureşti, create în 1867 şi în final, ale **Academiei Române**.

2. ***Organizarea învăţământului superior***.

a) Universitatea din Iaşi, 1860;

b) Universitatea din Bucureşti, 1864.

3. ***Dezvoltarea presei***:

a) **Dacia literară**, Iaşi, 1840, apărută sub redacţia lui M. Kogălniceanu, anticipată de **Curierul Românesc** (1829) şi suplimentul său **Curier de ambele sexe** la Bucureşti, sub redacţia lui I. Heliade Rădulescu; **Albina românească** (1829) şi suplimentul **Alăuta românească**, la Iaşi, publicate sub redacţia lui Gh. Asachi; **Gazeta de Transilvania** (1838) cu suplimentul **Foaie pentru minte, inimă şi literatură**, la Braşov, apărute sub redacţia lui Gh. Bariţiu – urmate de;

BCU BUCUREŞTI UNIVERSITY LIBRARY

b) **România literară**, Iaşi, 1855, redactor Vasile Alecsandri;

c) **Revista română**, Bucureşti, 1861, redactor Al. I. Odobescu;

d) **Familia**, Budapesta, Oradea 1865, redactor I. Vulcan;

e) **Convorbiri literare**, Iaşi, 1867, redactor Iacob Negruzzi;

f) **Contemporanul**, Iaşi, 1881 – redactori, soţii Ioan şi Sofia Nadejde.

Asemenea realizări, sigur la care s-ar putea adăuga şi altele, la fel de importante sau mai mici, au exercitat înrâuriri asupra dezvoltării ştiinţelor şi literaturii, oferind un cadru propice pentru dezvoltarea psihologiei în România. Înfiinţarea institutelor de învăţământ superior, respectiv *a celor două universităţi, apariţia şi dezvoltarea presei au făcut posibilă predarea ştiinţelor biologice, filozofiei, diacronic a psihologiei însăşi.* Numai astfel a putut deveni o realitate activitatea lui *Titu Maiorescu, Vasile Conta, Constantin Leonardescu, Eduard Gruber, Nicolae Vaschide*, chiar în domeniile medicinei, filozofiei şi psihologiei. Din rândurile academicienilor s-au impus nu doar în ţară, ci şi în străinătate, printr-o activitate prodigioasă chiar în domeniile filozofiei şi ale psihologiei C. Rădulescu Motru, Petre P. Negulescu, Mihai Ralea, Constantin Noica, Athanasie Joja, Dimitrie D. Roşca şi mulţi alţii.

În şcoli şi licee începe predarea psihologiei, logicii şi filozofiei ca dovadă, în ultimele două decenii ale secolului al XX-lea, au apărut mai multe manuale.

- **Pop-Florantin I., Fundament de filozofie**, 1871, şi **Noţiuni de psihologie**, ediţia a II-a, 1891;
- **Suliotis Christodu, Compendiu de psihologie**, 1876;
- **Leonardescu Constantin, Filozofia pentru uzul liceelor**, Partea I şi **Psihologie experimentală**, 1878;
- **Popescu I., Psihologia empirică sau ştiinţa despre suflet**, 1881;
- **Găvănescu I., Elemente de psihologie**, 1890;
- **Borgovan V. Gr., Încercări de psihologie şi în logica intuitivă**, 1895 şi multe altele.

Elaborarea lor s-a făcut sub înrâurirea psihologiei lui **Ch. Wolff**, cel care publicase în secolul al XVIII-lea **Psihologia empirică**, 1732 şi **Psihologia raţională**, 1734, deopotrivă a lui Kant şi mai ales a lui Herbart. Şi la noi ca, de altfel, în întreaga lume după introducerea metodei experimentale, se trece la separarea definitivă a psihologiei de filozofie. Cuceririle psihologiei la nivel european graţie lui Wundt, Th. Ribot, crearea laboratoarelor de psihologie experimentală au avut repercusiuni asupra dezvoltării psihologiei şi la noi în ţară. Apariţia unor periodice, înmulţirea lor spre sfârşitul secolului al XIX-lea, profilurile lor ştiinţifico-literare au contribuit la apariţia unor articole de popularizare a ştiinţei (medicinei, biologiei,

psihologiei ş.a.). În această direcţie revistele *Convorbiri literare* şi *Contemporanul* au avut un rol deosebit. Colaborările lui **Vasile Conta, Titu Maiorescu, Victor Babeş, Sofia Nadejde** şi ale altora reprezintă contribuţii directe la constituirea psihologiei ca ştiinţă autonomă la noi în ţară.

A. **Conta, Vasile** (1845-1882) autor al studiului **Teoria fatalismului** (1875) abordează în cadrul său probleme de psihologie numeroase, încearcă o fundamentare anatomofiziologică a unor procese şi fenomene psihice. O concluzie ca aceasta este edificatoare: sufletul este *o proprietate a creierilor* .... De fapt, continuă el, *sistemul nervos îndeplineşte funcţiunea de revelaţiune* a organismului cu lumea exterioară. În demersurile sale, porneşte de la principiul determinismului pe care-l numeşte impropriu *fatalism*, pentru a explica fenomenele lumii, implicit pe cele psihice. Consideraţiile lui sunt corelate cu ultimele descoperiri în domeniile filozofiei, medicinei şi psihologiei. Ele au apărut, pe rând, în coloanele revistei **Convorbiri literare** al cărui mentor a fost T. Maiorescu. Faptul relevă receptivitatea acestuia faţă de abordarea problemelor ştiinţifice, sigur şi a acelora de psihologie.

B. **Maiorescu, Titu** (1840-1917) – spiritus-rectorul **Societăţii Junimea** şi mentorul revistei **Convorbiri literare**, adânc influenţat de Herbart – teza sa de doctorat **De philosophia Herbarti** (nu s-a păstrat), şi lucrarea **Ceva filozofie în formă populară** relevă pregnant încercările sale de a continua, de a continua preocupările lui în domeniile filozofiei al pedagogiei şi al psihologiei.

Jurnalul său (Însemnări zilnice), precum şi cele patru cicluri de prelecţiuni ţinute de el în cadrul *Junimii* (1868-1869) la Iaşi şi apoi (1880-1882) la Bucureşti, evidenţiază, cel puţin în parte, preocupările sale pentru psihologie. În cadrul lor respinge concepţiile materialismului vulgar în explicarea unor procese şi fenomene psihice, după cum şi ideile acelora care reduceau psihologia la filozofie. În ansamblu, Titu Maiorescu:

1. pledează pentru o psihologie practică, specifică modului de convieţuire socială, deoarece psihologia de până acum este *în cea mai mare parte o frazeologie lipsită de folos practic şi în mai multe priviri nedemnă de cuvântul ştiinţă*;

2. consideră că *literatura favorizează cunoaşterea omului şi este de mare folos în lipsa unei psihologii ştiinţifice, alături de experienţa personală a fiecăruia, deşi este foarte neeconomică*;

3. psihologia ca să fie, într-adevăr, o ştiinţă e nevoie ca ea să îndeplinească următoarele condiţii:

a) *să evite orice metafizică în explicaţiile asupra sufletului şi*

b) *să folosească metoda experimentală, deoarece avem datoria de a duce studiile psihologice pe calea experienţelor exacte şi de a le apropia astfel prin identitatea metodei de spiritul predominator al mişcării moderne ...*;

În fine, prin preocupările sale, datorită prestigiului şi personalităţii sale, din perioada în care a activat, Titu Maiorescu a exercitat influenţe pozitive asupra constituirii psihologiei ca ştiinţă autonomă.

C. **Leornadescu, Constantin** (1844-1907) colaborator al revistei **Convorbiri literare** (1882-1894), adept al maiorescianismului, cadru didactic la Universitatea din Iaşi, autor al unui manual de **Psihologie experimentală** şi al lucrării **Principii de psihologie** ş.a., dovedesc o bună informare, el citează, printre alţii, pe: Secenov, Ribot, Wundt, Spencer, Binet etc. În ceea ce priveşte psihologia, a susţinut că aceasta trebuie să se desprindă de metafizică, să se bazeze pe fapte, observaţie şi experiment. Viaţa psihică este expresia relaţiei organismului cu mediul în care *creierul joacă rolul de condensator al tuturor energiilor elementelor anatomice.* Trebuie să fim conştienţi că sufletul, în ansamblul său, nu-i decât corolarul *ciocnirii noastre cu lumea* şi în nici un caz un produs supranatural ce l-a conceput fantezia oamenilor. De aceea în *definiţia psihologiei* relevă că aceasta este *ştiinţa faptelor psihice sau a stărilor vieţii de relaţiune şi a raporturilor dintre aceste stări*, o ştiinţă care nu trebuie să se oprească la observarea, descrierea şi clasificarea acestor stări (cum procedează psihologia descriptivă), ci una care să explice apariţia, succesiunea şi existenţa lor pe baza datelor obţinute prin metoda experimentală inductivă.

Contribuţiile lui V. Conta, T. Maiorescu, C. Leonardescu şi alţi oameni de ştiinţă din această perioadă la dezvoltarea ştiinţelor, implicit a psihologiei, au fost considerabile şi trebuie avute în vedere. Fiecare şi toţi au făcut posibilă dezvoltarea psihologiei pe coordonate noi, în congruenţă cu dezvoltarea şi autonomizarea sa plenitudinară.

II. Psihologia românească la începutul secolului al XX-lea, în perioada interbelică şi după al II-lea război mondial

Faptul că în ţara noastră funcţionau de acum două universităţi de mai bine de jumătate de secol a avut influenţe asupra dezvoltării psihologiei generale şi a diferitelor sale ramuri, a permis constituirea a două şcoli puternice de psihologie – la Bucureşti şi Iaşi. Înfăptuirea Unirii celei Mari (1 Decembrie, 1918) a reprezentat şi pentru psihologie un nou avânt. Astfel, universităţile din Cernăuţi, Chişinău, Cluj reprezintă o contribuţie nouă la stimularea cercetărilor din domeniul psihologiei. Mai mult, la Bucureşti şi apoi la Cluj se înfiinţează în

1922, sub conducerea lui Florin Ştefănescu-Goangă – fost student al lui C. Rădulescu-Motru şi apoi al lui Wundt – *Institutul de Psihologie Experimentală, Comparată şi Aplicată.*

1. **Şcoala de la Bucureşti** s-a constituit în cadrul Universităţii bucureştene, ale cărei baze le-a pus C. Rădulescu-Motru odată cu ţinerea primului curs de psihologie experimentală (1900) şi înfiinţarea *Laboratorului de Psihologie* (1906), editarea **Revistei de filozofie** (1923-1943) şi a **Analelor de psihologie** (1934-1944).

Caseta 70

Rădulescu-Motru Constantin (1868-1857)

Este unul din adevăraţii noştri psihologi. A absolvit cursurile Facultăţii de Litere şi Filozofie din cadrul Universităţii din Bucureşti, după care îşi continuă studiile la Paris – aici a frecventat cursurile lui J. M. Charcot, la Salpêtrière şi ale lui Th. Ribot, la Collège de France. Absorbit de partea aplicativă, Rădulescu-Motru a lucrat efectiv în Laboratorul de Psihologie condus de Beaunis, H. şi Binet, A. Ulterior, aceeaşi propensiune îl conduce spre Leipzig, unde sub îndrumarea lui Wundt (1890-1893) şi-a elaborat şi susţinut lucrarea de doctorat.

Reîntors în ţară este angajat din 1897 în calitate de cadru didactic la Universitatea din Bucureşti, unde din 1900 inaugurează cursul de psihologie, iar în 1906 înfiinţează ***Laboratorul de Psihologie Experimentală.*** În jurul său a creat o adevărată şcoală ai căror membri au pus accentul pe:

a) experiment şi

b) psihometrie.

Din suita lucrărilor sale menţionăm:

1. **Probleme de psihologie**, 1898 în cadrul căreia:

a) pledează pentru autonomia psihologiei şi

b) desprinderea ei de metafizică şi fiziologie.

2. **Curs de psihologie**, 1923

a) abordează procesele psihice, coroborând permanent descriptivul cu explicativul;

b) explică personalitatea, caracteristicile acesteia;

c) evită fuziunea psihologie-fiziologie, deşi defineşte conştiinţa drept o *funcţiune a scoarţei cerebrale.* (Apariţia acestui curs reprezintă începutul psihologiei ştiinţifice – consideră unii psihologi de la noi.

3. **Personalismul energetic**, 1927

a) susţine personalismul energetic în cadrul căruia îmbină

- personalismul cu

- energismul lui Ostwald, W. în concepţia căruia personalitatea este o formă de energie, aceeaşi cu oricare energie materială;

b) orice fenomen poate fi redus la energie – eludează însă aspectul substanţial

(structura atomică),

c) pe lângă unele energii fizice şi chimice, psihicul ar reprezenta forma tipică a unor astfel de energii nonsubstanţiale.

Adepţii acestuia, la nivel european, au fost Behterev, P. Janet, K. Lewin şi, evident, psihologul român C. Rădulescu-Motru.

Alte lucrări:

4. **Puterea sufletească**, 1908,
5. **Despre suflet**, 1899,
6. **Sufletul neamului nostru** ş.a

Alături de el un loc anume l-a ocupat şi **Ralea, Mihai** (1896-1964)

Caseta 71

A studiat la Iaşi, apoi la Paris, unde şi-a elaborat şi susţinut lucrarea de doctorat în litere cu teza **Ideea de revoluţie în doctrinele sociale** (1923) şi în drept cu teza despre **Proudhon**. La întoarcerea în patrie funcţionează pentru început la Universitatea din Iaşi iar apoi la cea din Bucureşti. Din interese diplomatice a fost şi politician

a) înainte de 1944, l-a susţinut pe Iuliu Maniu, iar

b) după 1944 se alătură noii orientări politice şi activează în sprijinul lui Gh. Gheorghiu-Dej – ceea ce i s-a reproşat (colaboraţionismul).

A avut un mare rol în fondarea *Institutului de Psihologie* (1956) – care funcţionează astăzi în cadrul Academiei, după ce a fost desfiinţat (în urma utilizării la noi în ţară a meditaţiei transcendentale) şi reînfiinţat după 1989.

A avut preocupări multiple. În domeniul psihologiei s-a ocupat preeminent de gândire şi inteligenţă pe care a considerat-o drept o descentralizare a celei dintâi. I-a subliniat calităţile: comprehensiune, obiectivitate, discernământul, inventivitatea pe care le-a adăugat celor stabilite de A. Binet. A introdus conceptul de *amânare* în care identifică un *fenomen primar* (omul îşi poate amâna ori bara reacţiile). În ceea ce priveşte psihicul pe acesta îl distinge de fiziologie şi arată că reacţionează promt la influenţele sociale, fapt ce nu se petrece cu fiziologicul.

Dintre lucrările sale amintim:

1. **Formarea ideii de personalitate** (1924),
2. **Ipoteze şi precizări în ştiinţele sufletului** (1926),
3. **Problema inconştientului** (1926),
4. **Amânarea, condiţie specifică a psihologiei umane** (1942),
5. **Istoria psihologiei** – scrisă în colaborare cu C. Botez (1958) – în cadrul său

a) abordează devenirea psihologiei de la început, din Antichitate până la zilele noastre;

b) prezentarea este făcută în raport cu fiecare etapă, orânduire socială;

c) documentarea este deosebită, dar interpretarea este făcută în spiritul materialismului dialectic şi istoric;

d) în tratarea aspectelor psihologice nu eludează însă cuceririle din domeniul cercetării; în plus, este urmărită şi psihologia românească, apariţia şi impunerea sa.

Spre deosebire de cele care i-au urmat

6. **Schiţa unui sistem de psihologie**, 1964

7. **Introducere în psihologia socială** (în colaborare cu Tr. Herseni, 1966)

şi altele apărute ulterior:

- Reuchlin, M., **Istoria psihologiei** (în Franţa, 1963);
- Golu, M. şi Dicu, A., **Întroducere în psihologie** (1972);
- Pavelcu, V., **Drama psihologiei** (1972);
- Robinson, D., **An Intelectual history of psychology** (SUA, 1986);
- Reuchlin M., **Introduction á la recherche en psychologie** (Franţa, 1992);
- Parot, Fr. şi Richelle, M., **Introducere în psihologie** (Franţa, 1992);
- Hayes, N. şi Orrell, S., **Introducere în psihologie** (Anglia, 1993);
- Mânzat, I., **Istoria universală a psihologiei universale** (1994);
- Lück, H., **Istoria psihologiei – curente, şcoli, tendinţe, perspective** (în Germania, 1996);
- Mucchelli, A., **Noua Psihologie** (în Italia, 1996);
- Petroman, P., **Incursiuni în istoria psihologiei universale şi româneşti** (1996);
- Petroman, P., **Devenirea psihologiei, psihologie implicită** (2001);
- Ziate, M., **Introducere în psihologie**, 1994 (şi alte ediţii, ultima 2001);

ca să amintim doar pe cele consultate şi studiate de noi. **Istoria psihologiei** a lui Ralea şi Botez se constituie ca un tratat, în cea mai mare parte, bine elaborat, în consonanţă cu ceea ce s-a scris în pofida unui tribut plătit opticii vremii în care a apărut. Oricum ar fi lucrarea este, cu adevărat, primul nostru tratat de istoria psihologiei.

Acelaşi M. Ralea a publicat, în premieră, *Revista de psihologie*, 1955 şi apoi *Revue roumaine des sciences*. A fost unul dintre membrii fondatori al ***Asociaţiei Psihologilor din România*** (1964), după ce în 1934 C. Rădulescu-Motru crease **Societatea Română de Cultură Psihologică** care a funcţionat în intervalul 1934-1943 şi *Jurnalul de psihotehnică* (1937-1941). Tot cam în acelaşi interstiţiu, Fl. Ştefănescu-Goangă a creat la Cluj, **Societatea de Psihologie**, 1937.

Zapan, Gheorghe (1897-1976) un adevărat polihistor – psiholog, matematician, cibernetician, pedagog, filozof, jurist, fost elev al lui Einstein, Schrödinger, Köhler (1928-1934). A urmat cursurile Facultăţii de Drept din Iaşi şi a susţinut licenţa în 1923. După ce a profesat un timp avocatura, pleacă pentru mai mulţi ani la studii în Germania. Revine la Bucureşti în calitate de cadru didactic şi mai apoi director al **Laboratorului de Psihometrică**. Pentru activitatea sa prodigioasă este distins cu Premiul Herder (1963) al Universităţii din Viena, iar în anul 1968 devine membru al Academiei din New York.

Lucrările sale **Teoria orientării şi a selecţiei personale** (1930), **Deformările psihice. Teoria relativistă a sistemelor psihofizice**, expusă în teza **Câmpurilor somatice neomogene** (1935), **Introducere în ştiinţele organizării şi a criticii** (1941), **Legea intensităţii, stabilită pe baza teoriei ionice a excitaţiei** (1956), **Stereotipul dinamic la om** (1957), **Bazele biofizice ale legii intensităţii şi generalizarea legii Weber-Fechner** (1960), **Sistemul temperamental şi diagnosticarea lui** (1974). Doar din simpla enumerare a titlurilor lucrărilor sale ne dăm seama de paleta problematicii abordate şi varietatea acesteia. Printre altele el este autorul unei noi formule a legii psihofizice Weber-Fechner. Acesta din urmă continuă cercetarea lui Weber şi încearcă să descopere relaţia dintre intensitatea fizică a unui stimul şi intensitatea receptării sale. El propune pentru această valoare denumirea de *diferenţă abia observabilă* (d.a.o.). Legea propusă de Fechner afirmă că există o legătură logaritmică între intensitatea stimulului fizic şi intensitatea receptată. Aceasta înseamnă că senzaţia creşte mult mai încet (în progresie aritmetică) decât forţa stimulilor (în progresie geometrică).

Pragul diferenţial asemenea celui absolut este diferit pentru subiecţi diferiţi şi se modifică şi la acelaşi subiect în raport cu o serie de factori: condiţia fizică, mişcarea, concentrarea atenţiei ş.a. Urmează descoperirea lui Stevens, iar în 1960, Gh. Zapan explică felul în care se corectează formula lui Fechner, conform teoriei electrochimice, valabile şi peste valorile medii, stabilind că:

a) există o relaţie strânsă între schimbarea din lumea fizică şi schimbările din lumea individuală;

b) relaţiile sunt direct proporţionale,

c) fiecare simţ are o reprezentare internă, diferită de a lumii externe;

d) reprezentarea internă a acestor relaţii dezvăluie cât de strâns sunt corelate simţurile între ele (Miuţ, P., 2000, p. 17-18).

Tot el a impus procedura de determinare a indicilor temperamentali. Numărul nuanţelor diferite de temperamente ar fi – calculează Gh. Zapan – de ordinul 10^{24}, pentru că individualitatea umană *prezintă nuanţe infinite* (Sillamy, N., 1996, p. 34). La fel de apreciată

este şi teoria sa cu privire la modelarea matematică şi psihologică a profesiunilor şi activităţilor. Conchizând asupra vieţii, *pentru el psihicul rămâne o enigmă universală* (**Cunoaşterea şi aprecierea obiectivă a personalităţii**, 1984).

Herseni, Traian (1907-1980) – sociolog şi psiholog, preocupat de psihosociologia succesului, sociologia culturii, psihologia muncii şi a interrelaţiilor umane, a fost un colaborator apropiat a lui M. Ralea. A întemeiat Şcoala Sociologică de la Bucureşti şi Muzeul Satului (1936).

Popescu Neveanu, Paul (1926-1994) a predat psihologia generală şi a persoanei. A inventat conceptul de *anticipare operaţională*, a introdus în psihologie principiul reflectării şi al constructivismului, instalează creativitatea în cadrul interacţiunii dintre aptitudini şi atitudini, utilizează în premieră conceptul de *atitudine creativă*. Dintre lucrările sale amintim: ***Tratat de psihologie generală*** (1977), ***Dicţionar de psihologie*** (1978).

Caseta 72

Popescu-Neveanu, P. (1926-1994) – absolvent al Facultăţii de Psihologie şi Pedagogie a Universităţii din Bucureşti (1949), doctor în psihologie, titlu acordat de Universitatea din Sankt-Petersburg. După ce a parcurs treptele ierarhiei universitare devine profesor la Universitatea din Bucureşti. A ţinut cursuri la Universitatea din Paris. A scris şi publicat mai multe lucrări: **Tipurile de activitate nervoasă la om** (1961), **Personalitatea şi cunoaşterea ei** (1969), **Introducere în psihologia militară** (1970), **Dicţionar de psihologie** (1978), **Curs de psihologie generală** vol. I (1976), vol. II (1977) ş.a.

A fost preocupat cu deosebire de sensibilitate, bazele fiziologice ale temperamentelor umane, ontogeneza proceselor cognitive, laturile personalităţii – a propus chiar un model al sistemului psihic uman.

Şchiopu Ursula (n. 1908) psiholog şi poet, a absolvit studiile primare şi liceale în oraşul Turda, apoi ale facultăţilor de Filozofie şi Litere din cadrul Universităţii din Bucureşti. În continuare urcă toate treptele ierarhiei universitare în cadrul Catedrei conduse de M. Ralea şi ajunge să fie prima femeie profesor universitar doctor, iar apoi conducătoare de doctorate.

Dezvoltarea operativităţii gândirii la copii între 7 şi 11 ani este teza de doctorat, 1963. Acesteia i-au urmat 22 de cărţi şi 250 de articole/studii şi 7 cărţi de poezie (este membră a Uniunii Scriitorilor). Din suita lucrărilor sale menţionăm: **Psihologia copilului** (1963), **Operativitatea gândirii copiilor între 7-11 ani** (1963), **Introducere în psihodiagnostic** (1970), **Criza de originalitate la adolescenţi** (1979), **Psihologia vârstelor** (1981), **Adolescenţa – personalitate şi limbaj**, **Dicţionar de psihologie** (1997), **Psihologia artelor** (1999) şi altele. Lucrările sale relevă pertinenţa unor preocupări susţinute pentru stabilirea şi

definirea stadialităţii, particularităţilor fizice şi psihice imanente fiecărei perioade. A elaborat şi publicat prima lucrare în domeniul psihodiagnosticului, după cum a ţinut şi stabilit coordonatele cursului de *psihologia vârstelor*, extins ulterior şi la celelalte universităţi. Pentru merite deosebite a fost distinsă cu diferite premii, printre altele Facultatea de Sociologie şi Psihologie a Universităţii de Vest din Timişoara i-a acordat în anul 2001 titlul de Doctor Honoris Causa.

Slama-Cazacu Tatiana (n. 1920) psiholingvist de frunte nu doar la noi în ţară, ci şi în lume. După studiile primare şi liceale, urmează cursurile Facultăţii de Litere şi Filozofie a Universităţii din Bucureşti. După ce susţine licenţa se înscrie la doctorat pe care l-a promovat în anul 1969. A funcţionat ca profesor, cercetător şi cadru didactic în învăţământul superior. În cursul activităţii sale a publicat 35 de lucrări şi peste 450 de studii şi articole. Din acestea consemnăm: **Relaţiile dintre gândire şi limbaj în ontogeneză** (1957), **Limbaj şi context** (1959), **Dialogul la copii**, **Comunicarea în procesul muncii** (1964), **Introducere în psiholingvistică** (1988), **Atlas de psihologie** (1969), **Psiholingvistica, o ştiinţă a comunicării** (1999). Aceasta din urmă este un adevărat tratat de care însumează munca de o viaţă a autoarei, străduania şi migala, rigurozitatea şi acribia manifestată în clarificarea problemelor pe care le ridică psiholingvistica, în cea mai mare parte creaţia sa.

Paralel cu activitatea ştiinţifică în domeniul psiholingvisticii (limbii şi limbajului, psihologiei acestora) a desfăşurat şi o susţinută activitate publicistică în calitate de colaboratoare, secretar de redacţie al unor reviste de prestigiu: **Revista de psihologie, *Studii şi cercetări de lingvistică, Revue roumaine de linquistique***, precum şi la alte nenumărate reviste din străinătate. În prezent este profesor consultant la Universitatea din Bucureşti şi asociat al Universităţii de Vest din Timişoara. În anul 2000, Facultatea de Sociologie şi Psihologie i-a acordat titlul de Doctor Honoris Causa ca o încununare a activităţii desfăşurate în domeniul psiholingvisticii, timp de peste jumătate de veac.

Caseta 73

Profesor doctor docent Tatiana Slama-Cazacu, profesor consultant la Universitatea din Bucureşti, a predat psihologia, psiholingvistica şi lingvistica aplicată la mai multe facultăţi. Concomitent, conduce teze de doctorat, specialitatea lingvistică şi psiholingvistică. În 1979, 1980 a fost numită profesor asociat la Universitatea din Paris, diacronic a ţinut cursuri şi conferinţe la diverse universităţi şi institute din Europa, America de Nord şi de Sud, Asia. Din cele peste 35 de cărţi şi peste 400 de articole ştiinţifice în domeniile: psiholingvistică, psihologie, lingvistică, sociologie, semiotică etc., majoritatea au apărut şi – sau numai – în străinătate, în limbile engleză, franceză, germană, rusă, spaniolă, portugheză, italiană ş.a. Este Preşedinte de

Onoare al **International Society of Psycholinguistics, Ed-in-chief** al **International Journal of Psycholinguistics** (Olanda, Japonia, Președinte fondator al **Grupului Român de Lingvistică Aplicată** (afiliat la AILA) etc.

A fost și este apreciată în țară și străinătate drept un adevărat savant în domeniul psiholingvisticii. Continuă să publice în țară și străinătate.

Zlate, Mielu (n. 1937) este profesor universitar, șeful Catedrei de Psihologie a Facultății de Psihologie și Științele Educației, Universitatea din București, titular la disciplinele *fundamentele psihologiei*, *psihologia personalității* și *psihologie organizațională*. Și-a susținut doctoratul în psihologie fiind coordonat de prof. Gh. Zapan. În prezent este redactor-șef adjunct al **Revistei de Psihologie a Academiei Române**, membru corespondent al **Academiei Oamenilor de Știință din România** etc.

Din lucrările publicate menționăm: **Ce este atenția?** (1965), **Psihologia socială a grupurilor școlare** (1972), **Empiric și științific în învățare** (1973), **Psihologia muncii – relații interumane** (1981), **Omul față în față cu lumea** (1988), **Fundamentele psihologiei** (I, II, 1991; III, 1994), **Introducere în psihologie** (1994, 1996, 2000), **Eul și personalitatea** (1997, 1999), **Psihologia mecanismelor cognitive** (1999), **Psihologia la răspântia mileniilor** (2001). Acesta din urmă angajează majoritatea membrilor Catedrei de Psihologie din cadrul Facultății de Psihologie și Științele Educației:

- **Golu Pantelimon** (n. 1934), profesor universitar doctor în psihologie, domeniile de competență: *psihologie educațională*, ultima carte **Fundamentele psihologiei sociale** (2000);

- **Mitrofan Nicolae** (n. 1946), profesor universitar, doctor în psihologie, domenii de competență: *psihodiagnostic*, *psihologie judiciară*, ultimele cărți: **Testarea psihologică a copilului mic** (1997), **Psihologia judiciară** (în colaborare, 2000);

- **Mitrofan, Iolanda** (n. 1950) profesor universitar, doctor în psihologie, domenii de competență: *psihologia familiei și psihosexologie*, *psihoterapii experiențiale*, *somatoanalitice*, *creative*, *de cuplu și de familie*; *psihopatologia și psihoterapia copilului*, ultimele cărți: **Psihoterapii experiențiale** (1999, colaborare), **Orientarea experiențială în psihoterapie. Dezvoltarea personală, interpersonala și transpersonală** (2000, colaborare), **Psihopatologia, consilierea și psihoterapia copilului** (2001);

- **Crețu, Tinca** (n. 1936), conferențiar universitar, doctor în psihologie, domenii de competență: *psihologia vârstelor*, ultimele apariții: **Psihologie** (2000), **Psihologia vârstelor** (2000);

- **Rășcanu, Ruxandra** (n. 1946), conferențiar universitar, doctor în psihologie, domenii de competență: *psihodiagnostic*, *psihologie educațională*, *psihanaliză*, *asistență socială*, ultimele cărți:

Psihologia medicală şi asistenţa socială, Neuropsihologia deviaţiei la adolescenţi şi la tineri, Introducere în psihologia aplicată;

- **Roco Mihaela** (n. 1946), conferenţiar universitar, doctor în psihologie, domenii de competenţă: *psihologia religiei, metodologia cercetării psihologice, psihologia educaţiei*; ultima carte: **Stimularea creativităţii tehnico-ştiinţifice**;

- **Klein, Maria Magdalena** (n. 1945), lector universitar, doctor în psihologie, domenii de competenţă: *orientare vocaţională şi consiliere psihologică, psihologie educaţională*; ultima carte: **Glosar de termeni specifici în orientarea şcolară şi profesională** (în colaborare);

- **Negovan, Valeria** (n. 1952), lector universitar, doctorand în ştiinţele educaţiei; domenii de competenţă: *psihologie educaţională, psihologie generală*;

- **Ciobanu, Violeta** (n. 1970), asistent universitar, doctorand în psihologie; domenii de competenţă: *psihologie cognitivă, psihologia personalităţii, psihologie organizaţională*;

- **Ioan Cezar Bogdan** (n. 1968), asistent universitar, doctorand în psihologie; domenii de competenţă: *psihoterapii comportamental-cognitive, sugestiologie, hipnoză şi terapii eriksoniene*; ultima carte: **Psihoterapii moderne. Noua hipnoză eriksoniană** (în colaborare);

- **Constantinescu, Daniela** (n. 1971), asistent universitar, doctorand în psihologie; domenii de competenţă: *psihodiagnostic, tehnici proiective*; ultima carte: **Primii paşi, asistenţa psihosocială a familiilor afectate de HIV/SIDA şi a persoanelor implicate în îngrijirea lor** (în colaborare);

- **Nedelcea, Cătălin** (n. 1974), preparator universitar, doctorand în psihologie; domenii de competenţă: *psihologia comunicării, programarea neurolingvistică*; ultima carte: **Optimizarea comportamentului profesional. Între educaţie şi psihoterapie** (în colaborare);

- **Gheorghe Marius** (n. 1969), preparator universitar, doctorand în psihologie; domenii de competenţă: *psihologie generală, psihologia reclamei şi a publicităţii, psihologie organizaţională* (Zlate M.; 2001, p. 21-22).

Alături de aceştia mulţi înaintea lor, la Bucureşti, au mai fost profesori, Mihai Golu, Mihai Beniuc, Constantin Pufan, Ana Tucicov-Bogdan, Tiberiu Bogdan, Dorin Damaschin, E. Fischbein, I. Iancu, Gh. Ionescu, I. Holdevici, Popescu, U. ş.a.

Caseta 74

Beniuc, M. (1907-1988) poet şi psiholog, a absolvit Facultatea de Filozofie din cadrul Universităţii clujene, după care s-a specializat în zoopsihologie la Hamburg. A fondat psihologia comparată şi evolutivă la noi în ţară şi i-a asigurat predarea-învăţarea la Universitatea din Bucureşti. A avut rezultate apreciabile în urma experimentelor pe unele vertebrate acvatice (inteligenţa la peşti). A scris: **Învăţarea şi inteligenţa la animale** (1934).

Mediu. Preajmă. Vatră. Principii de psihologie înfraumană (1938), **Aspectul psihologic al instinctului** (1941), **Ce simt şi ce pricep animalele** (1968), ***Psihologia animală comparată şi evolutivă*** (1970) – un adevărat tratat în domeniul psihologiei animale realizat pe baza unei documentări minuţioase şi, în bună parte, a experimentelor efectuate ori coordonate de el.

În acelaşi context amintim şi activitatea **Institutului de Psihologie**. Dintre cercetătorii săi de notorietate menţionăm: C. I. Botez, E. Fischbein, Robert Floru, Elena Popescu Neveanu, Geta Dan Spânoiu, Vladimir Gheorghiu, Constantin Păunescu, C. Zahirnic, Marian Bejat, Şerban Ionescu, Valentin Radu, Cornelia Făcăoaru, Ana Catina, N. Rădulescu, Ligia Gherguţ, Judith Moscu, P. Caravia, Maria Mamali, Cătălin Mamali ş.a. În prezent, după cum rezultă din cursul lui I. Mânzat, aici lucrează Gh. Neacşu, Gh. Iosif, S. Marcus, I. Ciofu, Mihaela Roco, Gh. Nicola, C-tin Voicu, S. Chelcea, A. Chelcea, Aurora Liiceanu, Smaranda Tudor, Maria Moţescu, Mircea Toma, Ion Mânzat, autorul cursului ***Istoria universală a psihologiei***, şi mulţi alţii. Cu toţii au cercetat cele mai diferite domenii ale psihologiei şi au publicat mai multe cărţi.

Caseta 75

Alţi psihologi: Gh. Ionescu, Mihai Epuran, Ştefan Popescu, Dumitru Cristea, Dem Zamfirescu – profesori doctori, Pavel Mureşan, Cezar Bârzea, Tudorel Butoi, Nicolae şi Iolanda Mitrofan – din Bucureşti; Vasile Vrabie (Galaţi), Vasile Oprescu (Craiova), Ion Moraru, Anton Tabachiu, Ion Frăţilă, Pavel Popescu la Universitatea Tehnică din Bucureşti şi mulţi alţii.

2. **Şcoala de la Iaşi** – creată pe tradiţiile celor peste 100 de ani de activitate ai Universităţii. Dintre acei care i-au adus faima şi cristalizarea menţionăm, după Ed. Gruber, pe **M. Ralea** şi **Vasile Pavelcu**.

Caseta 76

Pavelcu, Vasile (1900-1991), profesor universitar doctor. După ce urmează studiile primare, gimnaziale şi liceale, continuă să înveţe la Universitatea din Kiev, iar apoi la cea din Iaşi, unde şi-a susţinut licenţa în filozofie. A urmat apoi un stadiu de specializare la Paris, Universitatea Sorbona. A frecventat cursurile lui H. Piéron şi P. Janet la Collége de France, precum şi pe cele ale fiziologului Émile Gley. Din 1928 şi până în 1970 a fost cadru didactic la Universitatea din Iaşi, unde a urcat toate treptele ierarhiei universitare. În acest timp devine un adevărat mentor în jurul căruia se constituie o adevărată şcoală de psihologie, şcoală de o aleasă şi inconfundabilă distincţie. În 1975 devine membru al Academiei Române. Dintre lucrările sale amintim: **Funcţia afectivităţii** (1936), **Psihologia personalităţii** (1939), **Conştiinţă şi inconştient** (1942), **Drama psihologiei** (1965), **Invitaţie la cunoaşterea de sine** (1970), **Elogiul prostiei – psihologie aplicată la viaţa cotidiană** (1999, postum).

Discipolul lui P. Janet, Pavelcu porneşte de la premisa că psihologia incumbă omul şi lumea sa, ea este universală, idee ce a valorificat-o în nenumărate eseuri *marcate de un profund aspect firesc*. Concomitent, a fost preocupat de problema afectivităţii, fundamentele şi formele sale, structura personalităţii, laturile sale fără pretenţia exagerată a cercetătorului exhaustiv.

În **Drama Psihologiei** vizează destinul psihologiei şi drama sa, similară cu a unei fiinţe umane asupra căreia se năpustesc tot felul de întrebări, i se cer diverse răspunsuri, rezolvări de probleme, ce fac uneori abstracţie de om, condiţia sa. Drama psihologiei a fost structurată în două acte

- *actul întâi*, când psihologia nu-i o ştiinţă, ea nu are o metodă şi nu-i guvernată de legi;
- *actul al II-lea*, când psihologia are deja un obiect, năzuieşte spre el, dispune de metode şi procedee, se impune prin rigurozitatea legii;
- *şi un epilog* care, fără a marca un sfârşit, revelează o nouă contradicţie, cu alte cuvinte, un fel de dramă, deoarece *i se pretinde mai mult decât poate oferi* (V. Pavelcu, 1972, p. 312).

A mai scris şi alte lucrări: **Adevăr şi eroare în psihologie** (1943), **Psihologie pedagogică** (1962), **Culmi şi abisuri ale personalităţii** (1974) ş.a. Multe dintre lucrările amintite au apărut în două ori chiar trei ediţii. Influenţa sa a fost considerabilă, nu doar asupra psihologiei ieşene, ci a celei româneşti în ansamblu.

Caseta 77

Cu ocazia împlinirii vârstei de 80 de ani, discipolii săi de la Universitatea ieşeană i-au făurit un portret, deopotrivă, omului şi *psihologului nepereche*. Îi menţionăm pentru a cunoaşte, fie şi doar în parte, colectivul format sub îndrumarea sa, în calitate de decan al Facultăţii de Litere şi Filozofie (1944-1945), prodecan al aceleiaşi facultăţi până în 1949, decan al Facultăţii de Pedagogie-Psihologie şi de Filozofie (1948-1951), şef al Catedrei de Psihologie până în anul 1970, când s-a pensionat, dar a rămas profesor consultant. Cei care au contribuit la schiţarea *portretului* omului, profesorului şi academicianului (**Revista de psihologie**, nr. 3, 1980) au fost: Teodorescu S., Prună T., Logofătu C., Cosmovici A., Rudică T., Neculau A. Au mai lucrat cu ei Holban I., Bârsănescu Şt., Gheorghiu Tr. Toţi şi fiecare au relevat meritele incontestabile ale marelui psiholog preocupat de unitatea cvadridimensională a personalităţii în care cunoaşterea de sine este doar una din componentele personalităţii, dinamica şi stilul propriu al personalităţii, universul psihic, conştiinţa ca fenomen şi proces, afectivitatea – caracterele sale – comparaţiile originale ale trăirilor psihice, combaterea tendinţei de fetişizare a psihometriei, învăţarea şcolară şi multe altele au fost ilustrate în lucrările şi studiile sale (Neculau, A., 1999, p. 7-15).

Din catedra de psihologie de la Iaşi, condusă de prof. dr. Adrian Neculau fac parte: Tiberiu Rudică, Tiberiu Prună – profesori universitari, doctori; C-tin Logofătu, Luminiţa Iacob, Ion Dafinoiu – conferenţiari; Hâvârneanu Cornel, Tiberiu Rugină, Ştefan Boncu, Ovidiu Lungu, Ticu Constantin, Mihai Curelaru, Camelia Puzdreac ş.a. – lectori, asistenţi şi preparatori. Din această şcoală au mai făcut parte Stela Teodorescu, Andrei Cosmovici, Ion Holban şi alţii.

Prof. univ. dr. Neculau, A., a impus prin personalitatea şi preocupările sale orientarea spre psihologia socială. Şi, ceea ce nu s-a prea realizat la alte facultăţi şi catedre de profil a atras în jurul domniei sale nu doar colaboratori direcţi din catedră, ci şi mari personalităţi din domeniul psihologiei sociale din întreaga lume. Volumul **Psihologia socială** (1996) constituie o dovadă: Clémence, A., Deschamps, J. Cl. (Elveţia), Dasi, Fr. (Spania), Dubost, J., Guienne, V., Maisonneuve, J.S. (Franţa), Moscovici, Palmonari, A (Italia), Visscher, Pierre de (Belgia) alături de membrii catedrei şi mari psihologi din ţară: Chelcea, S., Mitrofan, N., Vlăsceanu, M. şi alţii.

3. **Şcoala de la Cluj-Napoca** – creată după al II-lea război mondial, după înfiinţarea Universităţii şi a Institutului de Psihologie; dintre cei care o reprezintă menţionăm pe: **Florin Ştefănescu-Goangă.**

Florin Ştefănescu-Goangă (1881-1958) ctitor al şcolii de psihologie de la Cluj, unde ajunge când se afla în plină maturitate, avea aproape 40 de ani şi era un om de ştiinţă format, cu o bogată experienţă în domeniul psihologiei experimentale. El lucrase mai mulţi ani în faimosul Laborator al lui Wundt din Leipzig. Aici au învăţat psihologie experimentală S. Hall, Cattell, Külpe şi alţii, cu prioritate românii Ed. Gruber, C. Rădulecu-Motru şi Fl. Ştefănescu-Goangă, care au creat primele laboratoare de psihologie experimentală la Iaşi (1893), la Bucureşti (1906) şi la Cluj (1921 – care din 1922 devine **Institutul de Psihologie Experimentală şi Aplicată**).

A învăţat în ţară, a fost elevul lui C. Rădulescu-Motru şi Titu Maiorescu. După examenul de licenţă (1904) funcţionează ca profesor la Bucureşti şi ulterior la Galaţi. În 1908 pleacă pentru completarea studiilor în Germania, unde optează pentru *Institutul de Psihologie din Leipzig*, condus de acela care a semnat certificatul de naştere al psihologiei experimentale prin înfiinţarea laboratorului, 1879. Beneficiind de îndrumarea asiduă a acestuia îşi ia doctoratul în filozofie cu o temă cu interesante aplicaţii de natură practică: estetic şi ergonomic (**Experimentelle Untersuchungen zur Gefühl sbetonnung der Farben**). *Convingerea nestrămutată pe care o am în eficacitatea metodei experimentale* – declara el – *o datorez, cu*

deosebire, marelui psiholog Wundt, fondatorul psihologiei experimentale. Convins de eficienţa sa, o aplică şi în domeniile psihologiei individuale şi diferenţiale fascinat de cercetările lui A. Binet din Franţa şi Galton din Anglia, acesta din urmă preocupat şi de statistică. Aşadar, el va folosi ambele metode: *metoda experimentală şi metoda statistică au devenit metodele de la care nu m-am abătut niciodată.* Practician convins, Fl. Ştefănescu-Goangă introduce în planurile de învăţământ lucrări de laborator (explicarea aparatelor şi experimente demonstrative), introducere în tehnica experimentală statistică, exerciţii de laborator, tehnica cercetării ş.a. Este preocupat de domeniile psihologiei aplicate şi, concomitent, de pregătirea cadrelor necesare asigurării instruirii şi educării viitorilor specialişti. Astfel, începând cu 1928, colaboratorii institutului sunt trimişi la cursuri de specializare sau în călătorii de studii:

1. **Mărgineanu, Nicolae** este trimis la Viena, unde studiază cu soţii Bühler (1928);
2. **Roşca, Alexandru**, întreprinde călătorii de studii în Germania, Franţa, Belgia şi Elveţia pentru a-şi însuşi cunoştinţele şi pentru a dobândi o specializare în probleme de delincvenţă juvenilă şi psihologia debililor mintali (1929-1931);
3. **Beniuc, Mihai** este trimis la Hamburg pentru a se specializa în psihologia animală,
4. **Todoran, Dumitru** pleacă în Austria, Elveţia şi lucrează cu K. Bühler şi Ed. Claparède,
5. **Mărgineanu, Nicolae** pleacă din nou în Germania, Statele Unite ale Americii şi Anglia.

Caseta 78

Mărgineanu, N. (1905-1980) – licenţiat şi doctor în filozofie (1929), apoi docent (1931), îşi continuă studiile în străinătate – Europa şi America. A fost marcat de personalitatea psihologilor Spearman, Thurstone şi Allport, Thorndike, McDougall, P. Janet, H. Piéron ş.a. Reîntors în ţară ca psihotehnician (director al Institutului Psihotehnic de pe lângă Universitatea din Cluj) a organizat laboratoare psihotehnice la uzinele I.A.R.-Braşov, Astra-Arad, Reşiţa ş.a.

Concomitent, a colaborat la diferite reviste (**Revista de filozofie, Arhiva pentru Ştiinţe şi Reformă Socială, Societatea de mâine, Viaţa românească, Gândul Românesc, Saeculum. Luceafărul** etc.) în coloanele cărora a publicat articole şi studii pe diverse teme. Din scrierile sale amintim: **Psihotehnica în Germania** (1929), **Psihologia învăţării** (1931), **Analiza factorilor psihici** (1938), **Psihologia persoanei** (1941), **Psihotehnica** (1943) în cadrul căreia pledează pentru conducerea democrată a întreprinderilor şi organizarea ştiinţifică a muncii; **Selecţia şi orientarea profesională** (1972), **Psihologie logică şi matematică** (1975), **Condiţia umană** – sinteză, asemenea **Psihologiei persoanei** unde la dezbaterea naturii umane şi a condiţiei ei social-culturale, N. Mărgineanu a adăugat şi încercarea de determinare a fiinţei noastre etnice,

efectuată cu aceleaşi instrumente ştiinţifice ale vremii.

A avut preocupări multiple – evoluţia psihologiei, temelia experimentală, logică şi matematică a psihologiei, teoria psihologică, natura umană şi condiţia ei social-culturală, condiţia familială a naturii umane, psihologia clinică, juridică şi penală, psihologie şi literatură, psihologia românească ş.a.m.d. (Lăscuş, V., 1997).

Dacă-i avem în vedere pe cei menţionaţi, aceştia toţi la revenirea în ţară şi în continuare *impun o adevărată şcoală de psihologie, efectuează experimente, elaborează studii şi publică mai multe lucrări fundamentale pentru domeniile aplicative cărora li s-au consacrat.*

Totodată Fl. Ştefănescu-Goangă a organizat mai multe servicii de psihologie aplicată, în domenii ale vieţii publice: la Căile Ferate, la Poştă şi Telegraf, în armată, la Ministerul Justiţiei, la Ministerul Sănătăţii şi asistenţei Sociale, la Ministerul Muncii ş.a., a susţinut necesitatea introducerii în toate unităţile de învăţământ a fişei personale de observaţie şi a examenelor psihologice pentru cunoaşterea personalităţii individuale a fiecărui elev (Roşca A., Bejat M., 1976, p. 91-96). Din lucrările sale amintim: **Selecţiunea capacităţilor şi orientarea profesională** (1929), **Măsurarea inteligenţei** (1940) ş.a. După ce şcoala de psihologie de la Cluj a avut o asemenea pornire, printre acei care s-au remarcat în continuare figurează Alexandru Roşca şi Beniamin Zörgö.

Caseta 79

Roşca, Alexandru (1906-1996). Adept al înaintaşului său Fl. Ştefănescu-Goangă, a cercetat, la început, deficienţa mentală. Ulterior se consacră carierei universitare, calitate în care a scris mai multe cărţi: **Măsurarea inteligenţei şi debilităţii mintale** (1930), **Delincventul minor** (1932), **Orientarea profesională a anormalilor** (1936), **Igiena mintală şcolară** (1939), **Copiii superior înzestraţi** (1941), **Tehnica psihologiei experimentale şi practice** (1947), **Creativitatea** (1972), **Creativitatea generală şi specifică** (1981), precum şi două lucrări fundamentale **Psihologia generală** (coordonator) şi **Metodologie şi tehnici experimentale în psihologie** (1971).

Simpla enumerare a principalelor sale lucrări relevă paleta largă a preocupărilor lui şi, în pofida unor neajunsuri care au apărut în activitatea sa (devine tributar politicii partidului unic, calitate în care acţionează în consecinţă) s-a impus drept unul din marii psihologi ai secolului al XX-lea.

Caseta 80

Zörgö, Beniamin – psiholog român de origine maghiară, colaborator apropiat al lui Roşca. A funcţionat în calitate de cadru didactic în cadrul Universităţii Babeş-Bolyai. Totodată a fost preocupat să elucideze o seamă de probleme pe bază de cercetare, preocupări

concretizate într-o serie de scrieri: **Acțiune și motivație** (1968), **Riscul – factor motivațional** (1969), **Determinismul psihologiei** (1971), **Psihologia succesului și a eșecului** (1972), **Aptitudinile** (1972, în colaborare cu Al. Roșca), **Explorarea și formarea personalității sub aspect afectiv-motivațional** (1979). A mai efectuat cercetări în domeniul procesului de învățământ și a participat efectiv la elaborarea și publicarea **Psihologiei generale**, precum și a altor lucrări de bază **Metodologie și tehnici experimentale în psihologie**.

În prezent, psihologia clujeană a dobândit o orientare predominant cognitivistă, impusă prin personalitatea sa de mai tânărul prof. univ. dr. **Mircea Miclea** (n. 1963) șeful *Catedrei de Psihologie* din cadrul *Universității Babeș-Bolyai* din Cluj-Napoca. Titularul cursurilor de *psihologie cognitivă* și *modificări cognitiv-comportamentale*, Mircea Miclea a publicat: **Psihologia cognitivă** (1994), **Stress și apărare psihică** (1997), **Psihologia cognitivă – modele teoretico-experimentale** (1999). Totodată este directorul fondator al revistei **Cogniție, Creier, Comportament** și președintele **Asociației de Științe Cognitive din România**, membru afiliat al **Asociației Americane de Psihologie**, al **Societății Europene de Psihologie Cognitivă** și al **Consiliului Internațional al Psihologilor**.

Din *Catedra de Psihologie* mai fac parte prof. univ. dr. **Ioan Radu**, preocupat de problemele de *psihologie pedagogică*, de *tehnicile de prelucrare statistică și de psihodiagnoză* și de *psihologia învățării*; **Horia Pitariu**, prof. univ. dr. este orientat spre *domeniile psihologiei aplicative, psihologia muncii și psihologia personalului*; **Sofia Chirică**, prof. univ. dr., interesată de *psihologia organizațională*; **I. Băban**, prof. univ. dr., titularul cursului de *psihologie clinică*; prof. univ. **Ștefan Szamosközi**, titularul cursului de *psihodiagnostic*; **Viorel Min**, conf. univ. dr., specialitatea – *psihologie școlară*; **Adrian Opre**, lector univ. drd., preocupat de *psihologia personalității, psihologia cognitivă și educațională*; **Adrian Bivolaru**, asistent drd. - seminarizează la specialitatea *statistică*; **Cristian Sârbu**, asistent drd., *psihologie experimentală*; **Oana Benga** este axată pe *psihoterapii* și **Petru Curseu**, preparator.

III. Unele orientări distincte în psihologia românească

1. Energetismul

Caseta 81

Energetismul este o concepție științifico-filozofică, ea a apărut la începutul secolului al XX-lea, datorită lui W. Ostwald (1853-1932). Cărturarul german a contopit conceptele de *substanță* și *forță* în cel de *energie*. Așadar, conform lui fenomenele pot fi reduse la energie, iar aspectele

celelalte pot fi eludate. În acest sens *psihicul ar* fi o formă tipică a unor energii nonsubstanțiale. Cei care au fost înrâuriți de această concepție au fost Behterev, V. M. (1857-1927), Janet, P. (1859-1947), Lewin, K. (1890-1947). În ceea ce-l privește pe Jung, C.G. a definit, după Freud libido-ul ca forță și energie generalizată a personalității considerând că energia nu poate fi redusă la sex. Diacronic s-a ajuns la concluzia că *materia* are cel puțin trei aspecte:

a). substanțial b). energetic c). informațional

iar psihismul constituie o formă tipică de energie nonsubstanțială.

Ecourile energetismului în *psihologia românească* au apărut în cazurile lui **Rădulescu-Motru, C.** (1868-1957). Potrivit lui *personalismul energetic* pornește de la faptul că realitatea se constituie în funcție de condițiile de percepție ale persoanei. Aceasta reprezintă o formă de manifestare a energiei. Mai mult, însuși universul poate fi percepută numai după ce a fost pricepută și înțeleasă persoana, deoarece el este doar energie.

În lucrările sale: **Știința și energia** (1907), **Personalismul și energia** (1927), **Morala personalismului energetic** (1946) a subordonat întreaga evoluție a universului

- formării personalității umane,
- desăvârșirii acestuia – deasupra căruia se găsește personalitatea divină,

fiindcă *personalismul percepe universul ca o finalitate reclamată de conservarea personalității omului. Tulpina vieții pe care se altoiesc diferitele momente ale Eului omenesc este energia care se personalizează în mersul ei neîncetat* spre împlinirea tuturor virtualităților sale genuine și atingerea supremului care este *personalitatea divină*, percepută ca o energie universală perfect personalizată.

Un alt exponent al acestei orientări a fost **Lupașcu, Ștefan** (1909-1994). Filozof român stabilit în Franța, el este autorul *energetismului monist*. În congruență cu optica sa, energia este urmarea unui antagonism, corolarul a două tendințe contrare

- una care acționează în direcția *omogenizării* identității,
- alta în direcția *eterogenizării*, diversificării, nonidentității.

Astfel, același Șt. Lupașcu relevă că multiplicitatea realului poate fi derivată de la trei termeni logici:

a) eterogenitatea ce guvernează materia vie,

b) omogenitatea ce stăpânește materia fizică macro,

c) semiactualizarea și semipotențializarea (starea T ori terțul inclus) căruia îi corespunde lumina cuantică și psihismul. El, de fapt consideră sistemul psihic ca a treia materie propriu-zisă (Mânzat, I., 1994, p. 81).

Situându-se pe aceeaşi coordonată a energetismului, **Paul Popescu-Neveanu** (1926-1994) subliniază că energia umană (EM) reprezintă totalitatea resurselor şi posibilităţilor umane. Dar, în situaţia energiei umane, factorul cel mai important este cel intelectual (I) şi rezidă în inteligenţă şi creativitate.

Astfel, pornind de la ecuaţia lui Einstein $E = mc^2$, psihologul român propune pentru calcularea *energiei umane* formula: $EM=Mml^2$ (Mm = mijloace materiale) – idem Mânzat, I., 1994, p.95.

După cum se ştie, în fizică, energetismul a fost infirmat prin progresele teoriei atomice, prin demonstrarea dublei naturi, *ondulatorii* şi *crepusculare*, a luminii (L. de Brouglie, Vavilov ş.a.), iar psihologia nu concepe fenomene psihice fără un substrat substanţial. Şi, după cum am arătat mai sus, materiei i se atribuie trei aspecte (cel puţin): substanţial, energetic şi informaţional, iar psihologia dispune de domeniile energetic şi informaţional (Popescu-Neveanu, P., 1978, p. 236).

2. Voluntarismul

Caseta 82

Voluntarismul este o doctrină filozofică şi psihologică ce afirmă supremaţia tendinţelor afective şi voinţei în raport cu funcţiile intelectuale şi datele realităţii obiective cunoscute. Ilustrarea tipică a sa a făcut-o *Schopenhauer, A.* (1788-1860) în lucrarea **Lumea ca voinţă şi reprezentare** – două volume. El susţine că adevărata natură a realităţii este voinţa care evoluează de la formele elementare spontane la cele conştiente. Tot ceea ce există este *voinţa* de a fi care în natură se manifestă ca *forţă* (lumea nevie) şi ca *instinct* (lumea vie). După el, voinţa este *datum-ul* care ne poate sluji drept *cheie* pentru a deschide *poarta îngustă* care conduce la adevăr. Comparând-o cu inteligenţa, el consideră că:

1. Voinţa este metafizică, aparenţă;	1. Inteligenţa este fizică, lucru în sine,
2. Voinţa este substanţa omului, materie, căldură, perpetuu şi ubicuu neostenită.	2. Inteligenţa este un accident, formă, lumină, la un moment dat ea oboseşte.

Concepţia lui *Nietzsche, Fr.* (1844-1900) a apărut ca un protest antischopenhauerian. Pentru el totul se reduce la *voinţa de putere*, deoarece afirmaţia lui Schopenhauer că *lumea este voinţă* este absurdă, deoarece nu poate exista voinţă fără direcţie, ţintă. *Putere spirituală*, pornire creatoare de artă voinţa înseamnă *beţie, extaz, perspectivă prăpăstioasă, muzică*, iar *iluzia* este simţită ca *linişte*, ca măsură. Cele două pasiuni creatoare sunt *dionisiacul* (Dionysus) şi *apolinicul* (Apollo), adică două puteri: *beţia şi visul*.

În ceea ce priveşte voinţa s-au mai ocupat de ea Wundt, Adler, Jung, James, Janet,

Piaget iar la noi punctează problema Popescu-Neveanu P. El relevă că *voinţa reprezintă latura ori funcţia reglatorie a conştiinţei* (1977, p. 567).

Voluntarismul este prioritar o orientare filozofico-metafizică – care are în vedere voinţa – capacitatea subiectului de a-şi actualiza şi realiza intenţiile. În general, adăugată noţiunilor *conştiinţă, energie, voinţă*, ele devin convergente şi consubstanţiale. Ori una, ori alta, ele pot fi definite doar în corelaţie cu celelalte două. Problema a preocupat pe toţi marii psihologi şi filozofi. În ţară la noi au fost atraşi de abordarea, chiar rezolvarea ei: Rădulescu-Motru, C., Lupaşcu, Şt., Popescu-Neveanu şi Ceauşu, Valeriu (1924-1991). Acesta din urmă a efectuat cercetări în domeniul deciziei. Punctul de plecare l-a constituit activitatea voluntară a aviatorilor. Lucrările sale: **Psihologia organizării relaţiilor dintre şefi şi subordonaţi** (1970), **De la incertitudine la decizie. Noţiuni de psihologia deciziei** (1972), **Cunoaşterea psihologică şi condiţia incertitudinii** (1978), **Informaţie şi acţiune** (1989) relevă pregnant natura unor asemenea preocupări.

3. Psihologia religiei

1. Ionescu, Nae (1890-1940)

A impus *teoria iubirii ca act de cunoaştere* care face din iubire un mijloc de cunoaştere. Astfel, religia şi metafizica vizează absolutul. Dacă în cadrul metafizicii *eu caut să înţeleg anumite raporturi*, în religie caut să înlătur anumite dureri.

Dar, cel mai important instrument de cunoaştere, indiferent de domeniu, este iubirea. Aceasta este mai puţin acţiune şi prioritar cunoaştere. Aceasta nu-i un act de înregistrare, ci unul de identificare a subiectului cu obiectul. Prin actul de iubire se realizează identificarea celor două obiecte puse în prezenţa aceluia care cunoaşte şi a aceluia care trebuie cunoscut. Referitor la iubire, Ionescu, N. consideră că subiectul se iubeşte pe sine într-o stare de imanenţă completă evidenţiind *monopolaritatea* actului iubirii, stare ce se impune a fi depăşită prin *bipolaritatea procesului de iubire* care implică transcendenţa.

Din asemenea motive, *iubirea este o metodă de cunoaştere*. Când subiectul depăşeşte starea iubirii individuale, iubirea favorizează transformarea subiectului în obiectul ce se află înaintea sa. La baza iubirii se găseşte *necesitatea de sinteză: subiectul cunoaşte obiectul printr-o identificare cu obiectul*. Aceasta nu determină subiectul să se părăsească pe sine, după cum nici conştiinţa nu se părăseşte pe ea însăşi, ci ea devine obiectul din afară (Mânzat, I., 1994, p. 95).

2. **Vulcănescu, Mircea** (1904-1952)

Este un alt reprezentant al filozofiei şi psihologiei româneşti, autor al lucrării ***Logos şi Eros*** (1991) în cadrul căreia evidenţiază relaţia dintre cuvânt şi dragoste, care fără el devine un nonsens. Dragoste şi cuvânt (Eros şi Logos) revelează iubirea ca posibilitate de cunoaştere, acces la o dragoste dincolo de om şi de lume: *când dragostea nu este cunoaştere, ea este un lucru de mâna a doua, ceva mai mult, trădare a demnităţii omeneşti, ingenuitate. Dumnezeu este, în egală măsură, dragoste şi cunoaştere* (B. Spinoza, 1991, p. 18-27, M. Vulcănescu).

Gândind în acest fel, savantul român concepe creştinismul ca o trăire a relaţiei omului cu ceva sau Cineva care-l depăşeşte, un act orientat în afara omului care se istoveşte în această legătură (1991, p. 46-47, după Mânzat I., 1994, p. 96).

3. **Blaga Lucian** (1885-1961) consideră că la baza lumii se găseşte *misterul*. Acesta este creaţia *Marelui Anonim* care instituie între om şi mister, *cenzura transcendentă*. Dar, accesul la mister devine posibil pe două căi:

a) *paradisiacă* – asigură cunoaşterea pe bază de analiză şi sinteză ... graţie *intelectului raţional*; urmarea o constituie distrugerea misterului, şi

b) *luciferică* – în cadrul căreia distingem trei etape:

- *pluscunoaşterea* proprie filozofului care *atenuează taina*,
- *zerocunoaşterea* – imanentă teologului preocupat să conserve , respectiv *să permanentizeze misterul*;
- *minuscunoaşterea* – intrinsecă artistului care prin metafore revelatorii şi plasticizante, deopotrivă mituri *potenţează misterul*, datorită *intelectului ecstatic*. Asemenea idei apar în **Trilogia cunoaşterii: Eonul dogmatic, Cenzura transcendentă şi Cunoaşterea luciferică**.

4. **Eliade, Mircea** (1907-1986), autorul unei opere vaste, a creat conceptul de *Homo religiosus* (înainte de aceasta a demonstrat că *sacrul* şi *profanul* reprezintă două moduri de a fi în lume, două situaţii asumate diacronic de om); în cadrul conceptului

a) sacrul este realul, puterea, eficienţa, sursa vieţii şi

b) dorinţa omului de a trăi în sacru, respectiv real, şi nu în iluzie.

Homo religiosus îşi asumă o umanitate care are un model transuman, transcendent, fapt pentru care, el nu se recunoaşte ca *om adevărat* numai în măsura în care-i imită pe zei, pe eroii civilizatori, pe strămoşii mitici. El se vrea altul decât este, viaţa lui nu-i doar *umană*, ci şi *transumană*, cosmică. În consecinţă *existenţa sa este deschisă spre lume*. De aceea, trăind, omul religios nu-i niciodată singur, fiindcă o parte a lumii trăieşte în el, dar această existenţă nu-i inconştientă (1992, p. 152-153).

Într-o altă lucrare ***Tratat de istoria religiilor*** (1964, Paris, 1992, Bucureşti) introducerea în sfera religiosului este şi mai evidentă. Autorul forează adânc în structura sacrului, deopotrivă în *mit* şi *simbol*. El subliniază corelaţia dintre simboluri şi capacitatea acestora de a transforma obiectul (piatra devine simbolul Centrului Lumii). Orice simbol generalizează şi tinde să coincidă cu Totul. *Proiectarea şi construcţia simbolului religios este opera conştiinţei, care depăşeşte câmpul conştientului cotidian până în orizontul transconştientului.* Mai mult, experienţa religioasă transformă omul în simbol. El nu se mai simte doar ca un fragment impermeabil, ci un Cosmos viu, deschis către toate celelalte Cosmosuri vii (apud Mânzat I., 1994, p 97).

4. Trăirismul românesc

Caseta 83

Trăirismul este un curent ce s-a constituit în filozofia românească în perioada interbelică. Exponenţii săi pornesc de la

a. opoziţia dintre viaţă (dominată de inconştient) şi raţiune şi

b. proclamă primatul vieţii asupra raţiunii.

Drept urmare, filozofia este un *act de trăire* prin care fiecare om mânuieşte realitatea în felul său. Doar *trăirea mistică* opusă cunoaşterii ar putea conduce spre absolut.

Cei care au promovat trăirismul au fost:

1. **Ionescu, Nae** (1890-1940) – a considerat filozofia un act de trăire şi a dezvoltat teoria iubirii ca act de cunoaştere, după cum am subliniat.

2. **Cioran, Emil** (1911-1995) cărturar de frunte, autorul mai multor opere: **Pe culmile disperării** (1934), **Cartea amăgirilor** (1936), **Amurgul gândurilor** (1940), **Eseuri** (1988), **Revelaţiile durerii** (1992), **Ispita de a exista** (1992), **Singurătate şi destin** (1992) şi altele – a arătat că omul este doar iubire. Sensul vieţii reclamă sacrificii şi permanentă renunţare. Mediocritatea nu poate fi răpusă decât prin suferinţă. Neliniştea pe care o generează suferinţa menţine omul într-o tensiune în care nu mai poate fi mediocru.

3. **Vulcănescu, Mircea** (1904-1952) şi-a sacrificat viaţa în temniţă pentru a salva un anonim. A dezvoltat relaţia *Eros-Logos*, deopotrivă *dragoste-cunoaştere*. Totodată a avut în vedere *omul românesc*, dimensiunea sa şi a dorit crearea unui model ontologic românesc. În legătură cu *fatalismul românesc*, el susţine că acesta rezidă în impasibilitatea românului în raport cu viaţa concretă, cu măsura în care făptura românească se integrează ritmului universal.

Aşadar, chiar dacă România nu a impus o şcoală de psihologie, activitatea din centrele universitare: Iaşi, Bucureşti, Cluj şi Timişoara reprezintă o contribuţie incontestabilă la dezvoltarea psihologiei.

IV. Dezvoltarea psihologiei, în general

Redresarea economică, producţia industrială şi agricolă a României au permis dezvoltarea şi amplificarea activităţii psihologice. În afara laboratoarelor de psihologie de pe lângă universităţile din Bucureşti, Cluj şi Iaşi (1936), în ţară existau două societăţi de psihologie: **Societatea Română de Cercetări Psihologice** – Bucureşti, 1934, preşedinte **C. Rădulescu-Motru**; - publică **Analele de psihologie** (1934-1945) şi **Jurnalul de psihotehnică** (1937-1941) şi **Societatea de Psihologie** – Cluj, 1934, preşedinte **Florin Ştefănescu-Goangă**. Ambele vizau răspândirea cunoştinţelor de psihologie, impunerea psihologiei şi a domeniilor sale de cercetare.

Pe lângă acestea, un mare rol l-au avut laboratoarele de psihologie aplicată – al **Societăţii de Tramvaie din Bucureşti** creat în 1925 condus de conf. dr. **P. Tomescu**; al **Centrului Medical Aeronautic de la Pipera** – 1927, coordonat de col. dr. **V. Anastasiu**; **Secţia Psihotehnică a Institutului Român de Organizare Ştiinţifică a Muncii** – 1930, director **C. Rădulescu-Motru**; **Laboratorul de Pedagogie şi Pedagogie Experimentală al Universităţii din Cluj** – 1920, director **Vl. Ghidionescu**; **Institutul Superior de Educaţie Fizică din Bucureşti** – 1930, condus, la început de **Gh. Zapan**; **Serviciul Psihotehnic al Casei Centrale a Asigurărilor Sociale pentru Prevenirea Accidentelor de Muncă** – 1935, condus de **G. Bontilă**; **Laboratorul de Examinări Psihologice al Căilor Ferate Române** – 1935, **I. M. Nestor** şi **G. Bontilă**. Toate acestea au contribuit la cunoaşterea şi impunerea psihologiei, întărirea caracterului său aplicativ, înţelegere contribuţiei sale la desfăşurarea procesului de producţie, pregătirea şi perfecţionarea celor angajaţi să lucreze şi concomitent la revelarea aspectelor sale practice. Drept urmare, întreprinderile mari îşi organizează laboratoare ori birouri ce aveau în vedere orientarea, îndrumarea şi selecţia profesională (Braşov, Reşiţa, Arad, Timişoara, Ploieşti ş.a.).

Consemnăm că tot în această perioadă au apărut o serie de lucrări. Din suita lor menţionăm: *C. Georgiade*, **Probleme şi idei noi în psihologie** (1936); *V. Pavelcu*, **Psihologia personalităţii** (1939); *N. Mărgineanu*, **Psihologia persoanei** (1941), **Psihotehnica** (1943); *Şt. Odobleja*, **Psihologia consonantistă** (1938) publicată în Franţa, cu zece ani înainte ca N. Wiener să publice **Cibernetica** (1948), ambele deosebite, ele marchează momente definitorii în istoria psihologiei.

Consonantismul – principiu general de organizare a diferitelor tipuri de sisteme, ce *constă în tendința specifică a acestora spre o stare de echilibru în raport cu mediul*. Așadar, *consonanța reprezintă o interacțiune cu caracter reglator*. Ea este de mai multe feluri: *puternică* (identitatea) și *slabă* (analogia); *spațială* (identitatea, asemănarea, simetria) și *temporală* (simultaneitatea); *perfectă* (certitudinea, sinonimia, evidența) și *imperfectă* (asemănarea, analogia, probabilitatea, ipoteza); *consonanța-succesiune* (evocarea, judecata, urmarea și cursul gândirii) și *consonanța-simultaneitate* (sinteză, fuziune, concept); *consonanța bruscă, promptă, rapidă* (intuiție, gândire genială, inspirație) și *consonanța lentă* (raționamentul, gândirea reproductivă); *logică, cognitivă* (principiile identității, terțiului exclus, adică a selectivității, sinteza ori analiza imaginilor cognitive evocate și verificarea, clasificarea lor) și *afectivă* (evocarea imaginilor afective, sinteza și analiza lor). *Disonanța este fenomenul invers consonanței, efectul și cauza diferenței. Diacronic a apărut și s-a constituit o știință a armoniei și echilibrului numită consonantica.*

Caseta 84

Odobleja, Ștefan (1902-1978), medic militar, psiholog și logician de renume mondial. A învățat în satul natal, apoi la Liceul *Traian* din Turnu-Severin. Ulterior urmează cursurile Facultății de Medicină din București ca bursier al Institutului Medico-Militar. În 1928 își susține doctoratul, iar în 1937 ia parte la un Congres de Medicină-Militară, unde prezintă comunicarea: **Demonstrația de fonoscopie**.

În 1938 publică, la Paris, lucrarea de referință **Psychologie consonantiste** (două volume) în cadrul căreia operează cu concepte care peste un deceniu vor sta la baza ciberneticii. În general, *psihologia consonantistă este o nouă psihologie care aduce în discuție tendința psihicului de a se supune unei organizări interne și de a se echilibra permanent cu mediul*. Obobleja propune *consonanța* ca o funcție reglatorie, importantă, în afara căreia nu se pot produce schimburile cu exteriorul și nici organizarea sistemică internă. În concepția sa, logica reprezintă *nucleul psihologiei și cine cunoaște logica știe și psihologie*.

În 1981, Academia Română i-a dedicat culegerea de studii **Odobleja between Ampère and Wiener**. Alte scrieri: **Introducere în logica rezonanței, Psihologia consonantistă** (traducere) ș.a.

În pofida activității sale prodigioase, savantul român a murit cu știrea românilor, în mizerie, chiar la el acasă. Recunoașterea universală nu a apărut încă.

Alte lucrări de importanță apărute în acest interval au fost: *I. Rusu*, **Aptitudinea tehnică și inteligența practică** (1931); *M. Peteanu*, **Aptitudinea tehnică** (1942), **Monografii profesionale** (în colaborare); *Șt. Zisulescu*, **Fantezia copilului** (1938) și **Psihologia copilului și adolescentului** (1941); *M. Beniuc*, **Învățarea și inteligența la**

animale (1934), **Mediu, preajmă, vatră** (1937); *V. Pavelcu*, **Problema măsurării în psihologie** (1943), lucrare ce anticipează prin ideatica sa marea sa lucrare **Drama psihologiei** (1965); *Fl. Ştefănescu-Goangă*, **Măsurarea inteligenţei** (1940), *D. Todoran*, **Psihologia educaţiei** (1942), **Psihologia reclamei** (1935); *N. Mărgineanu*, **Psihologia exerciţiului** (1929), **Psihologia învăţării, Psihologia transferului şi a valorii educative a obiectelor de învăţământ** (1931); *I. M. Nestor*, **Orientarea profesională**; **S. Cupcea, Adaptarea socială**; *T. Vianu*, **Estetica** (1936).

În fine, cei care au publicat sunt mult mai mulţi, lucrările lor foarte variate. Ceea ce au făcut începătorii din a doua jumătate a secolului al XIX-lea preeminent Gruber şi Vaschide, realizând sinteze originale ale diverselor orientări din psihologia modernă, au continuat pe un plan superior psihologii de la începutul secolului al XX-lea şi, mai ales, cei din perioada interbelică. C. Rădulescu-Motru, Fl. Ştefănescu-Goangă au fost adepţii unei concepţii noi, s-au îndepărtat de paralelismul psihofizic al magisterului, W. Wundt, amândoi au utilizat metoda experimentală, fără a renunţa la observaţie, au extins-o în diversele domenii ale psihologiei. Marele Gh. Zapan, discipolul lui Rădulescu-Motru, continuă dezvoltarea psihologiei, demonstrează că structurile sunt corolarul învăţării, sunt *stereotipe dinamice* (Al. Roşca şi M. Bejat). Reluând problema ereditate-mediu, psihologii români recunosc ereditatea fără să o absolutizeze, după cum relevă rolul mediului (geografic, social şi educogen). Cei doi factori sunt corelaţi cu al III-lea, educaţia, avându-şi fiecare importanţa sa. Tot acum ei încep să folosească testele pe care, deşi le-au aplicat in extenso nu au exagerat în impunerea lor cu orice preţ.

V. Psihologia românească în viziunea lui Mărgineanu, N. în dialog cu Lăscuş, V. – Universitatea din Cluj-Napoca – în psihologia românească după al II-lea război mondial

V. L.: Propunându-ne să discutăm despre psihologia românească, se impune, cred, să o privim în evoluţia ei. Unde aşezaţi *începuturile psihologiei româneşti?*

N. M.: *După modesta mea judecată, psihologia ştiinţifică în patria noastră începe numai cu* **Cursul de Psihologie** *al profesorului Rădulescu-Motru de la Universitatea din Bucureşti, apărut în 1922 şi continuă cu lucrările Institutului de Psihologie al Universităţii din Cluj condus de profesorul Ştefănescu-Goangă*, urmate apoi de lucrările Laboratorului de Psihologie al Universităţii din Bucureşti, înfiinţat cu un deceniu mai târziu. Ulterior apar lucrările Institutelor Psihotehnice ale Ministerului Muncii de pe lângă Universităţile din Bucureşti, Cluj şi Iaşi, mai bogate şi numeroase fiind acelea de la Cluj. *Institutul de*

Psihologie de la Cluj publică **Revista de psihologie** *şi* **Studii şi Cercetări Psihologice**, *în care apar 36 de monografii psihologice, precum şi tratatele de* **Psihologie a persoanei**, *de* **Psihometrie** *şi de* **Analiză factorială**, ale celui cu care susţineţi dialogul şi apoi cel de **Tehnică experimentală a laboratorului psihologic** *al lui Al. Roşca.* În cadrul Institutului Psihotehnic de la Cluj cu sediul la *Sibiu*, apare tratatul de **Psihotehnică** datorită tot celui dialogat, care a condus în aceşti ani atât Institutul de Psihologie, cât şi pe cel Psihotehnic din Cluj. Începând cu decada a patra a veacului nostru apar **Analele de Psihologie** şi **Jurnalul Psihotehnic**, sub redacţia profesorului Motru şi a conferenţiarului I. M. Nestor. Profesorul M. Ralea, iar mai târziu *V. Pavelcu*, inaugurează *Studiile teoretice de psihologie* de la Universitatea din Iaşi.

A vorbi de o psihologie românească cu caracter ştiinţific înainte de această perioadă este prematur deoarece **Puterea sufletească** *a profesorului Motru este o lucrare mai degrabă filozofică.*

V. L.: Cu toate acestea psihologii români se afirmă, încă de la aceste începuturi, pe plan internaţional.

N. M.: Faptul se datorează tezelor de doctorat ale profesorilor **Motru** şi **Goangă** care sunt efectuate în Laboratorul de Psihologie de la Leipzig, sub conducerea lui **Wundt**, unde ele sunt publicate. *Cercetările psihologice atât de valoroase ale mult regretatului* **N. Vaschide**, *răpus de o cruntă boală la 32 de ani, sunt elaborate şi publicate în Franţa. Cu Piéron şi Toulouse, împreună Vaschide scrie tratatul de* **Tehnică a psihologiei** *în trei volumei*, iar singur monumentalele monografii asupra **Psihologiei viselor** şi **Psihologiei mâinii**. Un răsunet deosebit pe plan internaţional au avut şi cercetările lui **Ştefănescu-Goangă** asupra tonalităţii afective a cuceririlor şi a lumii, care fac obiectul unui subcapitol din tratatul standard, redactat de profesorul Heimandhal în cadrul *Institutului de Psihologie a Luminii şi Culorii* din R. F. Germania. În Laboratorul de Psihologie de la Leipzig *au susţinut doctoratul şi* **E. Gruber, I. Nenițescu** şi **C. Topciu** *care nu au mai continuat însă activitatea psihologică începută.*

V. L.: Alte manifestări ale începutului pe plan intern ...

N. M.: Lucrările de psihologie ale lui **Mihăilescu** şi **Leonardescu** iar mai târziu **I. Popescu** care sunt de simplă popularizare şi nu exprimă o concepţie proprie. *Peste nivelul lucrărilor de popularizare nu se ridică nici studiile de psihofiziologie ale lui Vaschide din* **Enciclopedia română** *a lui C. Diaconovici sau acelea ale Sofiei Nădejde din* ***Contemporanul***. În schimb, *studiul lui Maiorescu,* **Despre experienţă**, publicat la sfârşitul veacului trecut, *elaborează o sinteză proprie între empirism şi raţionalism, care merita*

BCU "Alexandru Ioan Cuza" IAȘI

dezvoltarea ei în cadrul unui tratat, pe care Maiorescu însă, prins cu politica şi avocatura nu l-a mai scris. Tot el a ţinut şi primele cursuri de psihologie din cadrul catedrei sale de filozofie, pe care la începutul secolului nostru le lasă pe seama profesorului Motru, titularul **Conferinţei de psihologie şi teoria cunoaşterii**, înfiinţată pe lângă catedra de filozofie a lui Maiorescu.

V. L.: De acum se conturează şi *primele catedre de psihologie* din învăţământul românesc. Care sunt ele?

N. M.: ***Primele catedre de psihologie sunt, de fapt, numai cele de la Cluj (1919) şi Bucureşti (1920), cea de la Iaşi cumulând şi estetica.*** Pe lângă aceste *catedre sunt ataşate, începând cu catedra a patra şi conferinţele de psihologie aplicată şi experimentală*, ocupate de L. Rusu şi cel ce vă vorbeşte la Cluj, de Gh. Zapan şi I. M. Nestor la Bucureşti, de V. Pavelcu la Iaşi.

V. L.: Prin vastitatea şi profunzimea operei sale C. Rădulescu-Motru, al cărui renume a ajuns şi în străinătate, ocupă un loc însemnat atât în *istoria psihologiei româneşti, cât şi în istoria filozofiei din patria noastră. Cum aţi caracteriza activitatea sa?*

N. M.: Alături de **Puterea sufletească** şi apoi **Curs de Psihologie** profesorul Motru publică ***Vocaţia***, în care se ocupă cu selecţia şi orientarea profesională sub unghiul "chemării" profesionale de ordin intern, care depinde mai mult de factori volitivi şi sociali decât de aptitudini. În domeniul psihologiei sociale publică **Românismul şi Etnicul românesc**. În plus scrie **Probleme de logică** şi **Personalismul energetic**, în care elaborează cunoscutul său sistem filozofic în care noţiunea de *persoană* este punctul de plecare şi cheia de boltă a viziunii sale despre lume şi viaţă. *În domeniul filozofiei sociale şi al filozofiei culturii scrie* **Cultura română şi politicianismul**, în care atacă demagogia politică prin prisma teoriei lui Maiorescu asupra *formelor fără fond.*

Puterea sufletească este sub influenţa psihologiei şi filozofiei voluntariste a lui Wundt, inspirată de Schopenhauer şi Nietzsche, despre care Motru a scris o mică antologie, cu scurte comentarii. *Despre voluntarismul lui Schopenhauer a scris şi Ribot, iar din Nietzsche se inspiră, în bună parte, şi Freud.* În fond, filozofia germană de la sfârşitul veacului trecut a fost sub influenţa lui Schopenhauer şi Nietzsche, din care s-a inspirat în parte şi James şi Bergson. Începutul veacului nostru aduce *reîntoarcerea* la Kant, susţinută de şcoala de la Marburg în frunte cu Avenarius, Cohen şi Natorp, şi apoi *reîntoarcerea* la Hegel, promovată de Windelband, Rickert şi Spranger, precum şi triumful evoluţionismului lui Lamarck, Darwin, Comte şi Spencer în Franţa, Anglia şi SUA din acea vreme, cu deosebirea că documentarea sa nu e numai cea din germani ori Franţa sau Anglia versus SUA, cum se

întâmplă în tratatele scrise în limba franceză, germană ori engleză, ci se acoperă literatura de specialitate din toate aceste ţări, având un caracter internaţional mai pronunţat decât tratatele lui Wundt, Elsenhans, James etc. această documentare largă pe plan internaţional va rămâne de altfel trăsătura de bază a psihologiei româneşti.

Din păcate această documentare nu mai apare în **Vocaţia** *şi* **Etnicul românesc**, *când profesorul Motru este prea mult furat de politică, precum şi de obligaţiile sale* la Academia Română, al cărei preşedinte a fost. Cât priveşte **Românismul** ea este o lucrare mai mult de ideologie politică decât de doctrină ştiinţifică, singurul ei merit fiind combaterea legionarismului.

În schimb, **Personalismul energetic** este în acelaşi spirit de obiectivitate ca şi **Cursul de psihologie**, dar cu o documentare mai puţin largă şi bogată, deoarece accentul de greutate cade pe elaborarea sistemului de gândire propriu. Sistemul este inspirat din energetismul fizic şi chimic al lui Oswald, la care se adaugă energetismul biologic şi social-uman, care îmbracă haina *persoanei*, definită ca o structură şi nu un agregat sau o sumă. Lucrarea este astfel în acord cu teoria evoluţionistă a organizării materiei şi energiei în structuri tot mai bogate, complexe şi articulate la nivel fizic, biologic şi social-uman, promovată de materialismul dialectic, de care Motru s-a apropiat în timpul cât a condus revista de avangardă **Ideea europeană** şi a făcut parte din **Liga drepturilor omului**, susţinută în patria noastră de E. Relgis, Aderca etc. În virtutea acestei viziuni evoluţioniste asupra lumii este părăsită şi dogma dualismului corp-suflet, iar fenomenele psihice sunt cercetate în raport cu cele fizice şi chimice, care le însoţesc şi determină în parte.

În **Enciclopedia Română**, redactată de un comitet condus de profesorul D. Gusti, Motru scrie **Psihologia poporului român**, combătând interpretarea strict sociologică a lui *D. Drăghicescu, elevul lui Durkheim. Peste ideile generale din* **Etnicul românesc** nu trece, chiar dacă de această dată unele observaţii sunt concrete şi mai puţin vagi.

În concluzie, dacă diversele lucrări cu caracter monografic, gen **Cultura românească şi politicianismul, Etnicul românesc** *şi mai ales* **Românismul** etc. sunt scrise mai mult sub amprenta vremii şi ca atare nu prezintă interes pentru timpurile noastre, în schimb lucrările de sinteză, cum sunt **Curs de psihologie** şi **Personalismul energetic**, pot sta alături de lucrările lui Maiorescu şi Vasile Conta, chiar dacă sub amprenta vremii nu ies nici ele, ca acelea ale lui Maiorescu şi Conta ori P. P. Negulescu, Gusti, Andrei Madgearu. Pentru interesul general, de actualitate şi în zilele noastre, reeditarea lor ar fi, după modesta mea părere, foarte utilă, ele reprezentând etape importante în evoluţia gândirii filozofice şi psihologice din patria noastră.

BCU "MIHAIL KOGĂLNICEANU" IAŞI LIBRARY

V. L.: Cum judecaţi opera profesorului Fl. Ştefănescu-Goangă, dascălul şi predecesorul dumneavoastră la catedră?

N. M.: De numele profesorului **Goangă** se leagă cercetările sale asupra tonalităţii afective a culorilor din *Laboratorul lui Wundt*, de al căror ecou internaţional ne-am ocupat, apoi traducerea şi adaptarea testelor în colaborare cu **Romulus Demetrescu**, primul său asistent, precum şi etalonarea testelor în colaborare cu **Roşca, Beniuc** etc. La ele se adaugă lucrarea **Selecţia capacităţilor** şi **Orientarea profesională**, care este dezvoltarea unei conferinţe, ţinute în cadrul Institutului Social Român şi are meritul de a fi deschis drumul aplicărilor practice în ţara noastră în acest vast şi important domeniu. Numele său, de asemenea, apare împreună cu acela al lui Roşca şi Cupcea pe lucrările **Instabilitatea emotivă** şi **Adaptarea socială**.

Alături această activitate scrisă, este cea meritorie de la catedră, în care alături de psihologia generală, dezbate şi pe cea socială, cu aspectele lor diferenţiale şi evolutive. Legătura cu psihologia biologică a fost şi ea făcută. Alături de documentarea germană a adus şi pe cea franceză, precum şi pe cea engleză şi americană, de care a fost foarte mult atras, de psihologia motivaţională a lui Woodworth şi de cea socială a lui McDougall mai ales. Transcrise la maşină, aceste cursuri au servit drept ghid foarte util pentru toate generaţiile, care s-au perindat la Universitatea din Cluj.

Meritul cel mai de seamă al profesorului Goangă a constat însă în înfiinţarea şi organizarea ***Institutului de Psihologie****, pe de o parte, a* ***Institutului Psihotehnic****, şi a* ***Oficiilor de orientare profesională*** *din Transilvania, pe de altă parte.* În cadrul Institutului de Psihologie au apărut seria celor *36 de lucrări, monografii şi tratate, care au însemnat o adevărată revoluţie în psihologia românească.*

Nu este de aceea nici o mirare, că **şcoala psihologică de la Cluj**, alături de **cea sociologică de la Bucureşti**, au reprezentat *epoca de glorie a psihologiei şi sociologiei din patria noastră.* Meritul cu totul deosebit al profesorilor **Gusti** şi **Goangă** este de a fi ştiut iniţia şi organiza aceste şcoli şi curente, atrăgând tineri capabili şi dornici de lucru, cărora le-au oferit oportunităţi optime de dezvoltare. Din elevii lor s-a recrutat majoritatea covârşitoare a celor care au ocupat mai târziu posturi de răspundere şi conducere nu numai în psihologie şi sociologie, ci şi pedagogie şi estetică. În fruntea lor stau profesorii **Liviu Rusu**, conferenţiar de psihologie aplicată şi apoi titularul catedrei de estetică de la Universitatea din Cluj, **Alexandru Roşca**, *profesor la aceeaşi universitate şi urmaşul lui* **M. Ralea** *la direcţia Institutului de Psihologie al Academiei,* **D. Todoran**, *profesor de pedagogie la Universitatea din Cluj şi apoi la cea din Bucureşti, precum şi primul rector al* ***Institutului Central de***

BCU CLUJ CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Perfecționare a Personalului Didactic, S. Cupcea profesor de psihiatrie și apoi de igienă la Institutul de Medicină și Farmacie din Cluj, **L. Bologa** directorul Școlii Normale de la Sibiu. Printre elevii profesorului **Goangă** preluați de cel dialogat, sunt **Z. Barbu**, *profesor de psihologie de la Universitatea Brighton din Anglia*, **A. Chircev**, *profesor de psihologia copilului la Universitatea din Cluj*, **D. Salade**, *profesor de pedagogie la aceeași universitate*, **N. Pârvu**, *profesor de psihologie la Universitatea din Timișoara*, **Ioan Oană**, *profesor de literatură română la Universitatea din București*, **R. Dăscălescu**, **M. Peteanu**, **D. Văcaru**. *Cei preluați de profesorul Roșca sunt profesorii* **Zörgő** și **Radu** *de la Catedra de Psihologie a Universității de la Cluj*, **Mariana Roșca**, conferențiar de psihopedagogie la aceeași catedră etc.

V. L.: În lucrarea lui Bejat și apoi a lui Bejat și Roșca asupra evoluției psihologiei în patria noastră alături de numele profesorilor *Motru și Goangă apare și acela al profesorului M. Ralea*, titularul catedrei de psihologie de la Universitatea din Iași, transferat ulterior la catedra de estetică și apoi la cea de psihologie de la Universitatea din București. Socotiți această alăturare justificată?

N. M.: Nu, deoarece activitatea sa nu o justifică. Ca pregătire profesională *Ralea a fost sociolog, nu profesor de psihologie*, iar ca vocație om de litere și estetician, care a condus în mod strălucit *Viața Românească*. *Psiholog a devenit numai datorită faptului că nu au existat catedre libere de sociologie versus estetică, ci întâmplător, numai cea de psihologie plus estetică de la Iași.* Studiile sale de psihologie din *Viața Românească*, ce au prilejuit numirea la catedră, nu depășesc nivelul unor teze de licență susținute la Cluj, chiar dacă ele au reapărut sub diverse titluri și în broșură. În una din aceste broșuri profesorul Ralea susține de altfel că originile psihologiei urcă la spiritul de zeflemea și de critică din saloanele diferitelor cucoane, mai mult dame decât doamne, din timpul lui Ludovic al XIV-lea. Afirmația nu mai are nevoie de comentarii, dar caracterizează psihologia *umanistă*, mai mult literară decât științifică, a lui Ralea. Pentru o psihologie umanistă, nu experimentală și metrică, au militat Janet, Spranger și Scheller, din care în parte Ralea se inspiră, dar acestea nu l-au oprit să scrie *tratate* autentice de știință. Alăturarea numelui său pe **Introducere în psihologie socială** a lui Tr. Herseni nu cred să însemne mai mult decât alăturarea numelui profesorului Goangă pe lucrările lui Roșca și Cupcea de **Instabilitate emotivă** și **Adaptare socială**. Asupra lucrărilor publicate de către Institutul de Psihologie al Academiei, al cărui director Ralea a fost ani în șir, ideile sale psihologice nu au lăsat nici o urmă. Este adevărat însă că amprentele profesorilor Roșca și Floru asupra activității și lucrărilor institutului nu au fost nici ele mai simțite.

V. L.: Care este evoluția psihologiei românești de **după cel de al doilea război mondial**?

BCU "MIHAIL KOGĂLNICEANU" IAȘI UNIVERSITY LIBRARY

N. M.: La catedrele de psihologie de la Universităţile din Bucureşti şi Cluj, de pildă, funcţionează câte patru profesori plus u număr de 20-25 lectori şi asistenţi, iar nu un profesor, un conferenţiar şi cel mult un şef de lucrări, doi asistenţi plus un preparator sau doi, ca în trecut. Mult mai bogat este şi personalul ştiinţific de la Catedra de Psihologie de la Universitatea din Iaşi. În plus au apărut ***noile catedre de psihologie de pe lângă universităţile din Timişoara şi Craiova.*** **Institutul de psihologie al Academiei** a avut el singur peste 70 de cercetători ştiinţifici, adică de 4-5 ori mai mare decât numărul tuturor psihologilor din trecut. În plus apoi sunt psihologii şcolari din Institutul de Ştiinţe Pedagogice, plus cei din laboratoarele şcolare, industriale şi clinice. Nu este astfel nici o mirare că s-a simţit nevoia organizării lor în **Asociaţia psihologilor** cu peste 400 de membrii, chemată să coordoneze activitatea. Între cele două războaie numărul psihologilor a urcat cel mult la 25, deci aproximativ de 16 ori mai puţin. *Baza materială şi instituţională a psihologiei a fost astfel creată în condiţiuni mai bune.*

V. L.: Ca urmare a condiţiilor noi de dezvoltare a psihologiei din ultimele decenii, au apărut, pe lângă altele, o seamă de lucrări cuprinzătoare între care se impun: **Psihologia generală**, sub redacţia Al. Roşca (ediţia I în 1966, ediţia a II-a în 1976), **Tratat de psihologie experimentală** sub redacţia Al. Roşca (1963), **Psihologia muncii industriale** sub aceeaşi redacţie (1967), **Curs de psihologie generală** de Paul Popescu-Neveanu (vol. I în 1976 şi vol II. În 1977), **Psihologie socială** de Pantelimon Golu (1974) ş.a. Pe care din acestea le apreciaţi mai mult?

N. M.: Din cele trei tratate, sub redacţia prof. Al. Roşca, mai bună îmi apare **Psihologia muncii industriale**, care satisface completitudinea de determinare a problemei şi valorifică aportul psihologilor tineri. Prima ediţie a **Psihologiei generale** a apărut fără bibliografie, ceea ce e inadmisibil, deoarece cititorul trebuie să aibă posibilitatea de a verifica afirmaţiile autorilor. Ediţia a doua aduce şi documentarea bibliografică, dar e cu totul insuficientă. Nu acesta a fost cazul modelului inaugurat de prof. Rădulescu-Motru şi al lucrărilor publicate de către Institutul de Psihologie al Universităţii din Cluj din care Al. Roşca a făcut şi dânsul parte. *Lacune serioase apar şi în unele capitole din* **Psihologia experimentală**. De pildă, tratatul standard al prof. Piéron asupra senzaţiilor nu e valorificat. În aceeaşi situaţie sunt multe lucrări şi tratate clasice, care sunt şi ele ignorate. Este adevărat că *prof. Roşca valorifică* ***cu precădere literatura sovietică cum o şi spune***, dar această atitudine este cu totul nejustificată, deoarece psihologii sovietici în frunte cu **Vâgotski, Rubinstein, Leontiev, Luria** etc. oferă alt exemplu, valorificând just bibliografia din limbile engleză, franceză şi germană. Din fericire, profesorii **Zapan, Chircev** şi **Zörgö** nu urmează documentarea

unilaterală, imprimată de prof. Roşca, ci exemplul corect al psihologilor sovietici amintiţi. În schimb, **Popescu-Neveanu** dă numai bibliografie sovietică, omiţând şi pe cea românească, chiar dacă ea a intrat în circuitul internaţional, cum este cazul lucrărilor regretatului profesor Parhon asupra *substratului endocrin al temperamentului*. Or, aceasta nu e numai o eroare ştiinţifică, ci şi o lipsă de demnitate naţională. În **Curs de psihologie generală** revine însă şi dânsul asupra acestei unilateralităţi de documentare, dar literatura din limbile engleză şi germană nu-mi par îndeajuns de asimilate. Peste noapte, de altfel, o nouă orientare nu e cu putinţă.

Necazul cu tratatele scrise de un colectiv de autori este că ele sunt mai mult enciclopedice decât tratat propriu-zis, deoarece le lipseşte unitatea de concepţie. *Din păcate, o concepţie unitară nu aduce nici cursul lui Popescu-Neveanu.*

Un efort satisfăcător spre documentarea internaţională şi unitatea de concepţie aduc **Psihologia socială** a lui Herseni şi apoi a lui Golu precum şi **Psihologia muncii** a lui Pufan. De asemenea şi lucrările de psihologie infantilă ale lui A. Chircer, apoi **Psihologia pedagogică**, redactată de Chircev, Pavelcu, Roşca precum şi **Psihologia şcolară** a lui I. Radu.

V. L.: Fiindcă a venit vorba de Vasile Pavelcu, cum priviţi lucrarea sa **Drama psihologiei**?

N. M.: De o criză a psihologiei a vorbit şi prof. K. Bühler de la Universitatea din Viena în 1927. Prea mult însă teza sa nu a fost apreciată chiar dacă profesorul Bühler vorbea numai de o *criză de creştere*. Cele 7 volume ale tratatului francez de psihologie, redactat de **Dumas**, urmate de noul tratat al lui **Fraisse** şi **Piaget**, de cele 12 volume ale tratatului german, redactate de **Thomae**, precum şi **Enciclopedia de psihologie** în două volume din Franţa şi cea în 15 volume din R. F. Germania, vorbesc numai de *creşterea vertiginoasă* a psihologiei. *Profesorul Pavelcu este singurul care militează pentru teza contrară.* Aceasta chiar dacă în ultima vreme examenul psihologiei ca *ştiinţă* a fost dezbătut cu atâta competenţă de *82 psihologi, biologi, sociologi şi antropologi social-culturali, supreme autorităţi în domeniul lor, în cele 6 volume* **Psihologia: studiul unei ştiinţe**, redactate de prof. S. Koch de la Universitatea Duke. Or, despre o *dramă a psihologiei nu vorbesc nici ei, ci numai de un progres impresionant*, **a cărui valoare practică este azi pe deplin probată în şcoală, industrie, clinică şi justiţie**. Distinsul academician, desigur, este liber să susţină teza sa. *Argumentele sale nu sunt însă convingătoare, fiindcă după modesta mea judecată sunt mai mult literare decât ştiinţifice.* O surpriză a fost lucrarea sa şi pentru mine, deoarece celelalte lucrări ale sale, cea de docimologie îndeosebi, este animată numai de spiritul ştiinţific. În

BCU IAŞI CENTRA UNIVERSITARĂ LIBRARY

schimb, în **Drama psihologiei** *e mai aproape de Protagoras decât de Socrate*. Nu văd apoi cum poate fi încurajată tânăra generație de psihologi cu atare lucrări.

Răspunderea pentru evoluția psihologiei ca știință o au însă catedrele de specialitate și *Institutul de Psihologie al Academiei*.

Că organizarea și conducerea acestor trei centre majore ale psihologiei din patria noastră a fost lipsită de obiectivitate deplină, care trebuie să stabilească scara valorilor, rezultă din faptul că cea mai strălucită reprezentantă a psihologiei din ultimele trei decade, cu lucrări comentate atât elogios pe plan internațional, profesoara **Tatiana Slama-Cazacu**, *și-a putut găsi un loc de muncă numai la Facultatea de Filologie*, nu la Institutul de Psihologie al Academiei sau la Secția de Psihologie a Universității din București, în cadrul cărora și-a început activitatea. *Cu ani înaintea limitei de vârstă – și pentru motive similare de nedreaptă obiectivitate – s-a retras din Institutul de Psihologie și* **Tr. Herseni**, *cu toate că lucrările sale de psihologie socială și industrială sunt pe cât de numeroase pe atât de competente*. Condus în atare condiții, nu e nici o mirare că în cele din urmă ***Institutul de Psihologie și-a pierdut independența*** și a devenit anexa altui institut.

V. L.: A ***Institutului de Științe Pedagogice***. Cum vedeți îndreptarea acestei *crize*, dar nu "drame" a psihologiei, pentru transformarea ei în cuvenita *epopee*?

N. M.: Prin *vocația adevărată pentru psihologie* și progresul ei pe de o parte și prin dragostea și sprijinul cu orice preț al tinerilor cercetători e valoare reală, pe de altă parte și nu prin spiritul de nedreptate, ce-i transformă în simpli *funcționari* care-și fac norma de *timp*, dar nu de *lucrare*.

În fond, **un dascăl își îndeplinește datoria numai atunci când elevii săi sunt astfel instruiți și educați încât să-l depășească**.

V. L.: Care sunt psihologii, din generațiile ce v-au urmat, a căror activitate din ultimele decenii este apreciabilă?

N. M.: După modesta mea părere ei sunt profesorii **A. Chircev, B. Zörgö** și **I. Radu, Mariana Roșca** și **V. Mare** de la Universitatea din Cluj-Napoca; **Paul Popescu-Neveanu, Petre Pufan, Pantelimon Golu** și **Mihai Golu** de la Universitatea din București; **A. Cosmovici** și **S. Teodorescu** de la Universitatea din Iași; **N. Pârvu** și **Gh. Oancea Ursu** de la Universitatea din Timișoara etc. în fruntea lor stau lucrările profesoarei **Slama-Cazacu** de psihologie a limbii. Urmează apoi tinerii pregătiți la Institutul de Psihologie și în diverse laboratoare de psihologie industrială, formați de regretatul **T. Herseni**. În domeniul psihologiei clinice sunt mai întâi lucrările profesorului **Ed. Pamfil** și a colaboratorului său **O. Ogodescu** de la Timișoara, urmate de cele ale lui **Gh. Ionescu** și **I. Vianu**, de la București.

BCU IAȘI - CENTRU UNIVERSITAR LIBRARY

De asemenea lucrările lui **Tiberiu Bogdan** *de psihologie judiciară* şi mai ales acelea ale soţiei sale **Ana Tucicov-Bogdan**.

Demne de remarcat sunt şi lucrările lui **Dicu**, precum şi studiile docimologice ale lui **D. Muster**, studiile lui **R. Dăscălescu** şi **I. Holban** *asupra fişei de observare psihologică. I. Holban a scris şi o valoroasă introducere în psihologia muncii.*

O listă detaliată a lucrărilor lor apare în cele două studii asupra evoluţiei psihologiei în patria noastră şi a temeliei ei logice şi matematice, apărute în cele două volume de planificare a cercetării psihologice, cu considerarea decadei 1980-1990, redactată de Academie.

V. L.: Care sunt ramurile psihologiei a căror dezvoltare o găsiţi mai apreciabilă în psihologia românească din ultimele decenii?

N. M.: Ele sunt *ramurile psihologiei aplicate* şi anume psihologia şcolară şi industrială în primul rând, iar psihologia clinică imediat după ele. Accentul pe psihologia practică s-a pus de altfel şi în celelalte ţări asemănătoare cu a noastră, ca *Polonia, Cehoslovacia, Iugoslavia* etc., care din o seamă de motive prea bine justificate, legate de procesul tehnologic al civilizaţiei noastre industriale, nu pot face investiţii mai numeroase în domeniul cercetării teoretice a ştiinţei. Nu este totuşi mai puţin adevărat că aplicările practice ale ştiinţei nu se pot dispensa de teorie, care e lucrul cel mai practic din lume, aşa cum *K. Lewin şi alţi mulţi au susţinut.*

În domeniul psihologiei şcolare avem de o decadă şi mai bine încoace şi 120 de psihologi şcolari, lipsiţi însă de laboratoarele adecvate de examinare cu aparate, teste şi chestionare, fără de care ei nu pot să dea rezultatele aşteptate. Au fost lipsiţi chiar şi de instrumentul elementar al fişei de observaţie bio-psiho-socială cu toate că **Institutul de Ştiinţe Pedagogice** a pus la dispoziţia Ministerului Educaţiei şi Învăţământului două modele îndeajuns de bine elaborate, care pe drum puteau fi ameliorate. Lipsiţi de mijloacele elementare de examinare, psihologii şcolari nu şi-au putut face datoria căci psihologia este numai ştiinţă, nu scamatorie.

Situaţia este mai satisfăcătoare în cele câteva zeci de laboratoare industriale din uzine care au găsit înţelegerea conducerii tehnice a uzinelor pentru utilarea lor tehnică minimală cu aparate, teste, chestionare şi fişe. A construi însă aparate de examinare şi a elabora şi tipări teste, chestionare şi fişe pentru fiecare laborator în parte este de 3-5 ori mai scump decât construirea şi elaborarea lor de către un institut central, cum a fost **Institutul Psihotehnic al Ministerului Muncii**, care adăuga la opera de mai sus şi pe cea de îndrumare şi controlare ştiinţifică. De aceea trebuie să se găsească şi soluţia aceasta de coordonare centrală pentru care tot Ministerul Muncii este cel mai potrivit, colaborând, desigur, cu catedrele de

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

specialitate de la universitate şi institutul de medicină. *Pe lângă catedrele de psihologie azi trebuie să-şi dea concursul şi cele de sociologie. Organizarea ştiinţifică a uceniciei nu se poate face fără concursul catedrelor de pedagogie, iar organizarea ştiinţifică a muncii sub unghiul condiţiei bio-psiho-sociale nu se poate face decât în colaborare cu catedrele de tehnologie de la Institutele Politehnice şi cu cele de economie de la Institutul de Ştiinţe Economice.*

Necesitatea unei coordonări este simţită şi în cazul laboratoarelor de psihologie medicală de pe lângă clinicile de psihiatrie, endocrinologie, ginecologie, boli mintale etc., care au şi ele nevoie de organ central pentru elaborarea metodelor de examinare şi psihoterapie chiar. În acest scop se impune o colaborare între Ministerul Sănătăţii şi catedrele de psihologie, sociologie, pedagogie şi, desigur, psihiatrie.

Mai neglijată a rămas psihologia juridică şi penală. Un început există totuşi la Ministerul de Interne, care dispune de un Laborator de Psihologie, care ajută însă numai organele de poliţie, nu şi pe cele de justiţie. Atare laboratoare sunt apoi necesare şi în municipiile cu aglomerare mare de populaţie. Şi de atare laboratoare are nevoie şi Ministerul Justiţiei mai ales când este vorba de reeducarea deţinuţilor din penitenciare în vederea reintegrării lor sănătoase în societate.

V. L.: Şi care sunt ramurile psihologiei a căror dezvoltare se face necesară în ţara noastră sub raportul dezvoltării cercetărilor şi a formării de specialişti?

N. M.: Catedrele de psihologie, pedagogie şi sociologie de pe lângă universitate, de care se simte nevoia şi la institutele politehnice, economice şi de medicină. Pe lângă ele trebuie organizate şi institutele de cercetare, cum a fost cazul Institutului de Psihologie de pe lângă Universitatea din Cluj şi a Laboratorului de Psihologie de pe lângă Universitatea din Bucureşti. Despărţirea cercetării de activitatea didactică şi trecerea ei în seama Academiei s-a dovedit ineficientă, deoarece institutele de învăţământ superior in zilele noastre predau metode în proces de perfecţionare continuă şi au astfel obligaţia de a pregăti specialişti nu numai sub unghiul teoriei ştiinţifice, ci şi al metodologiei experimentale, matematice şi logice. În ţările cu veche tradiţie ştiinţifică se pretinde chiar că atribuţiile de cercetare ale universităţii şi învăţământului superior în general să fie 51% de cercetare şi numai 49% de ordin didactic. *De aceea universitatea şi institutele politehnice, economice şi de medicină pregătesc, de fapt, nu numai profesionişti, ci şi cercetători ştiinţifici, care să ducă ştiinţa mai departe.*

Institutele de cercetare din învăţământul superior trebuie însă să colaboreze cât mai strâns cu institutele de cercetare şi proiectare ale diverselor ministere, pe de o parte, cu centrele lor

de perfecţionare profesională, pe de altă parte. Atare institute de cercetare şi proiectare cu scop practic trebuie însă organizate şi în Ministerul Muncii şi în Ministerul Sănătăţii din cauza nevoilor mai sus amintite.

V. L.: Găsiţi că ţările mici sau cele în curs de dezvoltare trebuie să se mulţumească numai cu atribuţiile didactice ale învăţământului superior şi cu cele practice ale instrumentelor de proiectare din diversele ministere economice, lăsând cercetarea ştiinţifică de ordin teoretic în seama ţărilor mai mari şi mai bogate, precum şi cu o veche tradiţie ştiinţifică?

N. M.: Că în ţările mai mici sau în curs de dezvoltare accentul de greutate cade pe atribuţiile didactice ale învăţământului superior şi pe cele practice ale institutelor de cercetare şi proiectare din diversele ministere economice, aceasta este până la un anumit punct normal, şi astfel aproape inevitabil. În condiţiile dezvoltării impetuoase a ştiinţei, cu descoperiri ştiinţifice şi invenţii practice de la o zi la alta, o separare tranşantă a practicii de teorie este însă dăunătoare şi chiar primejdioasă. De aceea cercetarea experimentală de ordin teoretic nu poate fi sub nici un motiv neglijată chiar dacă la investiţii prea mari acest domeniu în ţările cu economie tânără şi astfel cu bugete mai mici nu pot merge. O poziţie de demnitate în aeropagul cultural al omenirii poate fi apoi obţinută cu *personalităţi creatoare în domeniul ştiinţei şi al artei, ca* ***Ţiţeica, Pompei, Stoilov*** *şi* ***Onicescu*** *în matematică,* ***Proca*** *şi* ***Constantinescu*** *în fizică şi tehnică,* ***Vuia, Vlaicu*** *şi* ***Coandă*** *în aviaţie,* ***Vaschide, Rădulescu-Motru*** *în psihologie,* ***Brâncuşi*** *şi* ***Enescu*** *în artă etc.* Iar dacă provinciile româneşti separate au putut da aceşti oameni, atunci *cu atât mai mult trebuie să-i dea ţara unită, cu bugetul ei înzecit mai mare decât în trecutul apropiat chiar.*

Peste graniţele ţării putea însă trece şi arta lui ***Grigorescu, Andreescu*** *şi* ***Luchian***, dacă nu ar fi avut opoziţia nenorocită a unui *birocrat de teapa lui Stăncescu, care a avut abilitatea de a cuceri, cu slugărnicia lui, încrederea miniştrilor în vremea sa*, unul mai nepriceput decât altul şi el punând astfel stăpânire nu numai pe Academia Bele-Arte, ci şi pe expoziţiile oficiale în ţară şi în străinătate, de la care a reuşit să-i înlăture atât pe Grigorescu cât şi pe Luchian.

Or, *atari Stănceşti, din nenorocire, mai există şi azi. Împotriva faunei lor trebuie luptat cu orice preţ.*

Ce s-a întâmplat după 1989? *S-au reînfiinţat facultăţile de psihologie din Bucureşti, Cluj şi Iaşi*, după cum *s-au înfiinţat noi facultăţi* cu acelaşi profil (secţii) *la Timişoara* – în cadrul Universităţii de Vest şi al universităţilor private Tibiscus, Banatul şi M. Eminescu – *Sibiu, Oradea, Constanţa, Petroşani* ş.a. S-a reînfiinţat **Institutul de psihologie**, reapare **Revista de**

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

psihologie, şi-a reluat activitatea **Asociaţia Psihologilor din România**, s-a înfiinţat **Societatea Psihologilor Bănăţeni**.

Caracterul psihologiei a devenit pregnant tradiţional-clasic (Bucureşti), sociologic (Iaşi), cognitivist (Cluj-Napoca), aplicativ (Timişoara unde a fost înfiinţat şi un Institut de Cercetări), cibernetic (Sibiu), tradiţional-aplicativ (Oradea). Şefii catedrelor de psihologie din centrele universitare menţionate au fost şi sunt Zlate, M. (Bucureşti), Cosmovici, A., Neculau, A. (Iaşi), Radu, I., Miclea, M. (Cluj-Napoca), Poenaru, R., Bogathy, Z. (Timişoara), Bonchiş, E. (Oradea). Aproape fiecare facultate îşi are publicaţia sa pentru studenţi – cadre didactice ori numai pentru studenţi. În plus cadrele didactice publică în Anale (ale universităţilor) sau volume separate. De exemplu:

1. **Psihologia socială** – realizat cu aportul membrilor catedrei, al altor catedre din ţară şi al unor psihologi din străinătate (coordonator Neculau, A.);

2. **Psihologia astăzi**, vol. I, 1999, realizat cu aportul membrilor Catedrei de Psihologie, Universitatea de Vest şi al unor personalităţi din domeniu din ţară; vol. II, 2001 – ambele coordonate de Bogathy, Z. şi Petroman, P.;

3. **Psihologia la răspântia mileniilor 2001** realizat în exclusivitate cu aportul membrilor Catedrei de Psihologie din cadrul Universităţii bucureştene, coordonator Zlate, M.

Specialiştii participă la reuniuni naţionale şi internaţionale, dintre care tinde să se permanentizeze Simpozionul de la Timişoara organizat de Universitatea Tibiscus, Universitatea de Vest în colaborare cu Asociaţia Psihologilor şi Societatea Psihologilor Bănăţeni – în prezent urmează să fie organizată ediţia a XI-a. Contribuţia la organizarea şi desfăşurarea sa este a prof. univ. dr. Anca Munteanu, cadru didactic la cele două institute de învăţământ superior.

Oricare ar fi situaţia psihologiei astăzi, sigur mult mai bună ca ieri, fenomenul ce este cunoscut la noi sub numele de *meditaţia transcedentală* a avut repercusiuni incalculabile asupra evoluţiei, şi aşa nefireşti a psihologiei. Aruncarea psihologiei la *coşul de gunoi*, scoaterea sa ca obiect de studiu din licee, desfiinţarea facultăţilor de psihologie şi multe altele au încetinit ritmul dezvoltării sale, fie, după cum am spus, chiar nefiresc. După 1989 psihologia şi-a intrat în drepturile sale – Institutul, revistele, reînfiinţarea facultăţilor de psihologie, specializările, lucrările apărute şi multe altele reprezintă o dovadă a faptului că, deşi renăscută din propria-i cenuşă, psihologia promite. E nevoie însă să promită ceva, fie şi numai ceva, statul, dacă nu pentru psihologie, cel puţin pentru viitorii psihologi – reînfiinţarea ori înfiinţarea posturilor de psiholog, consilier şcolar, familial, politic, crearea unor laboratoare ş.a.m.d. Intrarea în Europa ori rămânerea acolo unde suntem sunt în funcţie şi de

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

rezolvarea problemelor actuale ale psihologiei şi psihologilor. Despre catedrele de la Bucureşti, Iaşi şi Cluj am vorbit, am relevat contribuţia lor, în general la dezvoltarea psihologiei. Nu am prezentat însă ceea ce s-a întâmplat la Timişoara.

VI. Psihologia la Timişoara

Chiar dacă la Timişoara nu putem vorbi încă despre o şcoală în domeniul psihologiei, aici au existat preocupări multiple şi fără o facultate de psihologie care a fost creată de abia în 1990. Astfel, sunt cunoscute atât la nivel naţional, cât şi internaţional cercetările de psihopatologie mentală, efectuate de colectivul Catedrei de Psihiatrie din Timişoara, sub conducerea lui **Ed. Pamfil**; studiile efectuate asupra ereditǎţii, bazate pe cercetări gemelare de către **Gh. Oancea Ursu**, încă din perioada interbelică (1941-1944) şi, în continuare, în Catedra de Psihopedagogie din cadrul Universităţii, iar acum de cele de Psihologie, Psihopedagogie Specială, Asistenţă Socială, Ştiinţele Educaţiei şi Sociologie şi Antropologie care s-au creat în ultimul deceniu în cadrul Facultăţii de Sociologie şi Psihologie.

Aşadar, în măsura în care putem vorbi aici despre o şcoală (cam pretenţios), ea a fost mai mult psihopedagogică, datorită faptului că doar din 1990 a luat fiinţă aici, în cadrul Universităţii de Vest, Facultatea de Sociologie şi Psihologie (astăzi cu secţiile de sociologie, psihologie, asistenţă socială, ştiinţele educaţiei, psihopedagogie specială). Vorbind pro domo, dacă nu a fost şi nu-i încă la nivelul celor din Bucureşti, Iaşi, Cluj-Napoca, *Catedra de Pedagogie-Psihologie, în prezent de Psihologie şi separat de Asistenţă socială, Ştiinţele Educaţiei, Psihopedagogie Specială şi Sociologie-Antropologie, a desfăşurat o activitate timp de aproape 50 de ani.*

Catedra noastră a luat fiinţă în anul 1949, concomitent cu înfiinţarea Institutului Pedagogic de Matematică-Fizică. Începând cu anul 1960 a luat fiinţă Catedra de Pedagogie în cadrul Institutului Pedagogic de 3 ani, iar ulterior după crearea Universităţii.

Practica pedagogică de la nivelul celor două institute de învăţământ superior timişorene a intrat în atribuţiile Cabinetului Pedagogic al Universităţii sub conducerea directă a şefului Catedrei de Pedagogie.

Din rândurile membrilor Catedrei, de exemplu, în anul universitar 1969-1970 făceau parte: **Nicolae Apostolescu**, profesor universitar, şeful catedrei; **Nicolae Pârvu**, profesor univ. dr.; **Gh. Oancea Ursu**, conferenţiar univ. dr.; **Victor Ţârcovnicu**, conf. univ. dr.; **Viorica Goian**, lector univ.; **Ioan Drăgan**, lector univ.; **Doina Vintilescu**, lector univ.; **Valeria Mureşan**, asistent univ.; **Rozalia Chioreanu**, asistent; **Florica Simionese**, asistent.

Cei din urmă, în cea mai mare parte s-au înscris la doctorat şi în virtutea legislaţiei în vigoare au promovat treptele ierarhice universitare firesc. Nefirescul a apărut în deceniile al VIII-lea şi al IX-lea, când avansările au fost în linii generale sistate. Aşa se explică faptul că Victor Ţârcovnicu, Gheorghe Oancea Ursu, Ioan Drăgan s-au pensionat doar conferenţiari, deşi au avut o activitate bogată concretizată şi într-o serie de lucrări de specialitate cunoscute nu doar la noi în ţară, ci şi în străinătate.

Activitatea ştiinţifică a catedrei a vizat cu precădere, principalele direcţii ale educaţiei estetice, patriotice, fizice şi intelectuale, deopotrivă probleme ale istoriei pedagogiei din Banat. În acest sens, aproape fiecare membru al catedrei, în contextul temei *Contribuţii la cunoaşterea istoriei învăţământului din Banat* au abordat aspecte în legătură cu şcolile grănicereşti, viaţa şi activitatea unor dascăli bănăţeni: **C. Diaconovici Loga, Dimitrie Ţichindeal, Moisă Nicoară, Paul Iorgovici, Ion Vidu** şi mulţi alţii. Totodată au mai elaborat lucrări cum au fost: **Din istoricul gândirii progresiste a dascălilor bănăţeni, *Şcoli şi dascăli* bănăţeni, Şcoala Normală de-a lungul secolelor, Pregătirea şi perfecţionarea învăţătorilor** etc. Alături de asemenea teme în planurile catedrei au mai figurat şi altele: **Probleme de epistemiologie psihologică pedagogică** (structura pedagogiei ca ştiinţă, legitatea în pedagogie), **Psihologia la răscruce, Drama psihologiei, Fundamentarea psihologică a activităţii educative, Psihologi români şi străini, Psihopedagogia activităţilor pionireşti, Sociologia educaţiei, Studentul – intelectualul de mâine, Şcoala şi familia, Pedagogia învăţământului superior – structura, manualele, cursurile; Probleme de genetică umană (psihologia gemelară), Psihologia artei, Conducerea şcolii, Orientarea şcolară şi profesională, Sistemul muncii dirigintelui** şi multe altele abordate individual sau colectiv.

Concomitent, Catedra de Psihopedagogie (Pedagogie şi Psihologie) a colaborat îndeaproape cu Inspectoratul Şcolar al judeţului Timiş, precum şi cu cele din judeţele limitrofe: Arad, Hunedoara, Caraş-Severin, cu deosebire. La nivelul judeţului Timiş, acţiunile întreprinse în colaborare cu Inspectoratul Şcolar şi Casa Personalului Didactic s-au concretizat în instruirile periodice ale directorilor, responsabilii cercurilor pedagogice, ale inspectorilor, bibliotecarilor şi laboranţilor, susţinerea activităţii de perfecţionare a cadrelor didactice de toate specialităţile, asigurarea asistenţei psihopedagogice în organizarea şi desfăşurarea unor experimente în care au fost implicaţi profesori, învăţători, ingineri, maiştri instructori, ş.a.m.d. în legătură cu perfecţionarea procesului de învăţământ, conducerea ştiinţifică a acestuia, rolul dirigintelui în realizarea sinergiei factorilor implicaţi în implementarea obiectivelor educaţionale, educaţia patriotică între deziderat şi realitate, pregătirea practică a elevilor şi

multe altele. Aceeaşi membrii ai catedrei au colaborat la publicarea celor 13-14 numere ale Buletinului informativ (200-300 de pagini , fiecare număr) editat de Inspectoratul Şcolar, Casa Personalului Didactic şi Sindicatul Învăţământului.

Asemenea activităţi nu au fost singulare, numărul lor a fost mult mai mare şi s-au desfăşurat aproape sistematic. La unele dintre ele prin grija Inspectoratului Şcolar (Petroman, Pavel) au fost invitate şi cadre didactice de la universităţile din Bucureşti, Iaşi, Cluj ş.a cum ar fi: Stanciu Stoian, Nicolae Mărgineanu, Dumitru Salade, Ioan Cerghit, Ioan Neacşu, Dan Potolea, Emil Verza, Ana Tucicov Bogdan, Maria Giurgea, George Văideanu, Anton Vasilescu, Virgil Radulian şi multe altele care au prezentat anumite teme, au condus anumite dezbateri, au asistat la prezentarea ori lansarea unor cărţi de specialitate ai căror autori au fost s.a.m.d.

Dar, nivelul muncii Catedrei s-a diminuat o dată cu micşorarea numărului de studenţi şcolarizaţi. La un moment dat Universitatea funcţiona doar cu trei facultăţi: Ştiinţele Naturii, Filologie şi Studii economice. A scăzut şi numărul membrilor catedrei – s-au pensionat Nicolae Apostolescu, Gh. Oancea Ursu, Nicolae Pârvu, Victor Ţârcovnicu, a decedat conf. Viorica Goian; alţii care să le ia locul nu au prea fost, de fapt, nu au mai putut fi angajaţi. În catedră funcţionau înainte de 1989 Ioan Drăgan, şef de catedră, Doina Vintilescu, Viorel Prelici, Mureşan Valeria, Romeo Poenaru, acesta din urmă venit aici prin concurs de la Reşiţa. Aşadar situaţia Catedrei devenea tot mai precară, colectivul a fuzionat cu filozofia, ştiinţele sociale s.a. Activitatea se desfăşura din ce în ce mai anevoios, numărul orelor din planurile de învăţământ a scăzut după cum şi al studenţilor.

După 1989, graţie preocupărilor domnilor Romulus Dabu, Romeo Poenaru, Doina Vintilescu şi Viorel Prelici s-au înfiinţat în cadrul Universităţii secţiile de Sociologie, Psihologie şi Asistenţă Socială. Ele au făcut parte din facultăţi diferite, dar prin grija aceloraşi cadre didactice inimoase, avide să pună bazele unei facultăţi de ştiinţe umane, cu deosebire a domnilor Dabu Romulus şi Poenaru Romeo s-a creat Facultatea de Sociologie şi Psihologie al cărui prim decan a fost Ştefan Buzărnescu, lector universitar doctorand atunci şi astăzi profesor univ.dr., la cel de al doilea mandat. Diacronic s-au mai creat secţiile Ştiinţele Educaţiei (1997) şi Psihopedagogie Specială (2000) conduse de Dorel Ungureanu şi Mihai Predescu, amândoi conf. univ. dr. preocupaţi să asigure prosperitatea şi dezvoltarea celor două departamente pe care le conduc cu deosebită competenţă. Amândoi au făcut parte din Catedra de Psihologie încă de la înfiinţare (1990).

În ceea ce priveşte, Catedra de Psihologie, aceasta s-a constituit după 1989, când încă a mai avut profilul pedagogie-psihologie, şeful său a fost conf. univ. dr. Romeo Poenaru din

BCU "MIRCEA CEL BĂTRÂN" CONSTANȚA LIBRARY

1994 promovat, prin concurs, profesor. După ce şi-a dat demisia, cu prilejul alegerilor din 1995, şefia catedrei revine conf.univ.dr. Zoltan Bogathy, ajuns aici prin concurs de la Reşiţa. Membrii catedrei de astăzi sunt:

1. conf.univ. dr. **Zoltan Bogathy**, şeful catedrei, *titularul cursurilor de psihologia organizaţională şi a conducerii, managerială, economică, politică, schimbare şi dezvoltare organizaţională, diagnoză şi comportament organizaţional*; a scris şi publicat:

- **Monografii profesionale**, Ed. Didactică şi Pedagogică, 1971;
- **Îndreptarul psihologului industrial**, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1975;
- **Psihologia muncii industriale** (colab.), Ed. Academiei R.S.R., 1981;
- **Negocierea în organizaţii**, Ed. Eurostampa, Timişoara 1999;
- **Psihologia astăzi** (coordonator), Ed. Eurobit, Timişoara 1999;
- **Psihologia astăzi,** vol. II, (coordonator), Ed. Eurostampa, Timişoara 2001;

2. prof. univ. dr. **Anca Munteanu** - secretar ştiinţific, *titularul cursurilor de psihologia dezvoltării, creativităţii, transpersonală, incursiuni în teoriile psihanalitice*; a publicat:

- **Cunoaşterea elevului**, EDP, Bucureşti, 1978;
- **Prolegomene la Ştiinţele Educaţiei**, Ed. Politehnica, Timişoara, 1992;
- **Incursiune în creatologie**, Ed. Augusta, Timişoara 1994;
- **Copilăria, fundament al personalităţii**, EDP, Bucureşti, 1997;
- **Stadiile dezvoltării infantile**, Ed. Augusta, Timişoara 1997;
- **Un început care se numeşte Freud**, Ed. Sedona, Timişoara, 1997;
- **Neopsihanaliza**, Ed. Augusta, Timişoara, 1998;
- **Experienţa Atlantis – din jurnalul unui grup creativ**, Ed. Augusta, Timişoara, 2001;

3. prof. univ. dr. **Pavel Petroman** – *titularul cursurilor de istoria psihologiei, direcţii şi orientări în psihologie, de psihologia familiei şi a artei*; a scris şi publicat:

- **Educaţia noastră cea de toate zilele**, Ed. Eurobit, Timişoara 1992 (colaborare);
- **Psihologie generală, compendiu**, Ed. Eurobit, Timişoara 1995, (colaborare);
- **Istoria psihologiei universale şi româneşti**, Ed. Eurobit, Timişoara 1995;
- **Istoria psihologiei**, tradusă după Maurice Reuchlin, Ed. Eurobit, Timişoara 1997;
- **Istoria psihologiei – curente, şcoli, tendinţe, perspective,** tradusă după Helmuth Lück, Ed. Eurobit, Timişoara 1997;
- **Sfânta noastră familie**, Ed. Eurobit, Timişoara 1997;
- **Psihologia suinelor, elemente de psihologie animală**, Ed. Mirton, Timişoara 1998 (coordonator);
- **Psihologie educaţională**, Ed. Mirton, Timişoara 1998, ediţia a II-a 2001, (colaborare);

BCU TIMIŞOARA BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ

- **Psihologia artei**, Ed. Eurostampa, Timişoara 2001;

- **Devenirea psihologiei - psihologia implicită**, Ed. Eurobit, Timişoara 2001;

- **Psihologia astăzi**, Ed. Eurobit, Timişoara 1999 (coordonator);

- **Psihologia astăzi,** vol. II, Ed. Eurostampa, Timişoara 2001 (coordonator)

4. conf. univ. dr. **Mihai Hohn** – *titularul cursurilor psihologia transporturilor, de metodologia cercetării în psihologie, statistică socială, analiza evenimentelor de circulaţie, teoretic şi aplicativ în psihologia transporturilor*, a publicat:

- **Psihograma conducătorului de tramvai**, Ed. Cons. Jud. Arad, 1978;

- **Comportamentul decizional şi conducătorul auto – o abordare psihologică**, Ed. Multimedia Arad, 1999;

- **Elemente statistice în analiza fenomenelor psihice**, Ed. Arădeană, Arad, 2000;

5. lect. univ. dr. **Poesis Miuţ** – *titulara cursului de psihologia generală, psihologie comunitară, tehnici comunitare, practică de profil, cunoaşterea psihologică a persoanei*; autoarea volumelor:

- **Psihologie generală** vol. I, Ed. Presa Universitară Română, Timişoara, 2000;

- **Psihologie generală** vol. II, Ed. Presa Universitară Română, Timişoara 2000;

- **Psihologie generală** vol. I, ediţia a II-a, Ed.Eurostampa, 2001;

- **Psihologie generală** vol. II, ediţia a II-a, Ed. Eurostampa, Timişoara, 2001;

- **Stresul şcolar** Ed. Eurostampa, Timişoara, 2001;

- **Introducere în psihologia comunitară** (coord.), Ed. Universităţii de Vest, Timişoara, 2001.

6. lect.univ. dr. **Vasile Perciun** - *titularul cursurilor de psihanaliza, psihologie clinică şi medicală*;

- **Dimensiunea proiectivă a relaţiilor interpersonale**, Ed. Eurostampa, Timişoara 1998;

- **Psihologia medicală**, Ed. Eurostampa, Timişoara, 2000;

- **Psihologie clinică**, Ed. Eurostampa, Timişoara, 2001;

7. lect.univ. dr. **Mona Vintilă** – *titulara cursului de neuropsihologie, neurocibernetică, psihofarmacologie, psihosexologie, deontologie*;

- **Adolescenţa sau căderea în lume**, Ed. Sedona, Timişoara, 1998 (colaborare);

- **Compendiu de neuropsihiatrie şi neurocibernetică**, Ed. Edi Oliptic, Arad, 2000;

- **Curs de igienă mintală şi şcolară**, Tipografia Universităţii, Timişoara, 1999;

- **Curs de sexologie**, Tipografia Universităţii, Timişoara, 2000;

8. lect. univ. drd. **Lucia Anucuţa** – *titulara cursului de psihologia şcolară, psihologia vârstelor, metodica predării psihologiei şi practică pedagogică*;

BCU TIMIŞOARA - UNIVERSITY LIBRARY

- **Psihologie şcolară**, Ed. Excelsior, Timişoara 2000.

- **Jocurile de creativitate**, Ed. Eurostampa, Timişoara, 1999.

9. lect.univ.drd. **Fermeta Jude** – *titulara cursului de analiză tranzacţională, psihodiagnostic clinic, psihologie şcolară*; a publicat **Psihodrama** – traducere, Tipografia Universităţii Timişoara, 1997

10. lect. univ. drd. **Corina Ilin** – *titulara cursurilor de psihologie socială (I, II), cultură organizaţională, psihologia reclamei şi a publicităţii*;

11. lect. univ. drd. **Irina Macsinga** – *titulara cursurilor de psihologia personalităţii, diferenţială, psihologie şcolară, elemente de psihodiagnostic aplicat în transporturi*; **Psihologie generală**, Ed. Mirton, Timişoara, 1999 (colaborare);

12. asist. drd. **Ioana Radulovici** – *titulara cursurilor de psihosomatică, consiliere şi asistenţă psihologică, seminarizează la psihopatologie, psihologie medicală şi clinică, tehnici de relaxare*;

13. asist. drd. **Alin Gavreliuc** – *titularul cursului de etnopsihologie, seminarizează la antropologie culturală, psihologie socială, interculturalitate organizaţională, psihologia marginalizaţilor*;

14. asist. drd. **Delia Vârgă** – *titulara cursului de psihologie experimentală, seminarizează la statistică socială, metodologia cercetării în psihologie, statistică psihologică, practică de specialitate*; **Negocierea conflictelor**, Tipografia Universităţii, Timişoara, 1999 (colaborare).

15. prep. drd. **Ovidiu Mânzat** – *seminarizează la istoria psihologiei, direcţii şi orientări în psihologie, psihologia familiei, psihologia artei, psihologie educaţională*;

16. prep. drd. **Delia Ciotău** – *seminarizează la psihologia creativităţii, dezvoltării, şcolare*;

17. prep. **Rodica Pantelie** – *seminarizează la psihanaliză, psihologie generală, proiectivă, incursiuni în teoriile psihanalitice, bazele diagnosticului, practică de specialitate.*

În afara cadrelor menţionate, colaborează cu noi:

- prof. univ. dr. docent, **Tatiana Slama Cazacu** de la Universitatea din Bucureşti, predă *psiho-lingvistică*;

- prof. univ. academician **Mircea Lăzărescu** de la Universitatea de Medicină şi Farmacie din Timişoara, predă *psihiatrie şi psihopatologie*;

- conf. univ. dr. **Ioan Dafinoiu** de la Universitatea *Alexandru I. Cuza* din Iaşi, predă *psihoterapie*;

BCU CLUJ CENTRALA UNIVERSITARĂ LIBRARY

- lect. univ. dr. **Ştefan Boncu** de la Universitatea *Alexandru I. Cuza* din Iaşi, predă *psihologie socială*;

- conf. univ. dr. **Tiberiu Mircea**, Universitatea de Medicină şi Farmacie, predă *logoterapie, psihopatologia familiei şi infantilă*;

- prof. univ. dr. **Dan Stănescu**, UMF Timişoara, predă *psihologia comportamentului uman şi animal*;

- prof. univ. dr. **Ştefan Buzărnescu**, UV Timişoara, predă *sociologie organizaţională*;

- conf. univ. dr. **Corneliu Mircea**, UMF Timişoara, predă *psihopatologia grupurilor*;

- prof. univ. dr. **Horia Pitaru**, Universitatea *Babeş-Bolyai* Cluj-Napoca, predă *selecţia şi evaluarea personalului*;

- psiholog **Gheorghe Florian**, Direcţia Generală a Penitenciarelor Bucureşti, predă *psihologia asistată în penitenciar*;

- dr. **G. Diaconescu**, Spitalul Clinic Nr. 2, predă *cursul de sănătate mintală*;

- **Ion Dogaru**, Ministerul Transporturilor, predă *elemente de legislaţie în domeniul transporturilor*;

- psiholog **Cacsi Diana**, Ministerul Transporturilor, predă *problematica organizării psihologice în transporturi*;

- conf. univ. dr. **Ana Munteanu**, UV. Timişoara, predă *prevenirea abuzurilor*;

- conf. univ. dr. **Ion Dumitru**, UV Timişoara, predă *psihologia sportului*;

- lect. univ. dr. **Silviu Rogobete**, UV. Timişoara, predă *psihologia religiilor*;

- lect. univ. drd. **Elena Danciu**, UV Timişoara, predă *psihologia deficienţilor*;

- psiholog **Ildiko Erdei** de la Liceul *Bela-Bartok*, predă *consiliere şcolară şi profesională, tehnici şi metode în psihologia organizaţională şi a conducerii*;

- psiholog **Dalina Groza** de la Serviciul de Probaţiuni Arad, predă *psihologie judiciară şi managementul conflictelor*.

În programul secţiei noastre au figurat şi figurează acţiuni diverse. Din suita lor amintim câteva care ni se par semnificative pentru a evidenţia preocupările sale majore:

1. Participarea membrilor catedrei la Zilele Academice Timişene – acţiune ştiinţifică de anvergură căreia ne-am circumscris încă de la inaugurarea acesteia;

2. Organizarea, în colaborare cu Facultatea de Psihologie din cadrul Universităţii Tibiscus, şi Asociaţiei Psihologilor din România a Simpozionului Naţional de Psihologie, an de an pe o altă temă prin grija şi preocuparea neîntreruptă a doamnei prof.univ.dr Anca Munteanu. Anul acesta va fi organizată a unsprezecea ediţie;

3. Crearea Institutului de Psihologie Aplicată, preocuparea domnului conf.univ.dr. Zoltan Bogathy;

4. Editarea şi publicarea periodică a **Revistei de psihologie aplicată**, care acum apare în al treilea an, redactor şef Zoltan Bogathy, redactori Delia Ciotău, Mihai Hohn, Irina Macsinga, Ioana Radulovici, Mona Vintilă, secretari de redacţie, Alin Gavreliuc, Dalina Groza, Corina Ilin, Ştefana Oana Neamţiu;

5. Editarea şi publicarea cu regularitate a **Caietelor de psihologie**, graţie preocupării conf. univ. dr. Hohn Mihai şi asistentei drd. Vârgă Delia;

6. Valorificarea în volume distincte a unor studii, articole şi cercetări efectuate de membrii Catedrei noastre, atragerea unor colaboratori externi de la Universitatea din Bucureşti (Mielu Zlate, Ana Tucicov Bogdan), Iaşi (Ion Dafinoiu), Cluj-Napoca (Dumitru Salade). Până acum au apărut:

- **Psihologia astăzi**, 1999;
- **Psihologia astăzi**, vol. II – 2001.

Ambele au apărut prin grija şi coordonarea asigurată de conf. univ. Zoltan Bogathy şi prof. univ. dr. Pavel Petroman.

7. În cadrul şedinţelor de catedră se dezbat aproape cu regularitate, teme diverse coordonate de secretara ştiinţifică (cancelarul) prof. univ. dr. Anca Munteanu

8. De asemenea, periodic, toţi acei care au participat la reuniuni naţionale ori internaţionale de specialitate sau au beneficiat de cursuri de perfecţionare ori vizite de informare în străinătate, la întoarcere prezintă o informare succintă cu privire la problemele urmărite şi care se impun atenţiei catedrei noastre.

9. Dezbaterile lunare pe probleme diverse de a căror rezolvare depinde bunul mers al departamentului nostru – coordonate de Zoltan Bogathy sub a cărui conducere funcţionează, de facto, de mai mulţi ani Catedra de Psihologie.

Când vorbim despre şcoala de la Timişoara nu putem eluda faptul că aici există o puternică Şcoală de Psihiatrie întemeiată cam în aceeaşi perioadă cu cea de psiho-pedagogie, de către Ed. Pamfil. Ea are o deschidere largă antropologică şi a receptat, prelucrat şi integrat cele mai noi orientări, metode şi idei din ştiinţa şi cultura europeană. Elevul lui Guiraud şi Lhermitte, iar apoi colaboratorul şi prietenul lui H. Ey, Ed. Pamfil a grupat în jurul său mai mulţi medici, profesori, psihologi, sociologi, logicieni, ciberneticieni, matematicieni, filozofi, biologi, scriitori ş.a. în cadrul unui cerc de dezbateri interdisciplinare.

Dintre cei care au activat în cadrul său istoria i-a reţinut pe I. Maxim, M. Lăzărescu, B. Würtz, D, Farkaş, Reghiş, Baltac, D. Ogodescu, Şt. Bertalan, Fl. Gâldău, L. Ciocârlie, I.

Evseev şi mulţi alţii. Tot aici, sub conducerea aceluiaşi Ed. Pamfil, s-au realizat câtva teze de doctorat de o mare diversitate de medici ce s-au impus în psihiatri românească şi chiar internaţională, cum sunt: Şt. Bălănescu, T. Pirozybski, Al. Olaru, Şt. Stössel, M. Lăzărescu, M. Stroilă, D. Ogodescu, C. Cotreanţu, V. Lohan, S. Ionescu, soţii Deheleanu, Fraţii Mircea, P. David, Fl. Gâldău, U. Enăchescu, E. Borbil, A. Kerestegian ş.a. (M. Lăzărescu, D. Ogodescu, **Îndreptar de psihiatrie**).

Ideile şi concepţiile Şcolii de Psihiatrie de la Timişoara au fost etalate într-o serie de cărţi, cum sunt: **Psihologie şi informaţie, Persoană şi devenire, Nevrozele, Psihozele** (Ed. Pamfil şi D. Ogodescu). Alte lucrări de psihopatologie şi antropologie (filozofică) au mai publicat: M. Lăzărescu, **Introducere în psihopatologia antropologică, Psihopatologie clinică**, D. Ogodescu, **Persoană şi lume**; M. Lăzărescu, D. Ogodescu, **Îndreptar de psihiatrie** ş.a. Ceea ce a reuşit Şcoala de Psihiatrie de la Timişoara este şi faptul că şi-a raliat medicii din cadrul secţiilor de psihiatrie ale spitalelor din Lugoj, Jebel, Gătaia. O activitate atât de prodigioasă a făcut posibilă organizarea primului Congres Internaţional de Psihopatologie Clinică, la Timişoara, în anul 1992. Acesta a reunit principalele centre europene din domeniu.

Aşadar, iată că în Timişoara s-ar putea vorbi deja, de acum despre o şcoală care nu ar trebui decât să urmeze tradiţiile, să le afirme şi să le consolideze prin noi contribuţii, alături de medicii, psihologii şi pedagogii care asigură formarea viitorilor psihologi în municipiul de pe Bega, în cadrul Universităţii de Vest din Timişoara.

Bibliografie

1. Blaga L., *Trilogia cunoaşterii* - Ed. Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă,
2. Bogathy Z., Petroman P., *Psihologia astăzi* – Ed. Eurobit Timişoara 1999;
3. Bogathy Z., Petroman P., *Psihologia astăzi* (vol. II) – Ed. Eurostampa, Timişoara, 2001;
4. Cartojan, N., *Istoria literaturii române vechi*, Fundaţia pentru Literatură şi Artă „Regele Carol”, Bucureşti, 1940;
5. Călinescu G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1941;
6. Cosmovici A., Iacob L., *Psihologie şcolară*, Ed. Polirom, Iaşi, 1998;
7. Eliade, M., *Sacrul şi profanul*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1992;

8. Flew A., *Dicţionar de filozofie şi logică*, Ed. Humanitas, Bucureşti, ediţia a II a, 1999
9. Lăscuş, V., *Natura umană şi condiţia social-culturală. Dialoguri cu N. Mărgineanu*, Ed. Genesis, Cluj-Napoca, 1997;
10. Lăzărescu, M., Ogodescu, D. *Îndreptar de psihiatrie*, Ed. Helicon, Timişoara, 1995;
11. Mânzat, I., *Istoria universală a psihologiei*, Bucureşti, 1994;
12. Miclea M., *Psihologie cognitivă*, Ed. Polirom, Iaşi, 1999;
13. Petroman P., *Incursiuni în devenirea psihologiei, mutaţii...*, în Bogathy Z., Petroman P., *Psihologia astăzi*, Ed. Eurobit Timişoara 1999;
14. Petroman P., *Începuturile psihologiei la Timişoara* – Ed. Eurostampa, Timişoara, 2001;
15. Petroman, P., *Devenirea psihologiei – psihologia* implicită, Ed. Eurobit, Timişoara, 2001;
16. Petroman, P., *Incursiuni în istoria psihologiei universale şi româneşti de la origini până în prezent*, Ed. Eurobit, Timişoara, 1996;
17. Popescu-Neveanu, P., *Curs de psihologie generală*, vol. I şi vol. II, Tipografia Universităţii Bucureşti, 1976, 1977;
18. Roşca Al., Bejat M., *Istoria ştiinţelor în România*, Psihologia, Ed. Academiei,
19. Vulcănescu, M., *Logos şi Eros*, Bucureşti, 1999;
20. Zlate M., *Psihologia la răspântia mileniilor*, Ed. Polirom, Iaşi, 2001.

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ

1. ADLER, A., *Psihologia şcolarului greu educabil*, Ed. IRI, Bucureşti, 1995;
2. ADLER, A., *Psihologia şcolarului greu educabil*, Ed. IRI, Bucureşti, 1995;
3. ADLER, A., *Sensul vieţii*, Ed. IRI, Bucureşti, 1995;
4. ALLIS, H.J., *The Transfer of Learning*, McMillan Co., New York, 1967;
5. ALLPORT, G.W., *Structura şi dezvoltarea personalităţii*, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1981;
6. BENKO, O., *Informaţie, eveniment, comunicare*, Ed. Albatros, Bucureşti, 1988;
7. BERDIAEV, V.N., *Sensul creaţiei*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1992;
8. BINDRA, D., *Cognition – Its Origin and Future in Psychology* în *Anals of Theoretical Psychology*, New York, 1984;
9. BLAGA L., *Trilogia cunoaşterii* - Ed. Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă,
10. BOGATHY, Z., PETROMAN, P, *Psihologia astăzi* I, Ed. Eurobit, Timişoara 1999;
11. BOGATHY, Z., PETROMAN, P., *Psihologia astăzi* II, Ed. Eurostampa, Timişoara 2001;
12. BONNET, C., *Manuel practique de psychophysique*, Ed. Colin, Paris, 1986;
13. BONNET, R, GHIGLIONE, J.F., RICHARD, *Traité de psychologie cognitive* (3 vol.), Paris, Dunod, 1989;
14. BORING, E., *History, Psychology and Science*, J. Wiley, New-York, 1963;
15. BRISLIN, R., *Translation: Aplication and Research*, Erlbaum Hollsdale, 1973;
16. BROWN, E., SECHREST, L., *Experiments in Cross Cultural Research*, Prentice Hall,
17. BROWN, J., *Teoria informaticii* în Foos, B.M., *Orizonturi noi în psihologie*, Ed. Enciclopedică Română, Bucureşti, 1973;
18. BUGENTAL, J.T., *The Search for Authenticity*, Sunny Press, N.Y., 1978;
19. CARTOJAN, N., *Istoria literaturii române vechi*, Fundaţia pentru Literatură şi Artă „Regele Carol", Bucureşti, 1940;
20. CĂLINESCU G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1941;
21. CEAUŞU, V., *Informaţie şi acţiune*, Ed. Militară, Bucureşti, 1989;
22. CHELCEA, S., *Experimentul în psihologie*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1982;
23. CHEMAMA, R., *Dicţionar de psihanaliză*, Ed. Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1997 – traducere Gavriliu, L.;
24. CHILD, I.L., *Humanistic Psychology and The Research Tradition*, Prentice Hall, 1972;

BCU MUSEUM LIBRARY

25. COLE, M., SCRIBNER, S., *Culture and Thought: a Psychological Introduction*, Winsconsin Press, 1981;
26. COSMOVICI A., IACOB L., *Psihologie şcolară*, Ed. Polirom, Iaşi, 1998;
27. COSMOVICI, A., *Metode de investigare a personalităţii* în Zorgo, B., *Probleme fundamentale ale psihologiei*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1980;
28. CRONBACH, L., DRENTH, P., *Mintal Tests and Cultural Adaptation*, Harcourt Brace, N.Y., 1986;
29. CRUZ, L.D., *Introduction to Projective Cognition*, Philosophical Library, 1986;
30. DAVIDOFF, L.L., *Introduction to Psychology*, Mc Graw-Hill Book Company, New-York, 1987;
31. DAVIDOVICIU, A., GIUMALE, C. (coord), *Sisteme de inteligenţă artificială*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1991;
32. DORON, R., PAROT, FR., *Dicţionar de psihologie*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1999;
33. ELIADE, M., *Aspecte ale mitului*, Ed. Univers, Bucureşti, 1978;
34. ELIADE, M., *Psihologia meditaţiei indiene*, Ed. Jurnalul literar, Bucureşti, 1992;
35. ELIADE, M., *Sacrul şi profanul*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1992;
36. ELIADE, M., *Tratat de istoria religiilor*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1992;
37. EVANS, D., ZARATE, O., *Introducing Evolutionary Psychology*, Totem Books, New York, 2000;
38. EY, H., *Conştiinţa*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983;
39. FERNANDEZ-ZOÏLA, A., *Freud şi psihanalizele*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1996;
40. FISCHBEIN, E., VOICU, M., *Interacţiunea proceselor cognitive*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1973;
41. FLEW, A., *Dicţionar de filozofie şi logică*, Ed. Humanitas, Bucureşti, ed. a II-a, 1999;
42. FORDHAM, *Introducere în psihologia lui C. Jung*, Ed. IRI, Bucureşti, 1998 – traducere Gavriliu, L.;
43. FOSS, M.B. (coord), *Orizonturi noi în psihologie*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1973;
44. FRAISSE, P., *Psychologie de demain*, P.U.F., Paris, 1982;
45. FRANKL, V., *Life with meaning*, Pacific Grave, California, 1993;
46. FRANKL, V., *Man's Search for Meaning*, Harper Publischers, 1984;
47. FREUD, S., *Autobiografie*;
48. FREUD, S., *Cazul Dora*, Ed. „Jurnalul literar", Bucureşti, 1994;
49. FREUD, S., *Două psihanalize*, Ed. Trei, Bucureşti, 1995;
50. FREUD, S., *Eseuri de psihanaliză aplicată*, Ed. Trei, Bucureşti, 1994 (în cadrul aceleiaşi edituri, *Omul cu lupi, Cazul preşedintelui Schreber*);
51. FREUD, S., *Interpretarea viselor*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1993;
52. FREUD, S., *Opere I-IV*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti;
53. FREUD, S., *Psihanaliza şi arta*, Ed. Trei, Bucureşti, 1996;
54. FREUD, S., *Psihopatologia vieţii cotidiene*, Ed. Mediarex, Bucureşti, 1996;
55. FREUD, S., *Totem şi tabu*;
56. FROMM, E., *Frica de libertate*, Ed. Universitas, Bucureşti, 1998; *Psihanaliza şi religia* (1950), *Arta de a iubi* (1956), *Patima de a distruge* (1975);

57. FROMM, E., *Scrieri alese*, Ed. Politică, București, 1983;
58. GALPERIN P., I., *Studii de psihologia învățării*, E. D. P., București, 1975;
59. GAVRILIU, L., *Sigmund Freud sau dreptul la adevăr*, Studiu introductiv la vol.I, *Introducere în psihanaliză*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1980;
60. GOLU, M., DICU, A., *Introducere în psihologie*, Ed. Științifică, București, 1972;
61. GOLU, M., *Principii de psihologie cibernetică*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1975;
62. GORDON, W. J. J., *Synectics. The development of creative capacity*New York, Harper and Brothers, Publishess, 1961;
63. HAYES, N., ORELL, S., *Introducere în psihologie*, Ed. ALL, București, 1997;
64. HENRY, EY, *Conștiința*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1983;
65. HILGARD, E., BOWER, G.H., *Teoriile învățării*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1974;
66. HORNEY, K., *Autoanaliza*, Ed. Oscar Print, 1995;
67. HORNEY, K., *Direcții noi în psihanaliză*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1995;
68. HYLAND, M., *Introduction to Theoretical Psychology*, Bath Press Avon, 1986;
69. JUNG, C.G., *Tipuri psihologice*, traducere V. Nicsov, Ed. Humanitas, București, 1997;
70. LACAN, J., *La Psychanalyse Ecrits*, Ed. Du Seuil, Paris, 1966;
71. LANDY, F.J., *Psychology the Science Of People*, Englewood Cliffs N.J., 1984;
72. LAPLANCHE, J., PONTALIS, J.B., *Vocabularul psihanalizei*, Ed. Humanitas, 1994;
73. LAROUSSE, *Grand Dictionnaire de la Psychologie*, Ed- Larousse, Paris, 1991;
74. LAROUSSE, *Le Petit, Dictionnaire Encyclopedique*, Larousse, 1993;
75. LĂSCUȘ, V., *Natura umană și condiția social-culturală. Dialoguri* cu N. Mărgineanu, Ed. Genesis, Cluj-Napoca, 1997;
76. LĂZĂRESCU, M., OGODESCU, D., *Îndreptar de psihiatrie*, Ed. Helicon, Timișoara, 1995;
77. LEONTIEV A., N., *Probleme ale dezvoltării psihicului*, Ed. Științifică, București, 1994;
78. LEWIN, K., *Psychologie dinamique*, P.U.F., Paris, 1967;
79. LIEURY, A., *Manual de psihologie generală*, Ed. Antet, București, 1996;
80. LÜCK, H., *Geschichte de Psychologie*, Verlag W. Kohlhammer, Stuttgard, Berlin, Köln, 1996, traducere, – uz intern –, Ed. Eurobit, Timișoara, 1997;
81. LÜCK, H., *Istoria psihologiei*, traducere, Ed. Eurobit – uz intern – Timișoara, 1997;
82. MÂNZAT, I., *Curs de curente și teorii psihologice moderne*, București, 1993;
83. MÂNZAT, I., *Istoria universală a psihologiei*, București 1994;
84. MÂNZAT, I., *Psihologia credințelor religioase*, Ed. Știință și tehnică, București, 1997;
85. MÂNZAT, I., *Psihologia sinergetică*, Ed. ProHumanitate, București, 1999;
86. MÂNZAT, I., *Psihologia sinergetică*, Ed. ProHumanitate, București, 1999;
87. MÂNZAT, I., *Psihologia transpersonală*, în Revista *Academica*, VIII, 1993;
88. MARCUS, S., *Criteriul estetic și globalizarea în cultură*, în România literară, nr.37, septembrie, 2001;
89. MARCUSE, H., *Eros și civilizație*, Ed. Trei, București, 1996.

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

90. MARCUSE, H., *Scrieri filozofice*, Ed. Pedagogică, Bucureşti, 1977;
91. MARTINDALE, C., *Cognitive Psychology – A Neural Network Approach*, Pacific Grave, California, 1991;
92. MASLOW, A.H., *Motivation and Personality*, Ed. Harpero Raro Publishers, New-York, 1970;
93. MENGAL, P., *Psihologia formei*, în Doron, R, Parot, Fr., Ed. Humanitas, Bucureşti, 1999;
94. MICLEA M., *Psihologie cognitivă*, Ed. Polirom, Iaşi, 1999;
95. MICLEA, M., *Creativitate şi arhitectură cognitivă*, în Radu, I. (coord.), Cluj-Napoca, 1991;
96. MICLEA, M., *Psihologie cognitivă*, Ed. Polirom, ed. a II-a, Iaşi, 1999;
97. MUCCHIELLI, A., *Noua psihologie*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1996;
98. MUNTEANU A., *Incursiuni în creatologie*, Ed. Augusta, Timişoara, 1994;
99. MUNTEANU, A., *Psihologia transpersonală o provocare pentru mileniul III* în *Psihologia astăzi* I, Ed. Eurobit, Timişoara 1999;
100. MUNTEANU, A., *Un început care se numeşte Freud*, Ed. Sedona, Timişoara, 1992;
101. MUREŞAN P., *Învăţarea socială*, Ed. Albatros, Bucureşti 1984;
102. MUREŞAN, P., *Învăţarea eficientă şi rapidă*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1978;
103. MUREŞAN, P., ZAPAN, GH., *Cunoaşterea şi aprecierea obiectivă a personalităţii*, Ed. Ştiinşifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1984;
104. MURRAY, D., *A History of Western Psychology*, Prentice Hall Inc., 1983;
105. NEACŞU I., *Metode şi tehnici de învăţare*, Ed. Militară, Bucureşti, 1990;
106. NECULAU A. (coord.), *Cultură şi personalitate*, Ed. Militară, Bucureşti, 1991;
107. NEISSEN, U., *Cognitive Psychology*, New York, Appleton, 1967;
108. NEMECZ, A., *De la psihologia cognitivă la ştiinţa cognitivă*, în *Revista de psihologie*, nr.3, 1987;
109. NORMAN, D.A., *Perspective of Cognitive Science*, Erlbaum Hollsdale N.J., 1983;
110. ODOBLEJA, ŞT., *Psihologia consonantistă şi cibernetica*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1978;
111. OSBORN, A. F., *L'imagination constructive. Principes et processes de la pensée creative et du brainstorming*, Paris, Dunod, 1971;
112. PAROT, FR., RICHELLE, M., *Introducere în psihologie*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1995;
113. PÂRVU, I., *Arhitectura existenţei*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1990;
114. PAVELCU, V., *Drama psihologiei*, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1972;
115. PAVELCU, V., *Invitaţie la cunoaşterea de sine*, Ed. Ştiintifică, Bucureşti, 1970;
116. PERCIUN, V., *Psihologia clinică*, Ed. Eurostampa, Timişoara, 2000;
117. PERCIUN, V., *Psihologia medicală*, Ed. Eurostampa, Timişoara, 2001, *idem Psihologia clinică*;
118. PETROMAN P., *Incursiuni în devenirea psihologiei, mutaţii...*, în Bogathy Z., Petroman P., *Psihologia astăzi*, Ed. Eurobit Timişoara 1999;
119. PETROMAN P., *Începuturile psihologiei la Timişoara* – Ed. Eurostampa, Timişoara, 2001;
120. PETROMAN, P., *Devenirea psihologiei – psihologie implicită*, Ed. Eurobit, Timişoara, 2001;

121. PETROMAN, P., *Incursiune în istoria psihologiei universale şi româneşti de la origini până în prezent*, Ed. Eurobit, Timişoara, 1996;

122. PETROMAN, P., *Psihologia animală*, Ed. Mirton, Timişoara, 1998;

123. PIAGET J., *Epistemologia genetică*, Ed. Dacia, Cluj Napoca, 1973;

124. PIAGET J., *Psihologia inteligenţei*, Ed. Ştiinţifică Buc., 1965;

125. PIAGET, J., *Biologie şi cunoaştere*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1971;

126. PIAGET, J., BORBEL ,I., *Psihologia copilului*, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti;

127. PIAGET, J., *Dimensiuni interdisciplinare ale psihologiei*, E.D.P., Bucureşti, 1972; *Structuralismul*, P.U.F., Paris, 1968;

128. PIAGET, J., *Psihologia inteligenţei*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1965;

129. PONTALIS, J.B., *După Freud*, Ed. Trei, Bucureşti, 1997;

130. POPESCU NEVEANU P., *Dicţionar de psihologie*, Ed. Albatros, Bucureşti, 1978;

131. POPESCU-NEVEANU, P., *Curs de psihologie generală*, vol. I şi vol. II, Tipografia Universităţii Bucureşti, 1976, 1977;

132. POSPAI, A., *Schiţe din istoria psihologiei*, Ed. Lumina, Chişinău, 1994;

133. POTKAY, CH şi BEM ALLEN – Chapter Four – *Social Psychoanalysis: Horney, Sullivan, Adler and Fromm*; Chapter Seven – *Humanistic Psychology: Rogers and Maslow*, în vol. *Personality: Theory, Research an Aplications*, Monterey, Cole Publ. Co., 1986, p.108-149, 223-264;

134. RACHLIN, H., *Behaviour and Mind. The Roots of Modern Psychology*; Oxford University Press, New York, Oxford;

135. RADU, I. (coord.), *Introducere în psihologia contemporană*, Ed. Sincron, Cluj-Napoca, 1993;

136. RALEA, M. şi BOTEZ, C., *Istoria psihologiei*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1958;

137. RALEA, M., *Scrieri din trecut*, vol.I-III, Ed. Academiei, Bucureşti, 1957;

138. RĂDULESCU-MOTRU, C., *Curs de psihologie*, ediţia a II-a, Ed. Vox, Bucureşti, 1996;

139. RĂDULESCU-MOTRU, C., *Personalismul energetic*, Ed. Casei Şcoalelor, Bucureşti, 1927;

140. REUCHLIN, M., *Histoire de la psychologie*, Presses Universitaires, Paris, 1963;

141. REUCHLIN, M., *Istoria psihologiei*, traducere – uz intern, Ed. Eurobit, Timişoara, 1996;

142. REUCHLIN, M., *Psychologie*, P.U.F., Paris, 1988;

143. RIBOT, TH., *Logica sentimentelor*, Ed. IRI, Bucureşti, 1996 (traducere, eseu introductiv, note şi indici de nume de dr. Leonard Gavriliu);

144. RIBOT, TH., *Memoria şi patologia ei*, Ed. IRI, Bucureşti, 1998;

145. RIBOT, TH., *Voinţa şi patologia ei*, Ed. IRI, Bucureşti, 1997;

146. RICHELLE, M., *L'approche behavioriste*, în Richelle, M., Seron, X (sans la direction de), *L'explication en psychologie*, P.U.F., Paris, 1980;

147. ROBACK, A.A., *History of American psychology*, New-York, 1964;

148. ROBINSON, D.N., *An Intelectual History of* Psychology, The University of Wisconsin, Press, 1986;

149. ROCO, M., *Creativitatea individuală şi de grup*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1979;

BCU "LUCIAN BLAGA" UNIVERSITY LIBRARY

150. ROŞCA AL., BEJAT M., *Istoria ştiinţelor în România*, Psihologia, Ed. Academiei,
151. ROŞCA, AL., *Teoria psihologică şi unitatea psihologiei* în *Revista de psihologie*, nr.1, 1988;
152. ROŞCA, AL., *Tratat de psihologie experimentală*, Ed. Academici, Bucureşti, 1963;
153. ROŞCA, AL., ZÖRGÖ, B., *Psihologie generală* – curs;
154. ROUDINESCO, E., *De la Sigmund Freud la Jaques Lacan*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1995;
155. ROYCE, J.R., MOS, L.P., *Humanistic Psychology: Concepts and Criticism*, Penguin Books, 1979;
156. SANFORD, A.J., *Cognition and Cognitive Psychology*, Weindenfeld and Nicolson, London, 1985;
157. SARTRE, J.P., *Teatru*, vol.I, Ed pentru Literatură Universală, Bucureşti, 1969.
158. SELIGMAN, M.E.P., *Csikzentmihalyi*, M (2000), *Positive Psychology*: An Introduction, American Psychologist, vol. LV, nr.1;
159. SERNBERG, R., BEYOND, I., *A triarhic theory of human inteligence*, New York, 1986;
160. SILLAMY, N., *Dicţionar de psihologie*, Ed. Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1996;
161. SKINNER, B. F., *Revoluţia ştiinţifică a învăţământului*, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1971;
162. SKINNER, B.F., *L'analyse experimentale du comportament*, Dessart, Bruxelles, 1971;
163. SMITH, M.B., *Humanizing Social Psychology*, Mc Millan, 1982;
164. SMITH, R.G., *Psychology*, Thomson Publishing Europe, 1999;
165. STANISLAV, G., *Psychologie transpersonnelle*, Edition du Rocher, Monaco, 1984;
166. STEVENS, A., *Jung*, Ed. Humanitas, 1996.
167. ŞCHIOPU, U., *Dicţionar de psihologie*, Ed. Babel, Bucureşti, 1997;
168. ŞCHIOPU, U., *Psihologia cognitivă, inteligenţa artificială în discuţie*, în *Revista de psihologie*, nr.3-4, 1991;
169. TEODORESCU, S., *Psihologia conduitei*, E. D. P. Bucureşti, 1972;
170. THORNDIKE, E. L., *Învăţarea umană*, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1983;
171. TILQUIN, A., *Le Behaviorisme: origine et développement*, Vrin, Paris, 1950;
172. TOFFLER, A., *Şocul viitorului*, Ed. Politică, Bucureşti, 1973;
173. TUCICOV, B.A., *Psihologia generală şi psihologia socială*, vol. I-II, Bucureşti, 1978;
174. VLĂDUŢESCU, GH., *Personalismul francez*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1971;
175. VULCĂNESCU, M., *Logos şi Eros*, Bucureşti, 1999;
176. WILLIAMS, B. A., *Varieties of behaviorism*, International Journal of Psychology, vol. XXVII ¾, 1992;
177. WÜRTZ, B., *New Age*, Ed. de Vest, ed. a II-a, Timişoara, 1994.
178. ZLATE M. (coord), *Psihologia la răspântia mileniilor*, Ed. Polirom, Iaşi, 2001.
179. ZLATE, M., *Eul şi personalitatea*, Ed. Trei, Bucureşti, 1997;
180. Zlate, M., *Introducere în psihologie*, Ediţia a III-a, Ed. Polirom, Iaşi, 2000;
181. ZLATE, M., *Omul faţă în faţă cu lumea*, Ed. Albatros, Bucureşti, 1988.
182. ZLATE, M., *Psihologia la răspântia mileniilor*, Ed. Polirom, Iaşi, 2001.
183. ZLATE, M., *Psihologia mecanismelor cognitive*, Ed. Polirom, Iaşi, 1999.
184. ***, *Freud* 2000 editat de Elliot, A, traducere Cristinel Ciocan, Ed. Antet, Bucureşti, 2000;

CUPRINS

Câteva cuvinte înainte - ab initio 4
Prolegomene 6
I. Consideraţii generale 6
II. Globalizarea o necesitate 8
III. Un nou mod de a înţelege identitatea 9
Bibliografie 10
PSIHOLOGIA PATOLOGICĂ 11
I. Consideraţii generale 11
II. Metoda psihopatologică 12
III. Retrospectivă şi perspectivă în utilizarea metodei 14
IV. Impunerea metodei psihopatologice 14
V. Metoda clinică 24
1. Charcot, Jean Martin (1825-1893) 15
2. Ribot, Theodule (1839-1916) 17
3. Janet, Pierre (1859-1947) 21
4. Dumas, Georges (1866-1946) 23
Bibliografie 27
PSIHANALIZA 29
I. Date generale cu privire la psihanaliză 29
II. Parametrii conceptuali ai psihanalizei 33
1. Pulsiunile şi impulsiunile 34
2. Refularea 35
3. Inconştientul şi aparatul psihic 35
4. Mecanismele de apărare 36
5. Complexul lui Oedip 37
6. Maladia mentală, nevroza 38
7. Traumatismele copilăriei şi etapele dezvoltării afective 39
8. Alţi parametri 39
III. Sigmund Freud, creatorul psihanalizei 42
IV. Alte aspecte ale psihanalizei lui S. Freud 43
PSIHOLOGIA INDIVIDUALĂ 49
I. Adler, Alfred 49
II. Psihologia individuală 50
Teoria personalităţii 52
Stekel, Wilhelm (1868-1940) 56
PSIHOLOGIA ANALITICĂ (MITOPSIHOLOGIA) 58
I. Jung, Carl Gustav (1875-1961) 58

II. De la psihanaliza lui S. Freud la psihologia analitică a lui C. G. Jung 62
1. Triumviratul psihanalitic (S. Freud, A. Adler, C.G. Jung) 62
2. Abraham, Karl (1877-1925) 65
3. Sandor, Ferenczi (1873-1933) 65
4. Freud, Anna (1895-1982) 66
5. Klein, Melanie (1882-1960) 67
6. McDougall, William (1871-1938) 68
Bibliografie: 69
PARA ORI NEOFREUDISMUL 71
I. Precizări prealabile 71
II. Caracterizare generală 72
III. Neo ori parafreudismul 74
IV. Reprezentanţi parafreudismului – neofreudismului 75
1. S. Freud: antropologia, societatea, religia 75
2. Reich, Wilhelm (1897-1957) 76
3. Adorno, Theodor Gustav (1860-1919) 78
4. Fromm, Erich (1900-1980) 78
5. Marcuse, Herbert (1898-1979) 80
6. Politzer, Georges (1903-1942) 81
7. Psihanaliza în Rusia 82
8. Psihanaliza în America 83
a) Sullivan, Harrey Stack (1829-1949) 83
b) Horney, Karen (1885-1952) 84
c) Erikson, Erik Hamburger 86
9. Alte urmări ale psihanalizei 87
a) Egopsihologia 87
b) Psihoterapie psihanalitică de grup şi psihodrama 88
c) Psihanaliza existenţialistă 90
d) Alţi reprezentanţi ai psihanalizei 91
e) Psihanaliza în România 92
Bibliografie: 94
GESTALTISMUL 95
I. Semnificaţia semnificantului 95
II. Esenţa gestatismului 96
III. Concluzii cu privire la gestaltism 105
1. Wertheimer, Max (1880-1943) 105
2. Köhler, Wolfgang (1887-1967) 105
3. Koffka, Kurt (1886-1941) 106
IV. Neogestaltismul 107
1. Caracterizarea generală 107
2. Allport, A. G. (1897-1967) 107
3. Ey, Henry (1900-1977) 108
V. Structuralismul genetic şi structura generativă 110
1. Piaget, Jean (1896-1980) 110
2. În concluzie 112
Bibliografie 113
BEHAVIORISMUL ORI ŞTIINŢA COMPORTAMENTULUI 114
I. Caracterizarea generală a behaviorismului 114
II. Psihologia comportamentului – exponenţii săi 117
1. Watson, John Broadus (1878-1958) 117

B.C.U. "M. EMINESCU" IAŞI
317/05

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Ca toate științele, psihologia făcea parte la început din filozofie - când a fost implicită - de care s-a desprins la sfârșitul secolului al XIX-lea pentru a fi ceea ce este astăzi, o disciplină științifică - psihologie explicită. Evident că această emancipare s-a produs în contextul mișcării științifice germane (...). cercetarea legilor care legau universul fizic de cel psihic a fost una din preocupările fondatorilor psihologiei științifice, de la H. Von Helmholz și E. H. Weber, la G.T. Fechner și M.W. Wundt.

Tânăra știință s-a răspândit rapid în toate țările europene și, spre sfârșitul secolului, în Statele Unite ale Americii, unde va cunoaște un avânt deosebit în secolul al XX-lea. Psihopatologia, psihanaliza, gestaltismul și behaviorismul au fost cele dintâi paradigme. Acestora le-au urmat psihologiile umanistă, transpersonală, cognitivistă, transculturală, deopotrivă evoluționistă, ecologică, pozitivă, sinergetică și multe altele care au marcat și impus definitiv o singură psihologie - psihologia generală (ceea ce, de facto, urmărește cartea de față).

M. Richelle

ISBN: 973-687-062-6

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY